

Christiaan Abel Arnoldus

Een pionier in de ontwikkeling van het gevangeniswezen

Voorwoord

Chris van der Linden ken ik al vanaf mijn kostschooltijd bij de paters OMI op Ravensbos in Limburg. Wij waren daar begin zestiger jaren van de vorige eeuw, priesterstudenten in opleiding. In die jaren waren we met ongeveer honderdvijftig jongens op Ravensbos. Tien jaar later sloten de deuren. De enorme muziekgolf uit Engeland zorgde voor een echte breuk met het verleden. Talloze bandjes kwamen om de haverklap met nieuwe liedjes en de eerste commerciële zender radio Luxemburg verzorgde iedere zondag de top dertig!

Na de dood van mijn vader ben ik enige tijd later vertrokken van Ravensbos en vielen de contacten weg.

Meer dan veertig jaar later ontmoette ik Chris weer in café Eylders in Amsterdam, waar Peter van Velzen voor oud-Ravensbossers ontmoetingsmiddagen organiseerde. Peter was de eerste met een eigen website in verband met Ravensbos www.ravensbos.nl. De site werd een ontmoetingsplaats voor velen.

Later ontmoette ik Frans Duijf en met Chris heb ik daarna altijd contact gehouden.

Chris bestookte mij vanuit zijn zeer brede interesseveld met talloze zaken, foto's, artikelen en dat heeft mijn eigen interesseveld enorm uitgebreid en mijn expertise op het gebied van computerwerk op een ander niveau gebracht.

Een gemeenschappelijke interesse diende zich aan: de opa van Chris, Christiaan Abel Arnoldus had een loopbaan in het gevangeniswezen als directeur en mijn vader en grootvader hadden ook een loopbaan in de gevangenis van Den Haag als gevangenvaarders.

Chris had veel bewondering voor zijn opa Arnoldus en verzamelde informatie over zijn leven en werkzaamheden. Werkzaamheden die onder andere samenvielen met de oorlogsperiode en bevrijding.

De archieven lieten niet veel los, maar het proefschrift "Kolen en Kampen" van Annet Schoot Uiterkamp leverde een goed beeld van het werk van Arnoldus in Limburg na de bevrijding.

Het was de bedoeling dat Chris en ik samen een biografie zouden schrijven over Arnoldus omdat steeds duidelijker werd dat hij een groot aandeel heeft gehad in de totstandkoming van de nieuwe gevangeniswet van 1953.

Nu neem ik die taak op me om eer te bewijzen aan Arnoldus en aan zijn kleinzoon Chris die mij zoveel geleerd heeft, en een goede vriend met een warme persoonlijkheid was.

Arnhem
Jan Sterenborg

Opgedragen aan mijn goede vriend

Chris van der Linden

En

als eerbetoon aan zijn opa

Christiaan Abel Arnoldus

Een pionier in de ontwikkeling van het gevangeniswezen

Inleiding

Het leven van Christiaan Abel Arnoldus speelde zich af in een woelige tijd. De tweede wereldoorlog en de bevrijding werden daar onderdeel van.

Bovendien kreeg hij te maken met bestaande wet- en regelgeving, terwijl de tijdgeest een andere aanpak behoefde.

Nu kan ik in deze biografie niet alles wat er op het gevangeniswezen gebied de revue gepasseerd heeft meenemen maar ik probeer in die zin volledig te zijn door de grote lijnen neer te zetten en dat middels verwijzingen te ondersteunen.

Ik hoop ook dat anderen met interesse voor het gevangeniswezen en wetgeving bepaalde zaken verder gaan uitwerken zodat het beeld steeds meer volledig wordt.

JS

Inhoud

- Woord vooraf
- Inleiding
- Inhoud
- H I Geschiedkundige achtergrond van het gevangeniswezen
- H II Het leven van Christiaan Abel Arnoldus chronologisch
- H III Het leven van Christiaan Abel Arnoldus inhoudelijk
- H IV Het werk van Dr. Van der Vaart Smit.
- H V Het proefschrift Kolen en Kampen: Hoe ging Arnoldus te werk?
- H VI Het boek van Belinfante “In plaats van Bijltjesdag” 1978
- Samenvatting
- Nawoord
- Literatuurlijst
- Bijlagen
 - A. Geschiedkundige tijdlijn
 - B. De commissie Fick die de nieuwe wet voorbereidde
 - C. De nieuwe gevangeniswet 1953
 - D. De brochure “Kamptoestanden 1944-'45-48” van Dr. Van der Vaart Smit
 - E. Over de moeilijkheden rond het proefschrift Kolen en Kampen
 - F. Arnoldus in Kolen en Kampen
 - G. In 'Open Gesticht' nummer 9 1950
 - H. Gevangenismaatregel 1953
 - J. Zinnvolle Arbeid 1958
 - K. Samenvatting over empirische gegevens en wetenschappelijkheid
 - L. Rechten van vrije mijnwerkers en gevangen mijnwerkers
 - M. Henk Eefting, *Bijzondere rechtspleging 1944-1952*
 - N. 1951 Beginselwet Gevangeniswezen ter wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering.
 - O. Stichting Werkgroep Herkenning

Hoofdstuk I

De geschiedkundige achtergrond

De eerste verhandelingen over straffen vinden we terug in de bijbel waar Adam en Eva leefden in het paradijs. Alles stond hen ter beschikking en zij leefden in een droom. Er was echter door de schepper bepaald dat zij de vruchten van de boom des onderscheids niet mochten eten.

Een slang wist Eva te verleiden het wel te doen en Eva verleidde Adam om dat ook te doen. En toen ontwaakten zij uit de paradijselijke droom en werden uit het paradijs verbannen. Zij kregen zelfbewustzijn en hun opdracht werd het paradijs terug te vinden.

Was deze voorgang een straf? Zo wordt het vaak verteld, maar was het niet de consequentie van een advies dat niet opgevolgd werd?

Sinds die tijd zoekt de mensheid naar dat paradijs, het is een oer verlangen in ieder mens. En zo lang het paradijs nog niet gevonden is, wordt het oer-verlangen als erfzonde overgedragen.

Na een lange periode van oog om oog en tand om tand vanuit een machts-beleving veranderde de aanpak door de figuur Jezus in het vergeven van misstappen en het weer opnieuw beginnen, geen wraakacties meer. Ook het gaan tot het uiterste van je vermogens, het stilvallen, we zouden nu zeggen een burn-out en weer opstaan is een goede les voor de serieuze mens, die zijn eigen waarheid zoekt.

Nu 2000 jaar later zien we beide benaderingen nog steeds in de gevangenis-wetgeving en het hele strafrecht verweven liggen.

Het straffen blijft bestaan maar ook steeds meer het vergeven om terug te keren naar de samenleving.

Jan Ligthart onze Nederlandse pedagoog schrijft aan het begin van de vorige eeuw al over straffen¹:

Ik geloof niet in de opvoedende kracht van door mensen opgelegde straffen. Tegen de Natuur, tegen het Lot, tegen God, kunnen we niet zeggen: 'Blijf van mijn lijf af, bemoei je met je eigen zaken,' want we zijn hun zaken. We zijn 'producten der Natuur', 'speelballen van 't Lot', 'kinderen Gods', al naar we 't opvatten, en zeker niemand meent in ernst,

dat hij de baas is over de omstandigheden van binnen en van buiten, die zijn leven beheersen.

Maar tegen de ons straffende mensen verzetten we ons altijd, 't zij feitelijk, 't zij, waar moed en kracht falen, alleen innerlijk. Met onwil en wrevel en toorn worden we jegens hen vervuld en een 'fiat voluntas' komt ons nooit met volkomen overgave jegens de straffende mens over de lippen, misschien wel mede omdat we voelen, hoe hij, niet bekend met *al de motieven onzer daden, onmogelijk rechtvaardig kan zijn.*

Raadpleeg ik mijn eigen leven, schrijft Ligthart, - en daarin hebben we meestal ons beste pedagogiekboek - dan hebben de straffen mij *nooit gebracht tot afkeer van het kwaad, maar wel tot kortstondige en soms zelfs langdurige afkeer van de straffer.*

Toch kunnen we de straffen niet missen, maar dan dienen ze een andere naam te dragen, *in overeenstemming met hun dienst.*

In elke kleinere of grotere samenleving heb je de ongebonden naturen, die zich niet naar de eisen van het geheel of de rechten van hun gelijken willen schikken, en tegenover hun aanmatiging moeten we ons zelf en de maatschappij beschermen door *dwangmaatregelen*. Wil je niet, dan zal ik je dwingen.

Deze dwangmaatregelen hebben *echter geen opvoedend, maar wel een regelend, een formerend, een fatsoenerend, een dresserend karakter.*

Het individu wordt erdoor gekneed tot een bepaalde vorm, gedresseerd tot een bepaald handelen, en daardoor wordt hij wel bruikbaar en dus praktisch beter, *maar niet moreel beter.*

Zo min als we de moraliteit kunnen prijzen van een machine-rad, dat precies in de tanden van een ander rad grijpt en zo medewerkt tot een onberispelijk lopen van de hele machine, *zo min kunnen we zedelijkheid eren in de onder pressie van dwangmaatregelen geproduceerde braafheid.*

Er is geen zedelijkheid zonder vrijheid.

Wie dus zijn kinderen - of mensen! - wil opvoeden, d.i. wil doen ontwikkelen tot zedelijke karakters, gun hen een zo groot mogelijke vrijheid en *onthoud je zo veel mogelijk van straffen*. Met de kracht, waarmee je hen

leidt, ga dan uit van hun eigen reine en rijpe persoonlijkheid, en van de ook in de kinderleeftijd reeds de tot *wijsheid voerende Ervaring*.

Het klinkt mij als een idioothed, wanneer ik hoor: 'Je hebt de bessen van het boompje geplukt, nu mag je voor je straf een week niet in de tuin.'

Het had zin, wanneer men zei: 'Je kunt dus blijkbaar nog niet zonder toezicht in de tuin.'

In zo heel veel gevallen kan men aan kinderen (en volwassenen!) *zelf de keuze laten*, of ze zekere vrijheid voor hun verantwoording durven nemen, ja of neen.

En in plaats van hun allerlei vrijheden te ontszeggen, moedige men hen juist aan, vrijheden, en daarmee verantwoordelijkheden (Ligthart schrijft: verplichtingen. De enige met plichten is de overheid JS), voor hun rekening te nemen.

In dit korte stukje raakt Ligthart de kern van de zaak: het onderscheid tussen *straffen* en *dwangmaatregelen* maakt veel duidelijk:

Straffen gaat uit van het volgende: een persoon doet iets, wij de gemeenschap vinden dat fout en daarom is er sprake van vergelding m.a.w. wraak en krijg je straf.

Er is een wij, de samenleving, die blijkbaar weet wat goed of fout is en dat is een misvatting, niemand weet dat. Er wordt dan een moreel oordeel geveld over jouw daden en niemand accepteert dat.

Dwangmaatregelen gaan uit van de machtspositie die een overheid of ook een mens heeft en die van daaruit een ander mens tot de orde roept en zijn handelingsvrijheid beperkt, omdat het geheel of een persoonlijk belang in gevaar gebracht wordt. Dat is geen straf maar dwang, wie is de sterkste.

Er wordt dan niet gesproken over goed of fout maar over de wil van de meer machtige. En dat is in het leven ook een normaal voorkomend verschijnsel.

Deze twee begrippen straffen en dwangmaatregelen staan aan het begin van de historische verhandelingen omdat die twee begrippen overal terug te vinden zijn in de ontwikkeling van het gevangeniswezen en zo hopelijk het inzicht zullen vergroten.

Laten we proberen een geschiedkundige tijdlijn in verband met wet- en regelgeving van het gevangeniswezen op te stellen:

Ik ga hiervan uit van de tijdlijn van het Nationaal Gevangenis museum² die ik zo goed mogelijk aangevuld heb.

Zie Bijlage A De Geschiedkundige Tijdlijn

Verwijzingen:

1. https://www.dbnl.org/tekst/ligt002vers01_01/ligt002vers01_01_0005.php
2. <https://gevangenis museum.nl/wp-content/uploads/2019/10/Tijdlijn.pdf>

Hoofdstuk II

Het leven van Christiaan Abel Arnoldus chronologisch

Christiaan Abel Arnoldus

1890 Geboren op 30 september te Leeuwarden
Overleden 12 februari 1991 te 's-Gravenhage

1916 Gehuwd 18 mei met Josephine Marie Cornelia Prins geboren 3 maart 1887 te Groningen. Overleden 6 maart 1968 in 's-Gravenhage.

Zes kinderen: Nico, Bernard, Josephine, Marijke, Menno en Louise

1906 12 april Getuigschrift voortgezet onderwijs te Leeuwarden

1909 01-08 Schrijver 2e rang bij de rijkswerkinrichtingen Veenhuizen

1909-1906 Schrijver 2e rang in de strafgevangenis te Veenhuizen

1916 18-05 Huwelijk met Josephine Marie Cornelia Prins

1910–1920 Bevorderingen tot schrijver 1e rang en vervolgens Commies en Commies ter directie bij de gevangenis te Groningen

1921-1924 Rijksuniversiteit Groningen: algemene psychologie, meerdere specials psychologie

Na 1930 Directeur van het huis van bewaring te Dordrecht

1944-1945 Directeur van de gevangenissen te 's-Hertogenbosch. Tijdens de laatste oorlogsperiode en de bevrijding

29-03-1946 Zuiveringsbesluit 1945; geen aanleiding enigerlei maatregel

1946 Gevraagd om toe te treden tot de commissie Fick

- 1947 Benoemd tot hoofd van de nieuwe Rijkswerkinrichtingen in de Mijnstreek (Julia, Wilhelmina en Passart), bedoeld voor de tenuitvoerlegging van straffen van politieke delinquenten.
- 20-12-1947 Minister van justitie: waardering m.b.t. plannen gevangeniswezen
- 1947–1955 Hoofddirecteur van Rijkswerkinrichting "De Mijnstreek", met standplaats Passart (Treebeek) en woonachtig te Heerlerheide
- 1950 Schrijft de nota "De Rijkswerkinrichtingen in de Mijnstreek", waarin hij zijn visie op strafarbeid uiteenzet.
- 27-08-1953 Ministerie van justitie: dank voor supervisie R.W.I.-oostereiland te Hoorn
- 1955 Pensionering
- 1958 Waardering 12,5 jaren samenwerking met de mijnen
- Publiceert "Zinnvolle Arbeid", waarin hij zijn psychologische visie verder uitwerkt
- 1980 Arnoldus blikt terug in 1980 25 jaar na pensionering In 1958 werd het experiment met de mijnkampen ook formeel beëindigd. In 1980, inmiddels hoogbejaard, keek Arnoldus vol trots terug. In een radiodocumentaire verwoordde hij het aldus: Voor de 13.271 gedetineerden die op basis van vrijwilligheid deze arbeid verrichtten schiep het de mogelijkheid in het onderhoud van eigen gezin te voorzien of als het ongetrouwen betrof enige financiële basis te leggen voor hun toekomstige weder in treden in het maatschappelijke leven. Hoevele huwelijksverhoudingen zijn hierdoor voor breuk bewaard, ja zelfs hersteld? Meer dan duizend delinquenten hebben na hun ontslag een maatschappelijk leven als vrije mijnwerker kunnen opbouwen. Bij mijn vele ontmoetingen [onverstaanbaar] ook lang na hun ontslag hebben deze zich zeer waardierend uitgelaten over de kansen die de mijnarbeid hun gegeven had. Dit werd reeds tijdens hun verblijf in het kamp gevoeld 376.

376 Transcriptie van tekst uitgesproken door Arnoldus in ROZ-radiodocumentaire Dister en Kusters, De gestraften in de mijn. Dl. 2, uitgezonden 16 juni 1980. Tekst komt ten dele overeen met tekst

van artikel A. [Chr. A Arnoldus] 'Zinvolle arbeid'. Het is de vraag of hun leven na vrijlating er werkelijk zo rooskleurig uit zag. Sommigen merkten al tijdens hun verlof dat de buitenwereld niet op hen zat te wachten. De terugkeer in de burgermaatschappij bleek voor veel ex-politieke gevangenen problematisch.

1991 Op 100 jarige leeftijd te 's-Gravenhage overleden

Kort Overzicht

- 1909 - Begin van de professionele loopbaan binnen het Nederlandse Gevangeniswezen.
- 1944–1945 - Bevrijding, bijzondere rechtspleging en noodgevangenenissen.
- 1946 - Commissie Fick
- 1947 - Oprichting van de Rijkswerkinrichtingen voor politieke delinquenten
- 1953–1958 - Ontwikkeling van Arnoldus' ideeën over "zinvolle arbeid" en resocialisatie.

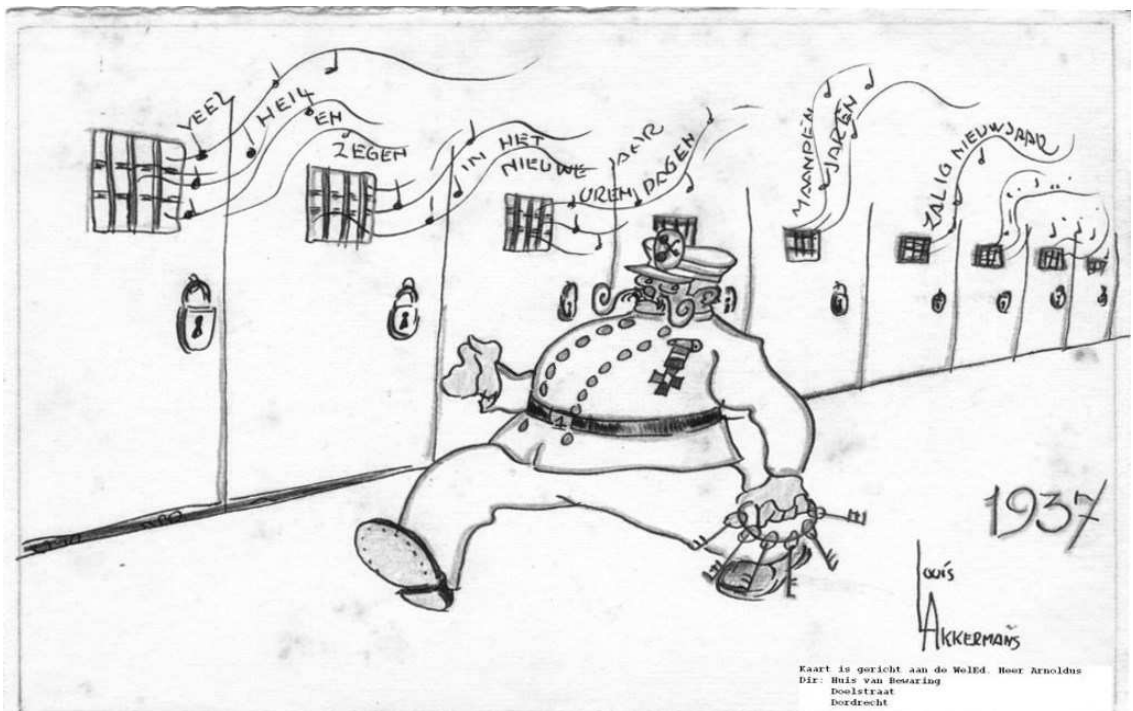
Hoofdstuk III

Biografie Christiaan Arnoldus inhoudelijk

Bekijken we nu het werk van Arnoldus meer inhoudelijk dan valt op dat hij start aan het begin van zijn werkzaamheden met een studie Psychologie. Daar worden waarschijnlijk de kiemen gelegd voor zijn latere bijdragen aan de ontwikkeling van het Gevangeniswezen.

Laten we aan de hand van de werkzaamheden van Arnoldus proberen een beeld te vormen van een pionier die later via de commissie Fick zijn bijdrage leverde aan de totstandkoming van de nieuwe Gevangeniswet in 1953.

De eerste meldingen over Arnoldus verschijnen in de periode 1937 toen hij directeur was in de gevangenis te Dordrecht.

Kaart is gericht aan de WelEd. Heer Arnoldus
Dir: Huis van Bewaring
Doelstraat
Dordrecht

In de periode 1940-1945 tijdens de tweede wereldoorlog werd het schipperen tussen de Duitse bezetters en de Nederlandse belangen en eigen belangen en belangen uitgedrukt via het verzet:

Het Verzet vóór de bevrijding van 's-Hertogenbosch

Bron:

In "Het grote gebod", het gedenkboek van het verzet in LO en LKP, staat in deel 2 op blz. 182: "In Den Bosch kregen de gevangenen hun vrijheid terug na de volgende brief van Stephke de leider van de KP "De Margriet". Brabants Dagblad van zaterdag 29 september 1984

Brief

14 september 1944, 22 uur.

Aan de Heer Directeur van de Strafgevangenis te Den Bosch

Zeer geachte Heer,

Hierbij doen wij een beroep op uw naam van goed Nederlander, en wel met het volgende: In uw macht ligt op het oogenblik nog om ongeveer 30 mensenlevens te redden en ongeveer 15 á 20 mensen de vrijheid terug te geven, die hen onrechtvaardig ontnomen is, met name de 45 á 50 S.D. gevallen, die zich momenteel in uw gevangenis bevinden. Wilt Gij Uw naam als goed Nederlander houden, stel hen dan onmiddellijk in vrijheid. Zoudt Gij hierdoor in moeilijkheden kunnen geraken, dan stellen wij als tegenprestatie te uwer beschikking het nodige geld, bonnen en onderdak, kortom alles wat U maar nodig kunt hebben. Ook staan wij voor uw leven borg.

Mocht Gij hiertoe echter niet kunnen besluiten, dan geven wij U het volgende in overweging: Zoo Gij Uw leven liefhebt, kunt Gij dit redden, doch slechts op één manier en dat is het hierboven gevraagde, n.l. de vrijheid van alle hierbovengenoemde gevallen. Gij hebt dan nog tijd tot uiterlijk Maandag 18 september 1944 om 14.00 uur.

Mochten dan bovengenoemden mensen nog niet in vrijheid zijn, dan zult Gij sterven door de kogel. Wacht dus niet te lang, want zouden de mensen door de Duitschers vervoerd worden, dan zult Gij alleen hier schuld aan hebben en zal U hetzelfde lot (de kogel) deelachtig worden.

Wij rekenen erop dat Gij de wijste partij zult kiezen en U een echt Nederlander zult toonen. Nu is de tijd voor handelen aangebroken.

(w.g.) Stephke

Wat doe je dan? Een werkelijk dilemma waar het eigen leven van Arnoldus op het spel stond. Het Brabants dagblad meldt dat de gevangenen hun vrijheid teruggekregen hebben.

In deze brief eiste Stephke de vrijlating van zo'n vijftig politieke gevangenen. De dreiging was helder: als de gevangenen niet werden vrijgelaten, zou de directeur worden gedood, maar als hij meewerkte, zou het verzet hem helpen onderduiken. Het resultaat van dit ultimatum was dat alle gevangenen op vrije voeten werden gesteld en de directeur zelf onderdook. Deze gebeurtenis is gedocumenteerd in de archieven van het Regionaal Archief Rivierenland/Erfgoed 's-Hertogenbosch.

De bevrijding kwam en Arnoldus werd in 1946 gevraagd zitting te nemen in de commissie Fick, die een nieuwe wetgeving voor het gevangeniswezen moest voorbereiden.

De Commissie-Fick (officieel de 'Commissie voor de verdere uitbouw van het gevangeniswezen') is op 1 maart 1946 ingesteld door de toenmalige minister van Justitie, Mr. H.A.M. van Kolfschoten.

De commissie was een gemêleerd gezelschap: ex-gevangenen, juristen en directeurs van gevangenissen waaronder de psycholoog-directeur Arnoldus.

Minister Kolfschoten kan als de grote weldoener in deze aangewezen worden, want in 1947 lag het rapport al op tafel. Hoe wist hij de juiste mensen bij elkaar te krijgen?

Een rapport met zeer ingrijpende maatregelen ter humanisering van het leven van de gevangenen!

Ga dit rapport in zijn geheel opnemen in dit verslag omdat het lastig terug te vinden is op internet.

Zie Bijlage B over het werk van de commissie Fick.

Na zijn werkzaamheden in de commissie Fick werd Arnoldus naar Limburg gestuurd om daar in de geest van de nieuwe wet de kampen die vol zaten met politieke gevangenen te herstructureren.

Een mooi verslag van de werkzaamheden van Arnoldus vinden we terug in het Proefschrift *Kolen en Kampen* van Annet Schoot Uiterkamp, hoofdstuk V.

Maar nu eerst de ontwikkeling die zich gelijktijdig aandienende met de brochure van Dr. Van der Vaart Smit.

Hoofdstuk IV

De brochure van Dr. Van der Vaart Smit

Toen de commissie Fick aan het werk ging was er sprake van een optimistische stemming, men werkte aan vernieuwing, het zou beter worden.

Daarnaast ontstond er een andere stemming door de brochure van Dr. Van der Vaart Smit over de misstanden met betrekking tot de politieke gevangenen in gevangenissen en kampen.

Na de bevrijding werden 200.000 burgers opgepakt op verdenking van collaboratie met de Duitsers of als Nederlands-Indië weigeraars.

Zonder processen verbaal of rechterlijk besluit werden velen, waaronder vooral NSB-ers, opgesloten.

Omdat men bang was voor gruwelijke wraakacties na de bevrijding werden deze mensen opgepakt.

Men vergat de helende werking van een bevrijding na 5 jaar onderdrukking. Mensen zijn dan zeer vergevingsgezind.

Echter in 1941 sprak koningin Wilhelmina via de radio vanuit Londen ons land toe met de boodschap dat er na een mogelijke bevrijding geen plaats meer was voor landverraders. Heeft deze uitspraak toen al de kiemen van veel haat gezaaid?

De eerste prioriteit die burgers hebben in geval van een bezetting is te *overleven* maar dat staat in geen enkele brochure. Het is nogal makkelijk om vanaf een veilige plaats de burgers toe te spreken en hen te vertellen wat goed en fout is.

Bovendien is het erg onverstandig om een volk dat 5 jaar onderdrukt geweest is niet de ruimte te geven eerst weer eens tot zichzelf te komen, dan is er voor straffen geen plaats. Bovendien was er geen sprake van bestuurlijke organisatie in de eerste tijd na de bevrijding. En om dan al over goed en fout te oordelen is ongepast.

Van der Vaart was zelf ook gevangengezet omdat hij lid was van de NSB en zelfs Hitler had gesproken.

Nu wordt er vaak de fout gemaakt mensen op hun persoonlijke omstandigheden te beoordelen en het werk dat ze leveren daarom af te doen als niet deugdelijk.

In het geval van Van der Vaart Smit dienen wij zijn werk te beoordelen, het werk dat in de brochure naar voren komt. Van der Vaart Smit kreeg mondeling en schriftelijk vele getuigenverklaringen binnen van mensen die misstanden hadden meegemaakt. Hij rubriceerde ze als volgt:

- Enkelvoudige verhalen die niet door andere verhalen bevestigd werden telde hij niet mee
- Alleen verhalen die door andere verhalen bevestigd werden nam hij in zijn rapportage op
- Extreme verhalen nam hij ook niet op
- En hij vroeg de mensen of ze hun verklaring voor een rechtbank wilde bevestigen

Dus alleen verhalen die door andere verhalen bevestigd werden, nam hij in de brochure op en dat betekent dat hij zeer *wetenschappelijk* te werk gegaan is. Want wetenschap ontstaat pas als onafhankelijke bevindingen het gestelde bevestigen.

In feite zijn dan geen andere onderzoeken meer nodig. Het enige wat je hoeft te doen is te controleren of de classificatie zoals aangegeven gevolgd is en je kunt steekproefsgewijs enkele verklaringen bij de betreffende mensen zelf controleren.

Een uitgebreid onderzoek op verzoek van de parlementaire enquêtecommissie door Mr. baron van Tuyll van Serooskerken was overbodig geweest. Het vreemde is dat dit onderzoek dat zo ongeveer 1000 pagina's omvatte nooit serieus genomen is. Pas veel later werd dit archief openbaar gemaakt.

Geheim

Uit het onderzoek van de ombudsman blijkt dat het Ministerie van Justitie in 1970 wist dat deze rapportage van Van Tuyll van Serooskerken bestond, maar dat niemand hem kon vinden. Dat *kwam omdat de rapportage in 1951 de stempel "geheim" heeft gekregen*. Er is toen niet geregistreerd waar de rapportage was opgeborgen en hoe inzage kon worden verkregen. Brenninkmeijer vindt dat het ministerie zich vanaf 2004 wel heeft ingespannen om documenten te zoeken die relevant zijn voor het lot van Rost van Tonningen. Dat eerder geen openheid is gegeven, vindt hij niet juist. Zo zijn niet alleen voor de nabestaanden de feiten rond de dood van Rost van Tonningen te lang verborgen gebleven, maar ook informatie over hoe de Nederlandse autoriteiten kort na de Tweede Wereldoorlog zijn omgegaan met politieke gevangenen¹.

Alle gegevens van Van der Vaart Smit zijn bewaard gebleven maar digitaal nog niet toegankelijk. Ook is de vraag of de gegevens over Westerbork waar vele zwangere vrouwen mishandeld zijn nog terug te vinden zijn. De directeur van Westerbork heeft de gegevens bij Van der Vaart Smit opgevraagd en nadien is er niets meer over vernomen. Of er kopieën van waren is niet bekend.

AI-overzicht i.v.m. met archief dossier dr. Van der Vaart Smit

Het specifieke archiefdossier met de originele getuigenverklaringen en documentatie die theoloog en publicist dr. H.W. van der Vaart Smit verzamelde over de misstanden in de naoorlogse interneringskampen, bevindt zich in de NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocide-studies.

Archieven.nl

De Collectie Vaart Smit: Het NIOD beheert het archief van H.W. van der Vaart Smit. Dit archief (Collectie 270b) bevat de oorspronkelijke stukken en het materiaal dat hij heeft verzameld voor zijn bekende, maar controversiële brochure *Kamptoestanden 1944-1945-1948*.

Van der Vaart wilde geen wraak tegen de bewakers die de misdaden begaan hadden, hij vroeg om integrale amnestie voor de bewakers *en* de gevangenen.

Deze problematiek komt nogmaals terug in het boek van Belinfante “In plaats van Bijltjesdag” 1978, een mijns inziens nogal ongelukkig gekozen titel want voor vele politieke gevangenen werd het alsnog Bijltjesdag.

Ik neem de brochure van Van der Vaart Smit op als Bijlage D

Verwijs naar de Stichting Werkgroep Herkenning die zich inzet ter ondersteuning van de nasleep van de Bijzondere Wetgeving. En mensen met familie en/of verwanten die geleden hebben en misschien nog steeds lijden aan de gevolgen van het onrecht hun familie is aangedaan. Zie Bijlage O.

Verwijzing:

1. <https://www.nationaleombudsman.nl/uploads/rapport2009-235.pdf>

Hoofdstuk V

Tussen Kolen en Kampen

Hoe ging Arnoldus te werk?

Zie de Bijlage E over de een aantal problemen bij de totstandkoming van het proefschrift *Kolen en Kampen*.

Na zijn werkzaamheden in de commissie Fick, waarin hij een groot aandeel had. De sfeer van de nieuwe wet ademt helemaal zijn aanpak, hetgeen zal blijken uit zijn werkzaamheden in de Limburgse Kampen waar politieke gevangenen gingen werken in de mijnen. Hierbij maak ik gebruik van het proefschrift *Kolen en Kampen* van Annet Schoot Uiterkamp 2022. Een uitmuntend werkstuk en top archiefwerk. Chris en ik waren blij met dit proefschrift omdat er veel bekend werd over de aanpak van Arnoldus.

Arnoldus moest werken binnen de gestelde regels en had geen tijd om de redelijkheid van tal van zaken te kritiseren. De commissie Fick functioneerde ook zo goed omdat ze de benadering zo praktisch mogelijk wilden houden.

Het getuigde van moed en doorzettingsvermogen en inzicht aan de kant van Arnoldus hoe hij het werk doorgezet heeft en er voor de gevangenen uitgehaald heeft wat erin zat en dat waren betere omstandigheden!

- Ruimere bezoekenregelingen
- Aantal brieven schrijven ging omhoog
- Boeken en kranten werden toegelaten
- Geen puur individuele opsluiting meer
- Geestelijke begeleiding
- Vakbekwaamheid op een hoger niveau brengen
- Er werd zelfs een zangkoor en een muziekkorps opgericht en er kwamen uitwisselingen i.v.m. uitvoeringen met andere gevangenen en kampen.

Alles gericht op een gezonde terugkeer naar de samenleving.

In de Bijlage F alle citaten uit het proefschrift *Kolen en Kampen* verwijzend naar Arnoldus. In feite is het proefschrift een soort loflied op het werk van Arnoldus.

En het is veelzeggend dat Arnoldus maart 1951 werd overgeplaatst naar Den Haag om daar Hoofddirecteur van de Strafgestichten en van het Opleidingsinstituut van het Gevangeniswezen te worden. Zijn taak in het Zuiden zat erop. In 1949 was hij bij zijn 40-jarig ambtsjubileum Ridder in de Orde van Oranje-Nassau geworden, bij zijn pensionering in 1955 volgde een bevordering tot Officier.

In 1958 nam Arnoldus afscheid.

1958 Arnoldus, *Zinvolle arbeid*, zie Bijlage J

Gepubliceerde artikelen:

1. Arnoldus, C.A., 'Leave arrangements in the penitentiary institutions in the mining district', Maandschrift voor het gevangeniswezen/ Monthly review of prison administration 2 (1950/1951) nr. 4 (August 1950) 166-171.
2. Arnoldus, Chr. A., 'Cel en gemeenschap', Maandschrift voor het gevangeniswezen 1 (1949/1950) nr. 2 (juni 1949) 1-5.
3. Arnoldus, Chr. A., 'De film in de praktijk van het gevangeniswezen', Maandschrift voor het gevangeniswezen 2 (1950/1951) 281-283.
4. Arnoldus, Chr. A., 'L'organisation du congé dans les pénitairés des régions minières', Maandschrift voor het gevangeniswezen/ Bulletin mensuel de l'administration pénitentiaire 2 (1950/1951) nr. 4 (Août 1950) 124-128.
5. Arnoldus, Chr. A., 'Samenwerking tussen strafgesticht en reclassering van politieke delinquenten', Toezicht. Tijdschrift voor en door medewerkers van de Stichting toezicht politieke delinquenten 2 (1949) Slotnummer (dec. 1949) 152-153.
6. Arnoldus, Chr. A., 'Tucht en straffen in de gevangenissen', Tijdschrift voor strafrecht 31 (1921) 267-286. Arnoldus, Chr. A., 'Verlofregeling in de Strafgestichten Mijnstreek', Maandschrift voor het gevangeniswezen 1 (1949/1950) nr. 9 (jan. 1950) 167-169.

HOOFDSTUK VI

Het boek van Belinfante “In plaats van Bijtjesdag”

Op een gegeven moment belt Chris mij en zegt weet jij waar ik het boek van Belinfante “In plaats van Bijtjesdag” kan vinden of kopen? Nergens meer te vinden, het is een must, ik moet het inzien! Ik zei terug: weet je wat Chris, ik ga op zoek. En inderdaad nergens meer te krijgen of tweedehands aan te schaffen. Ging toen verder zoeken en kwam in Engeland terecht bij Apebooks en daar kon je het boek laten drukken, print online voor 100 euro. Ja, bestel maar, zei Chris en zo gezegd, zo gedaan en binnen twee weken had Chris het boek in huis! Vervolgens in de Koninklijke Bibliotheek gezocht naar het boek van Belinfante en ja 5 exemplaren aanwezig: twee echte boeken en 3 E-boeken oftewel pdf-files. De echte boeken kon je inzien in de leeszaal van de bibliotheek in Den Haag en de E-boeken niet toegankelijk! Hoe kan dat? Drie stuks aanwezig en niet toegankelijk, waarom?

Contact opgenomen met de KB maar geen antwoord. Ik denk dat ze bezig zijn de E-boeken commercieel voor download te gaan aanbieden, als ze het maar niet via het KOBO-systeem doen, want dan kun je de file alleen maar lezen en verder niets, geen stukken eruit halen niets kopiëren etc.

Maar goed Chris had mij gezegd: kijk eens bij jouw bibliotheek in de buurt en dat heb ik gedaan en ja 1 exemplaar in het depot in Deventer. Twee dagen later kon ik het ophalen.

Ook nog bij Bol.com gekeken en ja een E-book via Kobo systeem 64,99 euro, een boek dat je alleen maar kunt lezen en verder niets. Ons culturele erfgoed wordt pure commercie?

Vervolgens heb ik het bibliotheekboek, met meer dan 600 bladzijden, gescand en er een goede pdf-file van gemaakt. Een file die iedereen kan downloaden. Inmiddels 138 maal gedownload.

Terug naar Belinfante.

Belinfante begint met de uitspraak van Koningin in 1941 vanuit Londen, dat er in een bevrijd Nederland geen plaats is voor Landverraders. Zij had blijkbaar al helemaal voor ogen wie die landverraders waren?

Belinfante is een jurist en vermeldt een dergelijk uitspraak zonder commentaar.

Dan besteedt hij een derde van zijn boek aan de zaak van Van der Vaart Smit die de brochure die in 1948 afgerond had en in de openbaarheid heeft gebracht in

1949 over de misstanden in de gevangenissen en kampen waar de politiek gevangenen zaten, mensen die verdacht werden van collaboratie met de Duitsers.

Opmerkelijk toeval is dat Juliana de troon besteeg eind 1948, de inhoud van het rapport van Van der Vaart Smit was al bekend bij koningin Wilhelmina. Ter gelegenheid van het verhoor van dr. Van der Vaart Smit als getuige voor de Parlementaire Enquêtecommissie, werd het rapport op 18 Mei 1948 aan de voorzitter van de commissie, mr. L. A. Donker aangeboden.

Via het rapport van Van der Vaart Smit kreeg Wilhelmina de consequenties van haar beleid onder ogen, was dat genoeg om af te treden?

Verder werd op last van de koningin de wet tijdens de oorlog aangepast en de doodstraf weer ingevoerd, er moest snel en streng gestraft worden!¹ Totaal onwettige gang van zaken, maar niemand die erop reageerde ook Belinfante als jurist niet, 30 jaar later.

Als bijlage M heb ik een samenvatting van het boek van Henk Eefting, *Bijzondere rechtspleging* 1944-1952 weergegeven. Een fantastisch boek zeer betrokken, met veel inzicht geschreven en goede verwijzingen.

Je kunt zaken in een bepaald daglicht zetten en dan ziet het er zo uit en je kunt dezelfde zaken in een ander licht zetten en dan ziet het er ineens anders uit.

Belinfante is jurist en wat weet hij van wetenschappelijk onderzoek?

Van der Vaart wist het wel, zijn methode is zeer goed wetenschappelijk onderbouwd:

- Klachten die slechts door 1 persoon werden ingediend nam hij niet mee in zijn onderzoek. Hoewel de klacht op waarheid kan berusten.
- Alleen klachten die door meerdere mensen bevestigd werden, werden opgenomen.
- Extreme verhalen werden ook niet opgenomen. Hoewel die klachten op waarheid kunnen berusten.
- Degenen die een klacht indienden werd gevraagd of ze dat ook voor de rechtbank wilde bevestigen.

Kan het beter? Als deze methodiek echt is toegepast dan hebben we te maken met feiten! En is nader onderzoek haast niet meer nodig. Je zou steekproefsgewijze enkele klachten kunnen nachecken.

¹ Zie het boek van Henk Eefting, *De Bijzondere Rechtspleging 1944-1952/ Rampzalige gevolgen voor politieke delinquenten en collaborateurs*

Een onderzoek als dat van baron van Tuyll van Serooskerken was niet nodig geweest en had men die gegevens niet onder tafel hoeven te werken. Was de confrontatie met de gegevens van Serooskerken niet te groot en bevestigde die gegevens de gegevens van Van der Vaart Smit?

Belinfante beschikte toen hij zijn boek schreef maar over deelinformatie van het dossier van Serooskerken niet het totale dossier, want er was veel verdwenen en onvindbaar.

Pas veel later 2009 door de bemoeienis van onze ombudsman Alex Brenninkmeijer kwamen de gegevens op tafel!

Nu nog steeds zijn deze gegevens van Serooskerken digitaal niet te downloaden, eveneens de gegevens van Van der Vaart Smit ook nog steeds niet? Wat is er aan de hand met de archieven?

Ook DSM weigert archieven open te stellen over de periode van na de oorlog met de gevangen mijnwerkers die in de mijnen tewerkgesteld werden. De reden: onze privacywetgeving. Werkelijk onverteerbaar 75 jaar na dato.

In Bijlage K staat een verhandeling over de waarde van empirisch onderzoek, zoals verricht door Dr. Van der Vaart Smit en van Griselda Molemans (Griselda Edwien Visser) over de problematiek rond de repatriëring van Landgenoten uit Nederlands-Indië. Ook de verslagen van de militairen ter plekke door Ton Schilling komen ter sprake.

Samenvatting

In dit geschrift komen twee zaken aan de orde:

1. Het werk van Christiaan Abel Arnoldus
2. De ontwikkelingen binnen de overheid in verband met wet- en regelgeving.

Het staat buiten kijf dat het werk van Arnoldus bijzonder genoemd mag worden. In moeilijke omstandigheden werkte hij onverdroten aan de verbeteringen van omstandigheden voor de gevangenen. Het heeft derhalve geen pas zijn werk met terugwerkende kracht te kritiseren wat betreft fundamentele vragen over straf en strafrecht. Hij deed wat hij kon binnen de wurggreep van wet- en regelgeving en de behoefte aan verandering. Het is hoopvol en inspirerend te noemen dat “one man can make a difference”.

Het handelen van de overheid in moeilijke tijden komt er niet goed vanaf in mijn optiek. Op de eerste plaats vertrekt de voltallige regering inclusief koningin Wilhelmina, zodra de Duitsers voet op Nederlandse bodem zetten. En laten haar burgers in arremoede achter. Toch meent men vanuit het veilige Engeland het recht te hebben zich met de gedragingen van haar voormalige burgers te kunnen bemoeien. De uitspraak van Wilhelmina in 1941 is tekenend: na een mogelijke bevrijding is er geen plaats in Nederland voor landverraders!

De eerste opgave voor burgers tijdens een bezetting is *overleven*, dat is een grondrecht voor ieder mens en dan past het niet dat achteraf oordelen geveld worden over deze situatie. Menselijk gesproken dient een bevolking na een bezetting de tijd te krijgen om weer tot zichzelf te komen en de draad weer op te pakken.

En de bevrijding vier je samen, de hele bevolking doet mee, goed of fout, doet er niet toe en in die smeltkroes van euforie komt er heel veel vergevingsgezindheid naar boven en ook berouw wordt innerlijk verwerkt. Nu werd een deel van de bevolking buitengesloten ongeveer 200.000 mannen en vrouwen! Het was geen bevrijdingsfeest in mijn ogen. De regering zal dit alsnog recht moeten zetten lijkt mij en hoog urgent.

Is er hier sprake van wraakzucht aan de kant van koningin Wilhelmina, die het zelfs voor elkaar krijgt om tijdens de bezetting, buitenparlementair, wetten aan

te passen? Dit kan mijnsinziens absoluut niet want dan krijgen we te maken met dictatoriaal gedrag en wordt in wezen onze grondwet geschonden. De toetsing door parlement en rechter verval.

Binnen het Koninklijke Besluit zijn kleine marges aangegeven om zaken bij te sturen of benoemingen te doen, maar om de doodstraf die in 1870 werd afgeschaft in ons land, weer in te voeren, dat is meer gekoppeld aan wraak dan aan gezond verstand en ethisch besef.

Wetten als speeltje van de regering? Willekeur? Ik denk dat wetgeving op de eerste plaats voor stabiliteit dient te zorgen. Het collectieve rechtsgevoel vereist dat. En ook in het geval dat het collectieve gevoel uitstaat naar wraak dan dient de wetgever vanuit een morele plicht zich niet aan dit gevoel over te geven.

In plaats van Bijltjesdag?

De grote smoes voor dit soort maatregelen, 200.000 mensen werden opgesloten zonder processen verbaal of rechterlijke inmenging. Voor hen wás het Bijltjesdag en niet één dag, maar jaren en voor sommigen levenslang en mensen die het niet overleefd hebben!

De grote misser tijdens de bevrijding was dat men vergat dat bevrijding na jaren van bezetting zeer veel vergeving met zich meebrengt, verzoening en schuld-besef in de mensen zelf. Deze ervaringen zijn de echte motor van de wederopbouw. Er is groot verschil tussen politieke gevangenen en echte misdadigers. Alles werd op een hoop gegooid.

De algemene vraag kan nu gesteld worden: met welk recht straft een overheid? Heeft strafrecht een basis? Als we naar het inzicht van Jan Ligthart kijken dan is daar geen basis voor. Een overheid kan *dwangmaatregelen* nemen in de uitzonderlijke gevallen dat het geheel, de samenleving, in gevaar komt. Dit inzicht was er al begin 1900!

Belangrijk punt bij het stellen van kritische vragen achteraf is dat we ervan moeten uitgaan dat de begrippen en inzichten 75 jaar later geheel anders zijn dan de toenmalige begrippenkaders. En van daaruit kan men begrip opbrengen voor hoe er gehandeld is, maar we hoeven dit handelen daarmee niet goed te praten! Wij dienen op grond van de nieuwe inzichten te werken aan een betere toekomst.

Het schone blazoën van de overheid. De overheid die dienstbaar dient te zijn aan haar burgers, maar vaak een houding aanneemt van wij bepalen wat goed is voor

u, wij weten wat goed en fout is! Gewoon-goed, heden ten dage. De burgers als slaven van de overheid?

Toch zien we aan het werk van Arnoldus dat het mogelijk is binnen alle beperkingen die er liggen het goede te doen. En zo kan ieder mens individueel een steentje bijdragen aan de rechtsstaat, een rechtsstaat die op papier niet bestaat maar tot leven komt door onze individuele daden en stellingnames.

JS

Nawoord

Wat valt er nog te zeggen? Na een glansrijke carrière van Christiaan Abel Arnoldus en het kritisch beschouwde gedrag van de Nederlandse overheid, wordt de vraag waar staan wij nu?

Ik kan me nauwelijks voorstellen dat er van het enthousiasme na de commissie Fick en de aanpak van Arnoldus nog wat over is. Het is maar een gevoel. De gevangenis-problematiek is natuurlijk veel gecompliceerder geworden door psychiatrische gevangenen en drugsverslaafden en zijn we weer terug bij de cellulaire opsluiting?

Hoe hou je de gevangenisbevolking onder controle? Wat is er geworden van de terugkeer naar de samenleving? Zelf had ik alweer jaren geleden een sollicitatie bij de Blueband bajes in Arnhem, een heel open gesprek met een medewerker en de vraag werd: wat zoeken jullie voor een medewerker? En het antwoord was: we zijn nu een verlengstuk van de psychiatrie geworden en we zoeken iemand die veel van medicatie afweet. Tja, dat was niet mijn ding, ik had gehoopt mijn vader en grootvader op te volgen in het gevangeniswezen.

De ene wettelijke aanpassing volgt de andere op, maar er is geen echte oplossing is mijn indruk.

Hoe komen we af van dit probleem?

Alles overdenkende denk ik dat we op de eerste plaats de grondslag van straffen en het recht op straffen moeten onderzoeken.

Toen Adam en Eva het paradijs moesten verlaten werd dat beleefd als een straf van God. Maar hoe kan een liefdevolle God straffen? Dat is mijnsinziens onmogelijk. God heeft de mens als vrije wezens geschapen dus de mens heeft een keuzevrijheid. Het verlaten van het paradijs hoef je niet te zien als straf maar als opdracht. Nu moeten jullie het paradijs terugvinden. Door een verkeerde interpretatie van dit gebeuren volgde een lange tijd van oog om oog, tand om tand. Pas toen Jezus in de wereld kwam werd er gesproken van vergeving alweer 2000 jaar geleden en toch houden we maar vast aan straffen en vergelding.

Het terugvinden van het paradijs, het organische geheel, is zeer dringend nodig want we stikken zowat in het afval dat we zelf geproduceerd hebben en waar we geen raad mee weten. Het wil ook zeggen dat de wetenschap die tot veel in staat is maar nog steeds niet weet hoe e.e.a. in elkaar zit anders hadden er zich allang oplossingen aangediend.

Is er nog hoop? Volgens mij is er nog hoop, twee grootheden: de beeldend kunstenaar Frans Coppelmanns schenkt ons het oerbeeld en dr. Stephan Strasser onderbouwd dit gegeven in zijn boek "Fenomenologie en empirische menskunde" middels de oerevidenties en het beperkte aantal daarvan. En dat alles onafhankelijk van elkaar. Er is nog veel te doen! Chris bedankt!

Literatuurlijst

- Griselda Molemans "*Opgevangen in Andijvie-lucht*"
- Belinfante "*In plaats van Bijltjesdag*"
- Persoonlijk archief van Chris van de Linden
- *Straffen door de eeuwen heen*, H. Steensma, 1982
- Verslagen van Ton Schilling¹¹ zie Delpher, Katholieke illustratie
- Verweerspeech van Soekarno begin 1930 bij de rechtbank
- Verdrag van Linggadjati door van Mook 1947
- Dissertatie Kolen en Kampen 2022 door Anna Maria Jozefina Schoot Uiterkamp
- Commissie Fick 1946-1947 zie Delpher
- Beginselenwet 1951 ter Wijziging van het Strafrecht en het wetboek van Strafvordering
- De nieuwe gevangeniswet 1953
- Het rapport van dr. Van der Vaart Smit
- Verslag van Esther Vreeken *Tussen woorden en daden*
- Archief van baron van Tuyll van Serooskerken
- Tijdlijn van het Nationale Gevangenis Museum
- De komende Christenvervolging 1922
- Jan Ligthart over straffen in *verspreide opstellen*
- Landoorlogreglement met aanwijzingen voor ambtenaren door Rob Bakker
- *Achter gesloten deuren* NIOD-longread
- Eefting, Henk, *De Bijzondere Rechtspleging 1944-1952/ Rampzalige gevolgen voor politieke delinquenten en collaborateurs*
- Ton Schilling, *Soldaten Overzee*, Een zeer realistische weergave van onze manschappen in Nederlands-Indië 1945-1949

¹¹ <https://gezondheid-info.jouwweb.nl/in-het-nieuws/java-1949>

Internet links

- Kolen en Kampen 2022 Schoot Uiterkamp, A. (2022)
<https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/107323555/c7598.pdf>
- WET van 21 December 1951 tot vaststelling van een nieuwe Beginselenwet gevangeniswezen en daarmede verband houdende wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering.
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-1951-596.pdf>
- De nieuwe gevangeniswet 1953
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-1953-237.pdf>
- Straffen door de eeuwen heen
<https://www.historyofsocialwork.org/PDFs/1982,%20straffen%20door%20de%20eeuwen%20heen%20OCR%20C.pdf>
- De opsluiting van collaborateurs als proeftuin voor penitentiare vernieuwing. Het Belgische en Nederlandse gevangeniswezen tussen 1946 en 1950
https://www.journalbelgianhistory.be/en/system/files/article_pdf/chtp24_008_Grevers.pdf
- Ralf Futselaar Gevangenen in oorlogstijd 1940-1945
<https://www.boom.nl/media/5/9789089536600.pdf>
- Tussen woorden en daden Esther Vreeken 2020
<https://studenttheses.uu.nl/server/api/core/bitstreams/f8689e35-4538-4ee0-9e5b-111c590e9d3a/content>
- Belinfante “In plaats van Bijltjesdag”
<https://gezondheid-info.jouwweb.nl/in-het-nieuws/vernieuwing-van-het-gevangeniswezen/belinfante-in-plaats-van-bijltjesdag>

- Dr van der Vaart Smit brochure KAMPTOESTANDEN 1944-'45-48

<https://gezondheid-info.jouwweb.nl/in-het-nieuws/vernieuwing-van-het-gevangeniswezen>

- Rapport van de commissie Fick 1947 Delpher

<https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?identifier=MMKB45:256581000:00001&coll=boeken&query=%28commissie+fick%29&cql%5B%5D=%28dateSort+gte+%221947%22%29&cql%5B%5D=%28dateSort+lte+%221950%22%29&rowid=3>

- Rapportage behandeling politieke gedetineerden vijftig jaar onvindbaar Brenninkmeijer

<https://web.archive.org/web/20221005210409/https://www.nationaleombudsman.nl/nieuws/2009/rapportage-behandeling-politieke-gedeteneerden-vijftig-jaar-onvindbaar>

- NIOD Achter gesloten muren. Geweld en mishandelingen in interneringskampen voor collaboratieverdachten. Longread over de interneringskampen voor collaboratieverdachten.

<https://www.niod.nl/longreads/achter-gesloten-muren/>

Bijlagen

Bijlage A	De geschiedkundige tijdlijn
Bijlage B	Verslag commissie Fick
Bijlage C	De Beginselenwet gevangeniswezen (bgv) van 1953
Bijlage D	De brochure van Dr. Van der Vaart Smit 1948
Bijlage E	Over de moeilijkheden bij de totstandkoming van het proefschrift
Bijlage F	Arnoldus in Kolen en Kampen
Bijlage G	Arnoldus, In ' <i>Open Gesticht</i> ', nummer 9 1950
Bijlage H	Gevangenismaatregel 1953 De nieuwe Gevangeniswet
Bijlage J	Arnoldus, <i>Zinvolle Arbeid</i> , 1958
Bijlage K	Samenvatting over empirische gegevens en wetenschappelijkheid
Bijlage L	Rechten van vrije mijnwerkers en gevangen mijnwerkers
Bijlage M	Henk Eefting <i>Bijzondere rechtspleging 1944-1952</i>
Bijlage N	WET van 21 December 1951 tot vaststelling van een nieuwe Beginselenwet gevangeniswezen en daarmee verband houdende wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering.
Bijlage O	Stichting Werkgroep Herkenning

Bijlage A de geschiedkundige Tijdlijn aan de hand van de tijdlijn opgesteld door het Nationaal Gevangenis Museum met aanvullingen

Tijdlijn via het Nationaal Gevangenis Museum en met aanvullingen.
Versie 1.0

- 1600 Er zijn tot ca 1850 geen gevangenisstraffen met een vrijheidsstraf zoals nu, maar openbare dood-, lijf- en schandstraffen.
- 1587 Coornhert schrijft een boek over het opvoeden van misdadigers.
- 1595 Het eerste tuchthuis wordt in Amsterdam geopend.
- 1602 Oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC)
- 1795 Begin van de Franse Tijd.
Tijdens de Franse tijd is Nederland in Franse handen. Napoleon Bonaparte heerst over heel Europa. Zijn broer, Lodewijk Napoleon, wordt in 1806 koning van Nederland. Er komt voor het eerst een Wetboek van Strafrecht dat geldt voor héél Nederland. Daarvoor had ieder gewest andere wetten en regels.

In het Wetboek van Lodewijk Napoleon wordt het martelen om een bekentenis te krijgen (tortuur)afgeschaft, net als de meeste lijfstraffen. De enige lijfstraf die nog toegepast mag worden, is het geven van zweepslagen (geselen). Ook de doodstraf blijft.

- 1810 Het eerste Franse Keizerrijk.
Lodewijk Napoleon wordt door Napoleon Bonaparte van de troon gehaald. Napoleon voert de strengere 'Code Pénal' in, het Franse Wetboek van Strafrecht. Voor veel meer misdrijven wordt de doodstraf gegeven.
De Code Pénal schrijft één manier van doodstraf voor: onthoofding door middel van de guillotine.
Na de bevrijding wordt de galg weer in ere hersteld en gebruikt, totdat in 1870 de doodstraf wordt afgeschaft.

1813 Einde van de Franse tijd.

Als de Fransen weg zijn, wordt het strafrecht een klein beetje veranderd. De doodstraf wordt niet langer uitgevoerd met de Franse guillotine, maar gewoon weer met de galg.

Dit staat in het zogenaamde 'Gesel en Worgbesluit', die de Franse wetten vervangt.

1814 Het Koninkrijk der Nederlanden.

Prins Willem van Oranje wordt Koning Willem I.

In 1815 introduceert hij de eerste grondwet van Nederland.

Na het vertrek van de Fransen is Nederland een erg arm land. Er is geen werk, veel mensen zijn hun huis kwijt en houden zich in leven met bedelen en stelen.

1818 Oprichting Maatschappij van Weldadigheid.

Generaal-majoor Johannes van den Bosch bedenkt een oplossing voor de bedelaars en zwervers. Hij sticht in Drenthe de kolonie Frederiksoord. Arme mensen krijgen een boerderijtje en een stukje grond. Ze hebben eten en onderdak en hoeven ze niet meer te bedelen. Zo'n plan kost natuurlijk geld. Om de kolonie te kunnen betalen, richt Van den Bosch de Maatschappij van Weldadigheid op, met het geld van rijke mensen die het plan steunen.

1823 Oprichting van het Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen.

Willem Hendrik Suringar is een van de belangrijkste oprichters van het Nederlands Genootschap tot Zedelijke Verbetering van Gevangenen.

De leden vinden dat misdadigers veel beter behandeld moeten worden. Ze gaan op bezoek en helpen ex-gevangenen.

Ook voor kinderen willen ze veel veranderen, die moeten als kinderen worden behandeld en niet als volwassenen bestraft.

Het Genootschap is de voorloper van de Reclassering.

1823 De Maatschappij van Weldadigheid bouwt drie gestichten in Veenhuizen.

De Maatschappij van Weldadigheid gaat door met het opvangen van arme mensen.

In Veenhuizen bouwen ze drie grote dwanggestichten, elk voor 1.000 tot 1.200 bedelaars, arme gezinnen, vondelingen en wezen. De regering betaalt mee aan de opvang. Overdag moeten ze aan het werk op het land.

De kinderen wonen in een apart gesticht, zij gaan overdag naar school.

- 1833 Eerste Nederlandse Jeugdgevangenis geopend in Rotterdam.
Het Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen vindt dat kinderen en volwassenen niet langer samen mogen worden opgesloten. Het plan is alleen nog niet zo goed uitgewerkt. Alle veroordeelde kinderen zitten bij elkaar, zware en minder zware jeugdige misdadigers. Zelfs jongens en meisjes zitten er samen.
- 1850 Invoering van het Cellulaire systeem.
Tot ongeveer 1850 zitten alle misdadigers bij elkaar in één ruimte. In de tuchthuizen is het vies, mensen worden ziek en, erger: ze leren er veel slechte dingen van elkaar.
Onder aanvoering van W.H. Suringar, wordt een nieuw gevangenisstelsel uit Amerika overgenomen: eenzame opsluiting in een cel. Dit wordt ook wel het Cellulaire systeem genoemd. De gevangenen zitten 24 uur per dag alleen in hun cel en mogen met niemand praten. Veel mensen worden gek van het alleen zijn. Toch is dit systeem tot 1945 in Nederland gebruikt.
Alleen voor Veenhuizen is er een speciale wet, zodat daar de gestichtsbezoekers wel bij elkaar kunnen wonen.
- 1859 De Maatschappij van Weldadigheid in geldproblemen.
De onvrije koloniën lijken een zichzelf betalend plan, maar de kolonisten die in Veenhuizen zitten, zijn niet sterk en ze kunnen niet zo hard werken. Alles kost veel geld en er wordt niet veel verdiend.
Het geld van de Maatschappij van Weldadigheid raakt langzaam op. Van 1840 tot 1850 gaat het steeds slechter. Omdat er toch nog steeds zwervers moeten worden heropgevoed, neemt de regering Veenhuizen over.
- 1860 Laatste uitvoering van de doodstraf.
Op 31 oktober 1860 wordt op de markt in Maastricht de 27-jarige Johannes Nathan in het openbaar terechtgesteld. Hij is schuldig bevonden aan moord op zijn schoonmoeder.
Johannes is de laatste Nederlander die in vredestijd deze straf ondergaat.
- 1870 De doodstraf wordt officieel afgeschaft.
Na 1860 is er geen enkele doodstraf meer voltrokken, omdat de koning bijna automatisch gratie verleent als iemand opgehangen of gewurgd moet worden.
In 1870 wordt de doodstraf officieel afgeschaft.
De doodstraf is na de Tweede Wereldoorlog voor korte tijd opnieuw ingevoerd.

- 1874 het Kinderwetje van Van Houten.
Dit was de allereerste stap en verbood fabrieksarbeid voor kinderen onder de 12 jaar, al bleef werk op het land en thuis destijds nog wel toegestaan.
- 1875 Veenhuizen gaat over naar het ministerie van Justitie.
Er is minder armoede, dus er zijn ook minder wezen en vondelingen.
De weeskinderen vertrekken uit Veenhuizen, er wonen alleen nog maar zwervers en arme gezinnen.
- 1886 Invoering Nederlands Wetboek van Strafrecht.
Met de invoering van dit Wetboekboek van Strafrecht is het laatste wetboek uit de tijd van Napoleon vervangen.
Naast dit wetboek komt er ook een speciale wet die het gevangeniswezen beschrijft: de Beginselenwet Gevangeniswezen. Hierin worden de rechten van gevangenen beschreven.
- 1886 De gestichten worden Rijkswerkinrichting.
Door een verandering in de wet worden de drie gestichten van Veenhuizen voortaan Rijkswerkinrichtingen. Je komt hier nu alleen terecht als je gestuurd wordt door de rechter.
In de gestichten wonen nog gezinnen, maar vanaf nu kan niemand meer vrijwillig naar Veenhuizen.
- 1900 Bouw en uitbreiding in Veenhuizen.
Rond 1900 worden er twee nieuwe gevangenissen gebouwd. Het oude Tweede Gesticht wordt nu een werkplaats, waar de gestichtsbewoners werken.
Rondom de gestichten komen woningen voor het personeel. Veel van de woningen krijgen opschriften die moeten helpen bij de (her)opvoeding van de bedelaars en landlopers.
- 1901-1905 Kinderwetten.
De Kinderwetten in Nederland (aangenomen in 1901 en ingegaan in 1905) vormden de basis van de moderne jeugdbescherming en het jeugdstrafrecht. Ze introduceerden de leerplicht en maakten het mogelijk voor de overheid in te grijpen in gezinnen bij verwaarlozing.

De wetgeving was opgesplitst in drie belangrijke onderdelen:

- Burgerlijke Kinderwet: Maakte het mogelijk om de ouderlijke macht te ontnemen of ouders uit de ouderlijke macht te ontzetten als de opvoeding ernstig tekortschoot.
- Strafrechtelijke Kinderwet: Introduceerde een apart jeugdstrafrecht voor kinderen tot 18 jaar, waarbij de nadruk kwam te liggen op heropvoeding in plaats van straf.
- Kinderbeginselenwet: Stelde strenge regels voor de opvang en tuchtscholen waar deze jongeren in terechtwamen.

Dit vormde een historisch keerpunt in de visie op kinderen: zij werden niet langer enkel als eigendom of 'arbeidskracht' gezien, maar kregen recht op bescherming en goede zorg

1914-1918 Eerste Wereldoorlog. Nederland neutraal.

1916-1917 Jan Ligthart over straffen in Verspreide Opstellen.

1918 Noodwet; de eerste gevangenen komen naar Veenhuizen.

Aan het begin van de 20e eeuw zijn gevangenissen overvol. Een 'noodwet' in 1918 zorgt ervoor dat gevangenen niet altijd meer apart en eenzaam opgesloten te worden.

Daardoor komen vanaf nu ook gevangenen naar Veenhuizen, waar ze in een groep terechtkomen.

1928 TBR: de 'psychopatenwetten' worden aangenomen.

Volgens de 'psychopatenwetten' kan een misdadiger die geestelijk niet in orde is, 'ter beschikking van de regering' (TBR) worden gesteld.

Dat betekent dat hij wordt behandeld voor zijn geestesziekte in plaats van gestraft voor zijn misdaad. TBR kan voor ieder misdrijf worden opgelegd.

1937 Aanwijzingen voor ambtenaren hoe te handelen in geval van een bezetting.

De 'Aanwijzingen van 1937' waren instructies van de Nederlandse ministerraad voor ambtenaren over hoe te handelen bij een bezetting. Het hoofddoel was om door te werken. Dit voorkwam dat de bezetter of NSB'ers de posten overnamen en beschermde de eigen bevolking, mits dit niet leidde tot actieve medewerking aan de vijand.

1940-1945 Tweede Wereldoorlog. Regering Wilhelmina vlucht naar Engeland.

1941 Radioboodschap uit Londen Wilhelmina

1943 De tijdelijke wet:

De Nederlandse regering in ballingschap (Londen) besloot via het Besluit Buitengewoon Strafrecht (1943) de doodstraf tijdelijk her in te voeren.

De reden: Men was bang dat de bevolking na de bevrijding massaal het recht in eigen hand zou nemen (lynchpartijen) als zware misdadigers niet de hoogste straf konden krijgen.

Resultaat: Er werden 154 doodstraffen uitgesproken, waarvan er 39 daadwerkelijk zijn uitgevoerd via het vuurpeloton, waaronder NSB-leider Anton Mussert.

Bijzondere wetgeving 1943

Al-overzicht

De wetgeving voor de Bijzondere Rechtspleging werd vanaf 1943 in Londen voorbereid door de Nederlandse regering in ballingschap om collaborateurs na de oorlog te berechten.

De basis werd gevormd door vier koninklijke besluiten, waaronder het Besluit Buitengewoon Strafrecht (strafbaarstelling van collaboratie) en het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (oprichting van speciale rechtbanken en tribunalen).

Deze wetgeving maakte het mogelijk om daden die tijdens de bezetting niet strafbaar waren, zoals lidmaatschap van de NSB, met terugwerkende kracht te vervolgen.

De originele wetteksten uit die tijd zijn nog altijd in te zien via de Overheid.nl Wettenbank.

De archieven van deze rechtszaken (het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, ofwel CABR) bevatten de dossiers van ongeveer 425.000 onderzochte personen.

Hierin zijn naast de veroordelingen ook vrijspraken en sepot-zaken te vinden.

Een groot deel van dit archief is openbaar en kan worden doorzocht en bestudeerd:

Raadpleeg de Oorlog voor de Rechter Zoekhulp van het Nationaal Archief om te zien hoe je namenlijsten en dossiers kunt opvragen.

Lees meer over de achtergrond, processen en juridische haken en ogen van deze bijzondere wetgeving in de NIOD Longread over Tussen Oorlogs-wraak en Rechtsstaat.

1944 Bevrijding van Limburg.

De bevrijding van Limburg verliep in twee fases en duurde ruim een half jaar. Het begon op 12 september 1944 toen Amerikaanse troepen als eerste het dorp Mesch bevrijdden. Waar Zuid-Limburg snel volgde, liep de rest van de provincie vast door felle Duitse tegenstand, met als dieptepunt de zware gevechten tijdens Operatie Blackcock in januari 1945. Pas op 3 maart 1945 was de gehele provincie bevrijd na de inname van de Noord-Limburgse dorpen.

1945 5 mei Nederland bevrijd.

1946 Installatie commissie Fick.

De Commissie-Fick werd op 1 maart 1946 ingesteld door de toenmalige minister van Justitie, H.A.M.T. Kolfschoten. De commissie kreeg als opdracht de "verdere uitbouw van het gevangeniswezen" in studie te nemen en had een doorslaggevende rol in het moderniseren van de Nederlandse detentie.

1947 Aanbieding rapport commissie Fick

Historische details over het werk van de commissie:

Aanleiding:

Na de Tweede Wereldoorlog bleek dat de oude Beginselenwet van 1886 voldeed niet meer. Ook ontstond er kritiek op het strikt cellulaire stelsel (streng e eenzame opsluiting).

Het Rapport: Op 1 september 1947 bracht de commissie, onder leiding van voorzitter Mr. A.H. Fick, haar rapport uit.

Belangrijkste Adviezen:

De commissie pleitte voor het verlaten van het strikt cellulaire stelsel om meer ruimte te maken voor gemeenschappelijke arbeid, recreatie, en menswaardige behandeling. Dit legde de fundering voor resocialisatie (voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij).

Wetgeving: Het werk van de commissie Fick vormde de basis voor de nieuwe Beginselenwet Gevangeniswezen, die uiteindelijk in 1953 in werking trad.

1948 Aanbieding brochure Dr. van der Vaart Smit

Titel: Kamptoestanden 1944-'45-'48

Datum van publicatie: Het rapport verscheen als brochure in 1948

Inhoud: Het bevatte schokkende beschuldigingen over mishandelingen in Nederlandse interneringskampen na de Tweede Wereldoorlog.

De publicatie leidde in 1950 tot een onderzoek door de Parlementaire Enquête Commissie.

1949 Onderzoek Parlementaire Enquête Commissie regeringsbeleid
1940-1945

Al-overzicht

Het onderzoek door Mr. A.M.-baron van Tuyll van Serooskerken vond plaats in opdracht van de Parlementaire Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945.

Hij kreeg in 1949 de taak onderzoek te doen naar de ernstige misstanden in de Nederlandse interneringskampen voor politieke delinquenten (vermeend collaborateurs) direct na de bevrijding.

Zijn rapportage, dat op 5 oktober 1950 aan de enquêtecommissie werd aangeboden, bracht grootschalig geweld, mishandelingen en slechte leefomstandigheden in deze kampen aan het licht.

Achtergrond:

Vanwege aanhoudende geruchten en verhalen over toestanden in kampen als 'De Vergulde Hand' in Vlaardingen, werd Van Tuyll van Serooskerken aangesteld als onderzoeker.

Bevindingen: Uit het onderzoek en de bijbehorende processen-verbaal bleek dat bewakers in bepaalde kampen zich schuldig maakten aan mis-handelingen, excessief geweld en mensonterende situaties.

Publicatie: Het definitieve rapport dat destijds werd uitgebracht, was in vergelijking met de ruwe getuigenissen een stuk milder van toon. Historici vermoeden dat dit is gedaan om de politieke rust te bewaren in een roerige periode waarin de overheid kampte met de nasleep van de oorlog.

Archieven: De archieven en verhoren rondom deze kwestie (ondergebracht bij het Nationaal Archief) vormen tot op de dag van vandaag een belangrijk historisch document over de schaduwzijde van de bijzondere rechtspleging in Nederland.

1950 Aanbieding rapport 5 oktober 1950 aan de Enquêtecommissie

Al-overzicht

Na de Tweede Wereldoorlog heeft baron Mr. A.M. van Tuyll van Serooskerken, in zijn rol als procureur-fiscaal, onderzoek gedaan naar misstanden in Nederlandse interneringskampen voor collaborateurs.

Met dit specifieke rapport is destijds echter weinig tot niets gedaan.

Hier is destijds de politieke en historische context van:

Doofpot:

Van Tuyll van Serooskerken leverde in 1950 een samenvatting van zijn bevindingen aan de Parlementaire Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945.

De commissie deed hier weinig mee en het bestaan van de verhoren werd in het eindrapport grotendeels verzwegen.

Gemiste kans:

Historici en juristen omschreven het rapport decennialang als 'een gemiste kans' en spreken in dit verband over een politieke doofpot, omdat de overheid liever niet wilde dat het grote publiek op de hoogte was van de excessen en het geweld tegen verdachten van collaboratie.

Relevante links:

Lees meer over de inhoud van het rapport op het Nationaal Archief Verhalenarchief. Bekijk de inventaris van de bewaarde documenten via het Nationaal Archief.

- 1953 De aanbevelingen van de historische Commissie-Fick (ingesteld in 1946) zijn verwerkt in de Beginselwet gevangeniswezen. Het rapport werd op 1 september 1947 uitgebracht en de nieuwe Beginselenwet trad uiteindelijk in werking op 1 januari 1953.
- 1953 Gevangenismaatregel aanvulling op 1953 i.v.m. kleding etc.
- 1971 Oprichting Coornhert-liga.
De Coornhert-Liga is een Nederlandse vereniging voor strafrechthervorming, opgericht in juni 1971. De organisatie, vernoemd naar de zestiende-eeuwse denker Dirck Volkertszoon Coornhert, bestaat uit juristen, criminologen en andere deskundigen. Zij pleitten vanaf de jaren zeventig fel voor menselijker straffen, lagere straffen en alternatieve sancties.
- 1978 Belinfante “In Plaats van Bijltjesdag”
- 2009 Ombudsman Alex Brenninkmeijer haalt het rapport van baron van Tuyll van Serooskerken boven water.

Bijlage B Verslag commissie Fick

RAPPORT

VAN DE COMMISSIE VOOR DE VERDERE UITBOUW VAN HET
GEVANGENISWEZEN

STAATSDRUKKERIJ/'S-GRAVENHAGE

1947

's-Gravenhage, 1 September 1947

Aan Zijne Excellentie de Minister van Justitie

De Commissie voor de verdere uitbouw van het Gevangeniswezen heeft de eer Uwe Excellentie hierbij het door haar samengestelde rapport aan te bieden. Onder dankbare erkenning van het vele, dat in de laatste tientallen jaren in ons Nederlandse gevangeniswezen ten goede is veranderd, spreekt zij de hoop uit dat haar voorstellen tot een nog verder gaande verbetering mogen bijdragen.

Namens de Commissie:

W. FICK, Voorzitter
SMITS, Secretaris

INLEIDING

Samenstelling; en taak

Bij besluit van de toenmalige Minister van Justitie. Mr. H. A. M. T. Kolfschoten, d.d. 1 Maart 1946, werd een commissie ingesteld “voor de verdere uitbouw van het gevangeniswezen”.

De samenstelling dezer commissie, die, na door de heer Kolfschoten geïnstalleerd te zijn, op 15 Maart 1946 haar werkzaamheden begon, was als volgt:

Mr. Dr. W. A. J. M. Fick, Lid en Voorzitter, Chr. A. Arnoldus, J. F. Beyerinck, Mr. H. de Bie, F. Hartsuiker. J, Helmerhorst, Dr. G. Th. Kempe, J. S. Korteweg. Dr. F. S. Meyers, Dr. N. Muller, Dr. J. Roorda, H. Sieperda, Mr. E. L. M. H. Baron Speyart van Woerden, Mr. B. W. Stomps, Mr. H. A. Wassenbergh, Mevr. M. S. F. Wibaut-Bastert, Leden, Mr. J. E. Erdman, Ambtshalve lid, Mr. N. Smits, Secretaris.

Op 1 Augustus 1947 overleed plotseling het lid der commissie Mr. E S. Korteweg, hoofd van de afdeling gevangeniswezen van het Ministerie van Justitie. Het werk der commissie, waaraan de heer Korteweg in ruime mate medewerking had verleend, was toen nagenoeg beëindigd en het rapport, met welks grote lijnen hij in stemde, in concept vrijwel gereed.

Onze commissie herdenkt de overledene, die jarenlang medeleiding heeft gegeven aan de ontwikkeling van het Nederlandse gevangeniswezen, met eerbied.

De commissie had tot taak:

1. Na te gaan, welke organisatorische maatregelen op het terrein van het gevangeniswezen en de reclassering, voor zover deze laatste in de strafgestichten kan plaats hebben, in de naaste toekomst, voor een goede en doelmatige tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen gewenst zijn en binnen het raam van Staatsfinanciën, wederopbouw en bestaande mogelijkheden op personeel- en materieel gebied zonder ingrijpende wetswijzigingen, mogelijk kunnen worden geacht,
2. De Minister op korte termijn dienovereenkomstige voorstellen te doen.

ONDERVONDEN MEDEWERKING

Onze commissie stelt er prijs op reeds aanstonds bij het begin van haar rapport te getuigen van haar diepgevoelde dankbaarheid voor de zeer grote medewerking, welke zij bij haar arbeid van verschillende zijden mocht ontvangen.

Zonder deze medewerking zou het haar trouwens onmogelijk zijn geweest een zo veel omvattende laak als op haar schouders was gelegd in de haar gestelde "korte termijn" te vervullen.

Allereerst gaat haar dank uit naar de verschillende ambtenaren van het Ministerie van Justitie, die met grote bereidwilligheid en kennis van zaken de commissie van advies dienden.

Vervolgens dankt zij de directeurs der onderscheiden strafgestichten, van wier in een lange reeks van jaren gerijpte ervaring zij - zowel mondeling als schriftelijk - in hoge mate mocht profiteren.

Voorts - en zij stelt er prijs op haar dank hier aan een met name te noemen persoon te adresseren - is zij ten zeerste erkentelijk jegens de inspecteur der reclassering, Mr. M. E. Tjaden, op wiens deskundig oordeel onze commissie talloze malen en nimmer tevergeefs een beroep deed.

Tenslotte gaat haar dank uit naar al degenen, die hetzij in gesprekken, hetzij in geschrifte, van hun belangstelling in het werk onzer commissie hebben doen blijken.

Het is voor haar een grote steun geweest te ervaren dat haar werk gedragen werd door de sympathie van zovelen.

ACTUALITEIT VAN HET GEVANGENISVRAAGSTUK

Dat onze commissie bij haar werk zoveel belangstelling heelt ondervonden is naar haar oordeel een duidelijk symptoom van het onmiskenbare feit dat ons volk - wellicht meer dan ooit tevoren - geconfronteerd is met zijn gevangenisstelsel welke confrontatie een levendige interesse voor de problemen samenhangende met de executie der vrijheidsstraffen tevoorschijn heeft geroepen.

Deze confrontatie heeft plaats gehad op twee diametraal tegenover elkaar staande wijzen.

1. Allereerst de ervaringen tijdens de bezetting. Tal van Nederlanders, aan wier oordeel alleszins waarde kan worden gehecht, hebben tijdens de Duitse tirannie korter of langer tijd vertoefd in een of meer onzer gevangenissen en zij hebben het plan opgevat, zodra ons land weder bevrijd zou zijn, het pleit te voeren voor een krachtige modernisering van ons gevangeniswezen, waarvan zij de ernstige tekortkomingen zo duidelijk hadden gevoeld - zelfs indien het gevangenispersoneel „goed" was en deed wat het kon om het verblijf voor de gedetineerden zo min mogelijk onaangenaam te doen zijn.

2. Vervolgens de ervaringen na de bevrijding. Het voor onze Nederlandse verhoudingen ongekend grote aantal van hun vrijheid beroofde politieke delinquenten heeft de gevangenis opnieuw in het centrum der belangstelling geplaatst. De massa der ingeslotenen stelde het gevangeniswezen, dat op een dergelijke toevloed ten enenmale niet berekend was, voor geheel nieuwe problemen, die om een snelle oplossing vroegen. Hoezeer de overbevolking der gestichten en de zo afschuwelijke overbezetting der cellen ernstige nadelen met zich meebrachten, zij hebben er anderzijds toe bijgedragen om een reeks aanhangige vraagstukken van gevangenisbeleid aanmerkelijk sneller tot een oplossing te brengen dan anders te verwachten ware. Geplaatst tegenover de onafwijsbare noodzaak van doortastende maatregelen, zijn vele tientallen jaren bestaan hebbende gebruiken ter zijde gesteld en nieuwe wegen ingeslagen.

Onze commissie prijst zich gelukkig dat zij juist in deze tijd geroepen is een rapport uit te brengen over de toekomstige ontwikkeling van ons gevangeniswezen. De belangstelling, die ons gehele volk meer dan ooit voor zijn gevangeniswezen voelt en de algemene overtuiging dat de vernieuwing en verjonging van ons gevangeniswezen, waarvan de sporen reeds zichtbaar zijn, zich nog aanmerkelijk verder moeten uitstrekken, hebben het onze commissie tot een vreugde gemaakt aan haar rapport te arbeiden. Zij vleit zich met de hoop dat zij een wezenlijke bijdrage heeft geleverd tot de modernisering onzer gevangenissen en het daarin geldend regime.

IN ACHT GENOMEN BEPERKINGEN

Onze commissie heeft zich bij haar arbeid voortdurend voor ogen gesteld dat de haar verstrekte opdracht slechts een beperkte was en dat zij bovendien op korte termijn moest worden volbracht.

Dit bracht reeds aanstonds mede dat onze commissie er algeheel van moest afzien een standaardwerk te schrijven over “Het gevangeniswezen”; zij moest

zich bepalen tot het vermelden van hetgeen hier en nu - in Nederland, onder de huidige omstandigheden - voor verbetering vatbaar is.

De noodzaak om voor alles praktisch, op korte termijn te realiseren, werk te leveren heeft onze commissie ervan weerhouden diepgaande theoretische bespiegelingen te houden over het wezen der straf, en wel speciaal het wezen der gevangenisstraf. Zij wil echter niet verzuimen te vermelden en zij doet dit met grote vreugde, dat bij de discussies over de opbouw van een modern gevangeniswezen een zeer treffende eenstemmigheid bleek te bestaan tussen alle leden der commissie, hoezeer zij ook over de rechtsgrond der straf verschillend oordeelden.

De opdracht leidde er bovendien toe dat onze commissie in het algemeen slechts grote lijnen kon trekken. Het gevangeniswezen bestrijkt immers dermate uitgebreide en uiteenlopende terreinen, dat krachtige beperking eis was en detailpunten slechts daar zijn vermeld waar dit nodig was om de denkbeelden onzer commissie te accentueren.

De noodzaak om aan te knopen bij het bestaande gevangeniswezen heeft nog een ander gevolg gehad. Vanzelfsprekend heeft onze commissie de op het gebied van het gevangeniswezen bestaande wettelijke bepalingen, verspreid over verschillende wetten en algemene maatregelen van bestuur, aan een kritisch onderzoek onderworpen. In het kader harer opdracht heeft zij zich echter in het algemeen bepaald tot een zekere "bijwerking" en de systematiek der wetgeving in beginsel onaangetast gelaten.

Een andere factor, welke tot beperking leidde, was de droeve toestand van 's-landsfinanciën. Diep was onze commissie doordrongen van de noodzaak, welke voor de Overheid bestaat, om gedurende een reeks van jaren te streven naar een uiterst zuinig financieel beleid. Dit heeft ertoe geleid dat onze commissie zich algeheel onthouden heeft van het doen van voorstellen, welker uitvoering aanzienlijke lasten voor de schatkist zou medebrengen; zij vleit zich met de overtuiging dat de door haar noodzakelijk geoordeelde verwezenlijking harer plannen ook in een tijd van ingrijpende financiële bezuiniging alleszins verantwoord is.

Ook in zoverre is een beperking aangebracht dat onze commissie geen afzonderlijke beschouwing heeft gewijd aan de problemen der gedetineerde politieke delinquenten. Hoezeer dit vraagstuk ook van belang is geweest en nog is, binnen afzienbare tijd zal het toch geliquideerd zijn, terwijl de commune

delinquenten een blijvend element in onze samenleving vormen. Wel heeft onze commissie in hoge mate geprofiteerd van de ervaringen, welke met de detentie der politieke delinquenten zijn opgedaan en zij vertrouwt dat veel van hetgeen volgt ook voor de behandeling van deze categorie gedetineerden van belang zal zijn.

Tenslotte nog dit: onze commissie heeft er welbewust van afgezien ons huidig gevangeniswezen te onderwerpen aan een opzettelijke, gedetailleerde kritische bespreking. Indien zij dit wel gedaan had, zou zijn gebleken dat zij naast veel lof ook veel kritiek had; dat zij verschillende onderdelen van het Nederlandse gevangeniswezen op hoog peil acht te staan, doch andere dringend voor verbetering vatbaar. Onze commissie heeft geprefereerd om in de komende bladzijden enkele richtlijnen te ontwerpen voor de opbouw van een op de hoogte van zijn tijd staand, wetenschappelijk verantwoord gevangeniswezen.

Vergelijking harer desiderata - welker verwezenlijking onze commissie in een cultuurland als het onze zeer bepaald noodzakelijk oordeelt -, met de bestaande toestand, zal vanzelf duidelijk maken, waar ons huidige gevangeniswezen naar haar oordeel te kort schiet.

7

INSTELLING VASTE COMMISSIE

Ten besluite van haar inleiding mag onze commissie op één punt de aandacht vestigen: de wenselijkheid om een vaste commissie van advies voor het gevangeniswezen in het leven te roepen.

Het laat zich immers aanzien dit de reorganisatie van ons gevangeniswezen in de komende jaren een aanmerkelijke hoeveelheid tijd, werkkracht en kunde van het Ministerie van Justitie zal opeisen. Onze commissie, die met het uitbrengen van dit rapport haar taak heeft volbracht en dus ophoudt te bestaan, is overtuigd dat het Departement bij de uitwerking der reorganisatieplannen zeer veel nut zal kunnen hebben van een uit deskundigen bestaand, permanent adviescollege.

Zulk een college zal te vergelijken zijn met het Centraal College voor de Reclasing, de Algemene Rand voor Psychopaten zorg, en het Algemeen College van Toezicht, Bijstand en Advies voor het Rijks-Tucht en Opvoedingswezen.

Hoewel het natuurlijk zeer wel denkbaar is om naast de bestaande Colleges een apart College voor het Gevangeniswezen in het leven te roepen, zou onze commissie prefereren om het Centraal College voor de Reclassering, de Algemene Raad voor Psychopatenzorg en het nieuw te vormen College voor het gevangeniswezen samen te smelten tot één college, dat zich dan desgewenst zal kunnen verdelen in een sectie reclassering, een sectie psychopatenzorg, en een sectie gevangeniswezen.

Onze commissie komt tot dit fusievoorstel omdat haar bij haar beraadslagingen telkenmale gebleken is hoeveel punten van aanraking de gebieden van gevangeniswezen, reclassering en psychopaten zorg onderling hebben.

I. CEL EN GEMEENSCHAP

HISTORISCHE INLEIDING

Wellicht de meest klassieke vraag uit de gevangenskunde is samengevat in de woorden: cel of gemeenschap. Het spreekt wel vanzelf dat onze commissie allereerst ten aanzien van deze vraag haar standpunt heeft moeten bepalen. Immers, slechts na het doen ener keuze is het mogelijk te spreken over de wijze waarop ons gevangeniswezen dient te worden opgebouwd en het regime dient te worden uitgewerkt.

De vorige eeuw is te onzent getuige geweest van de vervanging der gemeenschap door het cellulaire stelsel. Deze aanvaarding van de cel als middel om het effect, dat met de straf beoogd werd, zo goed mogelijk te verwezenlijken, behoeft niet te verwonderen. Al te zeer immers waren de grote nadelen van het ondergaan der straf in gemeenschap naar voren gekomen.

Deze nadelen liggen zo voor de hand en zijn zo algemeen bekend dat met een korte aanduiding te dezer plaatse kan worden volstaan: het zonder enige selectie bij elkaar brengen van een aantal onderling qua criminele persoonlijkheid sterk uiteenlopende types vormt een gemeenschap, waar niet alleen de voedingsbodem voor verbetering vrijwel geheel ontbreekt, doch waar de relatief onbedorven figuren vrijwel zeker door de slechtere elementen naar beneden worden getrokken. Men moet de beschrijvingen van de vroeger bestaan hebbende gemeenschap gelezen hebben, waarin dikwijls nog jeugdige, in de grond fatsoenlijke delinquenten werden samengebracht met moreel verdorven, in de misdaad volleerde recidivisten, om te begrijpen met welk een geestdrift in het midden der vorige eeuw het pleit gevoerd werd voor de cellulaire opsluiting.

De celstraf immers, zo leerde men, zou de nadelen der gemeenschap missen, zij zou de gedetineerde niet blootstellen aan de verderfelijke omgang met mede criminelen, maar hem daarentegen in de stille beslotenheid der cel alle gelegenheid bieden tot zelfinkeer en innerlijke verbetering des harten, waardoor hij na verloop van tijd weer als een gelouterd mens in de vrije maatschappij zou kunnen terugkeren.

Nog heden ten dage is de lezing der geschriften, waarin de lof der celstraf bezongen werd, uitermate leerrijk. Men weet niet waar men meer door getroffen wordt: door het hoogstaande karakter der schrijvers, de oprechtheid hunner bedoelingen, hun voortreffelijke menslievendheid of door hun waarlijk beangstigend gemis aan psychologisch inzicht.

Tientallen jaren toepassing der celstraf hebben ons wijs gemaakt. Zij hebben ons geleerd dat de nobele, van optimisme doortrokken verwachtingen onzer voorvaderen niet zijn vervuld en dat de celstraf allerm minst geschikt is om de gevangene zedelijk te verbeteren en moreel te verheffen.

De bezwaren tegen de celstraf zijn zo vaak naar voren gebracht, dat onze commissie, evenals zij dit bij de gemeenschap heeft gedaan, met een enkele aan duiding kan volstaan. Het hoofdbezwaar is dat de cellulaire opsluiting strijdt tegen de menselijke natuur, dat zij de ingeslotene egocentrisch en onmaatschappelijk maakt, dat zij meer afbreekt dan opbouwt.

DE JUISTE PROBLEEMSTELLING

De ervaringen, welke én met de gemeenschap én met de cel zijn opgedaan, stellen boven twijfel dat de keuze "cel of gemeenschap" als basis voor de opbouw van een in alle opzichten verantwoord gevangeniswezen volstrekt onaanvaardbaar is.

Het probleem moet anders gesteld. Wij moeten trachten de onmiskenbare voordelen van de gemeenschap te combineren met de eveneens onmiskenbare voordelen van de cel en tevens de onmiskenbare nadelen van beide te vermijden. Niet de steriele antithese of het een óf het ander, maar de vruchtbare synthese én het een én het ander dient het uitgangspunt te zijn van een weldoordacht gevangenisregime.

In de loop van haar rapport zal onze commissie nog bij herhaling gelegenheid vinden te wijzen op de voordelen, welke zowel de gemeenschap als de cel

alsook haar onderlinge combinatie bieden. Vandaar dat zij hier met een zeer korte aanduiding kan volstaan. Als essentieel voordeel der gemeenschap ziet zij dat deze de mens in beginsel als sociaal wezen laat voortbestaan; de gevangene komt immers na het ondergaan van zijn straf weer terug in de maatschappij en dus behoort hij niet door de cellulaire opsluiting aan de samenleving onttrokken te worden. Als essentieel voordeel van de cel ziet zij de gelegenheid welke de gevangene geboden wordt om eens met zichzelf alleen te zijn, om eens rustig na te denken en zich te bezinnen op zijn verleden en zijn toekomst.

Cel en gemeenschap, leven deels met anderen, deels apart, is de principieel juiste basis voor het gevangeniswezen. Deze synthese mist al het onnatuurlijke en antisociale, dat eigen is aan de celstraf en zij mist evenzeer de verwoestende werking, welke een ongescheiden criminele omgeving oplevert.

Zij is reeds hierom aanbevelenswaardig, omdat zij zich op natuurlijke wijze aansluit bij het leven in de vrije maatschappij. Ook daar immers is die dagindeling het verkieslijkst, waar naast het werken en verkeren in de gemeenschap de ogenblikken van "retraite" staan.

Nu onze commissie het uitgangspunt "cel en gemeenschap" aanvaard heeft, zal zij, alvorens tot uitwerking van het op deze synthese gebouwde regime over te gaan, beide begrippen nader moeten bepalen.

DE GEMEENSCHAP

Zij begint met de gemeenschap, omdat zij deze als de meest bepalende factor van ons toekomstig gevangeniswezen ziet. De laatste jaren beweegt zich dit trouwens duidelijk in de richting der gemeenschap, hetgeen onze commissie in beginsel toejuicht, omdat verkeren in een goede gemeenschap grote sociale en psychologische voordelen heeft, welke voor het welslagen der strafexecutie niet kunnen worden gemist.

Wij staan echter voor het feit, dat niet iedereen voor de gemeenschap geschikt is; er zijn elementen, die dermate storend en bedervend werken, dat zij in de gemeenschap eenvoudig niet geduld kunnen worden. Slechts door deze elementen uit de gemeenschap verwijderd te houden of te verwijderen, is het mogelijk aan de gedetineerden die grote mate van vrijheid toe te kennen, welke noodzakelijk is voor het tot stand brengen van een goede gemeenschap.

Het verwijderen uit de gemeenschap van de voor die gemeenschap ongeschikte elementen is dan ook een der allerbelangrijkste voorwaarden voor het welslagen van de beoogde sanering van ons gevangeniswezen.

10

De vraag is nu welke personen ongeschikt zijn voor de gemeenschap zowel voor iedere gemeenschap als voor die mate van gemeenschap, welke in de toekomst aan het gros der gedetineerden zal worden toegekend.

In het algemeen kan men zeggen, dat de persoonlijkheid van de gedetineerde ten deze beslissend is: de persoonlijkheid, zoals deze zich krachtens aanleg en maatschappelijke omgeving gevormd heeft. Vertrouwd mag worden dat de selectie, welke zowel vóór als tijdens de detentie behoort plaats te vinden, de voor de gemeenschap ongeschikten ontdekt en uitschift.

De noodzaak tot het zuiver houden der gemeenschap wenst onze commissie met grote nadruk op de voorgrond te stellen. Beter geen gemeenschap dan een ongeselecteerde. Houdt men niet met kracht vast aan de eis tot selectie, dan valt men terug tot de verderfelijke toestanden uit vroeger tijden, waartegen een ganse generatie in het geweer is gekomen. Maar is de gemeenschap wel geselecteerd, dan kweekt men zonder moeite een atmosfeer, waarin het goed is te leven en te werken en waarin heropvoeding en reclassering volledig tot haar recht kunnen komen.

De gemeenschap zal echter niet enkel gekenmerkt dienen te zijn door de negatieve factor dat de storende en bedervende elementen uit haar verwijderd worden gehouden. Zij behoort het positieve beeld te vertonen van een onder krachtige, deskundige en inspirerende leiding staande collectiviteit, die de gedetineerden "aanspreekt" en opbouwt.

Deze gemeenschap, die betekenis heeft voor de onderscheiden onderdelen van het regime (arbeid, ontwikkeling, ontspanning, etc.) zal in ieder strafgesticht een ander aspect vertonen, samenhangende met de aard der gestichtsbevolking en de mogelijkheden, welke ter plaatse zijn. Maar hoezeer in het ene gesticht van een gedifferentieerd gevangenisstelsel de gemeenschap meer op de voorgrond zal treden dan in het andere en hoezeer de verschillende gemeenschappen in elk gesticht onderling kwantitatief en kwalitatief zullen verschillen, aan alle is gemeen dat niemand tot een gemeenschap wordt toegelaten, dan na voor die gemeenschap geschikt te zijn geoordeeld.

DE CEL

Na de gemeenschap, thans een enkele opmerking over de cel.

De cel, die in het louter cellulaire stelsel tot zulke grote teleurstellingen heeft geleid, kan in de synthese "cel en gemeenschap" een uitermate nuttige functie vervullen. Behoedt het verblijf in geselecteerde gemeenschap de gedetineerde voor vereenzaming met haar allerbedenkelijkste psychische en sociale gevolgen, de cel zal hem de onmisbare gelegenheid geven tot bezinning en inkeer.

Het belang, een aantal uren van de dag met zichzelf alleen te zijn, kan moeilijk overschat worden.

Wil de cel intussen deze zo nuttige functie verrichten, dan zal haar aankleding dienen te worden verbeterd. Onze commissie ziet de toekomstige cel als een kamertje, waar de gedetineerde zich waarlijk thuis kan gevoelen, behoorlijk geleverd, zonder volledig matglas, met opklapbed, tafel en stoel, muurbekleding en behoorlijk sanitair. In zulk een vertrek zal de gevangene kunnen lezen en schrijven, zich wijden aan studie en ontspanning, in bepaalde gevallen bezoek ontvangen en in "retraite" gaan, terwijl hij er in de regel tevens de nacht zal doorbrengen, omdat gezien de financiële nood en ook de schaarste aan materialen een spoedige verwezenlijking van deze wens tot betere inrichting der "cellen" waarschijnlijk niet te verwachten is, ziet de commissie als mogelijkheid om in de daarvoor in aanmerking komende gestichten op een of meer zalen bloksgewijze een aantal chambrettes te plaatsen, die meer het karakter van een kamertje zullen vertonen, dan thans de chambrettes veelal doen. Deze chambrettes (deels "prefabricated") kunnen met weinig moeite en kosten worden aangeschaft en ingericht.

Kostscholen, seminaria etc. kennen dit systeem reeds lang en het voldoet zeer goed. Later kan dan tot de inrichting der echte kamertjes worden overgegaan.

In het voorgaande heeft onze commissie haar standpunt bepaald ten aanzien van de aloude strijdvraag "cel of gemeenschap". Zij heeft deze tegenstelling verworpen omdat zij als basis voor de opbouw van een voor zijn taak berekend en op de hoogte van zijn tijd staand gevangeniswezen door en door ondeugdelijk is. Als principieel juiste basis heeft zij de synthese aanbevolen tussen de geselecteerde gemeenschap en de cel, een synthese, welke de goede elementen uit beide verenigt en de slechte ter zijde laat.

In deze synthese, waar én gemeenschap én cel haar eigen specifieke taak hebben, zal in het algemeen gesproken het accent dienen te vallen op de gemeenschap, gelijk in de komende hoofdstukken nader zal blijken.

12

II. DE SELECTIE

SELECTIE EN DIFFERENTIATIE

Het is zonder meer duidelijk dat onze gehele, uitermate heterogene gevangenisbevolking met oordeel des onderscheids behoort te worden verdeeld over de onderscheiden strafgestichten. Wanneer men niet met dit oordeel des onderscheids te werk gaat en de gevangenen lukraak distribueert al naar gelang er plaats voor hen is, ziet men er welbewust van af de strafvoltrekking zo goed mogelijk te doen zijn.

Aan deze selectie der gevangenen over de verschillende gestichten is een onmiddellijke consequentie verbonden. Zij heeft immers alleen zin indien een gedifferentieerd gevangeniswezen in staat is om iedere geselecteerde gevangene daar te plaatsen, waar hij specifiek thuishoort. Omgekeerd is een differentiatie der gestichten zinloos, indien niet een selectie der gevangenen ieder gesticht de juist voor hem geschikte gevangenisbevolking waarborgt.

Selectie der gevangenen en differentiatie der gestichten vooronderstellen elkaar dan ook; de ene is niet denkbaar zonder de andere.

DE SELECTIE COMMISSIE

Wil de selectie der gevangenen en hun verdeling over de verschillende, onderling qua bouw en regime gedifferentieerde strafgestichten tot haar recht komen, dan moet bij de betrokken autoriteiten aan twee voorwaarden voldaan zijn:

1. kennis van de persoon,
2. kennis van het gestichtswezen.

Het is duidelijk dat het Openbaar Ministerie, hetwelk volgens de wet met de ten uitvoerlegging belast is (art. 553 Sv.) onvoldoende is toegerust om deze selecterende taak naar behoren te kunnen vervullen.

Indien het zonder deskundige voorlichting de veroordeelden - evenals dit thans het geval is - gaat verdelen over de verschillende gestichten, dan dreigen de voordelen van de beoogde gevangenisshervorming voor een belangrijk deel illusoir te worden. Zolang het huidige artikel 553 Sv. behouden blijft, acht onze commissie het noodzakelijk dat in een gedifferentieerd gevangenisstelsel, gelijk dit door haar wordt voorgestaan, de tenuitvoerlegging der straffen door het Openbaar Ministerie niet geschiedt, dan nadat deskundige voorlichting over de wijze van executie zal zijn ingewonnen. Deze deskundige voorlichting zal het Openbaar Ministerie naar het oordeel van onze commissie behoren te ontvangen van nieuw in te stellen adviserende selectiecommissie, In totaal denkt onze commissie zich vijf van deze commissies, in het ressort van elk Gerechtshof één.

Vijf commissies; niet één en niet negentien. Eén centrale commissie (c.q. het Departement zelf) te belasten met de selectie der veroordeelden en hun verdeling over de verschillende gestichten, leidt vrijwel zeker tot het nemen van "papieren beslissingen". En juist hier gaat het niet om dood papier, maar om levende mensen.

Negentien commissies (in ieder Arrondissement één) leidt tot een te grote versnippering met alle daaraan verbonden nadelen op het gebied van personeelsbezetting en financiën, terwijl bovendien de op dit terrein zo noodzakelijke uniformiteit minder gewaarborgd is.

13

Mede om deze uniformiteit te bereiken houden de vijf selectiecommissies voeling met elkaar en werken volgens richtlijnen te geven door een centrale selectiecommissie, gevestigd te 's-Gravenhage en bestaande uit de commissie voor het ressort van het Gerechtshof 's-Gravenhage, tot dit doel versterkt met enige leden van de andere selectiecommissies.

Zij zijn bovendien gesubordineerd aan de Minister - hoofd van het Openbaar Ministerie! - en verrichten hun taak volgens aanwijzingen en onder inspectie van het Departement. Verwacht mag worden dat zich hier een voortreffelijk functionerend Overheidsapparaat zal ontwikkelen, aan welks adviezen de praktijk bindende kracht zal gaan toekennen.

In elke commissie behoort, teneinde te voldoen aan de hierboven genoemde twee voorwaarden, zitting te hebben een *gevangenisambtenaar*, die in hoge

mate deskundig is op het gebied van het gevangeniswezen, een *reclasseringsambtenaar* en een *psychiater*. Over ieder dezer drie functionarissen een enkel woord.

1. De gevangenisambtenaar: de kern der selectiecommissie. Deze deskundige is Rijksambtenaar en wordt ten getale van één benoemd in het ressort van ieder Gerechtshof. Hij kent de verschillende strafgestichten in ons land, het daar heersende regime en de daar bestaande mogelijkheden. Deze ambtenaar ontvangt van alle in zijn ressort tot vrijheidsstraf veroordeelden zowel het strafdossier als het persoonsdossier. Bovendien heeft hij de bevoegdheid zichzelf door eigen aanschouwing een oordeel te gaan vormen over de persoon van de betrokken veroordeelde. Onnodig te zeggen, dat de gevangenisambtenaar een dankbaar gebruik zal maken van de kennis, welke, zo de veroordeelde preventief gedetineerd is geweest, in het Huis van Bewaring door het personeel omtrent hem vergaderd is. De directeur van het Huis van Bewaring zal hem waardevolle gegevens kunnen verstrekken.

2. De reclasseringsambtenaar. Hoezeer ook de gevangenisambtenaar door bestudering der stukken en eventuele persoonlijke kennismaking een indruk zal hebben van de betrokken gestrafte, toch zal daarnevens de voorlichting van de reclasseringsambtenaar niet gemist kunnen worden. Deze reclasseringsambtenaar wordt niet, zoals de gevangenisdeskundige, benoemd per ressort van een Hof, doch per ressort van een Rechtbank. In ieder Arrondissement is één reclasseringsambtenaar speciaal belast met de taak zitting te nemen in de selectiecommissie en aldaar voor zover het de veroordeelden door zijn eigen Rechtbank betreft deel te nemen aan de selectie. Deze reclasseringsambtenaar - mogelijk de ambtenaar van de reclasseringsraad, mogelijk een geroutineerde instellingsambtenaar - kent de veroordeelde en diens huiselijke en maatschappelijke omstandigheden. Hij kent deze hetzij omdat hij zelf het voorlichtingsrapport voor de rechter heeft opgemaakt, hetzij omdat hij - al dan niet op navraag - alle gewenste inlichtingen van zijn collega's ontvangt, hetzij omdat hij alsnog zelf een onderzoek instelt.

3. De psychiater. De waarde van een psychiatrisch oordeel bij de selectie van gevangenen behoeft niet te worden betoogd. De psychiater zal zijn oordeel over de selectie der veroordeelden en hun verdeling over de onderscheiden, gedifferentieerde gestichten geven na het bezoeken (c.q. uitvoerig onderzoeken) van de preventief gedetineerden of - voor zover dit wenselijk lijkt - na oproeping van de zich in vrijheid bevindende veroordeelde.

Het is hier de plaats een enkel woord over de strafrechtelijke psychiater te zeggen.

Naar het oordeel der commissie kan de "gewone" psychiater voor de praktijk van het strafrecht niet die betekenis hebben, omdat hij in de regel weinig deskundig is t.a.v. de vraagstukken, welke hier aan de orde zijn. Specialisatie is ook hier nodig.

Dat de huidige toestand zeer weinig bevredigend is wordt trouwens door niemand ontkend.

Onze commissie heeft zich beraden over de vraag op welke wijze in deze voor de strafrechtspleging zo belangrijke materie verbetering kan worden gebracht.

De door haar voorgedragen oplossing sluit zich in belangrijke mate aan bij het in 1933 verschenen rapport van het Centraal College voor de Reclassering over de organisatie van de geneeskundige dienst in de Nederlandse strafgestichten,

Dit rapport dat niet die aandacht heeft getrokken, welke het zo ten volle verdient, voorzag in de aanstelling van een "districts-psychiater", die een volledige dagtaak zou vinden in het verrichten van alle strafrechtelijke-psychiatrische werkzaamheden in zijn ressort.

Deze districts-psychiater wenst onze commissie opnieuw te introduceren. Zij meent dat althans voorlopig met vijf psychiaters kan worden volstaan (één in het ressort van elk Hof). Vanzelfsprekend zullen deze psychiaters criminologisch en sociologisch geschoold moeten zijn en ervaren in de forensische psychiatrie. Behalve hun reeds eerdergenoemde taak als lid der selectiecommissie zullen zij nog vele andere werkzaamheden, zowel ten aanzien van de voorlichting, de executie en de nazorg te verrichten hebben, waarvoor onze commissie verwijst naar het bovengenoemde rapport van het Centraal College.

Onze commissie stelt er prijs op met nadruk te vermelden, dat, naar haar oordeel, het verrichten van alle voor het goed functioneren der strafrechtspleging vereiste psychiatrische arbeid door één daarvoor toegeruste en waarlijk deskundige psychiatrische ambtenaar niet slechts de deskundigheid van het geleverde psychiatrische werk zeer zal verhogen, doch ook financieel nauwelijks zwaardere lasten voor de Overheid zal medebrengen.

De selectiecommissies één in ieder ressort van een Hof bestaan dus uit een vaste gevangenisdeskundige, een vaste districtspsychiater en een roulerende reclasseringsambtenaar (wisselend per Arrondissement).

Hoe gewichtig de bijdragen van de gevangenisdeskundige en de psychiater ook zullen zijn, te verwachten valt dat bij de beslissingen der commissie de door de voorlichtingsdienst uitgebrachte voorlichtingsrapporten een belangrijke rol zullen spelen. Reeds thans worden deze in zeer groten getale uitgebracht en de verwachting is gerechtvaardigd dat in de toekomst hun aantal ook procentsgewijze nog stijgen zal. Over het algemeen voldoende voorlichtingsrapporten in ons land aan redelijke eisen. Nu er gedurende de laatste tijd met kracht naar gestreefd wordt de ambtenaren door het geven van cursussen e.d. grotere deskundigheid bij te brengen, ligt een welkome stijging van het peil der rapporten voor de hand. Een welkome stijging, want de voorlichtingsrapporten zullen voortaan niet slechts de rechter moeten voorlichten, doch tevens de administratie, met name ook de selectiecommissie, hetgeen medebrengt dat ook de wijze van inrichting der rapporten enigszins zal moeten worden gewijzigd.

Intussen mogen wij met trots erop wijzen, dat wij in onze nationale voorlichtingsdienst, gelijk deze zich in de loop der jaren ontwikkeld heeft, een hechte basis bezitten, waarop ook de selectie der gevangenen en de differentiatie der gestichten kunnen worden gebouwd.

15

Uit het voorgaande is duidelijk geworden, dat onze commissie het niet noodzakelijk oordeelt om de observatie, welke aan de selectie voorafgaat, te doen plaats vinden in een afzonderlijk daarvoor bestemd centraal observatiegesticht.

Een aantal veroordeelden zullen tijdens hun preventieve hechtenis geobserveerd worden in het Huis van Bewaring, terwijl de niet-preventieven hetzij vóór, hetzij na hun veroordeling zonder bezwaar geobserveerd kunnen worden, terwijl zij zich op vrije voeten bevinden. Ter staving van laatstgemelde stelling mag onze commissie wijzen op het massale en dikwijls diepgaande psychotechnische onderzoek, dat precies zoals het hier beoogde onderzoek - ten doel heeft te zorgen dat ieder terecht komt op de voor hem meest geschikte plaats. Ook dit psychotechnisch onderzoek vindt op volkomen efficiënte wijze zonder gestichtsobservatie plaats.

Dit alles neemt niet weg, dat onze commissie toch voor bepaalde doeleinden een centraal observatiegesticht c.q. observatieafdeling in een ook voor andere doeleinden bestemd gesticht - noodzakelijk oordeelt. Zij denkt hierbij aan de volgende gevallen:

1. Het geval voorzien in art. 196 Sv. Er is geen enkel bezwaar tegen om het centraal observatiegesticht te beschouwen als een "inrichting tot verpleging of genezing bestemd".
2. Indien aan de selectiecommissie blijkt, dat een veroordeelde een uit psychiatrisch oogpunt moeilijk geval is, zodat een zeer grondige observatie noodzakelijk is, in dat geval ware de veroordeelde over te brengen naar het centraal observatiegesticht, alwaar hij het begin van zijn straf ondergaat.
3. Indien de betrokkene iedere medewerking bij het onderzoek van zijn persoonlijkheid weigert gelijk ook thans een enkele maal voorkomt.
4. Indien tijdens de detentie de noodzakelijkheid blijkt van een hernieuwde observering. Het zal meermalen voorkomen, dat de geestelijke gesteldheid van gedetineerden gedurende hun detentie het gewenst maakt, dat zij eens goed "bekeken" worden eventueel met het oog op overplaatsing naar een ander gesticht of zelfs een korte behandeling ondergaan.

Onze commissie heeft in den brede beraadslaagd over de al dan niet wenselijkheid om al diegenen die tot een langdurige gevangenisstraf veroordeeld worden (b.v. minstens een jaar) centraal te doen observeren. Het is bekend dat de wenselijkheid van deze centrale observatie ter fine van een grondig persoonlijkheidsonderzoek dezer categorie meermalen bepleit is.

Vanzelfsprekend erkent onze commissie de noodzaak om de langgestraften grondig te kennen. Dit is niet alleen van belang voor hun plaatsing in het voor hen meest aangewezen gesticht, doch ook voor hun tewerkstelling (voor het aanleren van welke arbeid zijn zij bij uitstek geschikt?).

Om tot kennis van de persoonlijkheid te geraken is een centrale observatie van deze groep langgestraften echter allerm minst noodzakelijk. Wel dient de eis gesteld te worden, dat het Openbaar Ministerie geen langdurige gevangenisstraf mag rekwireren en de rechter geen langdurige gevangenisstraf mag opleggen, tenzij een volledig persoonlijkheidsonderzoek heeft plaats gehad. Dit houdt niet in, dat aangaande iedere kandidaat-langgestrafte naast het voorlichtingsrapport van de reclassering ook nog een uitvoerig psychiatrisch rapport van de soort zoals die thans gebruikelijk zijn ter tafel moet liggen. Maar wel houdt het in, dat elke verdachte, die waarschijnlijk lang gedetineerd zal worden, door de districts-psychiater moet worden bezocht en psychologisch beoordeeld. Bovendien dient hij volledig psychiatrisch onderzocht te worden in de gevallen waarin de bezoekende districtspsychiater dat nodig acht. Dit

persoonlijkheidsonderzoek zal echter in de regel in het Huis van Bewaring kunnen plaats vinden (de kandidaat-langgestraften zullen vrijwel steeds preventief zitten). Slechts in moeilijke gevallen dient een beroep te worden gedaan op het centraal observatiegesticht. Als algemene regel dient deze centrale observatie echter ook voor de langgestraften, als onnodig te worden verworpen.

Is centraal observatiegesticht beveelt onze commissie enigermate aanknopen bij de historie de bijzondere Strafgevangenis te Scheveningen aan. Nog afgezien van haar accommodatie, heeft zij het voordeel gelegen te zijn dicht bij een universitair centrum. Dit is zeer belangrijk. Immers een dergelijk observatiegesticht biedt voortreffelijk studiemateriaal voor de opleiding van forensische psychiaters. Het ligt voor de hand dat deze hier een stage doormaken.

Trouwens ook de sociaalpsychologische diensten waarover hieronder nader zal worden gehandeld kunnen voor de opleiding van veel betekenis zijn.

Het is onze commissie zeer wel bekend, dat in sommige andere landen de gestichtsobservatie als onderdeel der selectie op aanmerkelijk groter schaal wordt toegepast dan in haar voorstel is vervat. Dat de commissie te dezen aanzien slechts een bescheiden stap doet, vindt zijn oorzaak niet in een overdreven streven om zuinig te zijn. Het vindt zijn oorzaak in het feit, dat onze nationale strafrechtelijke hulpdiensten met name de voorlichtingsdienst, zoals deze thans is en zich in de toekomst zal ontwikkelen een op grote schaal toegepaste centrale observatie overbodig doet zijn.

Ten besluite van haar behandeling der selectie over de verschillende gestichten mag onze commissie nog op een punt de aandacht vestigen.

Is de theoretische opzet der selectiecommissies, gelijk deze hierboven is ontwikkeld, in de praktijk voldoende doeltreffend?

Men vergete niet dat iedere selectiecommissie een groot aantal, over verschillende Arrondissementen verspreide, gevallen zal hebben te behandelen, terwijl veelal de noodzaak van snelle executie aanwezig is.

Toch meent onze commissie dat de hierboven gestelde vraag zonder twijfel bevestigend dient te worden beantwoord. Naar haar oordeel is de verwachting gerechtvaardigd dat de praktijk een deskundig en snelwerkend apparaat tot

stand zal brengen, opgebouwd uit de voortreffelijke samenwerking van de drie leden der selectiecommissie.

Het is intussen en dit is een zeer belangrijk punt naar het oordeel onze commissie geenszins noodzakelijk, dat over ieder geval een vergadering der voltallige selectiecommissie plaats vindt. Het ligt integendeel voor de hand om binnen het kader der selectiecommissie een zekere delegatie tot stand te brengen en een aantal zaken door één lid te laten afhandelen. Op deze wijze is ieder mogelijk gevaar van overbelasting der selectiecommissie - en daardoor van stroefheid in het afhandelen der zaken vermeden.

De gedelegeerde der selectiecommissie behoort de *gevangenisambtenaar* te zijn:

De verdeling der onderscheiden gevangenen over de verschillende gestichten is immers "gevangeniswerk" en kan alleen met vrucht geschieden door een gevangenisdeskundige. Het is denkbaar, dat deze gevangenisdeskundige zijn taak uitoefent in een vaste standplaats binnen het ressort van het Hof, doch evenzeer is denkbaar, dat hij ambulant is en periodiek verblijft in de onderscheiden Arrondissements-hoofdplaatsen, zodat de doorzending van de persoons- en strafdossiers tot een minimum beperkt zal kunnen blijven.

Intussen is het duidelijk, dat de gevangenisdeskundige de voltallige selectiecommissie niet volledig vervangen kan. Er dient dan ook uitdrukkelijk aan te worden vastgehouden, dat in bepaalde categorieën gevallen de volledige commissie behoort te worden gehoord. Hierbij valt allereerst te denken aan alle gevallen, waarin sprake is van een langdurige vrijheidsstraf (een jaar of langer). Te minder bezwaar bestaat hiertegen nu - gelijk hierboven is vermeld - voor dergelijke gevallen een volledig persoonlijkheidsonderzoek als eis is gesteld. Het advies der selectiecommissie zal in deze gevallen dus zeer snel kunnen worden uitgebracht, daar de verschillende gegevens beschikbaar zijn.

In de tweede plaats zal het oordeel der volledige selectiecommissie ingewonnen behoren te worden in al die gevallen, waarin naar het oordeel van de gedelegeerde - de beslissing niet aanstonds voor de hand ligt. In al deze twijfelgevallen behoort de verantwoordelijkheid van het advies door de voltallige commissie gedragen te worden.

Dat zoals uit het voorgaande blijkt - een belangrijk gedeelte der zaken namens de selectiecommissie afgehandeld wordt door de gedelegeerde impliceert niet,

dat hij nu ook al die zaken alleen moet afdoen. Integendeel, het zal de deskundigheid van zijn werk en de vaste lijn in zijn adviezen ten zeerste ten goede komen, indien ook bij de "eenvoudige" zaken een frequent contact onderhouden wordt met de beide andere leden der commissie. Dit contact, dat uiteraard op zeer informele wijze plaats zal kunnen vinden, zal de onmisbare onderlinge samenwerking in de commissie en de kwaliteit van haar werk slechts ten goede komen.

Wellicht is het verantwoord hier een parallel te trekken met het psychologisch onderzoek, gelijk dit thans in ons leger plaats vindt. Hier worden enkele tientallen gevallen per dag behandeld. Men vergeet niet, dat hoe gewichtig de selectie ook is, zij toch altijd enigermate grof zal plaats vinden, gezien de beperkte mogelijkheden tot differentiatie ook in het toekomstige gevangenisstelsel.

In de gevallen, waarin de behandeling in de gevangenis een diepgaand onderzoek nodig maakt, kan dat tijdens de straftijd alsnog geschieden.

DE RECEPTIE

In het voorgaande is uiteengezet hoe onze commissie zich op grond van de plaats gehad hebbende selectie de verdeling der gedetineerden over de verschillende gestichten voorstelt. Na deze eerste selectie komt er echter een tweede: de verdeling der gevangenen over de verschillende in het gesticht bestaande gemeenschappen.

Hiertoe dient allereerst de receptie.

Men denke zich de praktijk als volgt. Wanneer een gevangene is aangekomen in de hem toegewezen gevangenis, moet hij gedistribueerd worden over de diverse gemeenschappen. Deze indeling is zeer belangrijk, want de nagestreefde grotere gemeenschap in de gestichten staat en valt met een bepaalde homogeniteit tussen de groepsgenoten.

Intussen is na al het reeds verrichte observatie-werk, natuurlijk geen nieuwe observatie nodig, maar wel is bepaald vereist, dat de nieuw-binnengekomene, alvorens hij in een bepaalde groep wordt ingedeeld, door de daarvoor specifiek geschikte leden van het gevangenispersoneel nog even wordt "bekeken", met gebruikmaking van zijn persoonsdossier dat de gedetineerde volgt.

18

Dit "bekijken" geschiedt in de receptie-afdeling, bestaande uit een aantal vertrekjes. Onze commissie prefereert in dit verband het woord "vertrekje"

zeer uitdrukkelijk boven het woord "cel", met zijn vele uit oude tijd stammende, naargeestige associaties.

Dit verblijf in het receptie-vertrek zal niet slechts gelegenheid bieden tot observatie, maar bovenal ook tot het "acclimatiseren", het tot rust komen van de gedetineerde, die ineens, wellicht uit de vrije maatschappij, is overgebracht naar een geheel andere omgeving.

Het spreekt vanzelf, dat dit verblijf in het receptie-vertrek niet langer zal mogen duren dan bepaald noodzakelijk of wenselijk is, Veelal zullen enkele dagen voor het beoogde doel voldoende zijn. De uiterste termijn zou onze commissie in geen geval langer dan een maand willen stellen.

Mocht bij deze observatie of bij de daarop gevolgde plaatsing in de gemeenschap blijken, dat ondanks het oordeel van de selectiecommissie de betrokkene toch niet voor de in dat gesticht bestaande gemeenschap geschikt is, dan dient de directeur een gemotiveerd voorstel tot overplaatsing aan de Minister in, waarna deze overplaatsing in de regel zal volgen. Juist voor het welslagen van het gedifferentieerde gevangeniswezen der toekomst is een goede overplaatsingspolitiek onmisbaar.

De receptie-afdeling is niet een louter theoretische vondst van onze commissie: zij is geboren uit de nood van de praktijk en bestaat reeds in vele gestichten. Bij het bezoek aan Veenhuizen met zijn grote gemeenschappen, bleek men aldaar het gemis van een receptie-afdeling smartelijk te gevoelen.

De huidige cellulaire gevangenen hebben aan de receptie-afdeling uiteraard geen behoefte, doch haar in hoofdzaak cellulaire systeem dient tot het verleden te behoren.

DE SELECTIE TIJDENS DE DETENTIE

Het is intussen duidelijk dat het bij een detentie van enige tijdsduur niet bij een eerste verdeling over de verschillende gemeenschappen blijft. De detentie behoort het beeld van een levendige ontwikkeling te vertonen, waarbij voortdurend in het oog dient gehouden dat de gedetineerde na expiratie van zijn straf weer in de vrije maatschappij zal terugkeren.

In het algemeen zal hij dan ook steeds meer tot "gemeenschapsmens" moeten worden opgekweekt en dus zal, naarmate de detentie voortschrijdt, het accent in steeds sterker mate op het verblijf in de gemeenschap dienen te worden

gelegd. Vandaar dat de gevangenen telkens en telkens opnieuw geselecteerd dienen te worden, teneinde na te gaan voor welke gemeenschappen, onderling in grootte en samenstelling verschillend, zij geschikt zijn.

Slechts op deze wijze is het mogelijk het leven in de gevangenis op natuurlijke wijze te doen verlopen en ernst te maken met de weder aanpassing aan de maatschappij.

De hier besproken, telkens opnieuw plaatsvindende selectie, die men in tegenstelling tot de slechts eenmaal plaatsvindende, statische selectie over de verschillende gestichten, dynamische selectie zou kunnen noemen, geschiedt door de directeur na ingewonnen advies van de gestichtsradaad. Bij de beoordeling van de geschiktheid voor de onderscheiden gemeenschappen zal het criterium liggen in de persoonlijkheid van de gedetineerde.

Vanzelfsprekend zullen selectienormen als leeftijd, recidive, strafduur, arbeidsgeschiktheid e.d. ook bij deze selectie een rol van betekenis spelen, maar deze criteria, die elkaar telkenmale doorkruisen, hebben stuk voor stuk slechts een relatieve waarde.

Niet een of meer dezer onderdelen, doch de persoonlijkheid als geheel is de beslissende factor bij de vorming der gemeenschappen. Dat voor de beoordeling der persoonlijkheid zowel de bevindingen der selectiecommissie als de gegevens der receptie, naast de overige tijdens de detentie met de gedetineerde opgedane ervaringen een rol van betekenis zullen spelen, spreekt vanzelf.

19

DE SOCIAALPSYCHOLOGISCHE DIENST

Mede in verband met het grote belang, dat aan een ten volle deskundige selectie - zowel de statische als de dynamische verbonden is, heeft onze commissie zich de vraag gesteld of wij in Nederland, op het prachtige voorbeeld van onze Belgische burens, ook een crimineel-antropologische Dienst in het gevangeniswezen moeten hebben. Het antwoord van de commissie is bevestigend zij het dat die dienst op andere wijze moet worden ingericht dan in België omdat zij moet aansluiten aan datgene, wat er in ons land, in verband met de eigen Nederlandse ontwikkeling op dit punt, reeds bestaat. Een betrekkelijk detail daarbij is de naam, die de commissie bij voorkeur niet, als in België, Crimineel-Antropologische Dienst zou willen doen zijn een naam, die

voor onze Nederlandse oren te zeer aan een vroegere opvatting van de criminologische wetenschap herinnert maar liever "sociaalpsychologische dienst", meer in overeenstemming met de tegenwoordige opvattingen, die ook in België ingang hebben gevonden.

Maar ook de gehele positie van deze sociaalpsychologische dienst ziet de commissie enigszins anders dan in België. Bij onze Zuiderburen is het onderzoek naar de persoonlijkheid van de criminele mens geconcentreerd op de gevangenis.

Bij ons ziet de commissie één grote Dienst van persoonsonderzoek betreffende criminelen, bestaande uit drie takken, die tezamen een geheel uitmaken, maar die min of meer afzonderlijk werken gedurende de verschillende stadia van de aanraking tussen de criminele mens en het strafrechtelijk apparaat.

Het begint in Nederland bij het begin: bij de aanraking van de delinquent met de strafrechter. De "Voorlichtingsdienst" onderzoekt de delinquent ten behoeve van de strafrechtspraak en legt de grondslag voor het persoonsdossier betreffende elke onderzochte delinquent. Een eerste onderzoek dat tegenwoordig nog niet perfect is en dat gelijk gezegd stellig tot grotere volmaaktheid zal moeten worden opgevoerd naar gelang het ook voor andere dan rechtelijke voorlichting, met name ook ten gebruike van het gevangeniswezen zal moeten dienen.

Niet volmaakt is deze Voorlichtingsdienst, maar wij hebben toch internationaal gezien reden trots daarop te zijn.

Het tweede stadium van aanraking met de te onderzoken delinquent is het stadium van de selectie over de verschillende gestichten, dat de commissie hierboven beschreven heeft. Is de Dienst der voorlichtingsrapporten volmaakt, dan behoeven de selectiecommissies voor deze selectie geen nader eigen onderzoek te doen, maar zo er nog gegevens ontbreken, dient het selectiestadium tot aanvullend onderzoek betreffende de veroordeelde ten behoeve van zijn verdeling over de strafgestichten. Het persoonsdossier, met dit aanvullend onderzoek versterkt, begeleidt de gevangene naar de gevangenis. En gedurende de gevangenisstraf zal de sociaalpsychologische Dienst aan de gevangene nog nader onderzoek doen, voor zover dat in de beide vorige stadia nog niet volkomen is geworden.

Naar gelang de Voorlichtingsdienst volmaakter zal zijn, blijft er voor de beide andere diensten minder te doen over, maar wel zal altijd het nauwkeurig en intensief onderzoek gedurende de straf een taak van betekenis houden.

De commissie ziet dus één grote Dienst van persoonsonderzoek betreffende delinquenten, verdeeld in de drie stadia van rechtspraak, selectie over de verschillende gestichten en onderzoek in de gevangenis, maar toch tezamen als één enkele Dienst georganiseerd, hetgeen ook hieruit blijkt, dat het éne persoonsdossier de delinquent op zijn gehele strafrechtelijke reis vergezelt en de gegevens opneemt die gedurende de drie gemelde strafrechtelijke stadia betreffende de delinquent bijeengebracht worden. De sociaalpsychologische Dienst van het gevangeniswezen zal dus bij ons niet zijn de Dienst van onderzoek van delinquenten, maar het belangrijke laatste stadium daarvan.

Voorlichtingsdienst, Selectiedienst en Sociaalpsychologische Dienst van het gevangeniswezen zullen te onzent gezamenlijk vormen de Dienst van Persoonsonderzoek van de crimineel geworden mens.

De Sociaalpsychologische Dienst van het gevangeniswezen, hoe belangrijk ook, zal slechts weinig kostbaar behoeven te zijn, juist omdat hij aansluit bij de andere Diensten. Hij berust, evenals de selectiecommissies, op het principe van nauwe samenwerking tussen de sociale forensische psychiater, een ambtenaar der reclassering - indien nog enig aanvullend maatschappelijk onderzoek noodzakelijk is - en het gevangenispersoneel. Maar in het stadium van het gevangenisonderzoek zal de psychiater de leidende persoonlijkheid zijn.

De sociaalpsychologische Dienst werkt in principe in alle gevangenissen ter bestudering van alle gevangenen. De districts-psychiater verricht dus in alle gevangenissen van zijn ressort zijn taak. De commissie denkt zich echter die gehele, landelijke Dienst van onderzoek geconcentreerd in vijf gevangenissen in aansluiting aan de vijf bovengenoemde selectiediensten en aan de ressorten van de vijf districtspsychiaters.

In die vijf gevangenissen zullen dan die gevangenen moeten worden geconcentreerd, ten aanzien van wie een rustige en intensieve waarneming nodig blijkt. De districts-psychiater zal in die vijf gestichten dus de beschikking moeten hebben over een zaaltje met enkele bedden. Hij zal zodoende dikwijls aldus ook de Belgische ervaring overplaatsing naar het centrale observatie-gesticht kunnen vermijden.

Organisatorisch zullen de vijf sociaalpsychologische gevangenisdiensten met elkaar moeten samenwerken, periodiek bij elkaar komend en werkend naar richtlijnen te geven door één dier Diensten waarschijnlijk de te Scheveningen gevestigde die met de algemene leiding belast worde. Vanzelfsprekend heeft ook hier de Minister de opperste leiding.

De taak van deze Dienst is dus voor alles een eminent praktische: om n.l. door het verzamelen van kennis omtrent de gevangene, leiding te geven aan de behandeling in de gevangenis en vervolgens na de invrijheidstelling. De zuiver wetenschappelijke taak van deze Dienst mag intussen ook vooral niet worden voorbijgezien.

Aan het einde van haar beschouwingen over de selectie, wil onze commissie getuigen hoezeer naar haar oordeel zowel de statische als de dynamische selectie in nauw onderling verband machtig zullen bijdragen tot de verfijning van ons gevangeniswezen, welke dringend dient te worden nagestreefd. Want juist het grove tesamenrapen van de tot gevangenisstraf veroordeelden en hun vrij willekeurige en geheel onvoldoend geselecteerde verdeling over en in onze strafgestichten, vormen enkele der meest op de voorgrond tredende oorzaken, waarom ons gevangeniswezen een vaak zo onbevredigende indruk achterlaat.

III. HET REGIME

INLEIDING

In het vorige hoofdstuk is gesproken over de selectie der gevangenen over de verschillende, onderling gedifferentieerde, gestichten.

Deze differentiatie der gestichten vindt haar uitdrukking niet slechts in de onderscheiden aard der gestichten en hun bevolking, doch ook ten nauwste hiermede samenhangende in het van gesticht tot gesticht wisselend regime. Vanzelfsprekend zal onze commissie na over de selectie gehandeld te hebben, ook de zo noodzakelijke differentiatie der gestichten bespreken. Zij oordeelt het echter juist, allereerst een hoofdstuk te wijden aan het regime in het algemeen. Daarna zullen in het differentiatie-hoofdstuk de verschillende varianten in het regime kunnen worden aangestipt.

Gelijk reeds in de inleiding is uiteengezet moest onze commissie zich bepalen tot het trekken van een aantal grote lijnen. Zij heeft dit echter althans wat het regime betreft niet betreurd. Het gedetailleerd voorschrijven van een regime

leidt immers tot verstarring. Binnen het raam van een aantal algemene bepalingen dient ruimte te worden gelaten aan het initiatief en het beleid van de directeur.

Het is zijn taak te zorgen dat de dode voorschriften tot een levend regime worden.

Overigens spreekt het vanzelf dat de directeuren niet volledig soeverein moeten zijn bij de uitwerking van het regime: het Departement draagt ook hier de volledige verantwoordelijkheid. Onze commissie stelt zich voor, dat op gezette tijden bijeenkomsten zullen plaats vinden van de directeuren onder leiding van het Departement, alwaar de verschillende regime-vraagstukken worden besproken.

Zou zulk een geregeld overleg niet plaatsvinden, dan vreest onze commissie dat een goede uitvoering van het differentiatie-schema in gevaar zou komen; een directeur met meer "liberale" neigingen zou zijn gesticht, waar in het landelijk kader de detentie een "zwaarder" karakter diende te dragen, tot een minder strenge verblijfplaats kunnen maken dan een gesticht, waar juist een lichter toets dient te worden aangeslagen.

UITGANGSPUNT

Onze commissie heeft reeds vermeld dat in haar boezem niet eenstemmig werd geoordeeld over de rechtsgrond van de straf; naast degenen, die het zwaartepunt leggen op de vergelding, staan anderen, die een relatieve theorie aanhangen.

Dit verschil in theoretisch uitgangspunt heeft echter merkwaardig en verheugend verschijnsel! Het bereiken van praktische eenstemmigheid ten aanzien van het meest wenselijke regime niet verhinderd. Unaniem was de commissie van oordeel dat, wanneer de Overheid iemand detineert, zij er ook naar dient te streven deze detentie zo goed mogelijk te benutten om de gedetineerde als een sociaal minder storend element en zo mogelijk beter mens, weer aan de maatschappij terug te geven. De detentie gaat aan de vrijheid vooraf en de tijd van de detentie dient benut om de gedetineerde zo goed mogelijk op die vrijheid voor te bereiden.

22

Dit uitgangspunt heeft tot consequentie, dat het regime in zekere mate progressief moet zijn en dient te streven naar heropvoeding en reclassering. Dit

brengt mede dat het gevangenisleven, naarmate het einde van de straf nadert en gedetineerde weer in de vrije maatschappij terugkeert, de gevangene een grotere mate van vrijheid moet toekennen dan hem in het begin van zijn insluiting kan worden toegestaan.

Een gelukkig voorbeeld van hetgeen onze commissie t.a.v. het progressieve regime voor ogen staat, vindt zij in de jeugdgevangenis. Na een aanvankelijk cellulaire opsluiting volgt de successievelijke plaatsing in de onderscheiden gemeenschappen, waarbij de gedetineerden steeds groter vrijheden verkrijgen (en dus ook groter verantwoordelijkheden), totdat uiteindelijk zo de factoren hiertoe gunstig zijn tewerkstelling buiten het gesticht plaats vindt, als voorloper van de voorwaardelijke invrijheidstelling, die praktisch steeds plaats vindt.

Vanzelfsprekend zijn de mogelijkheden voor het doorvoeren van een progressief regime in de Jeugdgevangenis bijzonder gunstig, doch onze commissie meent dat ook in de overige gestichten een zekere mate van progressie mogelijk en zelfs noodzakelijk is, waarbij in het kader der differentiatie in het ene gesticht deze progressie meer geaccentueerd zal zijn dan in het andere. Het is hierbij allerm minst noodzakelijk dat de detentie, afgezien van de receptie, aanvankelijk steeds een cellulair karakter draagt.

De progressie wenst onze commissie te binden aan de indeling in klassen. De huidige regeling dezer klassen is niet zeer helder. De klasse-indeling wordt genoemd in art. 22 Sr. en art. 11 Beginselenwet en ontvangt een gedeeltelijke uitwerking in de Gev. maatr. (artt. 118 en 122b). Beide laatstgenoemde bepalingen laten echter een geheel ander klasse-begrip zien. Art. 118 spreekt van een gewone klasse en een recidivistenklasse en bepaalt dat beide klassen zoveel mogelijk gescheiden moeten worden. Hier is dus sprake van een statische verdeling; men is in een klasse en men blijft in die klasse en dit alles volgens een zeer weinig gelukkig criterium. Geheel anders is de gedachte van art. 122b: daar is de verdeling dynamisch: successievelijk komt men van de ene klasse in de andere. Het criterium is hier kennelijk eveneens geheel anders: het is niet of men wellicht in de tijden van olim een langdurige gevangenisstraf heeft ondergaan, doch het succes der heropvoedende behandeling.

Onze commissie sluit zich aan bij de opvatting, welke ten grondslag ligt aan laatstgenoemd artikel. Wil men in het gevangeniswezen werken met klassen en de wetgever heeft dit gewild dan is dit alleen zinvol en uit een oogpunt van goed gevangenisbeleid alleen verantwoord, indien de verschillende klassen uitdrukking geven aan een zekere progressie in de wijze van executie. Het

onderscheid tussen de verschillende klassen is dan ook een onderscheid in regime, waarbij de daarvoor in aanmerking komende gedetineerde steeds meer vrijheid en steeds meer vertrouwen geschonken wordt.

Nog enkele opmerkingen over de klasse-indeling ten besluite:

1. De gestichtsbevolking te verdelen in klassen is de taak van de directeur. Het ligt voor de hand dat hij hierbij geadviseerd wordt door de gestichtsraad. Juist om deze klasse-indeling, deze progressie in het regime, goed te doen slagen is de "dynamische selectie", gelijk deze in Hoofdstuk II is uiteengezet, onmisbaar.
2. De criteria voor de klasse-indeling zijn de persoonlijkheid en de strafduur.
3. Het spreekt wel vanzelf dat de indeling in klassen niet verward moet worden met de indeling in groepen (b.v. werkgroepen), welke eveneens in de gevangenis plaats vindt. Klassen en groepen zullen elkaar deels doorkruisen, deels bedekken.
4. Het is niet doenlijk om reeds thans voor ieder gesticht in het toekomstige, gedifferentieerde gevangeniswezen vast te stellen hoeveel klassen aldaar dienen te worden gevormd, noch ook, waarin nauwkeurig het onderscheid der klassen zal bestaan. Dit zal goeddeels afhangen van de aard der bevolking en de mogelijkheden ter plaatse.
5. Het bestaan van een zekere progressie in het regime brengt niet mee, dat iedere gedetineerde nu ook alle klassen "doorloopt". Het is zeer wel denkbaar dat een aantal niet verder komt dan de laagste klasse.
6. Naast de reeds genoemde "dynamische selectie" zijn voor het welslagen der klasse-indeling zowel de gegevens der selectiecommissie als die der receptie uiterst waardevol.
7. Een goed functioneren van het klasse-stelsel brengt de mogelijkheid van terugplaatsing naar een lagere klasse en zulks als disciplinaire straf met zich mede.

Nu onze commissie haar uitgangspunt heeft vastgesteld - benutting van de straf - die straf moet blijven - voor de wederaanpassing aan de maatschappij door heropvoeding en reclassering in het kader van een progressief regime, stelt zij er prijs op allereerst een groot aantal onderdelen van het regime de revue te laten passeren.

DE GODSDIENSTIGE VERZORGING

De commissie is van oordeel, dat de godsdienstige verzorging der gedetineerden voor verbetering vatbaar is. Zij ontkomt niet aan de indruk - en hierbij

denkt zij allerm minst uitsluitend aan een bepaalde kerkelijke formatie - dat niet steeds de meest geschikte figuren met de zielzorg der gevangenen zijn belast en dat deze zielzorg bovendien te veel als nevenfunctie wordt beschouwd. Het is zonder meer duidelijk, dat het pastorale werk in de gevangenissen zeer speciale eisen stelt en dat lang niet iedere zielzorger voor dit werk geschikt is. Naast het bezit van de onmisbare, typisch "geestelijke" eigenschappen, behoort de gevangenisgeestelijke ook zeer sociaal te zijn ingesteld. Slechts dan zal het hem mogelijk zijn onder een zo merkwaardige bevolking met succes te arbeiden.

Behoort dus de keuze der geestelijke verzorgers met de grootste zorg te geschieden - hetgeen voor alles behoort tot de taak der onderscheiden kerkelijke overheden, niet minder belangrijk is dat deze functionarissen zich geheel aan hun werk kunnen wijden. Dit betekent natuurlijk niet dat in ieder gesticht zowel een R.K. als een Protestantse geestelijke een volledige dagtaak zal vinden. Dit zal alleen in Veenhuizen en mogelijk nog in een ander groot gestichtscomplex het geval zijn. Maar het betekent wel dat alle daarvoor in aanmerking komende gedetineerden een intensieve en toegewijde zielzorg moeten kunnen ontvangen, hetgeen thans mede door gemis aan voldoende tijd bij de vaak overbezette geestelijke verzorgers maar al te vaak niet bereikt wordt. De praktijk zal wel meebrengen dat voor verschillende in elkaars buurt gelegen kleinere gestichten één gemeenschappelijke geestelijke verzorger wordt aangesteld. Dat deze intussen niet al het werk kan doen is duidelijk: het zal hem niet altijd mogelijk zijn om des Zondags in al de hem toevertrouwde gestichten te vertoeven. Plaatsvervangers voor het waarnemen der Zondagse diensten zullen dus aanwezig moeten zijn hetgeen organisatorisch gemakkelijk te bereiken valt.

Het spreekt vanzelf dat op het hier aan de orde zijnde terrein voor alles een taak ligt voor de onderscheiden kerken, doch ook de Staat is hier geïnteresseerd.

24

Vragen als: hoeveel geestelijke verzorgers dienen te worden aangesteld; waar zij zullen worden gedomiciëerd; welke hun juridische status is (zijn zij ambtenaar?); hoe groot hun honorering behoort te zijn en wie deze zal betalen etc. regarder en zowel Kerk als Staat.

Onze commissie acht het volkomen vanzelfsprekend dat over deze materie een frequent, vruchtbaar en hartelijk contact zal zijn tussen de onderscheiden

kerkelijke overheden en de betrokken Departementen. Dat het IKO hier een belangrijke rol kan spelen ligt voor de hand.

Nog een paar punten mogen in dit verband besproken worden.

Het eerste is het veranderen van kerkgenootschap tijdens de detentie. Sinds jaar en dag neemt de Minister van Justitie het standpunt in dat zulk een verandering tijdens de detentie niet is toegestaan. De motivering van dit standpunt ligt voor de hand: het veranderen van kerkgenootschap is een dergelijk belangrijke stap, dat deze slechts behoort te worden gedaan als de betrokkene zich in volle vrijheid bevindt en niet onder invloed handelt van verschillende met zijn detentie samenhangende, minder hoogstaande motieven. Hoewel onze commissie deze motivering alleszins honorabel acht, zou zij het toch pertinent onjuist oordelen, indien in alle voorkomende gevallen aan dit standpunt werd vastgehouden. Vanzelfsprekend staat ook zij met afschuw tegenover "zieltjeswinnerij"; zij is er echter van overtuigd, dat deze bij een hoogstaande clerus niet voorkomt. Even vanzelfsprekend is dat een verandering van kerkgenootschap in de gevangenis slechts dan door het betrokken kerkgenootschap zal worden geëffectueerd, indien zo volledig mogelijke waarborgen gegeven zijn, dat de voorgenomen verandering inderdaad eis van het geweten is. Doch is dit zo, dan zou de Overheid schuldig staan aan het veroorzaken van een ernstig gewetensconflict en hevige psychische spanningen, indien zij de als eis van geweten gestelde verandering verhinderde. Deze verantwoordelijkheid kan de Overheid niet dragen.

Het tweede punt betreft de positie van hen, die niet tot een kerkgenootschap behoren. Onze commissie vertrouwt dat als dezulken een Bijbel of ander godsdienstig boek (b.v. Catechismus) verlangen, dit niet op formele gronden zal worden geweigerd en dat zij, zo dikwijls zij zulks wensen, bezoek zullen ontvangen van een geestelijke.

Onze commissie is thans gekomen tot de behandeling van het enige punt waarover zij niet tot overeenstemming is kunnen komen: de kerkgang in de gestichten, gelijk deze geregeld is in de art. 19 Beg. wet en 6 lid a Gev. maatr.

Een gedeelte der commissie achtte het thans in de wet ingenomen uitgangspunt (verplichte kerkgang behoudens vrijstelling) principieel juist en wenste de huidige redactie dus te handhaven; een ander even sterk gedeelte achtte het thans gehuldigde systeem principieel onjuist en wenste de kerkgang in de gevangnissen op basis van algehele vrijwilligheid geregeld te zien.

Laatstgenoemde leden stelden als nieuwe redactie van art, 19 Beg. wet voor: "De gevangenen en verpleegden kunnen aan de godsdienstoefeningen, welke te hunnen behoeve worden gehouden, deelnemen."

De voorstanders der huidige redactie voerden het volgende betoog: Het verblijf in de gevangenis dient in hoge mate mede dienstbaar te worden gemaakt aan de verbetering en de loutering van de gedetineerde. Het middel tot deze zedelijke verheffing van de delinquent en diens innerlijke genezing is de beleving van de godsdienst. Inzonderheid geldt dit voor hen, die behoren tot een bepaald kerkgenootschap en dus in zeer specifieke relatie tot de godsdienst staan. Dat de beleving van de godsdienst inzonderheid in de godsdienstoefening zal kunnen plaats vinden, is duidelijk; daar immers worden de sacramenten bediend, het Woord verkondigd en de gemeenschap der Kerk beleiden en beleefd. De hier aan het woord zijnde leden zouden het een ernstige tekortkoming van de Overheid vinden, indien zij ermede volstond de gedetineerden enkel in de gelegenheid te stellen de godsdienstoefening bij te wonen, gelijk door de andere leden werd voorgesteld. De Overheid, die zich haar taak en plicht tegenover de aan haar zorg toevertrouwde gedetineerden bewust is, zal er in het kader harer verantwoordelijkheid met grote nauwgezetheid naar streven dat de factoren voor de regeneratie der gevangenen zo goed en zo volledig mogelijk werken. Het zou haar dan ook als een ernstig tekortschieten in haar taak dienen te worden aangerekend, indien zij de kerkgang niet althans in beginsel - verplicht stelde. In ons gevangenis-bestel het worde ten besluite nog eens duidelijk gezegd bepaalt niét de gevangene, doch de Overheid op welke wijze de heropvoedende taak en het regenererende werk t.a.v. de gevangenen dienen te worden verricht.

25

Dit alles neemt niet weg, dat zij, die hoewel formeel tot een kerkgenootschap behorend, nochtans principiële bezwaren tegen de godsdienstoefening hebben, uiteraard vrijstelling behoren te krijgen, gelijk ook thans terecht in de wet is opgenomen. Deze vrijstelling zal evenzeer een belangrijke rol spelen bij aldegenen die niet tot een kerkgenootschap behoren, hetgeen overigens gelijk bekend allerminst met ongodsdienstigheid mag worden gelijkgesteld. Van "dwang tot kerkbezoek" is dus naar het oordeel van deze leden ook onder de huidige redactie geen sprake, terwijl bij het geven van vrijstelling uiteraard een zeer loyaal standpunt dient te worden ingenomen.

De hier gegeven beschouwingen van de voorstanders van handhaving der huidige bepalingen zijn niet onweersproken gebleven. Vanzelfsprekend

erkenden ook de leden, die de hierboven vermelde, nieuwe redactie voorstonden, de grote betekenis, welke de beleving van de godsdienst heeft voor de innerlijke verbetering des mensen. Zij oordeelden het echter onjuist uit te gaan van een zekere "dwang tot kerkbezoek". Weliswaar wordt aan deze dwang in de praktijk haar kracht ontnomen door de mogelijkheid van vrijstelling, maar het principiële uitgangspunt is en blijft naar het oordeel van deze leden onjuist. Indien men ervan uitgaat dat het gevangenisleven zoveel mogelijk het leven in de vrije maatschappij moet benaderen, behoort dit ook het geval te zijn op dit zeer principiële punt. In de vrije maatschappij bestaat immers uitdrukkelijk vrijheid of men al dan niet ter kerke wil gaan. Bovendien achtten deze leden het minder juist de godsdienst te trekken in de sfeer van de pedagogie. Zowel voor de wel, als voor de niet tot een kerkgenootschap behorende gedetineerden wensten zij dus volledige vrijheid. Iedere week opnieuw behoort hun de beslissing te worden gegeven of zij de komende Zondag al dan niet naar de kerk willen gaan.

De commissie heeft behoefte gevoeld aan een enigszins uitvoerige uiteenzetting van het geschil in kwestie. Het spreekt vanzelf dat zich op dit terrein tal van praktische punten voordoen, waarover nog een enkel woord mag worden gezegd.

De commissie is eenstemmig in haar oordeel dat hoe ook de principiële opzet zal worden de frequentie van het kerkbezoek evenals thans groot zal blijven.

Naast hen, die ter kerke gaan uit een innerlijke behoefte des harten, zullen er ook zijn, die de kerkgang een welkom verzetje vinden op de vervelende gevangenis-Zondag.

26

Dat het hierboven in de tweede plaats genoemde systeem slechts weinig extra werk voor het gevangenispersoneel behoeft op te leveren, is duidelijk: bij de onderscheiden rondgangen, welke het personeel dagelijks langs de verschillende cellen maakt, kan, zonder moeite, aan iedere gevangene gevraagd worden of hij de volgende Zondag al dan niet naar de kerk wil gaan.

Vragen als: of men, als men behoort tot een bepaald kerkgenootschap, ook de godsdienstoefening van een ander kerkgenootschap mag bezoeken, en of men, als men niet tot een kerkgenootschap behoort, nu eens de godsdienstoefening van de ene dan weer die van de andere gezindte mag bezoeken, worden wel aangestipt, doch als te gedetailleerd niet nader uitgewerkt.

In aansluiting aan deze beschouwing over de godsdienstige verzorging der gedetineerden mag onze commissie een korte opmerking maken over de gevangenis-kerk. Zij vermeldt met grote instemming dat de laatste tijd in verschillende gestichten de z.g. stalles uit de kerk zijn verwijderd. De "hokjeskerk" was reeds lang een steen des aanstoets en behoort te verdwijnen.

De ervaringen met de "kerkgemeenschap" zijn in de gestichten, waar deze wordt toegepast, gunstig.

Enkele stalles kunnen over blijven voor hen, die niet thuisbehoren in de gemeenschap en voor hen, die de kerkdienst liever in afzondering meemaken.

ONTWIKKELING EN ONTSPANNING

De praktijk leert dat er voldoende mogelijkheden voor de gevangenen bestaan om zich te ontwikkelen, zodat onze commissie geen aanleiding vindt om op dit gebied met omvangrijke voorstellen te komen. Slechts één opmerking, die tot verbetering van de huidige toestand kan leiden:

De commissie is niet overtuigd, dat de samenstelling van het gevangenis-onderwijzerscorps zodanig is als wenselijk ware. Bij de aanstelling der onderwijzers zal in de toekomst zeer bijzonder gelet moeten worden op hun roeping en geschiktheid juist voor dit ambt, opdat zij de gevangenen behalve strikt intellectuele kennis ook verder nog iets mee kunnen geven.

Wat de ontspanning betreft wijst onze commissie op de mogelijkheid tot het houden van lezingen en voordrachten alsook op het geven van uitvoeringen, dit alles bij voorkeur door de gedetineerden zelf, doch anders door gevangenis-personeel of door krachten buiten de gevangenis. Dergelijke ontspanning draagt bij tot het breken van de eentonige sfeer in de gestichten en doet de gedetineerden meer contact houden met de maatschappij, waarin zij moeten terugkeren, hetgeen hun levendigheid van geest ten goede komt. Ook het vertonen van speciaal hiervoor geschikte films is een zeer wenselijk vorm van ontspanning, evenals de radio. In de ontspanningsgemeenschap die scherp geselecteerd is zal gelegenheid zijn tot het lezen van tijdschriften en couranten (waarover hieronder nader), alsmede tot dammen, schaken, etc. De hiermede opgedane ervaringen zijn zeer gunstig.

Naast de ontwikkeling en ontspanning in gemeenschap wil onze commissie de aandacht vragen voor de retraite in de cel (kamertje), waarover in het eerste hoofdstuk gehandeld is. Juist dit kamertje biedt een uitmuntende gelegenheid tot zelfstudie en ontspanning (lezen van ontspanningslectuur, huisvlijt etc.).

Deze eigen studie (ook door het volgen van schriftelijke cursussen) wil onze commissie gaarne stimuleren: vermeerdering van kennis komt de reclasseringsmogelijkheden ten goede. Vermelding verdient nog dat blijkens de ervaring in Leeuwarden ook op de gemeenschappelijke studiezaal zeer goed gestudeerd wordt: er heerst daar tijdens de studie absolute stilte.

BIBLIOTHEEK

De samenstelling der gevangenisbibliotheken ontmoet kritiek. Niet alleen dat bij de "algemene literatuur" naar verhouding te weinig nieuw-verschenen boeken zijn en een belangrijk deel als verouderd moet worden beschouwd, maar speciaal de afdeling voor eenvoudig technische- en vaklektuur dient aanmerkelijk te worden uitgebreid. Ernstige klachten zijn ook gerezen dat de godsdienstige literatuur, zowel de apologetische als de evangeliserende, geenszins op het peil staat, waarop dit in ons gevangeniswezen behoort.

De commissie erkent het zeer grote belang dat een goede en veelzijdig samengestelde gevangenisbibliotheek heeft voor de gedetineerden en heeft middelen beraamd, teneinde tot verbetering te geraken. Allereerst is gewenst, dat de keuze uit de boeken, welke voor de bibliotheek zullen worden aangeschaft, op zeer deskundige wijze geschiedt. De instantie, die belast is met de samenstelling, zal hierbij ten nauwste overleg dienen te plegen met de onderwijzer en de bedienaren van de godsdienst.

Het op peil brengen der bibliotheken door middel van aankoop brengt relatief zware lasten voor de schatkist mede. Gezien de noodzaak tot bezuiniging, welke voor de Overheid bestaat, heeft de commissie uitgezien naar andere middelen. Zij heeft dit gedaan onder volledige erkenning van het feit, dat de verantwoordelijkheid, welke de Staat voor haar gedetineerden heeft, geenszins volledig gehonoreerd wordt, indien zij uitsluitend de materiële verzorging der gevangenen voor haar rekening neemt. Gedacht wordt aan een publieke boekeninzameling ten bate van de gevangenen, welke inzamelingen de laatste tijd voor andere doeleinden enkele malen hebben plaats gehad. Gewezen wordt ook op de mogelijkheid dat de Vereniging van Reclasseringsinstellingen hier vruchtbaar werk kan doen en bepaalde donaties kan verrichten. Tenslotte wordt opgemerkt, dat de verzorging der gevangenisbibliotheek op geestelijk terrein een specifieke taak is voor de onderscheiden kerken. De zielzorg welke door de Kerk in de gestichten wordt uitgeoefend, vindt een dankbaar hulpmiddel in een welvoorzien boekenarsenaal. Dat met het uitlenen van

boeken zorgvuldig te werk dient te worden gegaan, spreekt vanzelf. Klachten, gelijk thans wel vernomen worden, dat aan R.K.-gedetineerden "algemene" boeken ter leen worden verstrekt, welke op de Index staan, behoren niet voor te komen.

Overleg met de bedienaren van de godsdienst ligt ook hier voor de hand. Onze commissie heeft gemeend nog iets nader te moeten ingaan op de taak, welke de reclasseringsinstellingen op dit terrein zouden kunnen verrichten. Zij stelt zich de volgende regeling voor:

Ieder der vier grote reclasseringsinstellingen (Genootschap, R.K.R.V., P.C.R.V., Leger des Heils) wijst een voor dit doel speciaal geschikt vertegenwoordiger aan. Deze vier deskundigen komen op geregelde tijden (enkele malen per jaar) bijeen en stellen gezamenlijk een lijst op van voor de gevangenisbibliotheken specifiek geschikte boeken. Deze lijst wordt toegezonden aan het Departement en in overleg met het Departement worden de boeken gerubriceerd en eventueel van een preferentie-aantekening voorzien. De aldus samengestelde lijst wordt vermenigvuldigd en aan de onderscheiden gestichten toegestuurd.

Vanzelfsprekend blijft de directeur geheel vrij in zijn keuze van aanschaffen: de lijst heeft slechts een informatief karakter. Vertrouwd mag intussen worden dat de directeurs van de hun verstrekte lijsten een dankbaar gebruik zullen maken.

Vanzelfsprekend zullen de vertegenwoordigers der vier instellingen terzake een zeer regelmatig contact met hun onderscheiden hoofdbesturen onderhouden, terwijl als organisatorisch centrum het Centraal Bureau van de Vereniging van Reclasseringsinstellingen kan fungeren.

COURANTEN EN TIJDSCHRIFTEN

Naast de boeken verdienen ook de couranten de aandacht. Het huidige systeem is: verbod aan de gevangenen om couranten te lezen behoudens uitzondering in de vorm van een bijzondere afwijking. De commissie acht dit uitgangspunt onjuist en prefereert het omgekeerde systeem: toelating behoudens uitzondering. In beginsel wil zij dus iedere gedetineerde, die dit wenst, zijn krant geven. Iedere gedetineerde behoort dan ook in principe het recht te hebben zich te abonneren op een nieuwsblad. De courant vervalt na lezing aan het gesticht en wordt ter beschikking gesteld van die gedetineerden, die een courant wensen te lezen, doch niet kapitaalkrachtig genoeg zijn zich te abonneren. Denkbaar is ook dat de couranten ter lezing gelegd worden in het ontspanningslokaal van hen, die deze ontspanning in gemeenschap doorbrengen.

Het spreekt wel vanzelf, dat deze zeer ruim opgezette regeling in de praktijk aan tal van beperkingen behoort te worden onderworpen, Allereerst behoort de Minister de bevoegdheid te hebben om bepaalde couranten, op grond van overwegingen van rust en orde, in de gestichten niet toe te laten. Voorts behoort de directeur de bevoegdheid te worden toegekend om bepaalde nummers, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk niet uit te reiken, indien hij dit voor de rust en orde in het gesticht of om andere gewichtige redenen gewenst acht,

Tenslotte verdient het aanbeveling om het recht om zich op een dagblad te abonneren te reserveren voor hen, die een iets langere straf hebben te ondergaan (b.v. vanaf drie maanden).

De commissie verwerpt het denkbeeld om door de Overheid een gevangenis-courant te doen uitgeven, waarin het voornaamste nieuws is samengevat. Wil zulk een krant enigermate slagen, dan moet een beroepsjournalist de leiding hebben, hetgeen aanzienlijke kosten met zich brengt. De ervaringen, welke met het blad "Uitzicht" zijn opgedaan, zijn teleurstellend en sporen niet aan om met een dergelijk blad ook voor de commune delinquenten te beginnen.

Toe te juichen valt om in de daarvoor in aanmerking komende gestichten een eigen gestencild periodiekje uit te geven, samengesteld uit bijdragen van de gedetineerden. Men denke aan de Zutphense "Oester". Zulk een blaadje kan de geest in het gesticht zeer ten goede komen.

Deze verbetering van de geest in het gesticht is trouwens ook een der voornaamste redenen, waarom onze commissie met haar voorstel t.a.v. de couranten is gekomen.

Door op de hoogte te blijven van hetgeen zich in de buitenwereld afspeelt, wordt de belangstelling der gedetineerden levendig gehouden, hetgeen een belangrijk tegenwicht vormt tegen de deprimerende invloed, die het ook in de toekomst toch altijd min of meer eentonige gevangenisleven op de gedetineerden kan hebben.

Dat het t.a.v. de couranten overwogene mutatis mutandis ook geldt voor de tijdschriften spreekt wel vanzelf.

VOEDING, KANTINE, PISTOLE

Over de voeding wordt geregeld overleg gepleegd met de Voedingsraad: niet slechts over de calorische waarde, doch ook over de samenstelling der menu's.

Gezien de bemoeienissen van de Voedingsraad, heeft onze commissie besloten niet nader op deze materie in te gaan. Slechts één opmerking mag zij maken: het komt haar voor dat, gelet op de onderscheiden seizoenen, de afwisseling in de menu's iets groter zou kunnen zijn.

De bepaling dat de veroordeelden in de strafgevangenissen en Huizen van Bewaring in de regel gedurende de twee eerste etmalen van hun straftijd niet anders dan water en brood ontvangen, wenst onze commissie vanzelfsprekend te schrappen.

De toepassing dezer bepaling, die stamt uit tijden, toen andere opvattingen over de strafexecutie de boventoon voerden, is trouwens verre van algemeen.

De kantine wenst onze commissie te handhaven; ook bij een voldoende voeding in de gestichten heeft zij betekenis om de gedetineerden een extraatje te verschaffen.

De commissie acht het mogelijk dat in die gestichten van ons toekomstig gevangeniswezen, waar een grote mate van gemeenschap zal bestaan, een "kantine-kas" gevormd wordt, waarin alle gevangenen een klein percentage van hun verdiende geld storten. Uit deze "kantine-kas" zou dan geput kunnen worden ten behoeve van b.v. de zieken, die door hun ziekte niet in de gelegenheid zijn te verdienen.

Het vormen van een dergelijke kas kan bovendien een waardevolle bijdrage vormen tot de sociale heropvoeding van de gedetineerde en het aankweken van zijn gemeenschapszin.

De pistole, waarvan trouwens uiterst zelden gebruik wordt gemaakt, dient geschrapt. Zij houdt een privilege in, welks handhaving noch noodzakelijk, noch wenselijk is.

KLEDING EN CELKAP

Op het gebied der kleding kan veel verbeterd worden. Het is niet juist om de gevangenen door een zeer specifieke, goeddeels archaïsche kledij, nog eens extra in te prenten, dat zij gevangenen zijn. De kleding behoort iets fleuriger te

worden, hetgeen het gehele aanzien in het gesticht verbetert. Als mannenkleding zal speciaal bij de arbeid in het algemeen een overall goed voldoen, een ook in de vrije maatschappij alleszins gebruikelijke dracht, terwijl de vrouwen, in stede van de uit vervlogen tijden stammende jakken, in gewone, soliede japonnen kunnen worden gekleed. Ook de onderkleding behoort te worden gemoderniseerd. De kleding behoort overigens in de regel niet zo te zijn dat de gevangene als zodanig in het geheel niet meer kenbaar is.

De celkap is meer en meer in onbruik geraakt en verdient - in het algemeen gesproken niet meer te herleven. Er kunnen echter omstandigheden zijn, waarin zij een nuttig effect kan hebben, zodat algehele afschaffing niet raadzaam is.

HAARDRACHT EN BAD

Het gemillimeterde hoofdhaar is een vernedering, die in het moderne gevangeniswezen niet thuishoort. In het algemeen kan aan de gedetineerden worden toegestaan hun hoofdhaar naar eigen verkiezing te dragen, met dien verstande dat het op geregelde tijden wordt geknipt en dat uit een oogpunt van reinheid kortgeknipt haar kan worden voorgeschreven.

30

De commissie erkent dat de huidige overbezetting der gestichten een verhindering vormt om de gevangenen zoveel baden te laten nemen als wel gewenst is. Zij spreekt als haar wens uit dat bij het opbouwen van het toekomstig gestichtencomplex in zulk een ruime mate bad- en douchecellen alsmede wasgelegenheden zullen worden gebouwd, dat ten volle aandacht kan worden besteed aan de lichamelijke reinheid der gedetineerden. In reeds bestaande gestichten kan een kleine bijbouw het tekort aan bad- en douchegelegenheden verhelpen.

SLAPEN

Als algemene regel geldt dat de nacht in afzondering behoort te worden doorgebracht. Het afzonderlijk slapen, dat ook door de gedetineerden zelf geprefereerd wordt, biedt grote, voor de hand liggende voordelen.

De hier en daar nog bestaande ijzeren alkoven, waarin de gevangenen de nacht moeten doorbrengen, dienen zo snel mogelijk te verdwijnen; de gevangene slaapt in zijn cel, die immers volgens het voorstel der commissie het karakter zal dragen van een kamertje.

Hoezeer het ook preferabel is, dat de nacht afzonderlijk wordt doorgebracht, toch moet de mogelijkheid geopend worden dat bepaalde niet omvangrijke, scherp geselecteerde gemeenschappen de nacht gezamenlijk doorbrengen. Speciaal in een kampgevangenis kan hier aanleiding toe bestaan.

LUCHTEN, OCHTENDGYMNASTIEK, SPORT

In de huidige cellulaire gestichten ontmoet het luchten, dat veelal in de "luchthokken" plaats vindt, gerechtvaardigde kritiek. Het zal dikwijls aanbeveling verdienen dit luchten om te zetten in verplichte, gemeenschappelijke gymnastiek.

Men bedenke hierbij echter, dat hoezeer ochtendgymnastiek onder deskundige leiding, een nuttige functie kan verrichten, zij toch niet als een algemeen geldende, stringente verplichting dient te worden opgelegd. In gestichten met een agrarisch karakter, waar de dag met arbeid in de buitenlucht wordt doorgebracht, bestaat aan deze gymnastiek minder behoefte, terwijl ook overigens een ruime gelegenheid tot dispensatie behoort te bestaan voor diegenen, voor wie deze gymnastiek bezwarend is (leeftijd etc.).

De "luchthokken" zullen goeddeels kunnen verdwijnen, al waren ervoor speciale gevallen enkele te handhaven.

Overigens gaat nu meer en meer met het cellulaire stelsel gebroken zal worden het gehele probleem van het luchten veel van zijn betekenis verliezen.

Gemeenschappelijke sportbeoefening onder deskundige leiding zal speciaal in de gestichten voor jeugdigen een belangrijk en veel belovend onderdeel van het regime zijn.

MAALTIJDEN EN ROKEN

In het algemeen kan men zeggen, dat in de gestichten, waar de gemeenschap duidelijk overheerst, ook gezamenlijk gegeten wordt. In de gestichten, waar het cellulaire karakter op de voorgrond staat, vindt het eten in de regel plaats in eigen cel (kamertje). Ook de tafelgemeenschap is uiteraard geselecteerd.

Het roken vindt reeds thans op grote schaal zij het met bepaalde beperkingen in de gestichten plaats. Onze commissie heeft geen bezwaar het roken als onderdeel van het regime op te nemen, waarbij zij uiteraard een aantal beperkende voorwaarden t.a.v. tijd, plaats en hoeveelheid wenst te zien gesteld.

BEZOEK EN BRIEFWISSELING

De huidige praktijk, die in het algemeen goed voldoet, geeft slechts tot een enkele opmerking aanleiding.

Als meest gewenste frequentie van briefwisseling beschouwt de commissie eenmaal in de week een brief ontvangen en schrijven. De mogelijkheid van "afwijking" behoort daarnaast echter te blijven bestaan, waartoe des te meer reden is omdat in de toekomst nu de gevangenen meer over het gehele land verspreid zullen worden - het bezoek aan betekenis zal gaan verliezen. Dit bezoek zou de commissie in de regel 2 x in de maand willen toestaan, terwijl ieder bezoek een half uur mag duren. Bezoek van anderen dan familieleden kan in bijzondere gevallen - gelijk ook thans het geval is -- zonder bezwaar worden toegestaan. De bezoekfrequentie zal overigens ten nauwste samenhangen met de in het gesticht opgenomen bevolking en de duur der detentie.

De spreiding der gevangenen in het gedifferentieerde gevangeniswezen zal het brengen van bezoeken voor financieel minder draagkrachtigen meer bezwaarlijk maken.

De commissie ziet hier als mogelijke oplossing steun van de gemeentelijke sociale dienst en/of financiële hulp der reclassering.

In bijzondere gevallen acht de commissie het mogelijk, dat de gevangene wordt toegestaan met zijn gezin te telefoneren (b.v. bij ernstige ziekte in het gezin; als bezoek niet mogelijk is etc.).

Dat het cel bezoek namens de reclasseringsinstellingen naast het hier vermelde bezoek een aparte plaats inneemt, spreekt wel vanzelf. Over dit cel bezoek handelt Hoofdstuk XII.

AFWIJKINGEN

Voor alles merkt onze commissie op dat het woord "afwijkingen" wel zeer weinig gelukkig is. Gezien echter het burgerrecht dat dit woord in dit verband heeft gekregen, heeft de commissie het in haar rapport gehandhaafd. Zij geeft echter in overweging te spreken van "gunsten" of "voorrechten".

De volgende punten worden vastgesteld:

1. In een progressief gevangenisregime hebben de afwijkingen zeer wezenlijke betekenis.

2. Het thans geldende onderscheid tussen algemene en bijzondere afwijkingen (art. 81 Gev. maatr.) is willekeurig en behoort te verdwijnen.
3. De afwijkingen dienen niet verdeeld te zijn over een K.B. en een ministeriële beschikking (Min. Besch. d.d. 18 Oct. 1933).
4. In het toekomstig gevangeniswezen zullen vele der thans geldende afwijkingen haar betekenis verliezen, omdat zij een normaal onderdeel van het regime zullen vormen.
5. Toepassing der afwijkingen behoort regel te zijn en slechts achterwege te blijven indien zij om bepaalde redenen onraadzaam is.
6. Toepassing der afwijkingen moet variëren van gesticht tot gesticht, in verband met de eisen, welke een goede detinering stelt. Dit brengt mede dat de bepaling der termijnen, waarop de afwijkingen dienen te worden overwogen, niet uniform kan worden geregeld; naast een fixering in de Gev. maatr. behoort de Minister de bevoegdheid te worden toegekend om voor bepaalde, door hem aan te wijzen gestichten andere termijnen vast te stellen (men denke b.v. aan het bewaringsgesticht voor zware recidivisten).
7. Het huidige systeem met zijn eis dat de beslissingen omtrent de afwijkingen in beginsel de voorafgaande goedkeuring van de Minister behoeven (art. 88 Gev. maatr.) dient gewijzigd. Regel dient te zijn dat de beslissingen deze goedkeuring niet behoeven. Echter dient de Minister de bevoegdheid te worden toegekend om te bepalen dat de toepassing van bepaalde, met name te noemen, afwijkingen gebonden is aan zijn voorafgaand consent.
8. De afwijkingen zijn het blijkt reeds uit de systematiek - voor alles gedacht als afwijkingen van het cellulaire systeem. Art. 120 Gev, maatr. stelt uitdrukkelijk vast dat in de gemeenschap de afwijkingen in de regel niet bestaan, doch laat de mogelijkheid voor uitzonderingen open. Of de afwijkingen ook in de gemeenschap plaats kunnen vinden, zal goeddeels van haar karakter afhangen.

Een ruimer gebruik van de boekerij is zowel denkbaar bij plaatsing in de cel als in de gemeenschap, terwijl het verlof om op een later uur naar bed te gaan, grote betekenis heeft voor hen, die cellulair zitten, doch bij gemeenschapselijke slaapzalen op ernstige bezwaren stuit.

DISCIPLINAIRE STRAFFEN

Bij de artikelsgewijze behandeling van de Beg. wet en de Gev. maatr. (Hoofdstukken X en XI) zal onze commissie haar oordeel geven over de verschillende disciplinaire straffen ter handhaving van de tucht in de gestichten.

Slechts één dezer straffen mag zij te dezer plaatse bespreken: de lijfstraf, alleen toegelaten in de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden. Het spreekt wel vanzelf dat onze commissie deze reminiscentie aan een ver achter ons liggend tijdperk wenst te schrappen. Zij voegt hier met grote dankbaarheid aan toe dat deze lijfstraf te Leeuwarden nimmer is toegepast; naast het omvangrijke arsenaal der overige straffen is zij trouwens volmaakt overbodig.

Intussen geeft de leer der disciplinaire straffen nog tot een tweetal vragen aanleiding:

1. Blijft bij overplaatsing een disciplinaire straf gehandhaafd?
2. Kan een aanvankelijk onvoorwaardelijk opgelegde disciplinaire straf tijdens de strafduur worden omgezet in een voorwaardelijke?

Ad. 1. Hoewel de gedachte dat een gedetineerde na zijn overplaatsing als het ware met een schone lei in het nieuwe gesticht begint, op het eerste gezicht iets aantrekkelijks heeft, is hierin toch allerm minst een voldoende reden gelegen om de disciplinaire straf kwijt te schelden. Nu - zeker in het toekomstig gevangeniswezen - overplaatsingen geenszins zeldzaam zullen zijn, zou het vervallen van de straf een ten enenmale onverdiend privilege zijn. In beginsel behoort de straf dan ook door te lopen en mede over te gaan.

Het kan echter gewenst zijn, dat een gedetineerde zijn loopbaan in het nieuwe gesticht niet aanstonds als onvoorwaardelijk gestrafte begint, terwijl er toch voor een finale kwijtschelding onvoldoende reden bestaat. In zulk een geval zou onze commissie omzetting der onvoorwaardelijke disciplinaire straf in een voorwaardelijke willen aanbevelen. Het acute karakter der straf is dan weg en toch blijft de dreiging der tenuitvoerlegging met de prikkel tot goed gedrag.

Ad 2. Het is de vraag of de mogelijkheid van een omzetting ener aanvankelijk onvoorwaardelijk opgelegde disciplinaire straf in een voorwaardelijke in de Gev. maatr. te lezen valt. Omdat art. 97 de voorwaardelijke oplegging der straffen kent en art. 98 de inkorting, nemen sommige directeuren de mogelijkheid van omzetting aan. Anderen menen evenwel dat de tekst van de Gev, maatr. daartoe geen vrijheid laat. Daar de omzetting in de praktijk zeer nuttig kan werken heeft onze commissie besloten, teneinde exegetisch meningsverschil te voorkomen, deze mogelijkheid met evenzoveel woorden in de tekst vast te leggen.

AFSLAG EN ONTSLAG

Een paar wijzigingen dienen in de regeling der z.g. huisgratie te worden aangebracht:

1. De bepaling van art. 102 Gev. maatr. dat jaarlijks ongeveer een tiende gedeelte van de gestichtsbevolking voor huisgratie in aanmerking kan worden gebracht, past in haar algemeenheid niet in het gedifferentieerde gevangeniswezen der toekomst.
2. Dat men voor huisgratie slechts in aanmerking komt als men tenminste de helft van de straf heeft ondergaan (art. 102) geeft in Leeuwarden bij de zeer langgestraften tot bezwaren aanleiding. Onze commissie zou in ieder geval na vijf jaar detentie, huisgratie mogelijk willen maken.

DIVERSE PUNTEN

Alvorens over te gaan tot een korte uiteenzetting van de sociale dienst in de gestichten, wil onze commissie nog een paar punten aanstippen.

1. Zij heeft zich uitgebreid beraden over de vraag of er in ons gevangenisregime plaats behoort te zijn voor een "voorman", een daartoe uitgezochte gevangene, aan wie een zekere leiding wordt toegekend. In het algemeen staat zij hier met reserve tegenover, omdat het gevaar voor corruptie, verklikkerij en andere ongewenste toestanden de groot is.
Toch is denkbaar en in sommige gevallen aanbevelenswaardig, om de gevangenen een zekere mate van medeverantwoordelijkheid toe te kennen voor de goede gang van zaken, gelijk reeds een enkele maal geschiedt. Men denke b.v. aan de mogelijkheid om sommige gedetineerden, die daartoe op grond van hun karaktereigenschappen en hun verhouding tegenover hun medegedetineerden, zorgvuldig zijn uitgezocht, tijdens de recreatie of de studie de verantwoordelijkheid voor de orde op te dragen; om de gedetineerden zonder ambtelijke bewaking gezamenlijk naar de studiezaal, de badgelegenheid etc. te doen gaan, om een zekere leiding te geven bij de arbeid en wat dies meer zij. Maar als systeem behoort de "voorman" op het gehele terrein van ons gevangeniswezen zeker niet te worden doorgevoerd.
2. De ervaring heeft geleerd dat bij de voorbereiding der voorwaardelijke invrijheidstelling dikwijls gebruik wordt gemaakt van oude en veelal verouderde (speciaal psychiatrische) rapporten. Dit is uiteraard geheel onjuist. Bij het terugbrengen van een veroordeelde in de vrije maatschappij moet de reclasseringspoging gebaseerd zijn op recente gegevens. Hier ligt een nuttige taak zowel voor de gestichtspychiater als voor de sociale dienst in het strafgesticht.

3. De commissie acht het in het algemeen wenselijk dat bij ontslag de Gevangene het reisgeld van Overheidswege wordt verstrekt. Dit klemmt te meer in het toekomstige, meer gedifferentieerde gevangeniswezen, dat de tendentie heeft de gevangene verder van zijn woonplaats te voeren.
4. Ten besluite nog een opmerking over de meest wenselijke grootte der gestichtsbevolking. In het algemeen behoort deze niet groter te zijn dan een 200 à 250 man. Wordt dit aantal overschreden dan is het houden van een goed overzicht moeilijk en dreigt de individuele gevangene te veel in de collectiviteit op te gaan, hetgeen de mogelijkheden van heropvoeding en reclassering vermindert.

Voor Veenhuizen heeft deze beperking tot consequentie dat men de richting in zal dienen te slaan van een reeks afzonderlijke gestichten, elk onder een eigen directeur of adjunct-directeur, welke decentralisatie uitstekend past in het toekomstige, gedifferentieerde gevangeniswezen.

Zuiver economisch geredeneerd zou een massa-gevangenis voordeliger zijn, maar de nadelen hiervan zijn verre overwegend. In het algemeen kan nog gezegd worden dat de hoeveelheid beschikbaar werk een bepalende invloed op het aantal gedetineerden dient te hebben: niet meer mensen dan waarvoor gezonde en doeltreffende werkgelegenheid aanwezig is.

DE SOCIALE DIENST IN DE GESTICHTEN

Instelling van een sociale dienst in de strafgestichten, waargenomen door een sociale ambtenaar, beschouwt onze commissie als een der essentiële voorwaarden voor het welslagen van de beoogde gevangenshervorming.

Ieder gesticht - of een combinatie van bij elkaar gelegen gestichten – behoort een sociale ambtenaar te hebben, die lid is van het gevangenispersoneel en in hiërarchisch verband onder de directeur staat, ook al zal hij in de praktijk een vrij grote mate van zelfstandigheid hebben.

De taak van de sociale ambtenaar, die een man behoort te zijn van ontwikkeling en eruditie, is - zeer ruim gezegd - allereerst het waarnemen van de maatschappelijke belangen van de gedetineerden; daarnaast zal hij ook bij de uitwerking van het regime een rol van betekenis spelen.

Het waarnemen van de maatschappelijke belangen brengt mede, dat de sociale ambtenaar niet slechts een frequent contact met de gedetineerde onderhoudt doch zich ook op de hoogte stelt van diens sociale omstandigheden en in nauw

verband hiermede - van zijn gezinsomstandigheden. Mocht blijken dat het gezin - ten gevolge van de detentie - in financiële of andere moeilijkheden geraakt, dan zal de sociale ambtenaar contact opnemen met de organen van maatschappelijke hulp e.d. Ook zal hij zo hij hiertoe de aangewezen figuur schijnt en dit ook overigens wenselijk is de gezinsband achten te houden of deze zo zij verbroken is trachten te herstellen. Tenslotte zal hij een belangrijke rol spelen bij de voorbereiding van de V.I. en de terugkeer in de maatschappij ook na definitief ontslag. Tot zijn taak immers behoort het mede te zorgen dat het toezicht goed is geregeld, dat werkgelegenheid is gevonden, dat huisvesting aanwezig is, etc. Een nauw contact met de plaatselijke Reclasseringsverenigingen zal bij al deze bemoeiingen van groot nut kunnen zijn.

Onze commissie wil in dit verband met grote nadruk vastleggen dat de sociale dienst in de gestichten geenszins beoogt een soort staatsreclassering te vormen.

Deze staatsreclassering is geheel en al in strijd met de historische ontwikkeling van ons nationale reclasseringswezen en dient voor ons land algeheel verworpen te worden.

De sociale dienst is echter wel - en dit verdient slechts toejuicing - een uitstekend hulpmiddel voor de reclasseringsinstellingen, waardoor zij des te beter toegerust haar werk kunnen verrichten. Men bedenke slechts hoe 'n groot voordeel het is voor het opmaken van een reclasseringsplan, indien de plaatselijke afdeling van de reclasseringsvereniging een vast contactpunt heeft in het vaak verafgelegen gesticht. Bovendien zal de vereniging én bij de vraag of het toezicht over de ontslagen gevangene kan worden aanvaard én bij de uitoefening van het toezicht groot nut hebben van de gegevens, welke de sociale dienst tijdens de detentie omtrent de persoonlijkheid van de gedetineerde heeft bijeengebracht.

Naast het waarnemen van de maatschappelijke belangen van de gedetineerde, heeft - zoals gezegd - de sociale ambtenaar een belangrijke taak te vervullen bij de uitwerking van het regime.

Als lid van de gestichtsrada zal hij zijn stem kunnen uitbrengen over de indeling van de gedetineerde in de onderscheiden gemeenschappen, het toekennen van afwijkingen, het voordragen voor huisgratie, het overplaatsen naar een ander gesticht, het voorstellen van V.I. etc.

Voorts is een belangrijk onderdeel van zijn taak de organisatie van de ontwikkeling en ontspanning in de gestichten; het doen plaats hebben van lezingen, voordrachten en uitvoeringen, bij voorkeur door de gedetineerden zelf, doch ook door anderen.

Het is wel onnoodig te zeggen, dat de sociale ambtenaar zijn werk verricht in het nauwste overleg met de overige gevangenisfunctionarissen, evenals hij dit, bij de voorbereiding van de terugkeer in de vrije maatschappij, doet in samenwerking met de reclasseringsverenigingen.

Dit nauwe contact met directeur, geestelijke, onderwijzer, werkmeester etc. waarborgt het grootste rendement van een op hoog peil staand gevangenisregime. Bovendien zal de sociale ambtenaar vraagbaak zijn voor de reclasseringsbezoekers (cel bezoekers) en contactambtenaar tussen deze en de directie.

Onze commissie wil deze korte beschouwing over de sociale ambtenaar beëindigen met dit instituut warm aan te bevelen. Juist nu door de verspreide ligging der gedifferentieerde gestichten en hun verwijdering uit de bevolkingscentra het cel bezoek aan betekenis zal afnemen, is aanstelling van de sociale ambtenaar meer dan ooit noodzakelijk. Vanaf de eerste observatie in het receptie-vertrek tot het ontslag, zal hij een intensief contact met de gevangenen hebben. Door deze voortdurende omgang met de gedetineerden op z.g. spreekrapporten en daarbuiten, zal hij het vertrouwen der gedetineerden winnen en mede door de behartiging van hun maatschappelijke belangen, zal hij de gehele verzorging der gedetineerden op hoger peil brengen. Bovendien zal hij ook door zijn overige bemoeiingen krachtig bijdragen tot een levendige en frisse geest in de gestichten, onmisbaar voor het welslagen van het regime.

SAMENVATTING

An het einde harer algemene beschouwingen gekomen, wil onze commissie nog een korte samenvatting van het door haar gewenste regime geven.

Zij is zich bewust dat in haar plannen meer de nadruk valt op de verbeterende en reclasserende functie der straf, dan tot dusver in ons gevangenisregime het geval was, doch zij beschouwt dit als winst. Vrij algemeen wordt de klacht gehoord, dat onze huidige gevangenisstraf zo weinig zinvol is en daar zit veel waars in. Naar verhouding is immers te veel het accent gelegd op de functie der straf tot uitboeting van het misdrevene hoe belangrijk deze functie ook is en te weinig op haar taak voor de toekomst.

Onze commissie wenst - en dit moge met nadruk worden vastgelegd - *de straf zeer uitdrukkelijk straf te laten, doch zij wenst deze straf tevens te benutten om de gevangene iets mee te geven voor zijn verder leven in de vrije maatschappij.*

Vandaar dat onze commissie een reeks veranderingen in het regime heeft ontworpen, die de strekking hebben de geest in het gesticht frisser te doen zijn en de gevangenen niet slechts bezig te houden, doch ook te boeien. Vandaar dat onze commissie is gekomen met haar sociale dienst in de gestichten en vandaar dat onze commissie ook op het gebied van de gevangenisarbeid ingrijpende voorstellen zal doen. (Hoofdstuk VII).

Hoewel - naar zij vertrouwt - ten overvloede, wil onze commissie nog eens onderstrepen dat het door haar gewenste regime geenszins is een slap regime.

Het tegendeel is waar; het is een regime dat de gevangenen aanspreekt en inspant, geestelijk en lichamelijk. Maar dit regime, dat toegepast moet worden door een bij uitstek toegewijd en deskundig personeel, wordt gedragen door een centrale gedachte: de gedachte om van de gevangenen iets goeds te maken, systematisch, collectief en individueel. Collectief, in zover de daarvoor in aanmerking komende gevangenen gezamenlijk zullen arbeiden, gezamenlijk gymnastiek en sport zullen doen, gezamenlijk onderwijs zullen ontvangen en gezamenlijk lezingen en uitvoeringen zullen bijwonen. Individueel, in zover aan iedere gedetineerde afzonderlijk, door een individuele en individualiserende behandeling, zorg zal worden besteed.

Reeds thans alle deskundigen zijn het erover eens is de geest in de gestichten en de mentaliteit der gevangenen door de mitigatie, welke gedurende een flinke rij van achter ons liggende jaren in het regime is aangebracht, ten zeerste verbeterd. Op deze weg moet met wijsheid en vastberadenheid worden voortgegaan.

Slechts zo zal het mogelijk zijn het rendement der gevangenisstraf te verhogen en de recidive te verminderen, al zullen vanzelfsprekend ook onder het nieuwe regime recidivisten en irreclassabelen voorkomen.

In het toekomstige, gedifferentieerde gevangeniswezen zal het ene gesticht een aanmerkelijk vrijer regime hebben dan het andere. Maar aan alle gestichten zal gemeenschappelijk zijn dat er een krachtige poging wordt gedaan om de gevangene zo toe te rusten, dat hij zich beter dan voorheen zal kunnen staande houden.

Slechts door aanvaarding van dit uitgangspunt en dit regime zal het - naar het oordeel onzer commissie - mogelijk zijn om al datgene wat de straf beoogt, harmonisch tot zijn recht te doen komen en slechts op deze wijze zal ons gevangeniswezen een levend bezit van ons volk worden.

IV DE DIFFERENTIATIE

INLEIDING

Een goed gevangeniswezen behoort een rijke variëteit aan gestichten te vertonen, onderling zowel qua bouw, qua geaardheid der bevolking als qua regime uiteenlopend.

Indien het gevangeniswezen geen verschillen in uitrusting en regime vertoonde en gekenmerkt werd door een grijze eenvormigheid, dan zou de strafexecutie in stede van gelijk juist geheel ongelijk zijn, omdat een uniform regime, gezien de verscheidenheid der gedetineerden, de een veel harder treft dan de ander.

De eis om te komen tot een gedifferentieerd gevangeniswezen is dan ook een eis van rechtvaardigheid. Slechts een gedifferentieerd gevangeniswezen is in staat met oordeel des onderscheids de onderling zo sterk uiteenlopende gevangenisbevolking op te nemen, de verschillende gevangenen individueel te behandelen en op deze wijze de straf in al haar facetten zo goed mogelijk tot haar recht te doen komen.

De differentiatie der gestichten ontvangt zin en inhoud door de statische selectie der gevangenen, gelijk deze in Hoofdstuk II is uiteengezet. Door haar immers wordt gewaarborgd dat ieder gesticht de juist hem passende bevolking krijgt. Vandaar dat het perfect functioneren van het selectie-apparaat de allereerste voorwaarde is voor het welslagen der zo noodzakelijke differentiatie in ons gevangeniswezen.

In hetgeen hier volgt zal onze commissie een program van differentiatie geven ten aanzien van die verschillende categorieën gedetineerden die in een modern gevangeniswezen naar hun aard een eigen regime behoeven.

Ook voor hen geldt in beginsel al hetgeen in het vorige Hoofdstuk aan algemene beschouwingen over het regime gegeven is; de bijzondere geaardheid der in dit Hoofdstuk te behandelen groepen zal het regime echter op verschillende punten een eigen karakter geven. Ook hier zullen overigens slechts enkele lijnen kunnen worden getrokken; de plaatselijke omstandigheden bepalen de gedetailleerde uitwerking.

DE ONGESCHIKTEN VOOR DE GEMEENSCHAP: DE BEROEPS EN GEWOONTEMISDADIGERS

Reeds in Hoofdstuk I is betoogd dat de gevangenisgemeenschap staat en valt met de afwezigheid van verkeerde elementen. Deze gemeenschap bedervende gedetineerden vormen een zeer reële factor in ons gevangenisleven en wij zullen ons terdege moeten beraden hoe wij met hen hebben te handelen.

Vanzelfsprekend is niet iedereen, die in de gemeenschap een enkele keer moeilijkheden geeft, uit dien hoofde ongeschikt voor de gemeenschap. Ook de gemeenschap in de vrije maatschappij is niet ideaal en de gevangenis-gemeenschap zal evenmin ideaal kunnen zijn. Zij zal evenals de vrije maatschappij steeds enig risico lopen dat er zich minder gewenste gebeurtenissen voordoen. Dit is vanzelfsprekend en geenszins een reden om de gemeenschap te verwerpen. Een in beginsel voor de gemeenschap geschikte gedetineerde, die daar enige last of ander ongemak veroorzaakt, zal zonder bezwaar enige tijd uit de gemeenschap verwijderd kunnen worden. In ieder gesticht zal dan ook gelegenheid tot isolering dienen te bestaan, terwijl ook de mogelijkheid tot overplaatsing naar een ander gesticht steeds aanwezig is.

Het gaat hier echter om diegenen van wie reeds aanstonds bij de statische selectie blijkt dat zij voor de gemeenschap ongeschikt zijn en diegenen van wie dit later alsnog tot uiting komt. Van deze voor de gemeenschap met het gros der gevangenen ongeschikten verdient een speciale categorie afzonderlijke vermelding; het is de categorie der beroeps- en gewoontemisdadigers. Let wel: niet iedere beroeps- of gewoontemisdadiger is eo ipso voor de gemeenschap ongeschikt; het is zelfs denkbaar, dat hij er zeer goed op zijn plaats is. Maar dat een niet on aanzienlijk gedeelte der beroeps- en gewoontemisdadigers niet in de gemeenschap met het gros der gedetineerden thuis behoort, kan veilig worden aangenomen.

Onze commissie acht het juist al deze voor de gemeenschap ongeschikte elementen onder te brengen in een speciaal voor hen bestemd gesticht. In beginsel is ook dit gesticht gebaseerd op een synthese tussen cel en gemeenschap, met dien verstande, dat de gemeenschap in de regel meer beperkt zal zijn, terwijl zij in bepaalde gevallen zelfs geheel zal worden uitgesloten.

Onze commissie heeft in den brede beraadslaagd over de vraag welk gesticht zou worden uitverkoren om een zo moeilijke, doch ook zo interessante bevolking te herbergen. Haar keus is gevallen op de strafgevangenis te Groningen. Dit gesticht biedt voldoende beveiliging tegen ontsnapping, welke beveiliging bij een gevangenisbevolking als deze aanmerkelijk scherper behoort te zijn dan voor het gros der gedetineerden. Bovendien heeft het een flinke capaciteit en tevens bevat het binnen zijn buitenste muur een aardige oppervlakte grond, die onontbeerlijk is voor het regime in een dergelijk gesticht. Tenslotte bestaat de kans, dat het achter de gevangenis gelegen open terrein aan Justitie kan worden afgestaan, nu de vroeger tegenover de gevangenis gelegen kazernes, na hun verwoesting, elders zullen worden opgebouwd.

Er is nog een reden, welke onze commissie ten gunste van Groningen wenst aan te voeren. Groningen is een Universiteitsstad en het heeft grote voordelen indien een gesticht als het onderhavige gelegen is in een Universitair centrum.

De bevolking van dit gesticht zal immers zowel uit criminologisch als uit psychologisch oogpunt belangrijk studiemateriaal opleveren. De door bestudering dezer gedetineerden verkregen gegevens zal men uiterst nuttig kunnen aanwenden niet slechts voor de reclassering van veelal als "hopeloos" beschouwde gevallen, doch ook voor de uitwerking van het bewaringsinstituut waarover hieronder nader zal worden gehandeld.

In het geprojecteerde gesticht komen al degenen, die ongeschikt zijn voor de gemeenschap. Dit impliceert natuurlijk niet dat het cellulaire stelsel met al zijn zo dikwijls geschetste nadelen in volle consequentie behoort te worden doorgevoerd.

Integendeel, ook hier zal men moeten komen tot kleine, scherp geselecteerde gemeenschappen, welke met uiterste zorg dienen te worden samengesteld.

Juist deze selectie maakt het mogelijk in één en hetzelfde gesticht zowel op te nemen de voor de gemeenschap ongeschikte beroeps- en gewoontemisdadigers als hen, die noch beroeps-, noch gewoontemisdadiger zijn, maar uit anderen hoofde in de gemeenschap niet thuis behoren.

Verschillende groepen van de in dit gesticht bijeengegaarde gevangenisbevolking schijnen - sociaal gezien -, zeer weinig perspectief te bieden. Toch moet men juist ook van hen trachten te maken wat ervan te maken is. Ook aan

hun reclassering behoort te worden gewerkt. Ook zij zullen na verloop van tijd weer in de maatschappij terugkeren en hun detentie dient benut om hen zoveel mogelijk op te voeden tot sociale mensen. Bij deze groep zal naast de in het begin plaats gehad hebbende statische selectie inzonderheid de nadruk vallen op de dynamische selectie: telkens en telkens opnieuw selecteren teneinde de resocialisering te bevorderen. Doch de selectie zij juist hier deskundig. Want slechts dan is het mogelijk te voorkomen dat de relatief goede elementen door de slechte nog verder naar beneden worden getrokken en slechts op deze wijze is het mogelijk te bereiken, dat de reclassering ook van de meest slechten nog zoveel mogelijk tot haar recht komt.

Onnodig te zeggen, dat de taak der directie in dit gesticht bijzonder verantwoordelijk is, terwijl ook het personeel aan zeer hoge eisen moet voldoen. De gestichtsbevolking biedt intussen niet slechts studiemateriaal aan de Universiteit, doch tevens aan het gevangenispersoneel. Het ligt volkomen in de lijn een stage in dit gesticht in de regel verplicht te stellen voor het bereiken der hogere rangen.

Naar het oordeel van onze commissie kan van de door haar t.a.v. de beroeps- en gewoontemisdadigers voorgestelde regeling een zeer nuttig gebruik worden gemaakt om, zolang het wettelijk bewaringsinstituut nog niet is ingevoerd, een groot aantal bewaringsklanten in één gesticht te concentreren. Deze thans tot gewone gevangenisstraf veroordeelde bewaringsklanten vormen, zoals gezegd, een belangrijk en tot dusver onvoldoende benut - studiemateriaal om t.z.t. over te gaan tot invoering van het instituut der bewaring, welke invoering onze commissie noodzakelijk en urgent oordeelt.

DE GEESTELIJK ONVOLWAARDIGEN

De geestelijk onvolwaardige criminelen kunnen gezien het doel dat met deze verdeling beoogd wordt gesplitst worden in drie groepen:

1. de krankzinnigen,
2. de zwakzinnigen,
3. de psychopaten.

- A. De krankzinnigen, Art. 37 Sr. geeft de rechter in bepaalde gevallen de bevoegdheid te gelasten dat een verdachte in een krankzinnigengesticht zal worden geplaatst gedurende een proeftijd, de termijn van een jaar niet te boven gaande. De krankzinnigenwet bevat nadere voorschriften ter uitvoering. Onze commissie heeft geen aanleiding gevonden

voorstellen te doen tot wijziging van de op deze kleine groep betrekking hebbende bepalingen.

- B. De zwakzinnigen. Deze zijn deels gedetineerd in een gewone strafgevangenis, deels in een bijzondere strafgevangenis (art. a Sr.), deels in de Rijkswerkinrichtingen, terwijl ook een gedeelte van de bevolking der psychopatenasiels uit zwakzinnigen bestaat. Deze toestand is uiteraard volkomen onbevredigend.

De zwakzinnigen vormen een groep op zichzelf en dienen als zodanig afzonderlijk behandeld te worden. Dat de zwakzinnigen in de gevangenis der toekomst een storend element zullen vormen, is zonder meer duidelijk. Het regime is immers afgestemd op normalen en de zwakzinnigen zullen niet in staat zijn te beantwoorden aan de eisen, welke dit aan de gestichtsbevolking stelt. Bovendien leert de ervaring dat de zwakzinnigen in een gestichtsgemeenschap blootstaan aan de plagerijen hunner medegedetineerden. Tegenover deze gedetineerden moeten zij worden beschermd en dit geschiedt het beste door hen te plaatsen in een apart, voor hen geschikt, beschermd milieu.

Even onbevredigend als de positie der zwakzinnigen in de gevangenis der toekomst is die in het huidige Psychopatenasiel.

De psychopaten plegen een verderfelijke invloed op de zwakzinnigen uit te oefenen en de reclassering van deze laatsten wordt door de voortdurende hinderlijke aanwezigheid der psychopaten ten zeerste in gevaar gebracht. Hier komt nog bij dat de gemeenschappelijke verpleging van psychopaten en zwakzinnigen oneconomisch is. De zwakzinnigen vereisen immers aanmerkelijk minder verplegings- en bewakingspersoneel dan de psychopaten.

Het zal na het voorgaande duidelijk zijn, dat onze commissie de totstandkoming zou toejuichen van een grote zwakzinnigen-kolonie. In deze kolonie, waar het regime geheel afgestemd is op de zwakzinnigen en dus een grote mildheid zal vertonen, worden alle criminele zwakzinnigen tesamengebracht: zowel de tot gevangenisstraf, hechtenis of Rijkswerkinrichting veroordeelde zwakzinnigen, als de zwakzinnigen, die ter beschikking van de Regering zijn gesteld.

Vanzelfsprekend zullen deze verschillende groepen zoveel mogelijk gescheiden dienen te worden gehouden.

De verwachting is gerechtvaardigd, dat een toegewijd, deskundig personeel erin zal slagen, mede door het aanleren van eenvoudige, voor zwakzinnigen geschikte arbeid, zowel agrarische als industriële, deze

categorie na ontslag beter toegerust weer aan de maatschappij af te leveren.

C. De psychopaten.

Evenals de zwakzinnigen worden de psychopaten onder de huidige praktijk hetzij veroordeeld tot gevangenisstraf, te ondergaan in een gewone of bijzondere strafgevangenis, hetzij tot plaatsing in een Rijkswerkinrichting, hetzij ter beschikking van de Regering gesteld.

Onze commissie mag allereerst over de laatstgenoemde groep enkele opmerkingen maken. Het psychopatenreglement bepaalt in artikel dat de Rijksasielen slechts een aanvullend karakter bezitten en dat de verpleging bij voorkeur door particulieren moet geschieden. Onze commissie aanvaardt de aan dit artikel ten grondslag liggende gedachte.

Deze particuliere verpleging, waarbij de inrichtingen te Heiloo en Rekken het moest op de voorgrond treden, heeft echter onvoldoende capaciteit om alle ter beschikking gestelde psychopaten op te nemen. Het zal dan ook gewenst zijn de particuliere psychopatenzorg te stimuleren teneinde op deze wijze de beschikbare plaatsruimte aanzienlijk te vergroten. Dit geldt te meer nu na het buiten werking treden van het z.g. Stopwetje, het aantal ter beschikking stellingen een sterk stijgende lijn vertoont.

Intussen is het de vraag of de particuliere inrichtingen voldoende toegerust zijn voor de verpleging van gevaarlijke, agressieve en zeer verdorven psychopaten.

Onze commissie meent deze vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Naast de particuliere asielen zal er dus plaats blijven voor een Rijksasiel, waar het residu der ter beschikking gestelden zal worden samengebracht, de door en door verdorven en in de particuliere asielen niet te handhaven elementen.

Thans een korte beschouwing over de tot gevangenisstraf veroordeelde psychopaten. Een gedeelte hiervan kan gelijk de ervaring leert - zijn straf zonder bezwaar in een gewone gevangenis uitzitten vooral nu daar een vrijer regime zal heersen, doch een ander gedeelte zal in een speciale strafinrichting moeten worden ondergebracht.

Wellicht is het mogelijk deze laatste strafgevangenis te verbinden aan het Rijksasiel voor psychopaten. Op deze wijze zouden de tot gevangenisstraf veroordeelde psychopaten, die niet in een gewone gevangenis thuisbehoren, kunnen profiteren van de medische uitrusting van het Rijksasiel. In die gevangenis zouden dan tevens al diegenen kunnen worden opgenomen, die zijn veroordeeld tot gevangenisstraf met in aansluiting een ter beschikking stelling. Plaatsing van deze categorie in het Rijksasiel zou veel van het onbevredigende karakter der combinatie gevangenisstraf benevens ter beschikking stelling wegnemen, omdat reeds tijdens de gevangenisstraf onder medische leiding een krachtige poging tot verbetering in de psychische toestand kan worden ondernomen.

Onze commissie heeft zich in dit verband de vraag gesteld of art. 17a Sr. gehandhaafd dient te blijven. Zij is tot een ontkennende beantwoording gekomen.

De selectie, gelijk deze in de toekomst zal plaats vinden, maakt een bepaling, waarin de rechter de bevoegdheid wordt toegekend om de daar genoemde groepen in een bijzondere strafgevangenis te plaatsen, overbodig. Doch behalve dat art. 17a overbodig wordt, is zijn handhaving ook uit een andere overweging niet aan te raden.

Een zeer sprekende ervaring heeft immers geleerd, dat het regime in de Bijzondere Strafgevangenis te Scheveningen sterk beïnvloed is door de aanwezigheid van een aantal psychopaten, die daar vertoefden krachtens rechterlijk vonnis en deze hechte positie niet zelden misbruikten. In de toekomst zal de plaatsing der tot gevangenisstraf veroordeelde psychopaten uitsluitend dienen te geschieden door de daarvoor deskundig toegeruste administratie; een doorkruising van deze plaatsingspolitiek door de zittende magistratuur dient achterwege te blijven.

Castraten

Nog een categorie verdient hier besproken te worden: de castraten. Het is bekend, dat de medisch-therapeutische castratie gedurende de laatste jaren in steeds toenemende mate en met groot succes wordt toegepast. Tot oordelen bevoegden zijn - mede op grond van in het buitenland opgedane ervaringen – van mening, dat de toepassing dezer castratie nog op aanmerkelijk ruimer schaal kan plaats vinden dan thans geschiedt.

Juist ter wille van de bestudering van het castratie-vraagstuk, dienen degenen die deze operatie hebben ondergaan, in een afzonderlijke behuizing, gecentraliseerd te worden samengebracht. Deze afzonderlijke behuizing is gelijk de ervaring leert mede nodig omdat de castraten op kleinzielige wijze door hun medeverpleegden worden geplaagd. De observatie-termijn behoeft niet lang te zijn; een termijn van 36 maanden is voldoende. Daarna zullen zij in de regel voorwaardelijk ontslagen worden en kan periodieke controle plaats vinden.

DE ZIEKEN EN DE MEDISCHE DIENST

De commissie oordeelt de thans ten aanzien van de verzorging der zieken in onze strafgestichten bestaande toestand niet onverdeeld gunstig. Zij ontkomt niet aan de indruk, dat de verpleging in ziekencel of ziekenzaal, speciaal bij enigszins langdurige ziekte, niet ten volle voldoet aan de eisen, welke men hier toch stellen mag. Verbetering zou kunnen worden aangebracht door de verpleging der zieken zoveel mogelijk te doen plaats vinden door gediplomeerde ziekenverplegers.

Dat in de bijzondere strafgevangenis te Scheveningen een aparte afdeling is, waar alle t.b.c.-patiënten, die een langdurige verpleging van node hebben, worden opgenomen en verpleegd, juicht onze commissie toe. Wellicht is het mogelijk de accommodatie uit te breiden met een afdeling voor overige chronische zieken.

43

Voor een chirurgische afdeling voelt de commissie gezien de daaraan verbonden kosten niet. Moet een gevangene geopereerd worden, dan zal dit in het algemeen in een gewoon ziekenhuis dienen te geschieden.

Over de wijze waarop de medische verzorging der gedetineerden het best kan worden geregeld, zou een uitgebreide verhandeling te schrijven zijn. Dat onze commissie dit niet doet vindt uitsluitend zijn oorzaak in de overweging dat het Departement zich intensief met dit vraagstuk bezighoudt en een belangrijke reorganisatie aan het voorbereiden is.

Onder deze omstandigheden volstaat onze commissie met een algemene verwijzing naar het rapport van het Centraal College voor de Reclassering over de organisatie van de geneeskundige dienst in de penitentiaire inrichtingen voor volwassenen in Nederland (1933).

Dit rapport, dat reeds in Hoofdstuk II werd aangehaald, handelt voornamelijk over de psychiatrisch-psychologische expertise in foro alsmede over de psychiatrisch psychologische dienst in de gestichten en bij de nazorg. Het bevat echter ook over de gewone medische dienst in de gestichten waardevolle opmerkingen.

Onze commissie oordeelt het - in aansluiting aan dit rapport zeer bepaald noodzakelijk dat het gevangeniswezen de beschikking krijgt over een eigen medische dienst. Het huidige nauwe verband tussen de gestichtsgeneesheren en de garnizoens-officieren van gezondheid (artt. 45 en 46 Gev. maatr.) ontmoet, hoewel historisch verklaarbaar, te grote bezwaren, dan dat deze regeling behoort te worden gehandhaafd.

Dat deze medische dienst ook dient te beschikken over de hulp van specialisten, spreekt wel vanzelf.

Met betrekking tot de zo belangrijke taak, welke in het toekomstig gevangeniswezen is weggelegd voor de psychiater, verwijst onze commissie naar hetgeen zij dienaangaande in Hoofdstuk II heeft opgemerkt.

DE JEUGDIGEN

Onder de jeugdigen wenst onze commissie al degenen te begrijpen, die de leeftijd van ten hoogste 21 jaar hebben bereikt. In speciale gevallen kan deze leeftijd met enkele jaren worden verhoogd.

De toekomstige, geselecteerde gevangenisgemeenschap levert voor de jeugdigen in beginsel geen bezwaar voor besmetting op. Immers de elementen, die een bedervende invloed op hun jeugdige medegedetineerden zouden uitoefenen, worden dankzij de selectie, uit deze gemeenschap met de jeugdigen verwijderd gehouden.

Intussen mogen wij bij de behandeling der jeugdige gedetineerden er niet mede volstaan te voldoen aan de negatieve eis, dat het gevaar voor besmetting afwezig is.

Bij de behandeling der jeugdigen dient als positieve eis voorop te staan, dat het regime is aangepast aan de behoeften der jeugd en toegespitst op de heropvoeding der jeugdige delinquenten.

Onze commissie is overtuigd, dat, vergeleken bij de thans bestaande praktijk, grote verbeteringen in de behandeling onzer jeugdige gedetineerden niet alleen mogelijk, doch ook zeer bepaald noodzakelijk zijn.

De volgende groepen jeugdigen doen zich voor:

1. De Jeugdgevangenisgevallen in eigenlijke zin. Het betreft hier die gedetineerden, die geheel op het verkeerde pad zijn geraakt, doch te wier aanzien een gerechtvaardigde hoop bestaat, dat hun heropvoeding dankzij de te Zutphen toegepaste langdurige straf pedagogische beïnvloeding volledig zal slagen. De nog betrekkelijk jeugdige Jeugdgevangenis voldoet in de praktijk goed. Onze commissie zou dan ook te haren aanzien geen ingrijpende wijzigingen willen voorstellen. De artikelen 13-13d Sr. kunnen dan ook in principe ongewijzigd blijven, al is er reden tot het aanbrengen van enkele vereenvoudigingen, welke in Hoofdstuk IX zullen worden vermeld.

Onze commissie wenst hierbij nog het volgende op te merken: Ook in de toekomst zullen in de Jeugdgevangenis 16--25-jarigen worden opgenomen. Het valt niet te ontkennen dat een tezamen brengen van jongelieden van zo uiteenlopende leeftijd in een gesticht, welks regime goeddeels is gericht op heropvoeding in gemeenschap, tot minder gewenste toestanden kan leiden.

Gezien het feit dat de capaciteit van het gesticht - het aantal gegadigden in aanmerking genomen -niet bijzonder groot is, komt het onze commissie alleszins verantwoord voor nog een tweede gesticht tot Jeugdgevangenis in te richten. Het ene gesticht zou dan kunnen dienen voor de opnemng van 16-20 jarigen; het andere voor die van 21-25 jarigen.

Het regime in beide gestichten zal uiteraard enigszins uiteenlopen, al zal het bij beide het karakter dragen van een systematische heropvoeding.

2. De kortgestraften. Het betreft hier diegenen, voor wie de langdurige Zutphense behandeling (minimum-veroordeling een jaar) niet noodzakelijk wordt geoordeeld, doch te wier aanzien naar het oordeel van de rechter met een korte repressie bv. maximum drie maanden kan worden volstaan. Deze kortgestraften zullen een aparte kampgevangenis formeren en onder leiding staan van voor dit werk speciaal geschikte jeugdleiders.

Het regime in het kamp voor jeugdige kortgestraften, waarin het verblijf te kort is om een langdurige heropvoedende behandeling toe te passen, ziet de commissie als een betrekkelijk streng regime. Het verblijf aldaar moet

geenszins een pretje zijn, doch de jeugdige delinquenten moeten de gehele dag intensief worden beziggehouden, zodat het verblijf aldaar een waarlijk inspannend karakter zal dragen.

Overdag zal in de regel grondarbeid worden verricht, terwijl zij 's avonds onderwijs zullen ontvangen. Bovendien zal gezien de jeugdige leeftijd der betrokkenen - grote zorg dienen te worden besteed aan de geestelijke verzorging, opdat zij ook geestelijk in de goede richting worden omgebogen.

3. Na aftrek van de Jeugdgevangenisgevallen en de kortgestraften blijft een aanzienlijke groep jeugdigen over. Het is verantwoord deze globaal in twee gedeelten te verdelen: de gunstige en de niet- of minder gunstige gevallen. De eerste groep heeft een gunstig reclasseringsperspectief en verdraagt door haar goede geaardheid een betrekkelijk vrij regime. De tweede groep zal bestaan uit meer verdorven naturen, wier reclasseringsvooruitzichten minder fraai zijn. Zij vergen een strafregime.

Deze splitsing in twee gedeelten heeft haar consequenties ook voor de gestichten.

Voor de eerste groep zal de gevangenis een vrij grote mate van vrijheid laten. Het zal een speciale gevangenis zijn, geheel aangepast aan de behoeften van deze groep, met een speciale geest, een speciaal regime en speciaal personeel.

Het schijnt het meest wenselijk, deze gevangenis, die naar het oordeel onzer commissie zeer wel te Veenhuizen kan worden gevestigd, het karakter van een kampgevangenis te geven. Het regime in dit gesticht, dat over veel terrein zal behoren te beschikken, zal het midden innemen tussen het regime in de Jeugdgevangenis en dat in het strafkamp voor jeugdige kortgestraften: hard werken, doch daarnaevens meer ontspanning dan in laatstgenoemd strafkamp en een meer systematische en langdurige poging tot heropvoeding.

De tweede groep, waartoe de jeugdige beroepsmisdadigers uit de grote steden behoren, kan zeer goed een jeugdafdeling vormen in een gewone gevangenis. Men denke aan de in Engeland bekende modified Borstal treatment.

Vanzelfsprekend zal zulk een jeugdafdeling die haar eigen regime heeft niet in alle gevangenissen komen; slechts in enkele, daarvoor geschikt, is zij op haar plaats. Gelet op de jeugdige leeftijd ook van deze gedetineerden, zal extra zorg besteed worden aan hun verbetering.

De geestelijke, de onderwijzer, de sociale ambtenaar etc. zullen dus aan deze groep extra aandacht wijden.

Nog enkele opmerkingen over de jeugdige gedetineerden ten besluite,

1. De hierboven gegeven indeling in verschillende groepen is uiteraard zeer schematisch. De praktijk zal dan ook ongetwijfeld hier en daar het schema doorbreken, waartegen geen enkel bezwaar bestaat.

Zo is het zeer wel mogelijk dat zich onder de sub genoemde kortgestraften zeer ongunstige elementen bevinden. Vanzelfsprekend zullen deze dan niet in de daar genoemde kampgevangenis, doch in de regel in een gewone gevangenis worden opgenomen.

In dit verband moge wellicht ten overvloede nog eens onderstreept worden dat de kortgestraften uiteraard niet automatisch in het voor deze groep bestemde jeugdkamp terecht zullen komen. Ook zij passeren de selectiecommissie en als zij voor dit kamp ongeschikt geacht worden zullen zij elders worden ondergebracht.

2. Zoals uit het bovenstaande gebleken is vallen de jeugdigen in verschillende rubrieken uiteen. Het regime voor de verschillende categorieën jeugdige gedetineerden zal uiteraard uiteenlopen. Intussen is aan de groepen gemeenschappelijk de jeugdige leeftijd der betrokkenen. Dit brengt mede, dat meer nog dan bij de oudere gedetineerden, alle krachten dienen te worden ingespannen om de scheefgegene levens van deze jongens weer op de rechte weg te brengen. Tot dit doel moeten het gehele regime en de geest in het gesticht medewerken. De jongens zullen moeten worden "aangesproken".

Vanzelfsprekend dan ook dat aan de geestelijke verzorging der jeugdigen in de ruimste zin de allergrootste aandacht behoort te worden besteed en dat verder naast stevige arbeid ook sportbeoefening een flinke plaats dient in te nemen.

DE OUDEN VAN DAGEN

Aan een apart gesticht voor ouden van dagen bestaat geen behoefte. De op veel ruimer schaal toegepaste gemeenschap der toekomstige strafgestichten is bij uit stek geschikt om ook voor hen een passende sfeer te scheppen. Bij de huisdienst zullen zij nuttig emplooi kunnen vinden. De plaatsing van gevangenen in Scheveningen op de enkele grond van hun 60-jarige leeftijd dient te vervallen.

DE KORTGESTRAFTEN

Onder deze benaming brengt onze commissie al diegenen tezamen, die veroordeeld zijn tot een detentie van maximum drie maanden,

46

Binnen deze allerminst homogene groep behoort intussen scherp te worden geselecteerd. Er zullen immers onder de kortgestraften vele ongunstige elementen voorkomen, doch ook vele gunstige, onder wie een aantal, bij wier onvoorwaardelijke veroordeling de eisen der generale preventie de doorslag hebben gegeven.

De gunstige elementen onder de kortgestraften behoren een speciaal regime te ondergaan. Het door hen gepleegde feit was blijkens de straf niet bijzonder ernstig en op grond van hun overigens goed levensgedrag en correcte levenshouding verdienen zij hun straf te ondergaan in een afzonderlijk strafgesticht, waar de gehele behandeling de custodia honesta benadert. Wellicht is het mogelijk een tweetal strafgestichten voor deze groep in aanmerking te brengen, bv. een in het Westen en een in het Oosten van het land (ook hierbij valt aan Veenhuizen te denken). Aanwezigheid van een tweetal gestichten vergemakkelijkt het transport, hetgeen speciaal bij deze kortgestraften van belang is.

Onze commissie acht het mogelijk, dat zich uit deze gestichten waarin het verblijf een minder ontierend karakter draagt dan in de "gewone" gevangenis, op de duur een nieuwe, wettelijke, lichtere gevangenisstraf ontwikkelt, die in ons strafstelsel haar eigen plaats inneemt naast de "gewone" gevangenisstraf en naast de hechtenis.

Door verschillende deskundigen is in de loop der jaren zulk een speciale straf voor "fatsoenlijke" delinquenten verdedigd.

Wat het regime voor de kortgestraften betreft: vanzelfsprekend zal dit voor de beide, hier onderscheiden groepen verschillend dienen te zijn. Intussen is een belangrijk punt gemeenschappelijk: de korte duur der detentie verhindert om aan deze kortgestraften een uitgebreide heropvoedende behandeling te geven en/of vakbekwaamheid aan te leren. De door hen te verrichten arbeid zal niet anders dan van eenvoudige aard kunnen zijn, maar zal toch elk afstompend karakter dienen te missen.

Wat tenslotte de plaats der detentie betreft: het is denkbaar om ook voor de "ongunstige" kortgestraften een apart gesticht te bestemmen. Gezien de last van het transport door het gehele land ligt het echter meer voor de hand hen onder te brengen in een gevangenis, waar ook langer gestraften hun onderdak vinden.

Dat de zeer korte straffen c.q. de zeer korte werkelijke straftijden of de zeer korte strafrestanten (in het algemeen niet langer dan een maand) in afzondering dienen te worden doorgebracht, kan op goede gronden worden verdedigd. Van zelfsprekend geldt dit niet voor hen, die geplaatst worden in een typisch gemeen schapsgesticht als b.v. een jeugdkamp.

DE LANGGESTRAFTEN

Deze vallen uiteen in;

1. de tot levenslange gevangenisstraf,
2. de tot tijdelijke gevangenisstraf veroordeelden.

1. De "levenslangen". Deze in aantal toenemende categorie wordt volgens de wet als groep afzonderlijk gehouden van hen, die tot tijdelijke gevangenisstraf veroordeeld zijn. Bovendien hebben de levenslangen een afwijkend regime. (Art. n 1 en 13 Beginselenwet).

Het enkele feit, dat iemand tot levenslange gevangenisstraf is veroordeeld, vormt intussen naar het oordeel onzer commissie wel een zeer weinig gelukkig criterium voor de selectie, hetgeen speciaal van belang is, omdat de levenslangen vrijwel steeds in de loop hunner detentie door het verlenen van gratie z.g. "sop jaren" worden gebracht en vervolgens voorwaardelijk in vrijheid worden gesteld.

Onze commissie vermeldt met grote erkentelijkheid en instemming dat sinds enige tijd te Leeuwarden een proefneming is gedaan om met deze afzondering der levenslangen te breken, een proef, welke, zoals het zich laat aanzien, volledig is geslaagd.

De opvatting immers, dat de "levenslangen" van een dergelijk verdorven en gevaarlijke geaardheid zijn, dat zij reeds uit dien hoofde niet tezamen mogen worden gebracht met hen, die tot tijdelijke gevangenisstraf zijn veroordeeld, gaat, naar het eensluidend oordeel van alle ter zake kundigen, ten enenmale niet op. En ook gaan niet op de argumenten, ontleend aan de positie der levenslangen als "voorgoed uit de maatschappij gebannen", wien men het

niet mag aandoen hen samen te brengen met diegenen, voor wie binnen afzienbare tijd de dag der vrijheid weer gloort; immers - gelijk gezegd ook de levenslangen komen vrijwel zeker na verloop van tijd weer vrij - en dit weten zij.

De commissie ziet er dus geen bezwaar tegen indien uiteraard op grond van een grondige selectie levenslangen en niet-levenslangen gedurende de loop van hun straf gezamenlijk in gemeenschap worden gebracht, eventueel zelfs buiten het Leeuwarder gesticht.

2. De tijdelijken

Deze worden, zo zij tot gevangenisstraf van meer dan vijf jaren zijn veroordeeld, evenals de levenslangen, ondergebracht in de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden (art. Gestichtenwet). Het komt onze commissie allerm minst noodzakelijk voor deze regel als een wet van Meden en Perzen te hand haven. Sommige langgestraften zullen inderdaad het best in Leeuwarden op hun plaats zijn, anderen zullen zeer wel elders kunnen worden ondergebracht. Overplaatsing moet uiteraard steeds mogelijk zijn. Juist ook bij de groep der tot langdurige gevangenisstraf veroordeelden is een telkens plaats hebbende selectie, als basis mede voor eventuele overplaatsingen, in een goed gevangenisregime onmisbaar. Deze overplaatsingen zullen in de regel plaats vinden naar gestichten met een vrijer regime. Op deze wijze krijgt men een fraaie overgang voor de terugkeer in de vrije maatschappij, welke bij deze lange straffen praktisch steeds via een voorwaardelijke invrijheidstelling zal geschieden.

De commissie heeft zich de vraag gesteld, of het geen aanbeveling zou verdienen het thans bestaande speciale regime voor de tot meer dan vijf jaar veroordeelden op te heffen, Hiertoe schijnt te meer reden te bestaan wanneer in de toekomst de selectie der gevangenen wordt doorgevoerd, niet op grond van de duur der straf doch op grond van de persoonlijkheid van de veroordeelde. Zij besloot echter voorlopig te volstaan met aan te bevelen, dat uit de Leeuwarder gestichtsbevolking op grond van een nauwkeurige observatie, systematisch al diegenen zullen worden uitgezocht, die beter kunnen worden ondergebracht in een andere gewone gevangenis. Op deze wijze zullen op den duur in Leeuwarden slechts diegenen verblijven, te wier aanzien bijzondere maatregelen nodig of gewenst zijn men denke ook aan maatregelen van beveiliging. De praktijk zal op deze wijze uit eindelijk beslissen in hoever het wettelijk systeem van een bijzonder gesticht met een afgezien

van de extra beveiliging eigen regime voor degenen die tot meer dan vijf jaar veroordeeld zijn, nodig is.

VEENHUIZEN EN DE VERPLEEGDEN

Veenhuizen heeft reeds thans verreweg de grootste gevangenisbevolking van ons land. Gezien de enorme mogelijkheden, welke het uitgestrekte Veenhuizer terrein complex biedt, ligt de verwachting voor de hand, dat zijn betekenis als gevangenis centrum nog zal toenemen.

In dit verband wenst onze commissie twee punten aan te stippen: de directie en de verpleegden,

De directie;

Wil Veenhuizen beantwoorden aan de zeer hoge eisen, welke daaraan in de toekomst gesteld zullen worden, dan zal een ingrijpende reorganisatie t.a.v. de onderlinge taakverdeling der directie niet te vermijden zijn. De verschillende gestichten, welke tezamen de geselecteerde Veenhuizer gestichtsbewoeling zullen herbergen, dienen elk een speciaal voor dat gesticht geschikte, eigen directie te hebben, die een grote mate van zelfstandigheid bezit.

De positie van de Hoofddirecteur komt hierdoor geheel te veranderen. Zijn taak zal uitsluitend zijn een commercieel-economische; hij heeft de centrale leiding van de arbeid, van de landbouw, van de bewaking; hij is belast met de centrale administratie, de centrale comptabiliteit en de huishoudelijke dienst voor zover deze centraal dient te geschieden.

Door deze scherpe scheiding der bevoegdheden krijgt de positie der onderscheiden Veenhuizer functionarissen meer reliëf. Meer dan tot dusver zal Veenhuizen voor de ambtenaren een gewilde standplaats zijn en ongetwijfeld zal een reorganisatie als hier in enkele woorden geschetst, de "geest" en de "sfeer" ten goede komen.

2. Wil dit laatste het geval zijn, dan is nog een tweede maatregel wenselijk: de verwijdering der verpleegden. Te zeer drukken deze ook thans nog een zeker stempel op Veenhuizen, dat toch al reeds historisch door deze groep belast is. Veenhuizen behoort een groot, modern gevangeniscomplex te worden; geen kolonie voor de verpleging van bepaalde groepen min of meer geestelijk en/of lichamelijk invalide asocialen.

Onze commissie verwacht overigens, dat het door haar aanbevolen persoonlijkheidsonderzoek de strekking zal hebben de Veenhuizer verpleegden-bevolking in aantal te doen verminderen. Met stelligheid kan aangenomen worden, dat een flink gedeelte dezer verpleegden thuis behoort in de geprojecteerde zwakzinnigenkolonie. Mogelijk zullen er ook een aantal zijn, die beter thuisbehoren in een krankzinnigengesticht.

Nadat deze groepen uit de categorie der verpleegden verwijderd zijn, blijft nog een gedeelte over, Sommige hiervan zullen hun onderkomen vinden in inrichtingen voor ouden van dagen, Labre-huizen, landkolonies, inrichtingen van het Leger des Heils, etc., doch de praktijk leert, dat een dergelijke opneming van verpleegden in speciale - veelal particuliere - inrichtingen grote bezwaren ontmoet en slechts een zeer onvoldoende oplossing biedt.

Het verdient dan ook aanbeveling om al diegenen onder de verpleegden ten aanzien van wie nog enige hoop op hun reclassabiliteit gekoesterd mag worden, op te nemen in een kamp, waar het regime speciaal op heropvoeding gericht is. Diegenen die menselijkerwijze geen kans op maatschappelijk herstel te zien geven, zullen eveneens in een kamp dienen te worden ondergebracht, waar het regime niet voor alles op heropvoeding gericht is, doch veeleer dat der "bewaring" zal naderen. Denkbaar is ook om in één kamp twee gescheiden afdelingen te formeren.

49

Vertrouwd mag worden, dat het vinden van geschikte kampgelegenheid geen grote moeilijkheden zal opleveren, nu steeds meer kampen voor politieke delinquenten vrijgegeven worden.

Onze commissie moge deze enkele opmerkingen over Veenhuizen beëindigen met een beschouwing van algemene aard. Dat naar het oordeel der commissie de betekenis van Veenhuizen als gevangeniscentrum nog zal toenemen, impliceert in genen dele, dat onze commissie zou streven naar het tot stand brengen van een soort massa-gevangenis. Dit zou immers in volstreekte strijd zijn met de juist door haar zo aanbevolen individualisering. In het Veenhuizen der toekomst zullen de onderscheiden gestichten een grote mate van zelfstandigheid moeten hebben onder leiding van nagenoeg zelfstandige directeuren. De beoogde individualisering kan juist in Veenhuizen zeer goed worden doorgevoerd. Men denke aan de mogelijkheid om op het Veenhuizer terrein kleine complexen tot stand te brengen, wellicht in aansluiting aan enige van de achttien boerderijen.

DE VROUWELIJKE GEDETINEERDEN

Nu de mannelijke gedetineerden in een groot aantal differentiëringen behandeld zijn, wil onze commissie nog enkele beschouwingen wijden aan het probleem der vrouwelijke gedetineerden.

Deze zijn thans over verschillende strafgestichten verdeeld, hetgeen allerminst aanbeveling verdient. De commissie acht een concentratie der vrouwelijke gedetineerden per se noodzakelijk. De in Rotterdam, waar een belangrijk deel der vrouwelijke gedetineerden verblijft, gevonden oplossing: bestemming van één enkele vleugel van het mannengesticht tot vrouwengevangenis, verwerpt zij als onvoldoende. Deze concentratie dient vanzelfsprekend niet tot stand te komen door alle vrouwelijke gedetineerden onder te brengen in een min of meer cellulair gesticht. Immers daartoe is de groep der vrouwelijke gedetineerden veel te heterogeen van samenstelling. Men vergete niet: ook bij de vrouwen kent men veroordelingen tot zeer langdurige - mogelijk zelfs wel levenslange gevangenisstraf - en daarnaast veroordelingen van zeer korte duur. Ook de vrouwen kunnen veroordeeld worden tot Jeugdgevangenis en plaatsing in een Rijkswerkinrichting; ook onder de vrouwelijke gevangenen komen psychopathische en zwakzinnige elementen voor.

Toch zou onze commissie vast willen houden aan een centraal vrouwen-gesticht, dat staat onder vrouwelijke leiding. Teneinde de selectie der gedetineerden echter zoveel mogelijk tot haar recht te doen komen, ziet onze commissie als meest gewenste ontwikkeling een centraal gesticht, waaromheen een aantal paviljoens. Het spreekt vanzelf, dat een dergelijk gevangeniscomplex niet ineens tot stand kan komen. Het zal de vrucht zijn van een geleidelijke ontwikkeling. Begonnen zou kunnen worden met een bepaald gesticht, dat veel terrein rondom heeft, tot centrale vrouwengevangenis te bestemmen, Op het gestichtsterrein kan een paviljoen worden ingericht voor de tot Jeugdgevangenis veroordeelde vrouwelijke delinquenten, terwijl later evenzeer gestreefd dient te worden naar accommodatie voor de tot Rijkswerkinrichting veroordeelde vrouwen. De huidige Rijkswerkinrichting voor vrouwen te Breda, welke steeds klein van omvang is geweest - gemiddeld slechts enkele verpleegden kan zonder bezwaar worden geliquideerd.

In het zo gedifferentieerde gestichtscomplex, met zijn verschillende paviljoens, zal ongetwijfeld plaats zijn voor de tot gevangenisstraf veroordeelde, min of meer zwakzinnige en psychopathische vrouwen. Slechts enkele dezer gestoorden het gaat hier overigens om zeer kleine getallen - zullen storend

werken en vertrouwd mag worden, dat een kleine groep van niet in de gemeenschap te handhaven elementen, in voldoende mate afgezonderd, in het grote complex zal kunnen worden ondergebracht.

Slechts de krachtens de Psychopatenwetten ter beschikking van de Regering gestelde vrouwen worden elders ondergebracht. De praktijk leert, dat de particuliere inrichtingen voor deze groep voldoende gelegenheid bieden.

Het spreekt vanzelf, dat het samenbrengen van alle vrouwelijke veroordeelden in één gestichts-complex, dat tegelijk is Jeugdgevangenis, gewone strafgevangenis en Rijkswerkinrichting en dat een zeldzaam heterogene bevolking herbergt, zeer speciale eisen stelt t.a.v. het regime. Noodzakelijke voorwaarde voor het goed functioneren van dit centrale vrouwengesticht is dan ook een zeer ruime armslag voor de directie (men denke b.v. aan de interne overplaatsingen). Slechts op deze wijze zal zij in staat zijn de zo uiteenlopende bevolking in de onderscheiden gemeenschappen onder te brengen.

De commissie heeft besloten geen afzonderlijke, gedetailleerde beschouwingen te wijden aan het regime in de vrouwengestichten, doch te volstaan met een algemene verwijzing naar het in 1935 verschenen, voortreffelijke Rapport over de Rijks Straf- en Opvoedingsgestichten voor vrouwen en meisjes (uitgave Ned. Genootschap tot ZV.). Zij sluit zich met nadruk aan bij hetgeen in dat Genootschapsrapport gezegd wordt over de wenselijkheid om in een verbeterd gevangenisstelsel rekening te houden met de specifiek vrouwelijke behoefte aan grotere huiselijkheid, hetgeen medebrengt dat het gehele gesticht een zeker vriendelijk aanzijn heeft, niet het minst de gemeenschapslokalen en de cellen. Behalve door deze grotere huiselijkheid, dient het vrouwengesticht gekenmerkt te worden doordat een gedifferentieerde arbeid ook het gemoedsleven der vrouwen aanspreekt (men denke aan het vervaardigen van versieringen, speelgoed en kleertjes voor kindertehuizen etc.).

Onnodig te zeggen, dat het centrale vrouwengesticht met de daarbij behorende paviljoens de beschikking behoort te hebben over een flink open terrein o.m. geschikt voor tuinarbeid.

Veel van hetgeen onze commissie ten aanzien van het regime in de onderscheiden mannengestichten heeft opgemerkt, geldt overigens mutatis mutandis ook ten aanzien van de vrouwen. Dat in het vrouwengesticht de

sociale verzorging door een sociale ambtenares zal geschieden, spreekt wel vanzelf.

DE BEWARING

In het begin van dit Hoofdstuk heeft onze commissie reeds met een enkel woord de bewaring aangestipt. Het belang van dit nog steeds niet ingevoerde instituut, noopt haar tot een iets uitvoeriger behandeling. De commissie gaat hierbij uit van de volgende stellingen:

a) Invoering der bewaring is noodzakelijk en urgent. Dit brengt echter niet mede dat nu ook de bewaringswet van 1929 ongewijzigd behoort te worden ingevoerd.

Dit zou zelfs te betreuren zijn, gezien de vrij algemeen geuite ernstige kritiek op sommige onderdelen der daar gegeven regeling.

b) De opzet der huidige wettelijke regeling (bewaring als bijkomende maatregel in aansluiting op gevangenisstraf) is juist.

c) Het ingrijpend karakter van deze maatregel, die de maatschappij heeft te beschermen tegen de beroeps- en gewoontemisdadigers, brengt mede dat zij slechts mag worden uitgesproken na een zo volledig mogelijk voorlichtingsrapport, op gesteld met ruime medewerking van de districtspsychiater en dat zij na het ondergaan der gevangenisstraf slechts dan mag worden geëxecuteerd, indien op grond van een diepgaand persoonlijkheidsonderzoek en na aanwending van een krachtige poging tot resocialisering, de noodzaak harer toepassing vast staat.

Uitwerking van deze gedachten leidt tot de volgende beschouwingen:

a) De gevangenisstraf voorafgaande aan de bewaring zal worden ondergaan in het Groninger strafgesticht (zie begin van dit Hoofdstuk), alwaar de gedetineerde bewaringsklanten diepgaand zullen worden geobserveerd. Behalve aan de observatie zal de detentie dienstbaar gemaakt worden aan de resocialisering. Loopt de gevangenisstraf teneinde, dan zal de vraag onder ogen dienen te worden gezien of de door de rechter opgelegde bewaring ook inderdaad moet worden ondergaan.

Blijkt op grond van de observatie dat de sociale gevaarlijkheid van de gedetineerde nog zo groot is, dat invrijheidstelling niet is verantwoord, dan volgt na expiratie van de gevangenisstraf overplaatsing naar een bewaringsgesticht. Blijkt echter dat de gedetineerde tijdens zijn verblijf te Groningen, dankzij de aldaar op hem toe gepaste behandeling, zo zeer in zijn voordeel is veranderd, dat het ondergaan der bewaring niet noodzakelijk is, dan volgt na expiratie der gevangenisstraf de voorwaardelijke schorsing der bewaring met invrijheidstelling.

De vraag of de bewaring voorwaardelijk zal worden geschorst, behoort zoals uit het voorgaande blijkt t.a.v. iedere gedetineerde gesteld te worden, die veroordeeld is tot gevangenisstraf benevens bewaring. Op deze wijze wordt de rechter de gelegenheid gegeven om die straffen en maatregelen op te leggen, welke hem noodzakelijk schijnen ter handhaving van de rechtsorde en heeft de administratie een correctief tegen een te grote hardheid. Mocht gedurende de proeftijd, welke tenminste op drie jaar zal moeten worden gesteld, blijken dat tenuitvoerlegging der bewaring toch noodzakelijk is, dan zal deze volgen. De veroordeelde heeft het, door zich te houden aan de bij de schorsing gestelde voorwaarden, dus in eigen hand of hij na de schorsing toch in het bewaringsgesticht terecht komt.

b) Gezien het karakter van het bewaringsinstituut zal allereerst op grond van een aantal veroordelingen van niet al te korte duur moeten vaststaan dat men te doen heeft met iemand, die op de sociale orde meer dan eens ernstig inbreuk heeft gemaakt. Denkbaar is als criterium uitsluitend de recidive te stellen. Dit heeft echter het nadeel dat al degenen die ondanks hun wellicht groot aantal veroordelingen sociaal gezien, zeer weinig gevaarlijk zijn (b.v. een kruimeldief) voor de bewaring in aanmerking zouden komen, hetgeen noch noodzakelijk, noch gewenst is. Vandaar dat onze commissie, in aansluiting aan hetgeen de wet thans in art. 43bis bepaalt, alleen veroordelingen tot gevangenisstraf van tenminste zes maanden (onvoorwaardelijk!), in aanmerking zou willen zien gebracht. Overigens acht zij de verschillende berekeningen van art. 43bis als basis voor het toepassen van de bewaring al te gespecificeerd en zou zij ook een eerdere toepassing mogelijk willen maken. Vandaar dat zij de rechter de mogelijkheid tot oplegging der bewaring zou willen toestaan indien de betrokkene drie eerdere veroordelingen, elk tot tenminste zes maanden gevangenisstraf tot zijn last heeft en de nieuwe veroordeling tezamen met deze drie een totaal oplevert van zes jaar. Bovendien zou zij nog willen bepalen dat de laatste veroordeling dus de veroordeling waaraan de bewaring gekoppeld wordt tenminste twee jaar onvoorwaardelijk moet bedragen, teneinde de veroordeelde de volle gelegenheid te geven zich gedurende zijn detentie te Groningen te resocialiseren.

Het spreekt overigens vanzelf dat, ook al is aan de hier gestelde formele recidive eisen voldaan, de rechter toch niet steeds de bijkomende maatregel van bewaring zal opleggen. De gepleegde delicten kunnen immers een incidenteel karakter dragen. Beslissend is of de verdachte is te beschouwen als een persistant offender, een vraag, waarop een veelzijdig, door deskundigen samengesteld voorlichtingsrapport, voldoende licht kan werpen.

c) Artikel 43bis slot van de huidige regeling sluit voorwaardelijke invrijheidstelling van een gevangenisstraf voorafgaande aan de bewaring uit. Onze commissie erkent de juistheid van dit uitgangspunt, doch ontveinst zich niet dat dit bij langdurige gevangenisstraffen tot onbillijkheden aanleiding kan geven. Een analoge moeilijkheid doet zich in de praktijk trouwens telkens voor wanneer de rechter een terbeschikkingstelling krachtens de Psychopatenwetten koppelt aan een langdurige gevangenisstraf, hetgeen in beginsel geheel onjuist is. Onze commissie spreekt de verwachting uit dat de rechterlijke macht, zo zij tot het opleggen der bewaring als bijkomende maatregel overgaat, de voorafgaande gevangenisstraf binnen enge grenzen zal houden, met inachtneming van de minimum-termijn van twee jaar. Overigens zal in gevallen als deze hantering van het gratierecht onbillijkheden uit de weg kunnen ruimen.

d) Art. 43ter bepaalt de bewaring op tenminste vijf en ten hoogste tien jaren. Hoewel het zeer wel denkbaar is de bewaring voor onbepaalde tijd op te leggen (het correctief bestaat in de jaarlijkse beoordeling voor al dan niet voorwaardelijk ontslag), verdient het toch aanbeveling om vast te houden aan bepaalde termijnen.

De thans in de wet gegeven termijnen komen niet onjuist voor.

e) De commissie acht zoals gezegd invoering der bewaring en dus inrichting van een bewaringsgesticht een onmisbaar onderdeel van ons toekomstig gevangeniswezen. Zij spreekt echter de hoop uit dat het nieuwe, gedifferentieerde gevangenisstelsel met zijn grotere mogelijkheden tot heropvoeding, het aantal bewaringsklanten zal verminderen.

Haar betoog samenvattend, concludeert onze commissie:

1. De bewaring is een bijkomende maatregel, die door de rechter alleen onvoorwaardelijk kan worden opgelegd in aansluiting aan een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van tenminste 2 jaar.
2. Veroordeling tot bewaring kan alleen geschieden, indien de betrokkene minstens drie eerdere veroordelingen, elk van tenminste zes maanden gevangenisstraf onvoorwaardelijk, tot zijn last heeft en de nieuwe veroordeling tezamen met deze drie een totaal oplevert van tenminste zes jaar.
3. Voorwaardelijke invrijheidstelling is bij de gevangenisstraf, voorafgaande aan de bewaring, uitgesloten.
4. Tijdens de gevangenisstraf wordt overwogen of er termen zijn de executie der bewaring te schorsen. Deze schorsing geschiedt door de Minister en is steeds voorwaardelijk.

5. De bewaring wordt opgelegd voor tenminste 5 en ten hoogste 10 jaar. Elk verblijfsjaar wordt de mogelijkheid van voorwaardelijk of onvoorwaardelijk ontslag overwogen.

BESLUIT

Ten besluite van dit Hoofdstuk mag onze commissie nog een opmerking van algemene aard maken.

De grote mate van differentiatie tussen de verschillende gevangenen leidt tot een grote mate van differentiatie tussen de verschillende gestichten. Deze differentiatie zal met name tot uiting komen in de uiteenlopende graad van beveiliging der onderscheiden gestichten, zowel qua constructie als qua bewaking. Naast het ommuurde gesticht met zijn straffe bewaking staat het open gesticht, waar met weinig bewakingspersoneel kan worden volstaan en dat grote financiële en morele voordelen heeft. Op deze wijze biedt ons gevangenisstelsel zoals dit ook behoort een tafereel van bonte schakering.

Juist het nieuwe gevangenisstelsel met zijn grotere gemeenschap en zijn grotere vrijheid geeft de mogelijkheid om de zo nodige verbouwingen en nieuwbouw uit te voeren in eigen beheer met de eigen hiervoor geschikte gedetineerden. Hier is een uitstekend arbeidsterrein voor de gestichtsbevolking en de kosten voor de Overheid zijn relatief gering.

V. HET GESTICHTSBEHEER

Na uitgebreide besprekingen over de meest juiste wijze waarop het gestichtsbeheer dient te worden geregeld, is onze commissie tot de slotsom gekomen dat dit beheer in handen moet worden gesteld van de directeur en niet van het College van Regenten.

De motieven, die haar tot het adviseren van deze ingrijpende verandering geleid hebben, zijn de volgende:

1. Een goed gestichtsbeheer vergt in deze tijd een krachtige, volkomen ter zakekundige, eenhoofdige leiding. Het College van Regenten is uit zijn aard minder geschikt om deze leiding te geven. Het mist de kennis, welke in deze tijd nodig is om het beheer te voeren over een gesticht, hetgeen nog te sterker klemmt nu de beheerstaak reeds thans uitermate omvangrijk en gedifferentieerd is en dit bij aanvaarding van de voorstellen onzer commissie in de toekomst nog meer zal worden.

2. Reeds thans is de beheerstaak van het College van Regenten bij de Rijkswerk inrichtingen Veenhuizen opgedragen aan de hoofddirecteur (art. 27 Gev. maatr.). Hetzelfde geldt voor de Bijzondere Strafgevangenis voor Jongelieden (art. 26a Gev, maatr.). De Colleges van Regenten hebben in de genoemde inrichtingen een toezichthoudende taak. De praktijk leert dat deze taakverdeling zeer goed voldoet.
3. Overdracht van het beheer aan de directeur ligt geheel in de lijn van de historische ontwikkeling. De Colleges van Regenten zijn steeds meer teruggetreden ten gunste van de directeuren. Dit hangt ten nauwste samen zowel met de steeds zwaardere eisen, welke het gestichtsbeheer stelde - zie boven onder I - als met het feit, dat de directeuren qua persoonlijkheid en kennis op een aanzienlijk hoger niveau zijn komen te staan dan vroeger het geval was. De ervaringen gedurende de recente oorlogsjaren hebben geleerd, dat de directeuren ten volle opgewassen waren tegen de vaak zeer moeilijke situaties, waarvoor zij veelal op de meest onverwachte wijze werden geplaatst.

Acht onze commissie het dus volkomen verantwoord om het beheer van het gesticht aan de directeur toe te vertrouwen, het spreekt wel vanzelf, dat bepaalde waarborgen dienen te worden geschapen dat dit beheer op zo goed mogelijke wijze wordt uitgeoefend, Onze commissie noemt als zodanig:

1. De noodzaak om de allerbeste krachten als directeur te hebben. Juist nu de verantwoordelijkheid voor de directeur zo groot wordt, dient hij aan zeer hoge eisen te voldoen.
2. De noodzaak van een centraal toezicht. Hoe groot de zelfstandigheid van de directeur ook moge zijn, ook in het sterk gedifferentieerde gevangeniswezen der toekomst dient van tuit een centraal punt -het Departement leiding te worden gegeven en toezicht te worden geoefend. Het opperbeheer der gestichten behoort dan ook bij de Minister te blijven berusten.
3. De noodzaak van een plaatselijk toezicht. Naast het Departementale toezicht behoort een toezicht ter plaatse te zijn. Dit toezicht dient in handen te worden gelegd van een commissie: de commissie van toezicht. Afgezien van haar eigenlijke toezichthoudende taak is deze commissie in drieërlei opzicht van belang:
 - a. de mogelijkheid wordt geopend van een geregeld contact tussen de plaatselijke commissie en de directeur;
 - b. van het bestaan ener commissie van toezicht gaat een preventieve werking uit, waarvan het gestichtsleven profiteert;
 - c. de commissie van toezicht is een beroepscollege voor de gedetineerden. Zulk een beroepscollege kan niet worden gemist. Ook

de directeur kan fouten maken en de aanwezigheid van een buiten de eigenlijke gevangenisadministratie staand beroepscollege voor de gedetineerden is nuttig om het evenwicht in de gestichten te handhaven.

DE ARTIKELN OVER HET GESTICHTSBEHEER

Na deze uiteenzetting over de opzet der beoogde herziening van ons gestichtsbeheer, mag onze commissie overgaan tot het formuleren der artikelen, welke zij zal doen volgen door een korte toelichting. Zij beperkt zich hierbij tot de Beginselenwet en de Gevangensmaatregel. Weliswaar zijn ook nog op andere plaatsen bepalingen over het beheer gegeven men denke aan de huishoudelijke reglementen der gestichten doch een behandeling ook van de daar gegeven artikelen zou onze commissie ver voeren buiten de grenzen, welke aan haar rapport gesteld zijn.

De concrete Artikelen aanpassing laat ik hier achterwege. Zie Bijlage N

Bijlage C De Beginselenwet gevangeniswezen (bgv) van 1953

STAATSBLAD VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

V 3.0

237 Besluit van 23 mei 1953 houdende vaststelling van een nieuwe
Gevangenismaatregel

Wij Juliana, bij de gratie Gods, koningin der Nederlanden, prinses van Oranje-Nassau enzovoort, enzovoort, enzovoort.,

Op de voordracht van Onze Minister van Justitie van 19 december 1952
nummer 2192, 6e afdeling;

Overwegende, dat het noodzakelijk is ter uitvoering van het bepaalde in de artikelen 22m 32 en 37j van het Wetboek van Strafrecht, op de grondslagen, neergelegd in de Beginselwet gevangeniswezen, een nieuwe gevangenismaatregel vast te stellen;

De Raad van State gehoord (advies van 13 januari 1953, no. 56);

Gezien het nader rapport van Onze vernoemde Minister van 19 Mei 1953, no. 2045, 6e Afdeling;

Hebben goed gevonden en verstaan;

TITEL 1

Algemene bepalingen

Artikel 1. Dit besluit heeft betrekking op de navolgende gestichten: de huizen van bewaring, gevangnissen, rijkswerkinrichtingen en rijksasielen voor psychopaten.

Artikel 2. Voor de toepassing van dit besluit worden verstaan onder:

- *Onze minister*: onze Minister van Justitie
- *Centrale Raad*: de Centrale Raad van Advies voor het gevangeniswezen, de Psychopatenzorg en de Reclassering;
- *Gedetineerden*: de personen ingesloten in de huizen van bewaring, gevangnissen, rijkswerkinrichtingen en rijksasielen voor psychopaten.
- *Gevangenen*: de personen ingesloten in de gevangnissen;
- *Verpleegden*: de personen opgenomen in de rijkswerkinrichtingen op rijksasielen voor psychopaten.

TITEL II
Beheer en toezicht
Afdeling I
De directeur

Artikel 3.

1. Het beheer van elk gesticht berust bij de directeur.
2. Over meer gestichten tezamen kan een hoofddirecteur worden aangesteld. De hoofddirecteur is belast met de coördinatie van het beheer van de onder zijn hoofddirectie gestelde gestichten. Zijn taak wordt in elk afzonderlijk geval door Onze Minister nader bepaald.
3. Het beheer van een rijksasiel voor psychopaten berust bij de geneesheer-directeur, op wie het in dit besluit omtrent de directeur bepaalde mede van toepassing is.

Artikel 4.

1. De directeur is verantwoordelijk voor de regelmatige gang der werkzaamheden in het gesticht. Bij de uitoefening van zijn taak is hij gebonden aan de grenzen, hem door Onze Minister al dan niet bij huishoudelijk reglement gesteld.
2. De directeur brengt jaarlijks vóór 1 Maart aan Onze Minister verslag over zijn werkzaamheden in het afgelopen jaar uit.

Artikel 5.

Bij afwezigheid wordt de directeur vervangen door een adjunct-directeur of bij ontstentenis van deze door een door onze minister aan te wijzen ambtenaar.

Artikel 6. De directeur verlaat het gesticht niet zonder voor zijn vervanging te hebben zorggedragen.

Artikel 7. Bij het gesticht aangestelde ambtenaren komen de bevelen van de directeur stipt na.

AFDELING II

De commissie van toezicht

Artikel 8. Bij iedere gesticht is een commissie van toezicht, waarvan de leden door onze minister, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad, en voorzover betreft de rijksasielen voor psychopaten de sectie psychopatenzorg van die Raad, voor de tijd van 5 jaren worden benoemd.

Artikel 9.

1. De commissie van toezicht bestaat uit ten minste drie en ten hoogste acht leden van wie één door Onze Minister als voorzitter wordt aangewezen.
2. De commissie wijst uit haar midden een secretaris aan.

Artikel 10. De commissie van toezicht heeft op taak:

- a. Toezicht te houden op alle aangelegenheden die het gesticht betreffen in het bijzonder op de behandeling van de gedetineerden en de naleving van de voorschriften;
- b. Aan Onze Minister en aan de Centrale Raad advies uit te brengen omtrent aangelegenheden het gesticht betreffende, hetzij ambtshalve, hetzij op verzoek;
- c. Haar mening aan de directeur te doen kennen en hem suggesties te doen.

Artikel 11.

1. De commissie van Toezicht en haar leden hebben te allen tijden toegang tot alle plaatsen in het gesticht en tot alle plaatsen waar gedetineerden verblijven.
2. Zij ontvangen van de directeur en van de overige ambtenaren alle door hem gewenste inlichtingen en hebben het recht alle op het gesticht betrekking hebbende boeken en bescheiden in te zien.
3. De directeur brengt alle voor de uitoefening van de taak der commissie belangrijke feiten en omstandigheden ter kennis van de commissie.

Artikel 12.

1. De commissie van toezicht stelt zich door Persoonlijk contact met de gedetineerden regelmatig op de hoogte van de onder hen levende wensen en gevoelens.
2. De gedetineerden kunnen zich, onverminderd de beperkingen bedoeld in artikel 132 ongecensureerd schriftelijk tot de commissie wenden.

De directeur wordt, tenzij de commissie zulks niet gewenst oordeelt, achteraf in de gelegenheid gesteld van de inhoud van brieven van gedetineerden kennis te nemen.

Artikel 13.

1. De commissie van toezicht vergaderd, zo mogelijk, eenmaal in de maand.
2. Onze Minister is bevoegd de vergaderingen der commissie door een door hem aan te wijzen ambtenaar van zijn Ministerie te doen bijwonen.
3. De directeur woont De vergaderingen der commissie bij. Hij brengt op iedere vergadering een algemeen verslag uit over hetgeen sedert de vorige vergadering in het gesticht is geschied.
4. De commissie kan in bijzondere gevallen besluiten buiten tegenwoordigheid van de directeur te vergaderen.

Artikel 14.

1. De commissie van toezicht brengt jaarlijks vóór 1 Maart aan Onze Minister verslag over haar werkzaamheden uit.
2. De commissie brengt overigens zo vaak zij dit gewenst acht aangelegenheden betreffende het gesticht ter kennis van Onze Minister.

Artikel 15. De kosten der commissie worden door het Rijk gedragen.

AFDELING 3
De gestichtsraad

Artikel 16.

1. In elk gesticht is een gestichtsraad.
2. De gestichtsraad bestaat uit:
 - a. de directeur, voorzitter;
 - b. de ambtenaar, die de directeur bij afwezigheid vervangt, dan wel een andere daartoe door Onze Minister aan te wijzen ambtenaar, plaatsvervangend voorzitter;
 - c. de leider van de arbeid;
 - d. de sociaal ambtenaar;
 - e. de ambtenaar, die onder de directeur met de leiding van de bewaking is belast;
 - f. de aan het gesticht verbonden geestelijke verzorgers, geneesheren en onderwijzers.
3. De directeur doet desgeraden andere ambtenaren vergaderingen geheel of gedeeltelijk bijwonen, waarin gedetineerden besproken worden, met wie zij in het bijzonder in aanraking komen.

4. De directeur wijst een van de ambtenaren van het gesticht als secretaris van de raad aan.

Artikel 17. De leden van de gestichtsraad zijn, behoudens verlof van de directeur, tot bijwonen van de vergaderingen verplicht.

Artikel 18. De gestichtsraad vergadert ten minste eenmaal in de maand en voorts zo vaak de directeur dit noodzakelijk acht.

Artikel 19. De gestichtsraad adviseert de directeur omtrent:

- a. het voor iedere binnengekomen gedetineerde op te stellen behandelingsschema;
- b. voorstellen tot overplaatsing van de ene gevangenis naar die andere anders dan op medische gronden;
- c. voorstellen tot onderbreking van de straf en tot tijdelijk verlaten van het gesticht;
- d. het toekennen van individuele voorrechten;
- e. bevordering tot een andere klasse,
- f. de gevallen, waarin het huishoudelijk reglement het inwinnen van het advies van de raad voorschrijft of de directeur zulk een advies wenselijk acht.

Artikel 20.

1. De gestichtsraad adviseert de directeur voorts vóór het opmaken van een voorstel tot voorwaardelijke invrijheidstelling of van een bericht, dat niet of nog niet tot voorwaardelijke invrijheidstelling ware over te gaan.
2. Indien de directeur bij het opmaken van zijn voorstel of bericht aan Onze Minister afwijkt van het advies van de gestichtsraad wordt dit advies bij het voorstel of bericht ter kennis vóór het opmaken van een voorstel tot voorwaardelijke invrijheidstelling of van een bericht, dat niet of nog niet tot voorwaardelijke invrijheidstelling ware over te gaan.

TITEL III Regiem

AFDELING 1 Algemene bepalingen

Artikel 21. De gedetineerden worden in algehele gemeenschap, in beperkte gemeenschap of in afzondering geplaatst.

Artikel 22.

1. De gedetineerden, die in algehele gemeenschap zijn geplaatst, worden gedurende de nacht zoveel mogelijk afgezonderd. Overigens verblijven zij tezamen, ook in hun vrije uren en gedurende de maaltijden.
2. De algehele gemeenschap wordt toegepast:
 - a. in de rijkswerkinrichtingen;
 - b. in de daartoe door Onze Minister aangewezen afdelingen van de rijks-asielen voor psychopaten;
 - c. in de huizen van bewaring ten aanzien van de tot hechtenis en tot militaire detentie veroordeelden;
 - d. in de door Onze Minister aangewezen gevangenissen, met dien verstande dat in deze gevangenissen de gevangenen gedurende een observatieperiode van ten hoogste twee maanden in beperkte gemeenschap of in afzondering kunnen worden geplaatst.
3. Onze Minister kan bepalen, dat slechts een bepaalde groep of klasse in een gevangenis in algehele gemeenschap zal den in beperkte gemeenschap of in afzondering kunnen worden geplaatst.

Artikel 23.

1. De beperkte gemeenschap bestaat, al dan niet geheel of gedeeltelijk onderling gecombineerd, uit:
 - a. gemeenschappelijke arbeid;
 - b. gemeenschappelijk onderwijs;
 - c. gemeenschappelijke godsdienstoefeningen en gemeenschappelijk godsdienstonderwijs;
 - d. gemeenschappelijke lichaams oefeningen en sport,
 - e. gemeenschappelijke lezingen en voordrachten;
 - f. gemeenschappelijke uitvoeringen;
 - g. gemeenschappelijke recreatie;
 - h. gemeenschappelijke beweging in de open lucht;
 - i. gemeenschappelijke maaltijden.

2. Gedurende de niet voor gemeenschap bestemde tijd verblijven de gedetineerden afgezonderd.
3. Het huishoudelijk reglement bepaalt, in welke mate in ieder gesticht de gemeenschap zal worden toegepast.
4. De beperkte gemeenschap wordt toegepast:
 - a. in de door Onze Minister aangewezen gevangenissen;
 - b. in de door Onze Minister aangewezen afdelingen van de rijksasielen voor psychopaten;
 - c. in de huizen van bewaring ten aanzien van die in verzekering of in voorlopige hechtenis gestelden met betrekking tot wie bij de in de artikelen 222 en 225 van de Invoeringswet Strafvordering aangewezen autoriteiten tegen toepassing van beperkte gemeenschap geen bezwaar bestaat, en die uit anderen hoofde daarvoor geschikt zijn.

Artikel 24.

1. De afzondering wordt ten uitvoer gebracht door opsluiting in een cel. De inrichting van de tot afzondering bestemde cellen wordt door Onze Minister vastgesteld.
2. Afzondering wordt toegepast:
 - a. in de door Onze Minister aangewezen gevangenissen;
 - b. in de huizen van bewaring ten aanzien van die in verzekering en in voorlopige hechtenis gestelden, die niet krachtens het bepaalde in artikel 23, vierde lid sub e, voor plaatsing in beperkte gemeenschap in aanmerking komen, en ten aanzien van de gedetineerden, die hechtenis of militaire detentie ondergaan, en die verzocht hebben in afzondering te worden geplaatst.
3. In de overige gestichten kan een gedetineerde slechts in afzondering worden geplaatst in de volgende gevallen:
 - a. bij toepassing van de disciplinaire straf van plaatsing in een strafcel;
 - b. gedurende een bij het huishoudelijk reglement te bepalen observatieperiode van ten hoogste twee maanden na binnenkomst van de gedetineerde in een gesticht;
 - c. op eigen verzoek;
 - d. indien zulks ter wille van de rust in het gesticht of van de gedetineerden of om andere reden noodzakelijk is voor een korte periode, een maand niet te boven gaande; deze termijn kan met toestemming van Onze Minister worden verlengd; in dat geval staat de gedetineerde beroep open op de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad op de voet van het bepaalde in afdeling 4 van Titel IV;
 - e. in afwachting van een beslissing tot overplaatsing.

Artikel 25. Een uittreksel uit het huishoudelijk reglement, voorzover dit de verplichtingen van de gedetineerden betreft, is in ieder verblijf van gedetineerden aanwezig. De gedetineerden worden hierop opmerkzaam gemaakt. Voorzover nodig wordt dit uittreksel voorgelezen.

Artikel 26. Het huishoudelijk reglement kan bepalen, dat aan gedetineerden, die daarvoor in verband met hun persoonlijkheid en hun gedrag in aanmerking komen, in afwijking van het gewone regiem individuele voorrechten kunnen worden verleend.

Artikel 27.

1. Het huishoudelijk reglement kan bepalen, dat het regiem in het gesticht progressief zal zijn in die zin, dat de gedetineerden achtereenvolgens verschillende klassen doorlopen, die steeds een hogere mate van gemeenschap en een groter vertrouwen bieden.
2. Het huishoudelijk reglement kan bepalen, dat de gedetineerden in een gesticht op grond van hun persoonlijkheid in groepen kunnen worden ingedeeld.

Artikel 28. De gedetineerden zijn te allen tijde verplicht de bevelen op te volgen hun door of namens de directeur gegeven.

Artikel 29. De directeur kan de gedetineerden aan hun kleding en aan den lijve op door het huishoudelijk reglement verboden voorwerpen doen onderzoeken.

Artikel 30. Het huishoudelijk reglement bepaalt de algemene dagindeling voor de gedetineerden.

Artikel 31.

1. Indien de moeder wordt gedetineerd, kan het kind, dat niet van haar kan worden gescheiden, mede in het gesticht worden opgenomen.
2. Het verblijf van dit kind, alsook van het kind, dat in het gesticht wordt geboren, wordt beëindigd, zodra het de zorg van de moeder kan ontberen.
3. Voorzover de gedetineerde niet zelf in de behoeften van het met haar in het gesticht verblijvende kind kan voorzien, geschiedt zulks van rijkswege.

Artikel 32.

1. Bij het bezoeken van een afdeling voor vrouwen wordt een mannelijk ambtenaar steeds door een vrouwelijke ambtenaar vergezeld.

2. Dit geldt niet voor de directeur of zijn vervanger, de geneesheer en de geestelijke verzorgers.
3. De sociaal ambtenaar en de onderwijzer kunnen met toestemming van de directeur een afdeling voor vrouwen zonder geleide van een vrouwelijke ambtenaar bezoeken.

Artikel 33. De gedetineerde wordt bij ontslag, voorzover het niet mogelijk of wenselijk is, dat zijn reis uit zijn uitgaanskas of uit zijn eigen geld wordt bestreden, reisgeld of reisgelegenheid verstrekt volgens door Onze Minister te stellen regelen.

AFDELING 2

Materiële verzorging

Artikel 34.

1. De voeding der gedetineerden wordt door Onze Minister geregeld.
2. De behandelende geneesheer kan voor bepaalde gedetineerden om gezondheidsredenen, met inachtneming van het strikt noodzakelijke, afwijkingen van de gewone voeding voorschrijven.

Artikel 35.

1. Aan de gedetineerden worden, naar regelen bij huishoudelijk reglement te stellen, tegen betaling kantineartikelen verstrekt.
2. De behandelende geneesheer kan bepaalde gedetineerden om gezondheidsredenen het gebruik der kantine geheel of gedeeltelijk verbieden.

Artikel 36.

1. De verpleegden in de rijkswerkinrichtingen en de rijksasielen voor psychopaten alsmede de tot gevangenisstraf veroordeelden worden van rijkswege gekleed.
2. De overige gedetineerden worden van rijkswege gekleed, indien de directeur van oordeel is, dat zij daaraan behoefte hebben.
3. Onze Minister stelt voor de rijkskleding voorschriften vast.
4. De eigen kleren der gedetineerden, waarvan het gebruik hun niet wordt toegestaan, kunnen volgens hun wens en bij minderjarigen volgens de wens van hun ouders of voogden:
 - a. voorzover mogelijk, in het gesticht worden bewaard;
 - b. naar hun betrekkingen worden opgezonden;
 - c. te hunnen bate worden verkocht.

Artikel 37.

1. Het haar van de mannelijke gedetineerden wordt op geregelde tijden geknipt. Zij dragen normaal geknipt haar naar verkiezing.
2. De mannelijke onveroordeelden deelden en de verpleegden in een rijks-werkinrichting kunnen een snor en een baard dragen. De overige gedetineerden dragen slechts een snor en een baard met toestemming van de directeur.
3. De behandelende geneesheer kan om gezondheidsredenen van deze regels afwijkende voorschriften geven.
4. Aan het haar van de vrouwelijke gedetineerden wordt de nodige zorg besteed.

Artikel 38.

1. Op de lichamelijke reinheid van de gedetineerden wordt nauwkeurig toegezien.
2. Zij nemen tenminste een keer per week een bad of een douche.
3. De behandelende geneesheer kan om gezondheidsredenen van deze regels afwijkende voorschriften geven.

Artikel 39. Het lijfgoed van de gedetineerden wordt tenminste eenmaal per week verschoond.

Artikel 40. De gedetineerden zijn verplicht hun verblijf en hetgeen zich daarin bevindt schoon en ordelijk te houden.

Artikel 41. De gedetineerden, die niet reeds op andere wijze in de buitenlucht vertoeven, nemen dagelijks, indien het weer het toelaat, tenminste een keer een half uur beweging in de open lucht.

Artikel 42.

1. Voorzover enigszins mogelijk nemen de gedetineerden, die krachtens hun leeftijd en gezondheidstoestand daarvoor in aanmerking komen, twee keer per week gedurende tenminste een half uur deel aan lichamelijke oefeningen.
2. De onveroordeelden zijn evenwel niet tot deelneming verplicht.

Artikel 43. Het is de gedetineerden toegestaan te roken, voorzover daartoe bij het huishoudelijk reglement of door of namens de directeur verlof wordt verleend.

AFDELING 3

Geneeskundige verzorging

Artikel 44. Aan elk gesticht zijn één of meer geneesheren verbonden.

Artikel 45.

1. Bij inkomst van een gedetineerde stellen de geneesheren zich zo spoedig mogelijk van zijn lichamelijke en geestelijke toestand op de hoogte. Zij geven daarbij tevens een voorlopige beoordeling omtrent zijn geschiktheid om zware, normale of lichte arbeid te verrichten en om deel te nemen aan de lichamelijke oefeningen.
2. De lichamelijke en geestelijke toestand wordt verder, ook indien de gedetineerde geen klachten uit, met regelmatige tussenpozen gecontroleerd.

Artikel 46. Volgens door Onze Minister te stellen regelen kunnen niet aan het gesticht verbonden geneeskundigen in consult worden geroepen en kan de behandeling van bepaalde gedetineerden aan specialisten worden toevertrouwd.

Artikel 47. In geval van krankzinnigheid of van ernstige of besmettelijke ziekte kan een gedetineerde, met machtiging of goedkeuring van Onze Minister, tijdelijk op 's Rijkskosten naar een krankzinnigengesticht of andere ziekeninrichting worden overgebracht.

Artikel 48. De geneesheren controleren met regelmatige tussenpozen de hygiënische toestand in het gesticht.

AFDELING 4

Arbeid en arbeidslonen

Artikel 49.

1. De gedetineerden zijn gehouden de hun opgedragen arbeid zowel in als buiten het gesticht naar behoren te verrichten.
2. De onveroordeelden zijn evenwel tot geen arbeid verplicht Artikel 50. Er wordt naar gestreefd, de arbeidsprestaties der gedetineerden gelijk te doen zijn aan die het vrije bedrijf.

Artikel 50. Er wordt naar gestreefd, de arbeidsprestaties der gedetineerden gelijk te doen zijn aan die in het vrije bedrijf.

Artikel 51. De arbeid wordt zoveel mogelijk dienstbaar gemaakt aan ontwikkeling van de vakbekwaamheid.

Artikel 52. De krachtens de dagindeling vastgestelde arbeidstijden worden niet dan met toestemming van de directeur onderbroken.

Artikel 53. Tot behoud of bevordering van militaire geschiktheid kan aan militairen, veroordeeld wegens een in het Wetboek van Militair Strafrecht omschreven misdrijf zonder ontslag uit de militaire dienst, bijzondere militaire arbeid, daaronder begrepen militaire oefeningen, worden opgedragen.

Artikel 54. De arbeid voor 's Rijksdienst geschiedt in hoofdzaak volgens het jaarlijks op te stellen plan van arbeid.

Artikel 55.

1. Onze Minister geeft regelen omtrent de arbeid voor anderen dan het Rijk.
2. Voor de arbeid voor andere openbare diensten dan die van het Rijk en voor particulieren wordt dezelfde of overeenkomstige geldelijke vergoeding als door het vrije bedrijf in rekening gebracht.

Artikel 56.

1. Door Onze Minister wordt het aan de gedetineerden toe te kennen arbeidsloon vastgesteld.
2. Het toegekende arbeidsloon wordt het eigendom van de gedetineerde.
3. Het is voor de helft zakgeld, voor de helft uitgaanskas. De prestatietoelagen zijn geheel zakgeld.
4. In het huishoudelijk reglement kan worden bepaald, dat van het verdiende arbeidsloon, prestatietoelagen niet inbegrepen, minder dan de helft doch tenminste één vijfde gedeelte uitgaanskas is.
5. In het huishoudelijk reglement kan worden bepaald, dat ten hoogste een derde gedeelte van het zakgeld in een van rijkswege te beheren kantinekas kan worden gestort, waaruit ten behoeve van de gezamenlijke gedetineerden versnaperingen en ontspanning kunnen worden bekostigd.
6. Zakgeld en uitgaanskas blijven onder berusting van de directeur.

Artikel 57.

1. Het loon van onveroordeelden en veroordeelden tot hechtenis en tot militaire detentie is geheel zakgeld.
2. Het krachtens artikel tot uitgaanskas bestemde gedeelte van het arbeidsloon van hen die levenslange gevangenisstraf ondergaan, wordt op een afzonderlijke rekening geboekt. Deze bedragen worden slechts hun eigendom, indien de levenslange gevangenisstraf tot een tijdelijke wordt verminderd.

Artikel 58. Voor militaire oefeningen wordt geen arbeidsloon toegekend.

Artikel 59.

1. Over het zakgeld kan de gedetineerde reeds gedurende zijn straftijd voor zijn kantine of, met toestemming van de directeur, voor andere doeleinden beschikken.
2. Het gedeelte van het zakgeld, waarover de gedetineerde niet beschikte, wordt bij ontslag bij de uitgaanskas geboekt.
3. Hetgeen in de kantinekas is gestort wordt bij ontslag niet teruggegeven.

Artikel 60.

1. De uitgaanskas wordt bewaard tot een voorwaardelijk of onvoorwaardelijk ontslag van de gedetineerde. Onze Minister geeft voorschriften omtrent de wijze, waarop de in de uitgaanskas gestorte gelden worden beheerd.
2. Bij het ontslag wordt de uitgaanskas, voorzover niet verminderd met reisgeld, hetzij aan de gedetineerde medegegeven, hetzij, indien dit in het belang van zijn reclassering of anderszins wenselijk is, geheel of gedeeltelijk, overeenkomstig door Onze Minister te stellen regelen, overgemaakt aan een autoriteit, in stelling of persoon, teneinde door deze in eens of in termijnen aan de gedetineerde te worden uitgekeerd.
3. In geval van voorwaardelijk ontslag kan Onze Minister bepalen, dat de uitgaanskas geheel of gedeeltelijk eerst na het onherroepelijk worden van het ontslag zal worden uitgekeerd.
4. In bijzondere gevallen kan Onze Minister toestaan, dat een gedetineerde tijdens zijn straftijd over zijn uitgaanskas of over een gedeelte daarvan beschikt.

Artikel 61.

1. Moedwillig of door achteloosheid door de gedetineerde tijdens de detentie aan het Rijk toegebrachte schade kan zowel op de uitgaanskas als op het overige gedeelte van het arbeidsloon worden verhaald.
2. Verhaal kan ook plaatsvinden op de gezamenlijke gebruikers van een voorwerp of vertrek. Dit verhaal kan slechts op twee derde gedeelte van het niet voor storting in een kantinekas bestemde zakgeld geschieden.

Artikel 62. Kosten door het Rijk betaald als gevolg van een door een gedetineerde zichzelf moedwillig toegebracht lichamelijk letsel kunnen op de uitgaanskas en op het zakgeld worden verhaald.

AFDELING 5

Geestelijke verzorging

Artikel 63.

1. Aan ieder gesticht zijn een of meer geestelijke verzorgers van protestantse, rooms-katholieke en israëlitische gezindte verbonden, benevens, indien wenselijk, een of meer plaatsvervangers.
2. Op de protestantse en rooms-katholieke geestelijke verzorging wordt toezicht uitgeoefend onderscheidenlijk door de hoofdpredikant en de hoofdaalmoezenier bij de inrichtingen van Justitie.

Artikel 64.

1. De geestelijke verzorgers worden door Onze Minister benoemd op voordracht van het door de kerken aangewezen orgaan.
2. Verzetten de eisen van de gezindte zich tegen benoeming door de wereldlijke overheid, dan geschiedt deze door de kerkelijke overheid of door het kerkbestuur, doch wordt de benoemde niet zonder voorafgaande toestemming van Onze Minister toegang tot het gesticht verleend.

Artikel 65. De aan het gesticht verbonden geestelijke verzorgers kunnen zich, behoudens afwijzing door de betrokken gedetineerden, ook in verbinding stellen met die gedetineerden, wier geestelijke verzorging niet aan hen is opgedragen, doch alleen met toestemming van de directeur, die, indien de geestelijke verzorging van de gedetineerde aan een ander is opgedragen, tevoren het advies van deze laatste inwint.

Artikel 66. Aan de geestelijke verzorgers van andere gezindten dan waarvan een geestelijk verzorger aan het gesticht verbonden is, wordt, binnen de grenzen door de noodzakelijkheid van orde in het gesticht te stellen, gelegenheid gegeven tot het behartigen van de geestelijke belangen van de tot hun gezindte behorende gedetineerden, die zulks verzoeken.

Artikel 67.

1. Vertegenwoordigers van genootschappen op geestelijke grondslag kunnen door Onze Minister, binnen de grenzen door de noodzakelijkheid van orde in het gesticht te stellen, worden toegelaten tot het behartigen van de geestelijke belangen van de tot hun genootschap behorende gedetineerden.
2. Vertegenwoordigers van genootschappen op geestelijke grondslag, die zijn toegelaten op de voet van het eerste lid, kunnen binnen dezelfde grenzen tevens op verzoek van andere gedetineerden, die geestelijke verzorging van de zijde van enige godsdienstige gezindte afwijzen, met deze in verbinding treden, doch alleen met toestemming van de directeur.
3. De op de voet van het eerste lid toegelaten vertegenwoordigers van genootschappen op geestelijke grondslag onthouden zich van antigodsdienstig of anti-kerkelijk optreden.

Artikel 68. Met wenssen, welke betreffende minderjarige gedetineerden door degenen, die het gezag in de zin van artikel 353 van het Burgerlijk Wetboek over hen uitoefenen, omtrent de geestelijke verzorging worden kenbaar gemaakt, en met het weloverwogen oordeel van de gedetineerden zelf dienaangaande, wordt zoveel mogelijk rekening gehouden.

Artikel 69.

1. Op hun erkende godsdienstige kerk- en feestdagen — voor de christelijke gezindten Zondagen, voor de overige gezindten gelijksoortige dagen daaronder begrepen — worden voor de gedetineerden, die tot godsdienstige gezindten behoren, voorzover enigszins mogelijk, godsdienstoefeningen gehouden.
2. Tijdens de uren, waarop de godsdienstoefeningen worden gehouden, wordt als regel geen gelegenheid tot ontspanning gegeven.

Artikel 70.

1. Bij binnenkomst in een gesticht geven de gedetineerden op, of zij tot een godsdienstige gezindte behoren en zo ja, tot welke.

2. Ten aanzien van minderjarige gedetineerden is de opgave van ouders of voogden in de regel beslissend, indien deze van de opgave van de minderjarige afwijkt.

Artikel 71.

1. De gedetineerden, die opgeven tot een godsdienstige gezindte te behoren, verklaren, of zij de voor die gezindte te houden godsdienstoefeningen wensen bij te wonen. Indien zij dit wensen, zijn zij gedurende zes maanden tot bijwoning verplicht.
2. De gedetineerden, die verklaard hebben de voor hun gezindte te houden godsdienstoefeningen niet te willen bijwonen, kunnen deze verklaring te allen tijde intrekken. Wordt zij ingetrokken, dan begint de in lid het eerste bedoelde termijn van dienstige gezindte te behoren, verklaren, of zij de voor die gezindte te houden godsdienstoefeningen wensen bij te wonen. Indien zij dit wensen, zijn zij gedurende zes maanden tot bijwoning verplicht.

Artikel 72.

1. Indien het huishoudelijk reglement bepaalt, dat de gedetineerden verplicht zullen zijn gedurende de eerste twee maanden van de tenuitvoerlegging van gevangenisstraf, hechtenis of plaatsing in een rijkswerkinrichting de voor hun gezindte te houden godsdienstoefeningen bij te wonen, kunnen meerderjarigen zich tot de directeur wenden met het verzoek van deze verplichting te worden ontheven, omdat zij daartegen bezwaren koesteren, aan hun opvattingen omtrent de godsdienst ontleend. Ten aanzien van minderjarigen wordt het verzoek gedaan door de ouders of wettelijke vertegenwoordigers van de minderjarige.
2. Het verzoek heeft geen schorsende kracht.
3. De directeur hoort onverwijld de betrokken geestelijke verzorger en zo nodig de gedetineerden. Hij is bevoegd het verzoek daarna in te willigen.
4. Indien de directeur van oordeel is, dat het verzoek behoort te worden afgewezen, roept hij onder overlegging van het advies van de betrokken geestelijke verzorger de beslissing van Onze Minister in.

Artikel 73. De aan het gesticht verbonden geestelijke verzorgers bezoeken de gedetineerden, wier geestelijke verzorging aan hen is opgedragen, zo spoedig mogelijk en houden geregeld contact met hen.

Artikel 74. De gedetineerden worden in de gelegenheid geteld godsdienstonderwijs te ontvangen van de aan het gesticht verbonden geestelijke verzorgers.

Artikel 75.

1. Op hun erkende, als rustdag te viereu godsdienstige feest- en kerkdagen, Zondagen en gelijksoortige dagen daaronder begrepen, benevens bij re-traits, tridua en protestants kerkelijke conferenties behoeven de gedetineerden geen arbeid te verrichten.
2. Voor de gedetineerden, die niet tot enige godsdienstige gezindte behoren, gelden de algemene christelijke feestdagen, de Zondag daaronder begrepen, als rustdag. Voor de gedetineerden, die niet tot enige godsdienstige gezindte behoren, gelden de algemene christelijke feestdagen, de Zondag daaronder begrepen, als rustdag.

AFDELING 6

Ontwikkeling, ontspanning

Artikel 76.

1. Aan de gedetineerden, voor wie zulks wenselijk wordt geacht, wordt in de niet voor de arbeid bestemde tijd onderwijs gegeven, dat aan de ontwikkeling van hun persoonlijkheid en voor de behartiging van hun toekomstige maatschappelijke belangen zoveel mogelijk dienstig is.
2. In bijzondere gevallen kan met toestemming van Onze Minister onderwijs tijdens de arbeidsuren gegeven worden.

Artikel 77. Het onderwijs kan bestaan uit:

- a. Gewoon lager onderwijs;
- b. Nijverheidsonderwijs;
- c. Handels- en kantooropleiding;
- d. Ander onderwijs te bepalen door Onze Minister,

Artikel 78.

1. Het onderwijs wordt door de directeur in verband met de mogelijk heiden ter plaatse en met de behoeften onder de gedetineerden geregeld.
2. Hij kan daartoe na verkregen goedkeuring van Onze Minister personen voor het geven van bepaalde lessen of cursussen aan het gesticht verbinden.

Artikel 79.

1. Gedetineerden, die onderwijs willen volgen in een vak, dat in het gesticht niet wordt onderwezen, kunnen in de gelegenheid worden gesteld op eigen kosten onderwijs te ontvangen van niet aan het gesticht verbonden instellingen of personen.
2. De directeur kan dit onderwijs te allen tijde doen eindigen.

Artikel 80. Aan veroordeelden tot militaire detentie kan krachtens opdracht van Onze Minister militair onderwijs worden gegeven. Onze Minister kan bepalen, dat dit onderwijs geheel of gedeeltelijk in de voor de arbeid bestemde tijd gegeven zal worden.

Artikel 81. Zelfstudie door gedetineerden wordt zoveel mogelijk bevorderd.

Artikel 82.

1. In ieder gesticht is een bibliotheek.
2. De zorg voor samenstelling en indeling berust bij de directeur.
3. De gedetineerden ontvangen tenminste eenmaal in de week boeken en tijdschriften uit de bibliotheek ter lezing.

Artikel 83.

1. Aan de gedetineerden kan worden toegestaan van eigen boeken en tijdschriften gebruik te maken of boeken en tijdschriften ter leen te ontvangen uit een openbare bibliotheek.
2. De directeur gaat voor de uitreiking na, of tegen deze boeken en tijdschriften geen bezwaar bestaat.
3. Zij worden, indien wenselijk, van rijkswege gehaald en terugbezorgd.

Artikel 84.

1. Het lezen van kranten en tijdschriften is toegestaan.
2. Onze Minister kan het lezen van bepaalde kranten en tijdschriften verbieden.
3. De directeur kan het lezen van bepaalde nummers verbieden.

Artikel 85.

1. Op gezette tijden, in het algemeen niet meer dan eenmaal per maand, kunnen muziek- of voordrachtuitvoeringen, toneel- of filmvoorstellingen worden gegeven.
2. De directeur doet op gezette tijden lezingen of voordrachten van algemeen vormende strekking houden.

Artikel 86. Het huishoudelijk reglement bepaalt, of en in welke mate de gedetineerden deelnemen aan recreatie.

Artikel 87. Het ten gehore brengen van muziek door middel van de radio of de grammofoon is toegestaan. Het huishoudelijk reglement geeft hieromtrent regels.

AFDELING 7 Sociale verzorging

Artikel 88. Ten behoeve van de sociale verzorging worden omtrent de gedetineerden gegevens verzameld, naar regelen door Onze Minister te stellen.

Artikel 89.

1. Bij het zoeken van een oplossing voor de maatschappelijke moeilijkheden van de gedetineerden en het scheppen van zo gunstig mogelijke omstandigheden bij zijn ontslag wordt aan de daartoe bevoegde instanties, stichtingen en verenigingen de hun toekomende taak gelaten en zo nodig hun hulp ingeroepen. Aan deze instanties, stichtingen en verenigingen wordt medewerking verleend, voorzover zulks binnen het gesticht mogelijk is.
2. In bijzondere omstandigheden kan de sociale ambtenaar zich met toestemming van de directeur rechtstreeks in verbinding stellen met buiten het gesticht vertoevende relaties van de gedetineerde.

AFDELING 8 Briefwisseling, bezoek.

Artikel 90.

1. De gedetineerden kunnen tenminste eenmaal in de twee weken een brief zenden en ontvangen.
2. Het huishoudelijk reglement bepaalt het aantal te verzenden en te ontvangen brieven.
3. De directeur kan het verzenden en ontvangen van extra brieven boven het in het huishoudelijk reglement bepaalde aantal toestaan.

Artikel 91.

1. De briefwisseling van en met de gevangenen staat onder controle van de directeur, met uitzondering van de briefwisseling met justitiële autoriteiten en behoudens het bepaalde in artikel 12, tweede lid.
2. De verzending of uitreiking van bepaalde brieven, die aan de controle van de directeur onderworpen zijn, kan worden geweigerd.
3. Het niet verzenden of niet uitreiken van deze brieven wordt de gedetineerde zo spoedig mogelijk medegedeeld. De niet verzonden of niet uitgereikte brieven worden in de regel vernietigd.

Artikel 92.

1. Op tijden, in het huishoudelijk reglement te bepalen, doch ten minste gedurende in totaal een uur per maand, wordt aan de gedetineerden toegestaan bezoek van familiebetrekkingen en, zo dit in hun belang kan zijn, van andere personen te ontvangen.
2. De directeur beslist omtrent de toelating van de zich aanmeldende personen.
3. Bij het bezoek kan toezicht aanwezig zijn.

AFDELING 9

Eigen geld

Artikel 93.

1. Als "eigen geld" van de gedetineerden wordt beschouwd:
 - a. Het geld bij opneming in zijn bezit gevonden;
 - b. De gelden tijdens zijn verblijf in het gesticht te zijnen behoeve ontvangen;
 - c. De opbrengst van de te zijnen bate verkochte goederen.
2. Het "eigen geld" blijft onder berusting van de directeur, afgescheiden van zakgeld en uitgaanskas.
3. De gedetineerde kan naar door Onze Minister te stellen regelen, tijdens zijn detentie over het eigen geld beschikken.
4. Bij ontslag wordt het gedeelte, waarover hij niet beschikte, hem medegegeven.

Artikel 94. In geval van overlijden worden de kosten van de begrafenis, indien deze van rijkswege geschiedt, voor zover mogelijk voldaan uit zakgeld, uitgaanskas en eigen geld van de overleden gedetineerde. Het ontbrekende bedrag wordt door het Rijk voldaan.

AFDELING 10

Verlaten van het gesticht

Artikel 95. In buitengewone gevallen kan Onze Minister een gedetineerde vergunnen tijdelijk, onder door de Minister te stellen waarborgen, het gesticht te verlaten.

Artikel 96. Bij het huishoudelijk reglement kan worden bepaald, dat aan bepaalde gedetineerden verlof gegeven kan worden zonder toezicht buiten het gesticht te werken.

Artikel 97. Bij het huishoudelijk reglement kan worden bepaald, dat bepaalde gedetineerden of een bepaalde groep gedetineerden gedurende een periode van ten hoogste acht maanden voor hun vermoedelijk ontslag enige keren gedurende ten hoogste drie dagen met verlof naar een door de directeur goed te keuren bestemming mogen vertrekken.

Artikel 98. In open gestichten kunnen de gedetineerden zich binnen de door het huishoudelijk reglement aangegeven grenzen vrij buiten het gesticht bewegen.

Artikel 99. Een gedetineerde kan naar de plaats worden overgebracht, waar hij krachtens de wet moet verschijnen.

AFDELING 11

Tucht

Artikel 100. De directeur kan wegens het begaan van feiten, die onverenigbaar zijn met de goede orde en tucht, uitsluitend de volgende disciplinaire straffen opleggen:

- a. opsluiting in een strafcel voor ten hoogste vier weken, daarbij kan voor ten hoogste zeven dagen het genot der vrije lucht onthouden worden;
- b. opsluiting in een strafcel gedurende de niet voor de arbeid bestemde uren voor ten hoogste vier weken;
- c. sluiting in de boeien voor ten hoogste veertien dagen zonder kromsluiting;
- d. verstrekking van water en brood in plaats van het gewone voedsel voor ten hoogste vier weken en met dien verstande, dat deze straf, indien zij langer dan twee dagen duurt, slechts om de andere dag wordt toegepast;

- e. verlaging in klasse, met dien verstande, dat een gedetineerde nimmer verlaagd mag worden tot een observatieklasse, waarin hij in afzondering verblijft;
- f. onthouding van bezoek, van het schrijven of ontvangen van brieven, voor ten hoogste vier weken, indien de overtreding in verband met bezoek onderscheidenlijk met correspondentie is gepleegd;
- g. onthouding van lectuur, van het gebruikmaken der kantine of van andere voorrechten voor ten hoogste vier weken.

Artikel 102.

- 1. Een straf kan:
 - a. voorwaardelijk worden opgelegd;
 - b. tijdens haar tenuitvoerlegging voor het niet ten uitvoer gelegde deel worden omgezet in een voorwaardelijke.
- 2. Omzetting in een voorwaardelijke straf wordt steeds overwogen bij overplaatsing naar een ander gesticht.
- 3. Een voorwaardelijke straf kan worden ten uitvoer gelegd, indien binnen een proeftijd van zes maanden opnieuw een feit gepleegd is, dat met de goede orde en tucht onverenigbaar is.

Artikel 103. Een straf kan worden verzacht, indien het gedrag of de houding van de gedetineerde daartoe aanleiding geeft of indien de gestichtsgeneesheer zulks om gezondheidsredenen wenselijk acht.

Artikel 104. Verschillende straffen kunnen gelijktijdig worden opgelegd.

Artikel 105. Van elke strafoplegging wordt aantekening gehouden in een register, waarvan het model door Onze Minister wordt vastgesteld.

Artikel 106.

- 1. Onze Minister stelt de inrichting van de strafcellen vast.
- 2. Zij mogen niet uitsluitend door kunstlicht worden verlicht.

TITEL IV
Bijzondere bepalingen met betrekking tot de veroordeelden
tot gevangenisstraf

AFDELING 1
Selectie

Artikel 107.

1. De plaatsing van een tot gevangenisstraf veroordeelde in een gesticht geschiedt op last van het openbaarministerie bij het gerecht dat de beslissing gegeven heeft.
2. Onze Minister geeft ten aanzien van de plaatsing richtlijnen aan het openbaar ministerie.
3. Deze richtlijnen kunnen inhouden, dat vóór de plaatsing het advies wordt ingewonnen van daartoe door Onze Minister aan te wijzen, met de selectie belaste personen.

Artikel 108. De met de selectie belaste personen hebben het recht het persoonsdossier, het strafdossier en vroegere strafdossiers betreffende de te plaatsen veroordeelde in te zien.

Artikel 109. De met de selectie belaste personen geven als regel over de plaatsing van een veroordeelde, wiens werkelijke straftijd meer dan zes maanden bedraagt, geen advies zonder de betrokkene te hebben gehoord of hem daartoe te hebben opgeroepen.

Artikel 110. De met de selectie belaste personen zijn na overleg met de gestichtsgeneesheer bevoegd het advies van een psychiater of psycholoog in te winnen dan wel de veroordeelde na machtiging van Onze Minister ter observatie in een psychiatrische observatiekliniek te doen opnemen.

Artikel 111. Veroordeelden tot gevangenisstraf, wier werkelijke straftijd op de dag, waarop de veroordeling onherroepelijk geworden is, niet meer dan drie maanden bedraagt, ondergaan hun straf als regel in een huis van bewaring.

Artikel 112. Veroordeelden tot gevangenisstraf, wier werkelijke straftijd op de dag, waarop de veroordeling onherroepelijk geworden is, meer dan drie maanden bedraagt, worden — met inachtneming van de bepalingen van deze afdeling — in een gesticht geplaatst, dat overeenkomstig het bepaalde in de

artikelen 7, derde lid, en 15—20 van de Beginselenwet gevangeniswezen in het bijzonder voor de opneming van de categorie, waartoe zij behoren, is bestemd, tenzij overwegingen van psychologische of maatschappelijke aard plaatsing in een ander gesticht wenselijk maken.

Artikel 113. Indien voor de opneming van een bepaalde categorie gevangenen, genoemd in één der artikelen 7, derde lid, en 15—20 van de Beginselenwet gevangeniswezen, meer dan één gesticht is bestemd, wordt de veroordeelde geplaatst in het gesticht, welks regiem voor zijn wederaanpassing aan de maatschappij het meest bevorderlijk wordt geacht.

Artikel 114.

1. Plaatsing in een gesticht, bestemd voor de opneming van beroeps- en gewoontemisdadigers geschiedt slechts ten aanzien van veroordeelden, die:
 - a. De leeftijd van vijf en twintig jaren hebben bereikt;
 - b. Tot een gevangenisstraf van ten minste zes maanden zijn veroordeeld dan wel reeds vroeger in een dergelijk gesticht waren geplaatst;
 - c. Hetzij reeds tenminste driemaal tevoren tot een gevangenisstraf van tenminste zes maanden zijn veroordeeld, terwijl de nieuwe veroordeling tezamen met die vroegere veroordelingen een totaal oplevert van tenminste zes jaren gevangenisstraf, hetzij tenminste zesmaal een misdrijf of de overtreding van artikel 432, 3°. van het Wetboek van Strafrecht hebben gepleegd telkens binnen een jaar na beëindiging van een vorige vrijheidsstraf.
2. Plaatsing in dit gesticht blijft achterwege, indien aannemelijk is, dat de veroordeelde geen invloed ten kwade op zijn medegegedetineerden zal uitoefenen.

Artikel 115. Veroordeelden tot gevangenisstraf worden slechts in een gesticht geplaatst, bestemd voor de opneming van degenen, die niet geschikt zijn om hun straf in gemeenschap te ondergaan, hetzij indien zij reeds vroeger in een dergelijk gesticht waren geplaatst, hetzij indien er positieve aanwijzingen zijn, dat zij ongeschikt zijn om in gemeenschap te worden geplaatst.

AFDELING 2

Overplaatsing naar een ander gesticht

Artikel 116. Gevangenen, die blijken in een bepaald gesticht niet te passen, kunnen naar een ander gesticht worden overgeplaatst, dat krachtens het bepaalde in de vorige afdeling mede voor hun opneming bestemd is.

Artikel 117.

1. Overplaatsing naar een ander gesticht geschiedt op last van Onze Minister.
2. Een voorstel daartoe wordt gedaan door de directeur van het gesticht, waarin de betrokkene is geplaatst. De directeur wint behoudens bij voorstellen tot overplaatsing op medische gronden tevoren het advies van de gestichtsraad in.

Artikel 118. Onze Minister is bevoegd een gevangene, ten aanzien van wie een voorstel tot overplaatsing is gedaan, tijdelijk ter observatie te doen opnemen in een psychiatrische observatiekliniek.

Artikel 119. Onze Minister geeft van iedere overplaatsing kennis aan het met de tenuitvoerlegging van de aan de gevangene opgelegde straf belaste openbaar ministerie.

AFDELING 3

Plaatsing in en overplaatsing naar een rijksasiel voor psychopaten

Artikel 120. Tot gevangenisstraf veroordeelden, die op grond van de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing van hun geestvermogens voor verblijf of verder verblijf in een gevangenis ongeschikt zijn, kunnen hetzij voor een bepaalde en zo nodig te verlengen tijd ter observatie, hetzij ter verdere tenuitvoerlegging van de straf in een rijksasiel voor psychopaten worden geplaatst.

Artikel 121.

1. De plaatsing geschiedt op last van Onze Minister op voorstel van de met de selectie belaste persoon, de overplaatsing op voorstel van de directeur van het gesticht, waarin de betrokkene is geplaatst.
2. Bij het voorstel van de met de selectie belaste persoon wordt een advies van een psychiater overgelegd.

3. Bij het voorstel tot overplaatsing legt de directeur over:
 - a. het advies van de aan het gesticht verbonden geneesheer;
 - b. desgeraden het advies van een psychiater.

Artikel 122. De in een rijksasiel voor psychopaten geplaatste veroordeelde tot gevangenisstraf wordt naar een gevangenis overgeplaatst zodra:

- a. de bepaalde observatietijd is afgelopen;
- b. de geneesheer-directeur van het rijksasiel voor psychopaten, waarin de betrokkene is geplaatst, Onze Minister tot overplaatsing naar een gevangenis adviseert.

AFDELING 4

Beroep tegen plaatsing en overplaatsing

Artikel 123.

1. Veroordeelden tot gevangenisstraf kunnen tegen plaatsing en overplaatsing, geschied krachtens het bepaalde in de afdelingen 1, 2 en 3 van deze Titel, beroep instellen bij de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad.
2. Gelijk recht komt toe aan het met de tenuitvoerlegging belaste openbaar ministerie tegen plaatsing of overplaatsing krachtens het bepaalde in de afdelingen 1 en 2 van deze Titel.

Artikel 124.

1. Het beroep wordt ingesteld binnen twee maanden nadat de betrokkene van de beslissing tot plaatsing of overplaatsing heeft kennis gekregen.
2. Het beroep heeft geen schorsende kracht.

Artikel 125.

1. Het beroep wordt schriftelijk ingediend door de gedetineerde bij de directeur van het gesticht, waarin de betrokkene verblijft, door het openbaar ministerie bij de secretaris van de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad.
2. De directeur zendt het beroepschrift, voorzien van zijn beschouwingen en vergezeld van de hem omtrent de betrokkene ten dienste staande gegevens, binnen vier dagen na ontvangst aan de secretaris van de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad.

Artikel 126.

1. De sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad of één of meer uit haar midden aangewezen rapporteurs zijn bevoegd alle op de betrokken gevangene betrekking hebbende bescheiden en stukken te zien en van administratieve of gerechtelijke instanties op te vragen.
2. De sectie en de rapporteurs zijn bevoegd de appellant te horen. Op verzoek van de sectie of van de rapporteurs wordt de in beroep gekomen gedetineerde naar een door de sectie of door de rapporteurs te bepalen plaats van verhoor overgebracht.

Artikel 127. De sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad beslist zo spoedig mogelijk, na, op diens verzoek, Onze Minister in de gelegenheid te hebben gesteld zijn beslissingen te doen toelichten.

Artikel 128. Zij zendt afschrift van haar beslissing aan Onze Minister en aan de appellant.

Artikel 129. Onze Minister legt de beslissing onverwijld ten uitvoer.

TITEL V

Bijzondere bepalingen met betrekking tot de veroordeelden tot plaatsing in een rijkswerkinrichting

Artikel 130.

1. Op de veroordeelden tot plaatsing in een rijkswerkinrichting is het bepaalde in afdeling 3 van Titel IV van overeenkomstige toepassing.
2. Uitsluitend met betrekking tot plaatsing of overplaatsing krachtens het eerste lid is het bepaalde in afdeling 4 van Titel IV op veroordeelden tot de bijkomende straf van plaatsing in een rijkswerkinrichting van toepassing.

TITEL VI

Bijzondere bepalingen met betrekking tot bepaalde groepen van onveroordeelden in huizen van bewaring

Artikel 131. Voor de gegijzelden geldt het regiem, neergelegd in het Gijzelingsbesluit.

Artikel 132.

1. Ten aanzien van onveroordeelden, die ingevolge het Wetboek van Strafvordering in verzekeringstelling of voorlopige hechtenis ondergaan, kunnen, onverminderd de bepaling van artikel 50 van dat Wetboek, de autoriteiten, aangewezen in de artikelen 222 en 225 van de Invoeringswet Strafvordering ten aanzien van bepaalde gedetineerden:
 - beperkingen bevelen met betrekking tot:
 - a. de uitreiking van kranten en lectuur;
 - b. het ontvangen van bezoek;
 - c. het uitreiken of verzenden van brieven;
 - andere maatregelen gelasten, die zij in het belang van het onderzoek wenselijk achten, zo nodig ook met afwijking van de bepalingen van dit besluit.
2. Individuele voorrechten worden niet verleend dan met toestemming van deze autoriteiten.

TITEL VII

Bijzondere bepalingen met betrekking tot de rijksasielen voor psychopaten

Artikel 133. In de rijksasielen voor psychopaten wordt in plaats van de in artikel 100, sub a en b, genoemde straffen toegepast de disciplinaire straf van opsluiting in een afzonderingsvertrek voor ten hoogste zestien dagen. Artikel 106 is op de afzonderingsvertrekken van toepassing.

Artikel 134. Omtrent iedere in een rijksasiel verpleegde worden door of vanwege de geneesheer-directeur aantekeningen gehouden.

Artikel 135.

1. De aantekeningen bevatten:
 - a. Zo volledig mogelijke gegevens betreffende afkomst en verleden;
 - b. Gegevens omtrent de lichamelijke en geestelijke toestand gegevens omtrent de lichamelijke en geestelijke toestand bij inkomst;
 - c. Gegevens omtrent de toestand gedurende de verpleging;
2. Voor de verpleegden, voor wie tijdens een vroegere verpleging de gegevens onder a reeds zijn verzameld, kan met die onder b, c en d worden volstaan.

Artikel 136. Onze Minister kan een model voor de aantekeningen vaststellen.

Artikel 137.

1. De in een Rijksasiel opgenomene kan, indien zijn lichamelijke en geestelijke gesteldheid en zijn gedrag daartoe grond opleveren, tot wederopzeggens toe en desverlangd tegen gehele of gedeeltelijke vergoeding van kosten aan een gezinshoofd worden toevertrouwd, teneinde in diens gezin onder toezicht en leiding van een aan het rijksasiel verbonden geneeskundige te worden verpleegd.
2. Omtrent deze verpleging onder de hoede van een rijksasiel worden door Ons nadere regelen gegeven.

TITEL VIII
Slotbepalingen

Artikel 138. In het Psychopatenreglement worden de volgende wijzigingen gebracht:

- a. van Afdeling I, Hoofdstuk II, vervallen de Titels I en II, de Titels III en IV worden genummerd I en II;
- b. het opschrift van Hoofdstuk II van Afdeling I wordt in plaats van „De Rijksasielen” gelezen: Verpleging onder de hoede van een rijksasiel;
- c. het opschrift van de aldus nieuw genummerde Titel I van Hoofdstuk II van Afdeling I wordt in plaats van „Verpleging onder de hoede van een Rijksasiel” gelezen: Algemene bepalingen;
- d. in artikel 96 vervallen de woorden „in of”;
- e. na artikel 106 worden de volgende bepalingen ingevoegd: Artikel 106a

Op schriftelijk verzoek van hem, die overeenkomstig artikel 37c onder a van het Wetboek van Strafrecht met de verpleging is belast, dan wel ambtshalve, kan een ingevolge genoemd artikel in particuliere verpleging overgedragen persoon, indien hij verkeert in een toestand van krankzinnigheid, van ernstige of besmettelijke ziekte of van zwangerschap naar een krankzinnigengesticht of een andere voor zijn verzorging geschikte inrichting worden overgebracht en aldaar, zolang zulks noodzakelijk is, worden verpleegd.

Artikel 106b

1. Op schriftelijk verzoek van hem die overeenkomstig artikel 37e, onder a van het Wetboek van Strafrecht met de verpleging is belast, dan wel ambtshalve, kan een ingevolge genoemd artikel in particuliere verpleging overgedragen persoon in een rijksasiel worden opgenomen, indien zijn lichamelijke of geestelijke gesteldheid of zijn gedrag daartoe grond opleveren.

2. Zodanige verpleegde kan te allen tijde uit het rijksasiel worden ontslagen, wanneer de oorzaak zijner opneming blijkt te zijn opgeheven.
3. Het genot der toegekende vergoeding van kosten wordt geschorst gedurende de tijd, waarin de verpleegde in een rijksasiel is opgenomen.

Artikel 139. Ons besluit van 4 Mei 1932 (Stb. 194) tot vaststelling van een nieuwe Gevangenismaatregel wordt ingetrokken.

Artikel 140.

De wet van 21 December 1951 (Stb. 596) en dit Ons besluit treden in werking met ingang van 1 Juni 1953.

Artikel 141. Dit besluit kan worden aangehaald als Gevangenismaatregel. Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst en waarvan afschrift gezonden zal worden aan de Raad van State.

Soestdijk, 23 Mei 1953.

JULIANA.

De Minister van Justitie,
L. A DONKER.

Uitgegeven de acht en twintigste Mei 1953,

De Minister van Justitie,
L. A DONKER.

Bijlage D De brochure van Dr. Van der Vaart Smit 1948

KAMPTOESTANDEN 1944-'45-48

RAPPORT-versie 7.0

DR VAN DER VAART SMIT

met een voorwoord van

PROF. MR G. M. G. H. RUSSEL

VOORWOORD

De een kreeg een kruis, de ander een kroon tot
vergelding voor zijn misdaad.

Dr H. W. van der Vaart Smit deed bij zijne samenvatting van mishandelingen, waaraan sedert de bevrijding politieke verdachten hebben blootgestaan, slechts grepen uit zijn omvangrijk materiaal.

Wie bekend is met de toestanden, welke sedert September 1944 in het toen herwonnen vaderland en nadien in geheel Nederland zijn ontstaan, weet, dat de schrijver op sobere wijze is te werk gegaan bij het weergeven van gebeurtenissen.

Van Mei af nam ik onafgebroken kennis van klachten, die uit vrijwel alle delen van Nederland binnenkwamen omtrent misdadige en liederlijke behandelingen van Nederlandse mannen, vrouwen en kinderen, onder vigore van Militair Gezag, Militaire Commissarissen. Binnenlandse Strijdkrachten. P.O.D., P.K.A.(C.), Bureau Nationale Veiligheid en andere instanties.

Daarom kan ik verklaren, dat de soort van mishandelingen, die de schrijver vermeldt, bevestigd worden door mededelingen, welke mij mondeling en schriftelijk bereikten.

De gepleegde folteringen waren geen „spontane” reacties van gedurende jaren onderdrukte volksgenoten. Neen, zij waren handelingen door misdadigers, van wie velen gebruikt zijn om vaak zonder enige gegronde aanwijzing, ongeveer 125.000 mensen te doen arresteren en velen van hen te laten mishandelen.

De overheid heeft honderden mannen, van wie een groot gedeelte afkomstig uit bevolkingslagen waaruit men geen beampten voor de rechtspleging dient te kiezen, bij de organen van P.O.D., P.K.A.(C.) en B.N.V benoemd of geduld om als

rechercheurs en instructie-ambtenaren dienst te doen, zonder enige vakopleiding of toetsing op moraliteit.

Het ligt voor de hand, dat aldus van een “rechtspleging” niet veel terecht kon komen. Honderden dossiers zijn mij toegezonden waaruit blijkt, dat dr. van der Vaart Smit bij de verstrekking van gegevens bescheiden is geweest.

Zeer vele slachtoffers hebben het vertrouwen in regering, rechter, kerk, godsdienst en mensheid verloren. De schijnbare berusting in het aangedane en voortdurende leed is gevaarlijk.

Tal van geheel of ten dele voorwaardelijk geïnterneerden hebben tot nog toe geaarzeld rechtmatige klachten ter kennis te brengen van bevoegde instanties, door Procureurs en advocaten-Fiscaal aan de Kantonrechters.

Afdeling Overgang Bijzondere Rechtspleging, kunnen kennisgeven, dat zulke geïntimeerden de gestelde voorwaarden niet naleven.

Die voorwaarden kunnen onder andere zijn, dat de schuldige zich als een goed Nederlander en naar de aanwijzingen van aangewezen instellingen of personen moet gedragen: dat hij niet zal omgaan met bepaalde personen; niet zal toetreden tot bepaalde verenigingen; bepaalde vergaderingen niet zal bijwonen dat hij bepaalde arbeid zal verrichten: een bepaalde verblijfplaats zal hebben; zich op bepaalde tijdstippen moet melden; een waarborgsom tot een onbeperkt bedrag storten; verplicht zal zijn tot vergoeding van aangerichte schade en voorts elke andere voorwaarde het gedrag van de schuldige betreffende, welke niet de godsdienstige en staatkundige vrijheid beperkt.

Kortom, het Tribunaal, thans de Kantonrechter, kon en kan aldus schuldige tot 'slaaf' maken en hem de meest onmogelijke voorwaarden opleggen.

Die zogenaamde proeftijd bedraagt ten hoogste drie jaren en loopt niet gedurende de tijd, dat degene, aan wie de bijzondere maatregel van internering is opgelegd, rechtens zijn vrijheid is ontnomen.

De Procureurs-Fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven geven aan de Kantonrechters kennis, als naar hun mening de voorwaarden niet worden nageleefd.

Het is mij gebleken, dat de bedoelde slaven aldus onderworpen zijn aan de wil van die Procureurs-Fiscaal en hun ondergeschikten.

Richten gedupeerden zich tot de Koningin, de Minister van Justitie, de Commissaris der Koningin in de Provincie, de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal of andere instanties, dan hebben zij steeds te vrezen, dat de Procureur-Fiscaal met zijn „recht over leven en dood" (*jus vitae ac necis*), al dan niet op verzoek van de regering of van een (belasting) ambtenaar, gelijk Jupiter zijn wenkbrauwen fronsend, hen (opnieuw) doet interneren.

Is de proeftijd gedurende drie maanden verlopen, dan heeft de Procureur-Fiscaal geen vat meer op de servus.

Het omschreven tirannieke middel kan zich wreken. De opgekropte wrok van voorwaardelijk geïnterneerden en van allen die onrechtvaardig zijn behandeld en al dan niet mishandeld en beroofd, kan een wals worden welke geen regering, geen politie- en militaire macht zal kunnen tegenhouden en welke dan verpletterend zal rollen over instellingen en personen, die schuld aan de wreedheden hebben.... tenzij met de grootste spoed alsnog recht wordt gedaan aan hen die thans nog lijden in kampen en gevangenissen en aan allen die onrechtmatig zijn benadeeld.

Andere slachtoffers van wreedheden zwegen uit schaamtegevoel, geestelijke, lichamelijke financiële ellende, wanhoop, wantrouwen jegens de overheid of in afwachting dat het uur der vergelding zal aanbreken.

Het is noodzakelijk getroffen en geestelijk en lichamelijk financieel te helpen. De Staat moet zorgen, dat over de gehele lijn het onrecht wordt hersteld.

Dit omvat de opheffing der onschuldig of te zwaar gestraften en van al diegenen welke mishandeling hebben ondergaan, en/of wier vermogen is geroofd; bestraffing van hen die in de naoorlogse politieke rechtspleging zich hebben misdragen.

Een uiterst spoedige beëindiging der gehele Bijzondere Rechtspleging, onvoorwaardelijke invrijheidstelling van alle politieke delinquenten met uitzondering van de eigenlijke zogenaamde criminelen, herstel van alle ontnomen rechten, met inbegrip van toekomstige pensioenaanspraken en van ingegane pensioenen, vergoeding wegens veroorzaakte schade, zijn onafwijsbare eisen.

De zogenaamde criminele gevallen moeten opnieuw onderzocht worden door de grondwettelijke justitie.

De regering en een groot deel der gebreidelde pers trachten nog steeds struisvogelpolitiek te spelen, de feiten te ontkennen of te verkleinen. Dat is een echt Nederlandse regeringstactiek van na de bevrijding, een der kenmerken van de politiestaat die hier te lande op schier elk gebied heerst.

Iedere poging om goedwillenden de ogen te openen, moet worden aangegrepen om de rechtsstaat te herstellen, op straffe, en dan op gevaar, van gewelddadige ingrepen bij nalatigheid.

Slechts in een rechtsstaat kunnen vrede, rust en veiligheid heersen.
De politiestaat voert tot revolutie.

Als alle andere rechten zijn ontnomen, is het recht op revolutie volkomen gemaakt." (Thomas Paine.)

De enige wijze om daaraan te ontkomen, is eerlijk schuld belijden, gepleegd onrecht herstellen, de "na-oorlog"-schuldigen op rechtvaardige wijze straffen, in het vervolg rechtvaardigheid en recht betrachten.

Indien de regering ook thans daartoe niet mocht overgaan, kan zij aannemen, dat wrok, wraaklust en omwentelingsdrang steeds dieper doorvreten, totdat het gezag van Kerk en Staat volledig is ondermijnd.

Helaas zijn er zelfs zogenaamde intellectuelen die met sarcasme of hoon publicaties omtrent de rechteloosheid beantwoorden; die spreken van sensatie indien enkelingen zich inspannen om voor de menigte het onrecht te ontleden en verdrukten weer een levenskans te bezorgen.

Die zogenaamde intellectuelen zijn dezelfde die heftig tekeergaan, indien zij slechts vrezen dat in een verre toekomst hun niet voor honderd procent recht zal worden gedaan zoals zij dat recht zien.

Een enkel uur van behandeling zoals de politieke verdachten, voor wie de brochure het opneemt, maanden of jaren hebben ondergaan, zou afdoende zijn om die personen begrip van recht bij te brengen, maar dat middel zou onrecht zijn.

De mishandelingen, waarvan de brochure spreekt, hebben plaatsgehad in de jaren 1941-1947. Zelfs in 1948 zijn gruwelen voorgekomen.

Thans nog is de voeding in verschillende bewarings- en verblijfplaatsen slecht.

Indien de Staat voldoende gelden beschikbaar stelt, kan de enige conclusie zijn, dat een gedeelte der middelen niet voor het bestemde doel wordt aangewend. Dat kan de overheid niet doen constateren door "controle" op de gebruikelijke wijze. Niet na voorafgaande aanmelding, doch onverwacht dienen de hoogste justitiële ambtenaren tijdens de maaltijden hun slag te slaan, te ruiken en te proeven wat de bewaarden en gevangenen te eten krijgen.

Enige dagen maag- en darmstoornissen moeten zij voor het algemeen welzijn over hebben.

De brochure van schrijver zou ik belangrijk kunnen aanvullen, alhoewel de feiten op voldoende wijze naar voren zijn gebracht. Het boekje is geen lectuur voor kinderen, evenmin voor sadisten.

Men mag aannemen, dat de wijze waarop de verspreiding geschiedt, de beste waarborg is, dat te jeugdige personen geen kennis van de inhoud krijgen.

Het buitenland echter zal de brochure wel leren kennen; daar is Nederlands naam door de Bijzondere Rechtspleging reeds sedert jaren slecht.

De Nederlandse Staat moet gereclasseerd worden ook over onze grenzen; daartoe is een ingrijpen van de regering nodig, doch dat kan niet geschieden alvorens de oorsprong van alle kwaad, gelegen in de Londense Koninklijke Besluiten en de daarop steunende Bijzondere of Buitengewone Rechtspleging, in de ruimste zin genomen, wordt veroordeeld en volledig is opgeruimd.

Wie aansprakelijk zijn voor de misdrijven aan politieke verdachten begaan, is bekend: de achtereenvolgende regeringen, het Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging, met al hetgeen daartoe behoort, zoals het B.N.V., P.O.D., P.R.A.(C.), tal van beheerders en bestuurders door het Nederlandse Beheersinstituut aangesteld, en dit instituut zelf, kampcommandanten, bewakers en bewaaksters, verschillende ambtenaren van de Koninklijke Marechaussee en andere organen.

Duizenden, die eerst door de Bijzondere Rechtspleging zijn mishandeld, beroofd en gedood, of hun erfgenamen, zijn bovendien in de greep van de fiscus geraakt. Inspecteurs en accountants van 's Rijks Belastingen, fiscale recherche en F.I.O.D., de Centrale Vermogens-opsporingsdienst hebben het oirbaar gevonden, dezelfde slachtoffers nog eens te kwellen met verhoren en met aanslagen, die tot in tonnen en miljoenen lopen.

Het is zover gekomen, dat Procureurs- en Advocaten-Fiscaal, wanneer zij politieke verdachten een onvoorwaardelijke buitenvervolginstelling gaven, op het bewijsstuk een aantekening plaatsten, welke voor de inspecteurs een aanduiding was om de ongelukkigen op te vangen en onder waanzinnig hoge aanslagen te bedelven, terwijl die belastingplichtigen geen argwaan in de venijnige aantekening hadden.

Dergelijke aantekeningen zijn gesteld ingevolge een regeling tussen de departementen van Justitie en Financiën!

Hetgeen ik vermeld, kan ik bewijzen.

Mijne gegevens hebben een omvang aangenomen, dat jaren nodig zouden zijn om ze geheel te verwerken. De goede, wellicht nog dommelende, meerderheid der Nederlanders weet niet eens dat en hoe sedert jaren bewijsmateriaal van politieke verdachten, door opsporings- en onderzoekende ambtenaren in beslag genomen, verdwenen is, zodat de beschuldigten zich niet met succes hebben kunnen verdedigen bij Tribunalen, Bijzondere Gerechtshoven, Zuiveringsraden en dergelijke.

Zij weten misschien ook niet, dat en hoe talrijke dossiers geheel of ten dele zijn verdwenen of vervalst en dat stukken zijn vernietigd.

Evenmin is het hun bekend, dat en hoe valse verklaringen aan getuigen en andere verdachten zijn ontlokt of afgeperst.

De kamppsychose en kampneurose is veroorzaakt door kampcommandanten en bewakers en uitgebuit door rechercheurs van K.O.D., P.R.A.(C.) en andere instanties.

Kort aangeduid bestaat deze toestand hierin, dat verhorende ambtenaren de verdachte of getuige op allerlei wijzen, met vriendelijkheid, bedreiging, geestelijke of lichamelijke mishandeling bewerken, hem, in strijd met de

waarheid, mededelen, dat X allerlei bezwarende verklaringen over hem heeft afgelegd en hem voorhouden dat bij erkenning van feiten eerstdaags zijn invrijheidstelling zal plaatshebben.

De verhoorde verklaart daarop uit angst of woede zijnerzijds gefantaseerde dingen, die hem soms werden gesuggereerd.

Herhaaldelijk heeft de pers dergelijke gevallen behandeld. Aldus zijn er vele rapporten opgemaakt, die gediend hebben als bewijsmateriaal bij Tribunalen, Bijzondere Gerechtshoven, Zuiveringsraden, belastinginspecteurs enzovoorts.

Om te zwijgen van medeburgers, die maandenlange mishandelingen hebben ondergaan en rechtstreeks met geweld tot bepaalde verklaringen zijn geprest. Wanneer jarenlang honderden mensen gedetailleerde gegevens verstrekken omtrent schandelijke instructie-methoden door verhorende ambtenaren en wanneer men als jurist zelf heeft meegemaakt, hoe getracht wordt gegevens tegen verdachten te construeren, dan weet men dat de toestand rot is.

Dan moet men ook aannemen, dat aan zeer vele uitspraken van Tribunalen en Bijzondere Gerechtshoven geen of weinig waarde mag worden toegekend, omdat immers processen-verbaal en getuigenverklaringen al te vaak onjuist en meinedig zijn.

In afwijking van de conclusie waartoe dr. van der Vaart Smit komt, acht ik het noodzakelijk, dat ter verantwoording worden geroepen degenen die schuldig zijn aan de chaos der Bijzondere Rechtspleging en aan de daarmee samenhangende mishandelingen.

Ter aanvulling op de gegevens van schrijver laat ik volgen een gedeelte van hetgeen een groep van ex-politieke delinquenten mij berichtte. De daarin genoemde drie namen laat ik weg. Namens de groep schreef een hunner: „Wij hebben meegemaakt hoe onder drie opeenvolgende katholieke ministers van justitie het sadisme in de kampen hoogtij vierde, hoe wij geestelijk maar ook lichamelijk mishandeld werden. Hoe zonder vorm van proces al onze meubelen geroofd werden, onze vrouwen verkracht, onze kinderen weggevoerd werden, zelfs pasgeboren kinderen van de moeder weggenomen werden. Ik heb het bewust vermoorden gezien van de slachtoffers.

U wilt namen weten: nu in cel 412 in Scheveningen, gang B, is de oud-luitenant van de artillerie.... de hongerdood gestorven.

Drie weken lang had men om een dokter gevraagd die niet kwam; twee dagen later was hij gestorven.

De kolonel gaf men geen insuline en ook hij stierf kort daarop.

Nog tientallen namen zou ik u kunnen noemen. In de kampen hielpen de doctors mede om ons kunstmatig 30 % onder het normale lichaamsgewicht te houden.

Pas wanneer hongeroedeem in zijn ergste vorm dreigde, kreeg men extra-voedsel, wat de pers aanleiding gaf om te schrijven dat de politieke delinquenten in de kampen eieren kregen.

Zes weken konden wij ons niet wassen (Fruit weg), samengeperst met zeventig mensen in een kelder waar slechts plaats was voor hoogstens vijftig. Hongeroedeem, schurft, bloed-diarree, ringworm was schering en inslag door gebrek aan de meest primitieve hygiënische toestanden die er in de kampen heersten.

Uit Duindorp werden wij weggeknuppeld door het corps Koninklijke Nederlandse Marechaussees dat onder leiding stond van de heer... die dit alles zag gebeuren en er niets tegen deed. Hij is intussen tot kolonel bevorderd. In Westerbork werden zwangere vrouwen op een ladder gebonden en zo door het kamp rondgedragen. Men speelde kaart op de buiken van deze zwangere vrouwen onder de woorden: "dat moffenkind wat je bij je draagt mag gerust kapot gaan."

Kampbewakers en kleinere beulen, zelfs kampcommandanten, deden aan de mishandelingen mede.

Die jongen Peters werd in de Fruitweg iedere week ongeveer zijn kaak in elkaar geslagen en werd dan in het prikkeldraad van de zogenaamde Spaanse ruiters geranseld.

Een andere aanvulling ontleen ik aan een recent schrijven, eveneens met weglating der (volledige) namen van de daders:

"Wat zou ik bereiken indien het gelukte een aanklacht tegen een van dat gespuis ingediend te krijgen, bijvoorbeeld tegen, om enigen te noemen, een Piet S. (veertien jaar gezeten wegens pakjes stelen uit auto's), een M. van de Levantkade, commandant K. (kamp Schokland, gewezen bootwerker uit

Rotterdam), sadist, die zijn slachtoffers tot hun lippen door een modderig vijvertje lopen liet en een geweer op het slachtoffer liet leegschieten, de man die nachts onder toezicht van.... zijn mishandelingen uitvoerde, de mensen met vijftien graden vorst op blote voeten een uur en langer naar het werkobject liet lopen, met medewerking van de heren P. en anderen?"

Het rapport dr. van der Vaart Smit is sedert meer dan een jaar aan de regering bekend. Op 25 April 1949 heeft de schrijver een verzoekschrift gezonden aan de Minister van Justitie, dat ik als bijlage heb opgenomen. Tot nog toe heeft de regering niet ingegrepen.

Deze publicatie van het rapport is een eerste antwoord op dat stilzwijgen. De moedige schrijver wil ik niet toevoegen, hetgeen Gijsbert Karel van Hogendorp op 28 Juni 1828 aan zijn zoon schreef: „Gij hoopt op een man met een kop, en ik zie klaar, dat het blijven zal bij den man zonder kop."

Moge blijken, dat spoedig regeringskringen zelve een einde aan de onhoudbare toestanden maken.

Uit de publicatie moge iedereen zichzelf een oordeel vormen over hetgeen in Nederland is geschied en zich afvragen of onder ambtenaren en onder andere in handel, nijverheid of in enige tak van werkzaamheid zich als fatsoenlijke mensen voordoende personen wellicht sadistische schurken steken, die jarenlang duizenden mensen, politieke verdachten, hun vrouwen, mannen, kinderen en verdere familieleden, lichamelijk of geestelijk hebben mishandeld of financieel benadeeld.

Het gaat om honderdduizenden benadeelde mensen.

God sprak: "Laat Ons de mens maken naar Ons beeld en gelijkenis.... En God schiep de mens naar Zijn beeld, naar het beeld van God schiep Hij hem: man en vrouw schiep Hij hen." (Genesis)

Zij, die de Bijzondere Rechtspleging hebben uitgevonden en gedurende jaren lieten voortwoekeren, schijnen te zijn vergeten, dat het betreft, die zij hebben voorgeworpen aan een stelsel, waaraan zelfs de meest integere en scherpzinnige groepsrechters, die in de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie hebben zitting genomen, zijn ten offer gevallen.

Geen van die juristen immers kan weten of zelfs maar vermoeden hoevele door hen gewezen sententies met haar enorm hoge straffen juist zijn, want onbewust bouwden zij hun uitspraken op verklaringen van zogenaamde rechercheurs en andere ambtenaren, van welke zeer velen onbekwaam, anderen onbetrouwbaar waren, en op beschuldigingen afkomstig van door kamppsychose en -neurose bevangen gedetineerde verdachten en getuigen.

Prof. Mr. G. RUSSEL

MOORDEN EN MISHANDELINGEN
in de bewaringskampen en interneringskampen
in 1945 en 1946

Aangemoedigd door een suggestie van mijn raadsman tijdens mijn procedure, tevens voorzitter van de bond van oud-illegale werkers, leg ik dit geschrift in zijn hand met de vraag aan ieder, die met deze dingen van doen heeft, om dit materiaal te willen bezien en de consequenties, die uit een en ander voortvloeien, onder het oog te willen zien.

Oorspronkelijk is dit geschrift in kortere vorm als memorie door schrijver dezes ter gelegenheid van zijn verhoor als getuige door de Parlementaire Enquêtecommissie op *18 Mei 1948* aan de voorzitter dier commissie, mr. L. A. Donker, in zijn functie van Tweede Kamerlid overhandigd en door hem als zodanig aanvaard. Dit gebeurde, daar schrijver dezes binnen de Tweede Kamer vrij was op volkomen wettige wijze.

Nadien werden afschriften aan verschillende autoriteiten ter hand gesteld. De tendens dezer actie was, om met het oog op de komende jubileum- en inhuldigingsfeesten, op een zo brede amnestie aan te dringen, dat deze als een dikke streep onder de gehele aangelegenheid zou kunnen gelden.

De gratie is achter de rug. Zij heeft - al hebben velen van haar kunnen profiteren - in de kampen, en niet alléén daar, algemeen teleurgesteld.

Zij betekende geen dikke streep onder de gehele aangelegenheid, slechts een betrekkelijk kleine verlichting van straf voor een aantal naar verhouding niet al te zwaar getroffen.

Zo blijft de zaak aan de orde! Voorts verzoek ik om in het oog te willen houden, dat in het hierna volgende geen volledig overzicht wordt geboden.

Slechts een fragment van het overweldigende materiaal kwam binnen mijn bereik. Ook beschik ik niet over de scherpe toetsingsmethode der justitie en kon nimmer een opzettelijk onderzoek instellen.

Ik kan dus niet waarborgen, dat geen enkel detail aanvechtbaar zou zijn. Maar ik heb de mij verstrekte getuigenissen naar het beste weten van mijzelf en enige vertrouwde lotgenoten zo zorgvuldig mogelijk geschift; alles wat ons

ongeloofwaardig voorkwam of slechts door een enkele kon worden bevestigd, als niet voldoende gefundeerd ter zijde geschoven, excessen weggelaten, mij beperkt tot verklaringen van serieuze mensen, die bereid bleken desgewenst onder ede te bevestigen, wat zij mededeelden en zodoende slechts een fractie van het mij verstrekte materiaal gebruikt.

Op deze wijze ontstaat een nog zwak beeld van de werkelijkheid.

Deze is erger geweest dan hier beschreven wordt.

Mocht onverhoopt een enkel detail gecorrigeerd moeten worden — het is mogelijk — anderzijds staat vast, dat een volledig overzicht een zeer zwaar boekdeel zou vullen, dat de hier gewekte indruk op vreselijke wijze zou versterken.

In het kamp aan de Levantkade te Amsterdam, met (behalve de vrouwen) een drieduizend vijfhonderd man, moesten de geïnterneerden in de beide grote mannenloodsen nacht en dag plat op het schaarse stro blijven liggen.

Alleen voor het luchten - eens per dag - kwamen zij overeind.

Zij kregen, nadat zij bijvoorbeeld in de school aan de Polderweg te Amsterdam gedurende veertien dagen (8 tot 22 Mei) niet anders hadden gehad dan in totaal drie keer een hompje brood en vijf keer één schepje eten, gedurende de eerste vijf dagen in het geheel niets dan uitsluitend water, daarna gedurende zeer lange tijd 's morgens één half sneetje brood, 's middags eveneens één half sneetje brood en 's avonds een kleine hoeveelheid middageten, namelijk een zesde liter, meest dunne soep.

Dit middageten ontbrak vaak, zodat men dan het leven hield op in totaal een snee brood per dag plus een paar slokken water. Voegt hierbij, dat de mensen in de tijd van het „luchten" steeds zwaar afgeëxerceerd werden, men moest niet alleen telkens looppas maken, maar over het hele terrein met zijn ruw plaveisel van kinderhoofdjes dwars door plassen en vuil heen “kopje duikelen", robben, rollen enzovoort.

Wie het ooglijkst pak droeg moest door de vuilste plassen! En dat de ganse tijd door, zulks met de duidelijke bedoeling de mensen af te beulen en zo miserabel mogelijk te maken. Voegt hierbij, dat men de mensen geheel uitgeplunderd had, hen van das, bretels, boordeknoopjes, overalls, goede schoenen, bagage enzovoort had beroofd.

Voegt hier dan nog bij, dat velen hunner, bij wijze van extra luchten, met de handen een vreselijk vuile mesthoop leeg moesten halen, telkens een vrachtje met de handen tegen de kleren gedrukt dit een half uur ver weg naar de schuit moesten brengen, wekenlang de gehele dag door, en men kan zich voorstellen, dat spoedig de hele kampbevolking een wanhopige, vreselijk vuile, merendeels zieke massa stinkende paupers was, die met hun gemillimeterde hoofden, maar ongeschoren gezichten meer op bandieten dan mensen geleken.

In dit kamp waren zware mishandelingen aan de orde van de dag, gewoonlijk zo dat degene, die men "nemen" wilde, op handen en voeten moest gaan zitten, het zitvlak omhoog en dan met een gummiknuppel, de geweerkolf of een eind hout werd afgeranseld.

Dit geschiedde nu met deze dan met gene, soms met velen tegelijk, de gehele dag door.

Aan het gejammer was nimmer een einde. En dan ging het vaak tot bloedens toe of totdat men er bewusteloos bij neer lag. Zelfs dysenterielijders werden mishandeld, meermalen dermate, dat bloed en vuil, uit hun lichaam geslagen, zich over het gehele lichaam verspreide tot in hun nek toe.

Er werd ontzaglijk veel geslagen. Het is een wonder wat de uitgemergelde en afgebeulde stakkers verduren konden. Trouwens, die het niet volhouden konden, vertellen het niet meer na.

Vaak vormde bij het mishandelen het zogenaamde „grammofoonplaatdraaien" voor de bewakers een bijzonder vermaak.

Dat is, dat men met een vinger in het oor en met een vinger van de andere hand op de grond om zijn eigen as moet draaien. Het tempo wordt hierbij door gewerschoten opgedreven.

Zelfs sterke mannen krijgen na een kwartiertje het schuim op de mond en vallen bewusteloos neer, laat staan de ongelukkige slachtoffers van het Lavantkade-regiem!

Wie het kampleven niet langer volhouden konden en helemaal ziek werden, verdwenen naar de strafloods naar het hok "verboden voor onbevoegden" en vonden hier hun einde.

Ziek was eigenlijk iedereen. Dysenterie, schurft en dergelijke heersten sterk. Men liet de lijdens eenvoudig in hun vuil liggen en de stank, die bij deze zieken heerste, was meer dan vreselijk. Gelukkig is de natuur zo barmhartig, dat de lijdens de stank die het gevolg is van hun eigen toestand, zelf niet meer ruiken.

De geneeskundige dienst was een bespotting.

Kortom, het was een vreselijke toestand! Hoeveel ongelukkigen op deze wijze hun einde vonden is aan de kampbewoners niet bekend geworden. Het zijn er ongetwijfeld talloos velen. Zij zijn in wezen beestachtig vermoord, na beestachtig mishandeld te zijn.

In het algemeen is, wat hierboven van de Levantkade kort wordt aangeduid, voor de meeste kampen en bewaarplaatsen in gelijke mate geldend.

Er is zo goed als overal op ontzettende wijze hongergeleden. Hongeroedeem hebben duizenden gehad.

Mishandeld tot uit den treure zijn er tienduizenden.

Geslagen met gummiknuppels, geweerkolven, karwatsen, stukken hout enzovoort, is er niet slechts in 1945, maar ook in 1946 tot zelfs 1947 toe over het gehele land.

Ik herhaal de beschrijving hiervan - ten einde niet eentonig te worden - niet telkens opnieuw, maar beperk mij in het volgende tot de vermelding van datgene, wat na het reeds genoemde buitengewoon kan worden gekenschetst.

Tot dit buitengewone reken ik, dat in Vlaardingen in het kamp „De Vergulde Hand" er van het begin af aan twintig mannen aan de ketting geklonken worden.

Van hen zaten er vier met drie kettingen aan elkaar, dag en nacht. Zulk een ketting bestond uit negen schalmen halfduims ijzer, samen negen pond wegende, die alleen soms voor een bad en verschoning werden losgeslagen, maar direct er na door de smid weer vastgeklonken.

Zich ontkleden kon men natuurlijk niet. Men moest samen naar de wc, lag gezamenlijk in het stro en moest precies tegelijk gaan liggen en opstaan.

De enkels gingen door het wrijven der ijzers spoedig stuk, maar dit werd medisch niet verzorgd.

Het mocht niet. En in 1947 heb ik wonden gezien, door deze ijzers gemaakt, die na twee jaar nog niet genezen waren, onder andere van de heer Valstar uit Naaldwijk, die vier en een halve maand in deze ijzers gelopen heeft.

Eens, toen drie man wegliepen, werden voor straf ruim honderd man tegelijk voor geruime tijd in de kettingen gelegd.

Uitvinder van deze marteling was de kampcommandant A. Maar hij staat niet alleen.

Ook in het kamp Vianda te Hoek van Holland gebeurde hetzelfde, eveneens in het kamp Avegoor en niet te vergeten in de zeer zware Carel Coenraad-Polder in Groningen, waar men de kettingen bovendien nog met grote meest met zand gevulde granaathulzen verzwaarde.

Van bijzondere aard mag ook genoemd worden, dat het voor mannen en vrouwen bestemde kamp Borger „met ongeveer tweehonderd geïnterneerden” een vrouwelijke kampcommandant had, mej. B., een type straatmeid, die, met een complete middeleeuwse gesel, een uit zeven leren, van knopen voorziene riemen bestaande gesel gewapend, mannen en vrouwen regeerde.

Zij liet haar slachtoffers met ontblote ruggen voor zich bukken en sloeg er dan bij de bestraffing van echte of gefingeerde lichte vergrijpen en bij het verhoren met dit tuchtwerktuig onbarmhartig op los.

Ook liet zij het vaak door haar personeel doen. Zij was experte in het verzinnen van straffen. Wat denkt men bijvoorbeeld van een rentocht door het dorp (ik noem als slachtoffer een zekere Stevens), waarbij de hiermee bedachte hardlopend het ganse dorp door moest, een bewaker per fiets naast zich, die er onderweg geregeld met een eind hout op los sloeg, en de opvoeding van de jeugd van Borger hierdoor?

Bijzonder berucht is het kamp te Westerbork.

Wat hier de vrouwen is aangedaan tart elke beschrijving. Vele vrouwen en meisjes durven het gebeurde uit begrijpelijke schaamte zelfs aan hun naaste verwanten niet te vertellen.

Naakt uitkleden door troepen sadistische mannen - bewakingspersoneel en nog achtergebleven Joden - kaalscheren van onder en boven, was bij de eerste transporten regel.

Meer dan eens moet er met de gummiknuppel in de geslachtsdelen „gewerkt” zijn, zogenaamd om „kleine Mussertjes er uit te halen”.

Medegedeeld werd ons, hoe een zwangere vrouw meer dan eens rondom een barak is gejaagd, dat na drie dagen een spoedig gestorven kind is geboren en de vrouw zelf maandenlang aan de rand van de dood zweefde.

Zwangere vrouwen schopte men op vreselijke wijze tegen de buik.

Geblinddoekte (en vastgebonden) vrouwen werden door gehele groepen misbruikt.

Medegedeeld werd ons, hoe een vrouw (de naam is ons bekend, de patiënte wordt voor rekening van het DGBR medisch verzorgd, zij moest in 1948 nogmaals worden geopereerd) een grote wortel met de geweerkolf in het geslachtsdeel gehamerd werd, waardoor het onderlijf openscheurde en later wegens infectie de baarmoeder moest worden weggenomen, zodat deze dertigjarige gehuwde vrouw onvruchtbaar werd!

Gruwelen van onzedelijkheid, waartoe men de twintigste eeuw niet meer in staat zou hebben geacht, zonder tal zijn hier begaan.

Dikwijls ook werden mannen vlak bij de vrouwenbarak gemarteld, opdat hun vrouwelijke daar gevangen verwanten op deze wijze tevens gekweld konden worden, enzovoort.

Trouwens, naaktparades en mishandelingen van onzedelijke aard zijn niet het monopolie van Westerbork geweest. Zij worden van vele plaatsen en uit alle delen van het land gemeld, tot het meest ongelofelijk schijnende toe, als bijvoorbeeld het te Duindorp geverifieerde geval van een bewaker, die een meisje met geweld de borst afdraaide.

Van het vrouwenkamp Plompstorengracht te Utrecht deelt men naaktparades tot zelfs nog in de winter van 1945-1946 - en dan buiten - mede!

Te Gouda werden zeven vrouwen, onder wie een moeder van veertien kinderen, door een bengel op last van hogerhand van onder en boven kaalgeknipt.

Andere getuigen delen mede, dat zij te Apeldoorn gezien hebben, hoe een meisje ondersteboven is vastgebonden, naakt, een trechter in haar geslachtsdeel werd geplaatst en een bewaker hierin urineerde.

Te Winschoten waar men de uit Duitsland teruggekeerden verwerkte, lagen in het grote huis van bewaring en daarna in de vieze leerlooierij van Hart (kamp Hart) ongeveer achthonderd mannen en vijfhonderd vrouwen.

De mannen beneden, de vrouwen boven.

De ondercommandant van Midwolda, C., inspecteerde hier de vrouwen bij voorkeur, wanneer zij wegens het noodzakelijke wassen van hun kleren naakt onder de dekens lagen, joeg ze er dan uit en maakte zijn gein.

Bij een dezer gelegenheden werden zwangere vrouw naakt van de trap afgeworpen. Zij bleef (de trap is vier tot vijf meter hoog) beneden bewusteloos liggen.

Toen hierop de mannen beneden protesteerden, moesten zij buiten aantreden en werden zo hardhandig onder handen genomen, dat er drie mannen met gebroken ribben bleven liggen.

Toch hadden zij geen verzet gepleegd, alléén geprotesteerd.

Te Axel werden Dee van Es en Marie Antheunisse in een aardappelkelder opgesloten.

Later vond een opzichter van de Nederlandse Heidemaatschappij in het kamp Grote Eiland onder Sint Jansteen de lijken dezer beide als fatsoenlijke vrouwen bekendstaande slachtoffers, beiden met een paardelijn om de hals.

Zij waren blijkbaar gewurgd.

De aardappelkelder, waar hun lijdensweg begon, behoorde aan een zekere D. uit Axel, lid van het tribunaal Terneuzen, doch hieruit verdwenen, toen hij op heterdaad betrapt werd bij zijn bemiddeling ten gunste van de industrieel

G. van der Peijl uit Terneuzen, die door het tribunaal tot honderdvijftigduizend gulden boete was veroordeeld en door D., die deze boete zelf had helpen opleggen, zich tegen tien procent commissie een belangrijke reductie zag aangeboden.

Mishandelingen van vrouwen door vrouwelijke bewaaksters, slaan, opsluiten gedurende vele dagen en nachten in te nauwe kasten, waarin de slachtoffers alleen staan konden, verknippen van het haar tot bloempot model, uittrekken van de nagels voor straf, enzovoort, tot het meest onmenselijke toe, het is een verschrikkelijk register van culturele smaad en schande.

Wat in het kamp Albino, in de Korenbeurs te Groningen, te Dordrecht, te Gorinchem en waar niet al, met vrouwen gebeurd is, het is te erg om alles te noemen.

Onderzoek?? Er zijn direct en indirect betrokkenen, die er meer belang bij hebben het bewijsmateriaal te laten verdwijnen....

Wij spraken over Westerbork. De mannen zijn er hier niet beter afgekomen.

Men denke zich in wat het was toen een aantal mannen bij binnenkomst over de toegangsweg naar binnen moesten robben en toen in de grote betonnen gang door marechaussees en bewakers (deels van Veenhuizen gekomen) aldus werden ontvangen, dat zij eerst met het gezicht tegen de muur, benen achteruit, in hangende houding drie kwartier met de bagage in de ene hand, de andere hand met de naamkaart hoog tegen de muur, moesten blijven staan, waarbij het slagen regende en velen met het gezicht tegen de muur gebeukt werden, daarna met de handen tegen de muur, benen gestrekt achteruit, op de tenen moesten staan, zodat de marechaussees en bewakers onder hen door konden lopen.

Hierbij schopten zij de mensen van de benen, waardoor ze met het gezicht op de grond sloegen (onder anderen de heer H. Kroon, Hagendwarsstraat 24 te Meppel). Dit was de entree!

Het vervolg bleef hiermede in overeenstemming.

Er is te Westerbork ontzettend veel geslagen, eerst binnen, later buiten het kamp. Vermoord is bijvoorbeeld de heer Dekker van Enschede, die,

terugkomende van zware uitputtende dwangarbeid op de heide, op circa twintig meter van zijn barak in elkaar zakte.

Hij werd toen vreselijk geschopt en geslagen, vervolgens buiten zicht van de anderen achter de barak gesleept en hier verder mishandeld. De volgende morgen om half negen was hij dood.

Aan de gedetineerde artsen werd opgedragen te constateren dat hij normaal ten gevolge van een longontsteking was overleden, maar zij weigerden.

Een oude man van zeventig jaar werd, toen hij in zijn honger een verloren slablaadje van de grond opraapte en opat, door de bewaker E. ontzettend geslagen. Behalve deze E. waren met name de bewakers F. en G. om deze praktijken berucht.

In de ziekenbarak 81 regeerde een verpleegster, mevr. H., die aan de patiënten, meest dyscenterielijders, gedurende soms veertien dagen alle eten onthield, zodat vele ongelukkigen stierven.

Soms stonden hier tien lijken tegelijk boven de aarde. De vrije arts Bauduin van Coevorden heeft ten slotte aan de gruwel van deze „verpleegster” een einde gemaakt.

Getuigen van het gebeurde zijn de mannen, die de lijken moesten wegbrengen. Hun naam en adres staan ter beschikking.

Aan een der slachtoffers, de oude heer Toxopeus, weigerde zij de toestemming om zijn testament te maken.

De beproevingen, waaraan zij de mensen blootstelde, kent men bijvoorbeeld uit het geval dat zij eens toch eten verstrekke, namelijk pap, maar toen tevens de mensen een injectie gaf, zodat alles van boven en onder er weer uit kwam, waarna de getroffenen opnieuw gedurende vele dagen in het geheel niets kregen.

Ook liet zij eens een lijk met ongebluste kalk bewerken.

De gedetineerde artsen gingen de zieken wel rond, maar zij kregen geen medicijnen ter beschikking, hoewel hier grote hoeveelheden van aanwezig waren.

De uitputting van de duizenden in Westerbork was zo groot, dat elke dag bij het appèl tientallen uit de rijen vielen.

Een zeer beruchte dag was te Westerbork de negentiende December 1945, toen een paar bataljons van de NBS met gevechtswagens, uitgerust met mitrailleurs, en motoren het kamp binnenvielen en rondraasden.

Elke barak werd afgezet. Ieder werd van boven tot onder gefouilleerd. Slagen vielen overal. In barak 66 werden geheel zonder aanleiding schoten gelost. Het barakhoofd van barak 67 werd op een bank gelegd en met een dikke knuppel zwaar over zijn maag afgerost. Het was een furie van verschrikking.

Eens liepen te Westerbork een vijftal gedetineerden weg, doch, ter plaatse onbekend, werden zij spoedig in een bos omsingeld.

Toen zij met de handen omhoog ten teken van overgave zich voor hun vervolgers opstelden, werden drie van hen doodgeschoten, onder anderen de heer Huizing van Beilen, voormalig brandweer-luitenant te Den Haag; de vierde werd zwaar gewond en overleed kort daarna, en de vijfde, de heer Burgman van Amsterdam (Da Costakade 192bis) slaagde er in zich te verbergen, gaf zich later over en bracht er toen, hoewel zwaar mishandeld, het levend af.

Niet onvermeld moeten blijven de mishandelingen te Zweeloo. Hier maakten de kampcommandant en zijn helpers er een sport van de mensen met zware stokken op het hoofd te slaan.

Een der slachtoffers, naar Westerbork overgebracht en hier opnieuw onder handen genomen (in een ton heen en weer gerold en geslagen), overleed aan de te Zweeloo opgelopen wonden.

Vele oudgasten van Zweeloo lijden steeds nog aan hoofdpijnen en zenuwziekten (we ontmoetten een dergelijke die zenuwtoevallen op deze wijze levenslang meeslepen moet).

Voorbeelden zijn onder anderen de heren F. en A. G. Warrink uit Emmen. Van het huis van bewaring te Almelo meen ik als meer dan ergerlijk te moeten noemen hoe hier de straf bestond van de dusgenaamde „moffentrap”.

Het slachtoffer kreeg dan bevel zich gebukt, de benen wijd van elkaar, op te stellen; de bewaker, die de straf voltrok, nam van achteren zijn aanloop en gaf

met zijn zware soldatenlaars de ongelukkige een geweldige trap tegen de geslachtsdelen.

Dit doet een onduldbare pijn.

Men beledigt de beesten wanneer men dit beestachtig noemt.

Specialiteit in deze straf was volgens de getuigen de bewaarder I. Getuige, aan wie deze straf ook zelve werd toegepast, is onder anderen de heer H. Neumann, Prinsekampweg4 te Almelo.

Ook elders kwam deze mishandeling voor. Te Almelo is het verder met nieuw aangekomen groenen herhaaldelijk gebeurd, dat de officiële bewakers samen met NBS-mannen deze groepen buiten opstelden, gezicht tegen de muur, en dan allen op de rij af van achteren met een gummiknuppel dermate op het hoofd sloegen, dat de mensen bewusteloos neervielen. Gehele rijen!

Spelenderwijs!

Bij verhoren werden de mensen hier vaak aldus aangepakt. Men dwong hen hun hemd over liet hoofd te trekken, zodat zij niet konden zien waar de slagen vandaan kwamen, en sloeg er dan, met alles wat men vangen en grijpen kon, op los.

Het gehuil en gejammer der slachtoffers werd hier dag en nacht gehoord. De bewakers J.. K., I... M , N.. O. en P. sloegen onophoudelijk.

Ook karwatsen werden hierbij gebruikt. Een geval is bekend van een uitgeslagen oog dat op de wang bleef hangen en wonder boven wonder toch nog terecht is gekomen.

Tot de meest mishandelden behoren hier A. ten Oever, Slettenaar, Nijboer, Schalk en Rutgers. Deze mishandelingen vonden regelmatig tot eind 1946 plaats.

Ook de PRA-mannen waren hieraan schuldig, onder anderen Q. R. S. en T. Met hun medewerking is bijvoorbeeld de heer Kip Sr. uit Ootmarsum na verschrikkelijk toegetakeld te zijn dermate opgehangen, dat hij met zijn tenen nog juist de grond bereiken kon en in deze toestand opnieuw eindeloos geslagen, ten slotte in de “ijzeren kooi” opgesloten.

Ook heeft dit mishandelen in het bijzijn van een “dame”, mej. U. plaatsgevonden.

Te haren believe lieten J en enkele PRA-mannen een aantal gevangenen eerst ontbloot en geblinddoekt een tijdlang op de stenen vloer liggen, totdat zij goed koud waren, wierpen toen een aantal emmers water over hun slachtoffers uit en joegen er toen met allerlei voorwerpen blindelings op los.

Kentekenend voor de mentaliteit hier is onder andere, hoe men zekere Bonko Rutgers, een sterke jongeman, eerst in de ijzeren kooi sloot, toen zijn oude vader voor de tralies haalde en de grijze voor de ogen van zijn machteloos

toeziende zoon vreselijk sloeg, tot de oude er bewusteloos bij neer lag. Dit was als "straf" voor de zoon bedoeld!

Iets anders - ik vermijd het om gevallen van gelijke aard bij herhaling te noemen - is, hoe in cel 3 van de „Oxenhof" bij Deventer de mannen (een zevental) spiernaakt gedurende drie volle weken dag en nacht zonder matras op de koude vloer moesten blijven liggen. Een dezer zeven was de heer D. Kwakkel uit Kampen.

Nog erger was trouwens de strafcel van het fort „Blauwkapel" bij Utrecht. Hierin vertoefden regelmatig drie, vier, vijf of meer mensen. Het is een kelder waarin men komt door een luik in cel 5 en die, vrij groot, onder een aantal cellen doorloopt.

De bovengrondse cellen, de dusgenaamde donkere cellen, doen hun naam reeds alle eer aan. Maar in deze keldergevangenis komt in het geheel geen daglicht en het kleine elektrische lampje was regelmatig stuk. Voorts stond er steeds meer dan een voet water in de cel, de matrassen waren geheel doorweekt, de muren bedekt met een dikke laag salpeter en witte schimmel en het verblijf was er dan ook vreselijk.

Deze kelder deed aan de beruchte keldergevangenis der GPOE, de Schlüsselburg bij Leningrad, denken.

Hij was, terwijl de donkere cellen reeds onbewoonbaar waren, veel erger dan dit. Bovendien kreeg men er nooit middageten, slechts waterpap met brood, een enkele maal afgewisseld met wat cakes en zeer zeldzaam een klein stukje corned beef.

In deze kelder hebben onder anderen "gewoond" de heren Wagenaar, oud-burgemeester van Tilburg, Broekhoven, Schuilenburg en Kruit.

Geslagen werd er op fort „Blauwkapel" veel door de bewakers V. en W. Overigens, ook deze kelder staat niet alleen. Ik noem de kelder van fort Honswijk, tien meter onder de grond, waarin onder anderen de heer Gemmeke woonde en - nog erger – dr. A. Grote van Februari tot Juli 1946, also gedurende vijf maanden, in het kolenhok moest verblijven, dat 1.50 m hoog, 80 cm breed en 2 m lang was, steeds in het pikdonker, behalve 's nachts wanneer men hem met licht, zogenaamd ter controle, zelfs eens veertien malen in een nacht, kwam kwellen.

Een enkele maal werd hij voor vijf minuten gelucht, doch dit was zeer zeldzaam.

Ook de bunker Blaskowitz bij Hilversum is berucht.

Van de drieëntwintig cellen stonden er steeds twee onder water, deze waren zogenaamd onbewoond, doch werden wel degelijk gebruikt.

In deze watercellen hebben onder anderen "gewoond" G. Overmars en Steenberg.

Ook 's winters en dan bovendien geheel zonder verwarming.

Hier werden de gevangenen op 19 November 1945 voor het eerst na drie maanden gelucht; twintig man aan de ketting en met losse schoenen in de maat lopen. De bewakers traptten hierbij de mensen op de hielen, zodat ze hun schoenen verloren, waarna degene die zijn schoen opraapte een schop tegen het onderlijf kreeg en onder de koude douche ging.

Verhoren (onder andere in April 1946) verliep hier aldus: eerst ging het slachtoffer negen dagen in de donkere cel (160 x 80 cm) zonder matras of dekens, waarin het nacht en dag stikdonker was en enige centimeters water de vloer bedekte.

Hier moest hij van 's morgens zes tot 's avonds acht uur staan en kreeg alleen 's nachts een bankje. Het was er natuurlijk steenkoud. De patiënt, wiens lotgevallen we hier beschrijven, had pas longontsteking en pleuritis gehad! De eerste nacht kwam een bewaker voorlopig verhoren, sloeg en trapte de

gevangene geweldig (resultaat een breuk), liet de man zich naakt uitkleden, joeg hem daarna onder de koude douche, waarbij hij hem met een stuk ijzer onder de straal sloeg en dreef hem nat toen weer zijn cel in.

Hetzelfde procedé werd na vijftien minuten herhaald. De volgende nachten dito. Na negen dagen volgde het eigenlijke verhoor. Commentaar overbodig! Slachtoffers van dit regiem waren onder anderen Vriends, Vos, Heymans, Wegman.

Ook de Koepel te Arnhem heeft zijn kelders. In deze gevangenis „woonden” onder anderen vanaf begin September 1945 tot einde Januari 1946 de heren Louwerens van Rotterdam, Bruggelink van Monster, Slob, Van Santen en Robertsen.

Ze waren er steeds in het donker, hoogstens in het schemerdonker, want in de hoogte was gelijk met de begane grond een klein stuk raampje. Hier brachten zij de winter door zonder enige verwarming, zonder schoon goed, zonder enige ontspanning, zonder er ooit uit te komen, zelfs niet voor de kerk, rammelend van de honger — zij kregen alleen droog brood, nooit warm drinken en een heel klein beetje middageten.

’s Morgens werd voor alle vijf te zamen één klein teiltje water gebracht. Het goed rotte ten slotte aan hun lichamen. Zij kregen schurft, zweren en ten slotte ook luizen.

Het was een ontzettende toestand.... Ja, hoevelen hebben in kelders gewoond! De heer G. B. van Veldhoven uit Laren (G.) werd in Augustus 1915 in het kamp ’t Poeske bij Vorden, na bij het fouilleren geweldig geslagen te zijn, in een donkere, ongeventileerde kelder gestopt, waarvan de hele vloer enkele centimeters hoog bedekt was met een laag uitwerpselen en urine, blijkbaar van eerdere slachtoffers afkomstig, die eveneens geen andere gelegenheid gehad hadden.

Deze kelderbewoner werd te Vorden zo geslagen, dat eerst zijn bovenbeen brak, een kies uit zijn mond vloog en zijn bovenlip in tweeën gespleten werd. Enkele dagen later werd met stenguns zijn gezicht zo stuk geslagen, dat hij volkomen onherkenbaar werd. Zijn benen waren beiden stuk, zijn rug en bekken zo erg beschadigd dat hij levenslang invalide blijft en hij nu, na twee jaren, zich nog niet zonder pijn bewegen kan.

Zijn halfzuster mevr. A. Rieffe-Kleiboer, Smedenstraat 185 te Deventer, zond over zijn geval op 9 April 1917 een uitvoerige klacht aan de procureur-fiscaal te Arnhem en aan de minister van justitie.

Getuigen, onder anderen de behandelende arts dr. de Haas, worden hierin genoemd.

Een andere kelderbewoner was de heer Brands, opgesloten in een pikdonker kelderkot van het kasteel Engelenburg te Brummen. Ook de heer H. G. Vermeulen, Vermeerstraat 119 te Amersfoort, die, slechts met een overall over het blote lichaam gekleed, in de Nederlandse Seintoestellenfabriek te Hilversum in een pikdonkere kelder werd gestopt, waar hij zonder bed, matras of stro alleen de stenen vloer tot rustplaats had.

Zijn behoefte deed hij noodgedwongen in een hoek en moest dan iedere dag dit met de handen, voor zover het de vaste bestanddelen betrof, verwijderen, de rest bleef liggen. Gelegenheid om zich te wassen kreeg hij niet. Zijn brood moest hij met de op deze wijze bevuilde en vervuilde handen tot zich nemen. Vork of lepel werden niet verstrekt. Aldus bracht hij drie en een halve week door.

Toen verscheen er een sergeant der Canadezen die hem verhoren wilde en zijn ernstig misnoegen over zulke toestanden te kennen gaf. Hij liet het slachtoffer schoonmaken en bezorgde hem tijdelijk een betere verblijfplaats. Kelder-verhalen zouden een boekdeel vullen. We laten het bij de genoemde voorbeelden en gaan tot een ander hoofdstuk over.

Een nerveus makende soort van mishandeling was op vele plaatsen het spelen met stenguns door bewakende knapen, totdat deze wapens afgingen en er slachtoffers vielen.

Op deze wijze verloor mr. W. de Rijke, oud-commissaris van Overijssel, een been. Op deze wijze zag dr. Galjart van Wassenaar te Harderwijk door stengunners te keer gaan, totdat er een dode viel en een tweede met een schotwond in de longen moest worden weggesleept.

De dode was de heer G. Vos uit Amsterdam.

Op deze wijze zijn er in de Harskamp tussen 15 October 1945 en 15 Februari 1946 op verschillende tijdstippen niet minder dan tien moorden gepleegd.

Spelenderwijs!

De heer Hardenbol uit Rotterdam (Lieven Verschuurstraat 25b) maakte het spelenderwijs doodschieten van mensen die op hun strozak lagen te slapen hier mede.

Een ander geval is, hoe een jongen, die strafexerceren moest (liggen, opstaan, liggen, opslaan enzovoort) maar ten slotte niet meer kon, toen door een sergeant werd neergeschoten (Juli 1945).

In het voorbijgaan zij hier opgemerkt, hoe in deze zelfde periode in de Harskamp met minder dan tweehondenzevenenveertig gevallen van hongeroedeem voorkwamen.

Het voedsel voor de gedetineerden kwam wel aan, maar werd door de bewakers zwart verkocht. Jhr. Nahuys, toen aan de medische dienst van de Harskamp verbonden, bezat hierover uitvoerige rapporten.

Trouwens, de toestanden in de Harskamp verdienen nog breder vermelding. Toen er in de zomer van 1945 voor de vier- vijfduizend mannen geen plaats genoeg was in barakken, moesten een vijftienhonderd man zich buiten in kuilen ingraven! Hier woonden zij, beschermd door een oud stuk zeil of een oude lap, vier a vijf man per kuil, onder anderen de arts dr van Renesse, ook de reeds onder Arnhem vermelde Louwerens en Bruggelink. 'n Nachts schoten de bewakers, vaak met meisjes zich amuserend, wildweg door de kuilenrijen en barakken (zelfs door de ziekenbarak) heen.

Dan kroop dr van Renesse van kuil tot kuil om de gewonden te verzorgen. „Ik heb in deze tijd twaalf doden en drieëndertig zwaargewonden gehad,” vertelt dr. van Renesse.

Oudejaarsnacht 1945-1946 was het heel erg. Toen wierpen de bewakers zelfs met handgranaten. Toen men de gedetineerde Kirsch, een dode, die reeds veertien dagen buiten gelegen had en een ondraaglijke lucht verspreidde, eindelijk begraven mocht, dat wil zeggen de kuil dichtgooien waarin hij lag, en zich bij de kampcommandant X. over deze toestanden beklaagde, zeide deze leider der heropvoeding: „Voor mijn part schieten ze jullie allemaal kapot.” Gevoed werd men toen in de Harskamp met wortellof, aardappelstruiken en ander afval. Bij verhoren ging het er beestachtig toe. De reeds genoemde Louwerens bijvoorbeeld werd tot dit doel ééns vier en een halve dag en nacht

zonder eten of drinken opgesloten en daarna verhoord, dat wil zeggen vier keer achtereen bewusteloos geslagen.

En zo ging het met talloos velen. We vermelden hierbij, dat een zekere Keldermans (gedetineerde), tegen beloning met gunsten, bij deze mishandelingen zich als beulsknecht gebruiken liet.

Dit is hem in zijn verdere gevangenschap door zijn lotgenoten niet onzacht toegerekend.

Het zijn geen uitzonderingstoestanden, die wij hierboven schilderen. Het was overal zo, gevarieerd naar gelegenheid. We doen enige willekeurige grepen. Te Meppel werden aanvankelijk zeer velen in de Sing Sing opgeborgen, waar ontzettend veel geslagen werd. Ook werd hier eens iemand zonder meer van de trap afgeslingerd. Later werden de gevangenen in de ambachtsschool opgesloten, waar eveneens veel geslagen werd.

Hier moesten op Pinksterzondag, direct na de preek van een der Meppelse predikanten, een groot aantal gedetineerden op de binnenplaats eerst zo lang looppas doen totdat sommigen erbij neervielen en toen moesten allen - en juist de bezwijkenden voorop opnieuw, met een bos verroest ijzerdraad van honderd pond over het naakte lichaam aan de hals hangende, hard in de rondte lopen.

Vooraf de heer A. Spiker werd zwaar mishandeld. Hij kreeg niet minder dan tweehonderd pond te torsen en bezweek natuurlijk. Daarna moest carrousel gereden worden — naakt — dwars door het vol kleine steentjes zittende zand. Men moest op elkander rijden, de benen van de grond en de ruiters moest het paard voortdurend slaan. Deed hij dit niet of niet goed genoeg, dan hielpen de bewakers een handje.

Vervolgens moesten allerlei dierengeluiden worden nagebootst. Hinniken als een paard, loeien als een koe enzovoort. Dit duurde geruime tijd. Daarna werd gevraagd of men het mooi gevonden had. Wie dit niet bevestigde, moest met zijn kin een lange streep door het zand slijpen.

De volgende dag Pinkstermaandag — werd deze vertoning herhaald, nadat de slachtoffers eerst op handen en voeten vanaf de derde verdieping naar beneden hadden moeten kruipen. De Meppelse mishandelaars brachten hun slachtoffers later naar Westerbork en zetten hier hun praktijken voort, mede

met behulp van de bewakers van Westerbork. Een der ongelukkigen werd met geweerkolven zo in de zijde geslagen, dat bloed met gal uit zijn mond spoot (de heer H. Kroon).

Bij Nieuw Leusen werden K. Prins. R. Prins, mevrouw Santingen de zestienjarige Alex Duif, zoon van de directeur van de zuivelfabriek aldaar, vermoord. De jongen werd tevoren door de marechaussee Y., kampcommandant van kamp Conrad te Staphorst, mishandeld.

In de „Koudehorn” te Haarlem konden bewakers zich af en toe vermaken (winter 1946) door de gevangenen beurtelings onder kokend en dan onder ijskoud water te plaatsen — een soort personeelscabaret.

In het kamp de Kuiper te Schiedam werden de gedetineerden in December 1945 naakt in een bak met koud water, waarin gemeenlijk tonnen werden afgeboend, gedreven, waarna men hen nat en naakt urenlang buiten in de vrieswind liet staan.

Te Dokkum werden in een volksgericht vijf mensen ter dood veroordeeld. De eerste werd neergeschoten en moest door de andere vier begraven worden. Alle vijf zouden zijn neergelegd, doch ingrijpen der Canadezen belette zulks. In de Carel Coenraad Polder werden in 1946 de heren van den Hof, R. Veen en W. Siemens bijzonder zwaar mishandeld. De beide eersten hebben het niet overleefd. De heer van den Hof is na zijn zeer ernstige mishandelingen naar het hospitaal te Westerbork overgebracht om hier geopereerd te worden, doch er was geen redden meer aan. Hij was geheel kapot vanbinnen.

De heer Siemens woont St. Vitusstraat 51 te Winschoten.

De vader van de jonge SS-man Bruinsma uit Boertange, ridder kruisdrager, werd, alleen omdat hij zulk een zoon had, zo zwaar mishandeld, dat hij aan de gevolgen overleed.

Te Marum werd in het kamp aldaar de heer Goedvree uit Putten in Juni 1945 door de politieagent Z. tweemaal aan een kabeltouw opgehangen. Deze liet hem dan op het uiterste moment weer op de grond vallen - bewusteloos. Toen hij weer bijgekomen was, takelde hij hem in tegenwoordigheid van twee diakenen van de Gereformeerde kerk van Boerakker (een dezer twee was de kolenhandelaar AA.) met de revolverkolf het hoofd zo toe, dat hij nu na drie en een half jaar - nog steeds niet op een zijde van het hoofd liggen kan.

Ook de heer Onnes werd te Marum tweemaal aan het hoofd, en eenmaal aan zijn tenen opgehangen. Daarna werd gedaan of men hem met houtjes de ogen uitstak. Hij werd wel gewond, maar behield zijn ogen toch nog. Vervolgens werd hij met een ijzeren staaf in de keel gestoten en ten slotte door vier man op alle mogelijke manieren afgetuigd, zodat zijn gehele lichaam blauw was en hij overal bloedde.

Meer dood dan levend werd hij toen bij de heren Goedvree en Berg in de cel geworpen. Later gebeurde hetzelfde met hem nog eens. Daarna verdween hij naar een hospitaal. De afloop is onbekend gebleven.

Deze heer Goedvree werd later in Putten in een cel door de dronken boer AB., die met een band van de BVL om zijn arm rondliep, tot bloedens toe geslagen en toen bijna gewurgd. Hij zou geheel gewurgd zijn geworden indien zijn lotgenoten door voortdurend alarm niet de tussenkomst van anderen hadden bewerkstelligd.

In Putten is ook de voormalige burgemeester van Putten, de heer Klinkenberg, met een gummistok en een eind kabeltouw geweldig afgerost en geschopt. Zijn nieren werden hierbij kapot geschopt. Deze heer is herhaaldelijk mishandeld en heeft lang in het lazaret der kazerne van Harderwijk met de dood geworsteld. In het kamp Oude Molen te Naarden zag de heer P. Bos, Rembrandtlaan 23 te Voorburg, in September 1945, een oude man van de wallen aftrappen. Daarna werd hij zo lang geslagen en geschopt tot hij dood was.

In dit kamp lagen er 's morgens meermalen mensen vanwege honger en uitputting dood in het stro, trouwens hier niet alleen. In dit kamp werd onder anderen de heer Bosman, Loosdrechtseweg 123 te Hilversum, zo afgeranseld, dat hij dagenlang niet meer kon opstaan. Zijn gehele lichaam was rauw en vol bloeduitstortingen. De gedetineerde arts dr Gejus van der Meulen beschikte over niets tot hulp, kon slechts constateren.

Dit sprak nog sterker toen er ten gevolge van de snelle vermagering (het totale menu bestond uit twaalf biscuits per dag en een halve liter waterige soep) en de onhygiënische toestanden een dysenterie-epidemie uitbrak. De patiënten lagen op wat stro op de stenen vloer van een kazemat met een gemeenschappelijk blik water om zich in te wassen, en een benzinevat als WC.

De eerste dode was de heer Koppen, een tweeënzestigjarige Hilversumse musicus. Later zijn de patiënten, dankzij de pastoor van Naarden, naar een ziekenzaal in de Weeshuiskazerne aldaar overgebracht.

Te Rotterdam werd in de strafgevangenis aan de Noordsingel de heer van der Waals Sr., vader van de spion Anton van der Waals, herhaaldelijk zwaar mishandeld, omdat hij niet vertellen wilde waar zijn zoon was.

Deze — gelijk later in zijn proces bleek — vertoefde toen met papieren van het bureau Nationale Veiligheid in Duitsland. Over de mishandelingen, de oude heer van der Waals aangedaan, schrijft de heer H. A. Lunshof in zijn brochure „De vlag halfstok”.

Te Amsterdam liet men in het reeds genoemde Levantkadekamp de gevangenen onder een dekzeil doorkruipen; hieronder lagen lijken in ontbinding.

Het gebeurde s’ nachts als voorbereiding voor het verhoor, met de mededeling: “Zo kruipen we volgende week over jullie heen”.

In het kamp „Zeven Provinciënstraat”, eveneens te Amsterdam, liet men Juni 1945 de heer Peters eerst een half uur looppas doen met op iedere hand een zware basaltine tegel.

Daarna moest hij een bord in de hoogte houden, waarop stond: „Ik ben de beul van Amersfoort” en toen hij dit weigerde werd hij zo mishandeld dat de omwonenden ten slotte protesteerden.

Drie weken later werd hij als volkomen onschuldig vrijgelaten. Men had de verkeerde voor gehad!

In het kamp Da Costastraat, ook te Amsterdam, konden collaborateurs tegen vijfhonderd gulden een weekeind naar huis gaan en wie met tweeduizend gulden een feestavond voor de bewakers financierde, kreeg nog veel meer gunsten.

Wee degene echter, die over geen geld beschikte. Zekere heer Smink uit Den Haag, opgesloten in een oud, volkomen donker kolenhok, moest er eens uitkomen om — op bevel — een kleine boodschap te doen, en toen hij dit niet kon werd hij veroordeeld om wegens weerspannigheid grammofoonplaat te draaien tot hij er bewusteloos bij neerviel.

Een ander werd, de handen aan de enkels gebonden, zonder eten en drinken achtenveertig uur op de gang gelegd.

De heer J. Pb. van Kampen, Vosmaerstraat 28 te Hilversum, werd een nacht in een cel met een stenen vloer, die men onder water gezet had neergelegd (Augustus 1945).

Te Ommen werden de mensen op afschuwelijke wijze met een tondeuse die niet geslepen was de haren „uitgeplukt”.

Te Apeldoorn werd de heer Loois in de Willem-III-kazerne verplicht om met een zak meel van vijftig kilogram op de rug honderd diepe kniebuigingen te maken en daarna een kwartier lang grammofoonplaat te draaien.

Bij een andere gelegenheid schoot een sergeant, toen een gedetineerde naar zijn vrouw in de verte wuifde, wildweg door de rijen heen; resultaat een dode, aantal gewonden onbekend.

Te Epe in het Pelzerkamp liet men de gedetineerden op een boerderij waterpompen in emmers die gaten in de bodem hadden. Zij moesten dan met de emmers op het hoofd hardlopend - op de sokken - naar het kamp terug.

En als zij hier kletsnat met lege emmers waren aangekomen kregen zij wegens wanprestatie slaag. Ook vielen er schoten bij. En dan begon het spel van voren af aan. Erger geschiedde toen hier de aardigheid af was. Een der gedupeerde waterhalers, de heer F. de Mos uit Den Haag, werd ter dood veroordeeld en ter executie tegen een boom geplaatst. Zijn vrouw, in hetzelfde kamp gevangen, dochter van een geachte Scheveningse reder, werd genoopt om op een bankje staande de dood van haar man aan te zien. Er werd een serie schoten gelost, doch - het was waarschijnlijk als heropvoeding bedoeld - opzettelijk boven en rondom het slachtoffer. Zijn vrouw zakte bij de voorstelling bewusteloos in elkaar. Van dezelfde heer de Mos zij voorts in het voorbijgaan vermeld, dat hij wegens averechtse behandeling van een onbetekenend ongeval in 1917 een zijner benen moest missen.

Te Rhijnauwen werd in de zomer van 1917 door een bewaker, die een dreigende houding bij iemand meende op te merken, van vlakbij geschoten, met als gevolg dat de vermeende opstandeling gewond en de heer Lammers, die er niets mee te maken had gedood werd.

De pers zeide toen: "bij een poging tot ontvluchting neergelegd".

Te Amersfoort werd op Pinksteren 1946 de heer G. van der Lee uit Leersum door een buitenbewaker, die hier niets mee te maken had, binnen het kamp toegeroepen om door te lopen en toen het bevel niet direct werd opgevolgd, mogelijk niet verstaan werd, schoot hij een gewonde.

In het kamp Ellewoudsdijk werd op 6 April 1946 C. A. de Kreuk vermoord (dader een bewaker — naam bekend).

In het kamp Duinrust te Overveen werd eind Juni 1946 een gevangene zonder enige aanleiding door het bewakingspersoneel vermoord.

De spion Chr. Lindeman (King Kong) werd 18 Juli 1946 in de Cellenbarakken te Scheveningen (ziekenzaal), na eerst met luminal en arsenicum vergiftigd te zijn, door een veertiental mensen in zijn ziekbed zodanig geranseld dat hij op 20 Juli d.a.v. overleed.

Er was toen letterlijk van hem geen been meer heel. Zulke moorden zijn er bij tientallen gepleegd, overal. Men grave de doden eens op en onderzoeken zo bijvoorbeeld de vele doden van de bloedakker te Vught.

Te Laren werd in het kamp Crailoo nog in Juli 1948 op klaarlichte dag de heer van der Hoven, die niet geheel normaal was en in een vlaag van verstandsverbijstering een paar weken voor zijn invrijheidstelling - tegen de draad opvloog, in koelen bloede van dichtbij doodgeschoten. Natuurlijk - Befehl ist Befehl - we hebben het meer gehoord! De draad mag niet worden aangeraakt. De pers zeide dat, "in de schemer iemand die ontvluchten wilde neergeschoten was". Ja, het pleegt 's middags om acht minuten over drie op 23 Juli niet te schemeren.

Te Amersfoort heeft de heer Vermeulen mishandelingen in serie ondergaan. Eerst door zes NBS-manscapen in het oude politiebureau, toen in de eierhal door vier Nederlanders in Canadese uniform, waarbij hem zeven tanden werden uitgeslagen en hij dermate werd geschopt dat hij daarna zes dagen lang bloed waterde, ook zo geslagen dat nadien een hersenschudding en oorontsteking geconstateerd werden.

Voor de variatie liep hij daarna enige ranselpartijen op in de Nederlandse Seintoestellenfabriek te Hilversum en keerde toen weer naar Amersfoort terug,

waar hij met een gummistok dwars over het gelaat werd geslagen en zijn hoofdhaar droog werd afgeschoren, zodat zijn gehele hoofdhuid bloedde. Hij raakte aan het mishandeld worden zo gewoon, dat, toen eens een zeventigjarige grijsaard tot vijftientig stokslagen veroordeeld werd, hij deze portie overnam en ze inderdaad onder hoongelach van de bewakers ook te incasseren kreeg.

Mededelingen over brandende sigaretteneindjes die op blote armen of lijven van mannen of vrouwen werden uitgedrukt, komen van alle kanten van het land, afgewisseld met berichten over wandaden als bijvoorbeeld het inbranden van een hakenkruis in de wang van een meisje.

Zelfs sanatoria en verpleeginrichtingen maakten geen uitzondering op de mishandelingsregel.

In Lommerrijk te Hilversum, sanatorium voor longlijders, werd de achttienjarige verpleegde Jansen uit Zwolle, getuige de heer G. Schouten, Dunderstraat 32 te Hilversum, met een gummistok zodanig afgeranseld - in het bijzijn van de commandant, die thans, naar men ons mededeelde, zelf terzake bonnen-zwendel gevangen zit - dat hij niet meer lopen kon.

De verpleegde G. Dorrestein uit Bussum werd zo geslagen dat hij een kaakfractuur opliep. De verpleegde J. Bast uit Hilversum, die open wondtuberculose had, werd met de gummistok dermate afgetuigd, dat zijn gegil door het gehele gebouw gehoord werd.

De gedetineerde arts dr Schouten, chirurg te Hilversum, werd hier eens van de trap afgeschopt. Een zwangere vrouw werd er door een hoofdbewaker (naam bekend) hevig tegen de buik geschopt. Menige ongelukkige die eerst „gek” geslagen is, arriveert in het krankzinnigengesticht „Franeker”, waar de dienstdoende arts de mensen toesnauwt, dat zij geen patiënten, doch misdadigers zijn en als zodanig behandeld zullen worden.

Dit gebeurt dan naar het reeds getekende recept, rauw en mensonterend.

Te Amersfoort kwam eens een transport geamputeerden aan, een twintigtal met enkele verpleegsters. De ongelukkigen werden stuk voor stuk van de wagens als onbreekbare ballast op de grond gesmeten. De jongste, een achttienjarige, geheel zonder benen, kwam zo onzacht neer, dat een gedetineerde verpleegster, mej. K. uit Bergen, zich niet langer beheersen kon

en de bruid met haar schoen te lijf ging. Dit kostte de man een paar tanden, hij schoot hierop het meisje een kogel in het bovenbeen, waaraan zij thans nog lijdende is. Het zou eentonig worden hier nog meer voorbeelden te willen vermelden. We deden grepen uit het overstelpend materiaal dat vanuit alle delen van het land ter tafel ligt.

Ook wil ik hier nog vermelden dat velen uit schaamte (vrouwen met name) en anderen uit vrees voor represailles van de zijde van het DGBR of andere autoriteiten niet durven spreken en, beducht voor een strenger vonnis, verzocht hebben voorshands hun naam en het met hen gebeurde te verzwijgen. Die schaamte begrijpen wij. Maar dat werkelijk Nederlandse rechters en autoriteiten zich zover van het recht zouden verwijderen, dat represailles inderdaad te vrezen zouden zijn, het wil er bij ons niet recht in, zelfs niet waar voorbeelden spreken. Zeker echter is, dat veel om deze reden hier moest worden weggelaten, dat om vermelding schreeuwt, vaak juist feiten van de ergerlijkste soort.

Van praktijken bij „verhoren” willen we nog enkele kentekenende gevallen uit duizenden noemen.

Te Vught werd de heer J. Boogaard uit Bodegraven door twee rechercheurs uit Leiden verhoord. Hij moest hiertoe op zijn knieën gaan liggen en de handen met op elke hand een zware baksteen in de hoogte houden.

In deze houding werd hij ondervraagd, dat wil zeggen, telkens als zijn handen zakten of zijn antwoorden niet naar de zin zijner ondervragers waren, sloegen de achter de ongelukkige geposteerde soldaten hem met de geweerkolf onder tegen de armen en voorts overal waar zij hem raken konden.

Na afloop van dit verhoor werd hij op aanstichten der twee rechercheurs door de bewakers zijner barak wegens de inhoud van de hem afgeperste verklaring - die hij later weer herroepen moest - opnieuw afgerost.

We noemen het geval van de bejaarde advocaat Neuthorn uit Zutphen, die te Utrecht in het kantoor van het bureau der Nationale Veiligheid op de Nieuwe Gracht, eind October begin November, zich eerst geheel uitkleden moest en naakt, ten einde goed koud te worden, een half uur voor een open raam op de tocht gezet werd.

Vervolgens werd hij — nu alleen met een onderbroek gekleed — onder vijf felle schijnwerpers verhoord en na afloop in een donkere kelder geworpen.

We noemen De Bruyn uit Eibergen, die daar op het politiebureau, na eerst onder zweepslagen naakt voor zijn bewakers op handen en voeten als paardje te hebben moeten dienen en allerlei mishandelingen te hebben doorgemaakt, vervolgens alleen in een hemdje gekleed — de handen en voeten strak aan elkander gebonden, zodat hij niet anders dan gekromd liggen kon — in deze houding gedurende vier dagen en vier nachten in een cel, waarin men tien centimeter water had laten lopen, te weken werd gelegd, daarna verhoord. Dit proces werd later nog eens herhaald. We noemen Z. Sleyver, die te Amsterdam in een voorlopige bewaarplaats met de ene hand aan een buis, die op anderhalve meter hoogte liep, met de andere hand aan een buis, die langs de grond liep, werd vastgebonden en in deze houding achtenveertig uren lang op zijn verhoor werd voorbereid.

We noemen Thomas de Vries, die in het kamp de Zwerver te Marum ten einde een bekentenis van hem los te krijgen eerst naakt werd uitgekleed, toen geslagen, toen onder een kraan met brandnetels werd ingewreven en vervolgens opgehangen totdat hij bewusteloos was.

De ondercommandant AC. deed dit samen met de bewakers AD. en AE. Deze ondercommandant schoot ook eens iemand zonder enige aanleiding een revolverkogel in het zitvlak.

Zulke verhoren zijn er bij duizenden gehouden en welke waarde men aan processen-verbaal op deze wijze afgeperst moet hechten, behoeft niet nader te worden toegelicht. Dit is trouwens een hoofdstuk apart.

Ik sprak van de heropvoeding. Deze kan bogen op de Hoensbroekse methode. Hier werden, naar verschillende van elkander onafhankelijke getuigen meedeelden, tot dit doel de mensen met een ketting om de hals in hondenhokken geperst.

Kwam er een bewaker voorbij, dan moesten zij er uit kruipen — op handen en voeten — en de bewaker vriendschappelijk aanblaffen. Deden zij het goed, dan kregen zij een goedkeurende schop en mochten weer in hun hok kruipen. Deden zij het niet goed of weigerden zij, dan volgde erger. Dan moesten zij tot de kin in de beerput en werden net zo lang op hun hoofd geslagen totdat zij onderdoken.

Beerput - en moddergeschiedenissen - we behandelen ze naar aanleiding van de Hoensbroekse praktijk onder dit hoofdstuk „heropvoeding" - zijn er ontelbaar vele.

Te Winschoten moesten de gedetineerden in de tuin van het huis van bewaring greppels van twee meter diepte graven, die zij moesten vullen met beer en modder. Hier werden toen de gevangenen ingegooid, ingeschopt of moesten er zichzelf achterover in laten vallen en er dan doorheen robben.

Aan het eind van zulk een geschiedenis — het gebeurde meermalen — werd de gehele troep met een brandslang een weinig afgespoten.

Dan moest men, zonder zich verder te kunnen of te mogen reinigen, aan het broodeten. Het werd er - het is een kenmerk van tal van plaatsen - op toegelegd om de mensen met beerhanden aan hun brood te zetten, of men wierp hun hun brood in de urine toe! Hoe vuiler hoe liever!

Te Leeuwarden werd iemand (we verzwijgen in dit vieze geval de naam, doch deze is ons bekend) genoodzaakt om met zijn vrouw samen per kar de beertonnen in een buurt zonder Wc's op te halen, deze naar buiten de stad te rijden en — hier moest de vrouw ton voor ton over haar neergeknielde man uitstorten. Ze deed het schreiende — om erger te voorkomen.

In vuiligheid - ik sla een groot deel dezer geschiedenissen met afkeer over - werd de strafgevangenis te Scheveningen het meest berucht. Hier moest men 's morgens met de beerton in galop de trap af en de hof in.

Wie achteraanliep kreeg bij deze drijfjacht een regen van gummistokslagen te verduren. Rost van Tonningen, die hier zat en wie men opzettelijk te kleine schoenen gegeven had, zodat hij niet vlug genoeg weggkomen kon, kreeg hiervan steeds de hoofdportie.

Op de hof moest men, alvorens de ton te mogen legen, met deze marcheren, oefeningen maken, snel opstaan, snel gaan liggen enzovoort; waarbij het er op toegelegd werd, dat er uit de tonnen gemorst werd of dat deze ontvielen. Dit gebeurde natuurlijk steeds. Dan moesten de ongelukkigen het vuil met de handen bijengraaien en weer in de tonnen werken.

De atleet Tinus Osendarp werd hier ondersteboven met het hoofd in een volle ton gestopt, hetzelfde geschiedde met Harry Hock, Peelen en anderen. Een ander, die flauwviel, kreeg de inhoud van een volle ton om bij te komen in het gezicht.

Van iemand wiens glazen oog bij deze oefeningen uitviel, werd het door een

bewaker met opzet stukgetrapt. Na terugkomst van de met vuil toegetakelde gevangenen in hun cel ontbrak hier natuurlijk water om zich te reinigen. Dit werd door de bewakers, die thans met wellust de gevangenen hun „ontbijt” toewierpen, niet gewenst!

In deze gevangenis werd vooral 's avonds en 's nachts op een verschrikkelijke manier huisgehouden en beestachtig geslagen. De bewakers, die dan meiden uit de stad voor tijdpassering bij zich hadden, richtten bacchanaliën aan bij welke de gevangenen de objecten waren.

Zo werd eens op het „centraal” beneden in deze gevangenis met krijt op de vloer een groot hakenkruis getekend, dat daarna door het halfdronken gezelschap volgebraakt en volgespuwd werd.

Toen moesten de gevangenen onder een regen van slagen met hun tong alles weer geheel schoonlikken.

Een andermaal werd door de bewakers met hun meiden een groot aantal gevangenen naakt uit de cel gehaald, waarbij de meiden de mensen een touw aan hun mannelijk lid bonden en ze zo in triomf met zich meevoerden naar beneden om daarop niet nader te noemen wijze hun slachtoffers verder te bespotten en te mishandelen.

Een der gedetineerden werd hierbij volslagen krankzinnig. Het kwam voor, dat zulk een bacchanaal met het „zingen” van de avondzang: “Ik Wil U, o God, mijn dank betalen”, besloten werd.

Een andermaal veroordeelde men een der slachtoffers ter dood, dwong hem om zijn testament te maken, liet hem toen door een bokser uit het gezelschap in elkaar rammen en zette hem toen voor schietschijf tegen de muur.

De stenguns werden leeggeschoten, doch alle kogels misten. Het was blijkbaar slechts spel.

De heer Thomson werd bij dergelijke gelegenheden meermalen opgehangen en daarbij vreselijk mishandeld. Ten slotte hing hij zichzelf op. Zo althans is de officiële lezing.

Dat Rost van Tonningen, die bij dit alles het voornaamste mikpunt was en bij geen enkele vernedering werd overgeslagen naakt uitkleden, liedjes zingen, slaag, vuiligheid enzovoort dit niet uithouden kon, zal niemand verwonderen.

Op 6 Juni 1945 's morgens, toen hij weer na een vreselijke nacht naar buiten werd gedreven om met zijn ton bevuild te worden, en de gummistokken voor hem reeds klaar werden gehouden, klom hij plotseling op de leuning van de eerste verdieping waar zijn cel gelegen was en sprong met het hoofd omlaag naar beneden, dood.

Dit werd gezien door F. Nuyen, Noorderbeekdwarsstraat 165, Den Haag, Damhof, Marcel Wolf, Van der Vaart, Brandse, Victor, Poot, Haakman en anderen, die twee meter achter hem liepen.

Het was zelfmoord, ja, maar toch eigenlijk niet.

De vuiligheid was algemeen.

In het kamp Havelte bij Meppel werd iemand gedwongen zijn eigen uitwerpselen op te eten; een ander, een oud-burgemeester, moest met zijn mond een stukje metaal uit de uitwerpselen halen, enzovoort in de lugubere kelder van Heinekens brouwerij te Amsterdam moest een zieke (de heer Bartoes) met de handen een ton vol uitwerpselen schoonmaken.

Te Gorinchem werd iemand, een bejaard man, oud-burgemeester, de geslachtsdelen herhaaldelijk op de grofste wijze mishandeld, terwijl zijn dochters gedwongen werden dit aan te zien!

Deze ongelukkige, die dank zij een ijzeren gestel het meest ongelofelijke heeft kunnen doormaken, is maandenlang vreselijk afgeranseld, eenmaal levend begraven, een ander maal onder een plank gelegd waarover de overige gedetineerden in loopas marcheren moesten, naakt in prikkeldraad geworpen, aan de polsen opgehangen en naakt hierbij tevens enige uren lang met een puntige stok op de geslachtsdelen „behandeld”, naakt met een touw dat aan zijn geslachtsdelen gebonden was over de vloer gesleept, met honden en kattendrek, dat men in een papier meebracht, de mond ingewreven en volgestopt, wat ongeveer vier weken lang hevige bloeddiarree veroorzaakte, enzovoort.

De hier kort aangeduide mishandelingen zijn in de sententie van het bijzonder gerechtshof te Rotterdam ten volle vermeld en erkend - een uitzondering!

De (ons natuurlijk bekende) naam vermelden wij hier om der wille van zijn familie niet; de viezigheden zijn zelfs een schande om te noemen, laat staan ze te doorlijden.

En wat denkt men van gevallen dat mensen - naakt - zich een gewicht van tien kilogram aan de geslachtsdelen zagen gebonden en zo moesten blijven rondlopen, urenlang!

Van de Scheveningse strafgevangenis noemden we hierboven de ochtendlijke en nachtelijke kwellingen. In de overige tijd was het evenwel niet rustig. Slechts om niet eentonig te worden slaan we de vermeldingen van het eindeloze mishandelen bij verhoren overdag hierover.

Een geval als van Hans Zinkhaan, die op Zondag 26 October 1945, onder kerktijd (!), in de verhoorkamer door AF. verschrikkelijk mishandeld werd en ook toen hij ineengezakt op de grond lag, nog voortdurend geslagen en tegen zijn hoofd geschopt werd, om daarna „verhoord” te worden, is kenmerkend. Het slaan geschiedde hier op alle tijden van de dag. Wij kunnen bovendien onmogelijk naar volledigheid streven, het is ons slechts om een algemene indruk te doen.

We willen thans iets zeggen over werkobjecten.

Te Alphen aan den Rijn moesten twintig man met de blote handen en zonder behoorlijk schoeisel uit een enorme glasschervenhoop stukken glas zoeken, waaruit brokjes van 6 x 6 cm gesneden konden worden: resultaat natuurlijk talloze wonden aan handen en voeten.

Van Scheveningen gesproken, hier treffen we onder de werkobjecten het opgraven van lijken. De bewoners van de Cellenbarakken moesten dit met de handen zonder enig werktuig doen. En alsof dit op zichzelf niet erg genoeg was, dwong men gedetineerden voor straf om zich gedurende lange tijd bij een halfvergaan lijk in de kuil neer te leggen, of prikte met de bajonet in de lijken en daarna in de levende mensen ten einde op deze wijze de ongeneeslijke lijkvergiftiging over te brengen. Hieraan viel onder anderen de Nederlandse politiekapitein Bergerfurt ten offer. Bijzonderheden zijn onder anderen aan dr. Croin bekend.

De Cellenbarakken zijn niet weinig berucht. Bij het slaan werd hier een zekere regelmaat toegepast, namelijk steeds vijfentwintig stokslagen tegelijk, van welke een vast getal steeds op het hoofd en dit op vaste tijden 's daags, voor sommigen drie-of viermaal per dag.

Hiermede werden onder anderen de heren Storm en Haak, Schenkweg 12, Den Haag, bedacht.

Toen Storm ten slotte in het ziekenhuis aan de Zuidwal te Den Haag belandde, vroeg men hem daar met het oog op zijn littekens en wonden of hij in de hel van Dachau gezeten had. Het antwoord moest luiden: „Neen, in de Cellenbarakken.”

Het ergste werd hier mishandeld en geslagen door de bewakers AG.. AH. en AL Kentekenend voor de in deze inrichting heersende toestanden is, dat bijvoorbeeld de bewaker AG. een gedetineerde, de heer van der Pol, een trechter in de keel wrong en hier zo lang vloeistof doorgoot, totdat de man gestikt was.

De bewaker werd hierbij geholpen door een andere bewaker AE. Een ander slachtoffer was de heer van Oosten uit Hoogduinen, vader van negen kinderen. Toen mr. van Genechten begin December 1945 zich hier van kant maakte, vond de gedetineerde hulp verpleger de Ruiter bij het wegbrengen van het lijk van Van Genechten in het lijkenhuisje het vergeten lijk van de heer van Oosten.

Deze was tevoren in de strafcel gebracht en toen „verdwenen”.

Van werkobjecten gesproken, noem ik ook hoe de heer Goedvree uit Putten eind October 1945 te Harderwijk meemaakte, dat een groot aantal mannen, ook hijzelf, in hun gewone kleren tot aan de borst toe een sloot in moesten om gewapend met een schop deze van vuil te reinigen.

De gehele dag moest men dit doen tot in October in het reeds te koude water blijven.

En dat zes dagen achtereen! Bovendien kreeg men na afloop van de werkdag geen droog goed. 's Morgens werd men letterlijk het water ingetrapt. Meermalen schoten de bewakers hierbij. De heer Goedvree getuigt hoe eens vlak achter zijn rug een stengun in het water geheel leeggeschoten werd. Dit tekent de geest waarin deze mishandeling plaatsvond. Dat mensen, die zulke werkobjecten overleefden, levenslang reumatiek overhouden zal niemand verwonderen!

De veronderstelling is gemaakt, dat strafgevangenen met ervaren beroepspersoneel beter zijn geweest dan de kampen met de van hier en daar bijeengeraapte bewakers. Daar is veel van waar.

Maar in de strafgevangenissen en huizen van bewaring voerden in 1945 en soms tot diep in 1946 toe de NBS-bewakingstroepen het hoogste woord, sleepten een deel van het oude personeel met zich mede en eerst langzamerhand kregen de meer solide elementen van het beroepspersoneel de teugels opnieuw in handen.

We noemden de toestanden in de strafgevangenis te Scheveningen. Te Amsterdam daarentegen waren de huizen van bewaring betrekkelijk goed.

Er zijn wel mishandelingen gebeurd (Woudenberg is zwaar mishandeld en onder andere tweemaal bewusteloos geslagen), ook is er ontzettend honger geleden. Maar in vergelijking met elders was het hier toch draaglijk.

De strafgevangenis te Leeuwarden echter was, zoals ds. J. R. J. Schut, oud-burgemeester van Sneek, getuigt, van eindeloos gehuil en gejammer vervuld.

Ds. Schut verhaalt, hoe bijvoorbeeld omstreeks Augustus 1945 hij en anderen zoals gewoonlijk naar de luchtcel gedreven werden om er strafexercities te doen, hardlopen met hoog knieheffen, achteruitwerpen van het been, armen in de hoogte enzovoort en dit alles in zo hoog mogelijk opgevoerd tempo.

Een der deelnemers, een Amsterdams zakenman van rijpere leeftijd, kon wegens invaliditeit ten slotte niet meer mee. Hij geraakte geheel buiten adem.

Daarop sloeg de bewakende NBS-er, geholpen door een van het gewone personeel, hem met zijn zware met lood verzwaarde gummiknuppel zo hevig

over de invalide voet, dat de getroffene bewusteloos neerviel en nog zes weken later de blauwzwarte voor van twaalf tot vijftien cm lengte scherp zichtbaar was. De ongelukkige moest door twee gedetineerden naar zijn cel gedragen worden.

Het is een incident uit vele. Ze kwamen in allerlei afwisselingen voor.

De gevangenen moesten aan de meest dwaze grillen van hun wellustige kwelgeesten voldoen en waren bovendien lichamelijk zo verzwakt, dat zich telkens bewustzijnsinzinkingen voordeden en men op kritieke momenten zeer gemakkelijk slachtoffer werd.

Het menu bestond toen uit 225 g vaste stof per dag, namelijk brood dat vaak

geheel bedorven was, soms geheel groen doorvreten, en een halve liter aardappelrats zonder enig vet, alsmede warm water waarin men met wat goede wil enige sporen van melk kon vinden, door de bewakers blauwsel genoemd.

Ds. Schut verklaart in de periode van 25 April 1945 tot eind October 1945 hier van honderdzestig pond tot honderdzes pond te zijn afgenomen.

Voorts, hoewel hij een koffer met schoon goed in de gevangenis had, werd hem maandenlang geen schoon goed gegeven en was reinheid onmogelijk.

Aanvragen om ondergoed aan zijn vrouw te Sneek bereikten haar nooit.

Bij verhoren in deze gevangenis werd ook hier, evenals overal in het land, geslagen en gemarteld.

De directeur dezer gevangenis was op zichzelf een welwillend mens, maar er ging toch een klein jaar voorbij, voordat enigszins draaglijke toestanden bereikt werden.

Des te meer is te begrijpen dat, waar een welwillende directie ontbrak, de toestanden allicht barbaars waren en bleven.

In de harde strafgevangenis te Groningen bijvoorbeeld is ook zeer veel geleden. Ik noem de oude mismaakte kleermaker Meems, asthmalijder bovendien.

Deze werd naakt in een dwangbuis zo straf ingesnoerd dat zijn blaas niet meer lozen kon. Zijn handen waren in aangeschroefde bouten op zijn rug vastgemaakt en zo werd hij zesendertig uur in een ijskoude kelder opgesloten.

Hij was na afloop nagenoeg gestikt, door en door verkild en leed onduldbare pijn.

Ook de heer Enklaar heeft hier zeer veel geleden. Behalve met het dwangbuis voor mismaakte naakte grijsaards in een ijskoude kelder, jongleerde men hier ook met de middeleeuwse lepelstraf, enzovoort.

Mishandelingen van ongelukkigen en mismaakten zijn overigens in deze jaren geen uitzondering geweest.

Zonder mij te verliezen in reeksen van gevallen noem ik bijvoorbeeld de heer Wener uit Veendam, die — invalide — toen hij de trap naar de kelder niet gemakkelijk afkomen kon, eenvoudig naar beneden gesmeten werd en hier toen zo mishandeld, dat zijn kin verlamd op zijn borst hing en hij twee jaar later nog wegens de toen opgelopen verwondingen en kneuzingen onder behandeling was.

Bij de mishandelingen moest hij voorts telkens zijn eigen bloed van de vloer oplikken.

* *
*

We sluiten deze opsomming. Ze is voldoende om een algemene indruk - voorlopig - te geven.

Als bijkomstig memoreren we de reeds eerder terloops genoemde uitplunderingen.

Deze kwamen niet slechts aan de Levantkade voor en ook niet slechts in het begin der internering, doch ook later, herhaaldelijk en grondig.

Om een voorbeeld uit vele te noemen vermeld ik hoe mensen in Vianda te Hoek van Holland, nadat zij reeds eerder grondig gefouilleerd waren, eind Juni 1945 opnieuw onderzocht werden.

Ieder moest zich tot dit doel geheel uitkleden, waardevoorwerpen die hij nog had (trouwring, vulpen, enz.) in een hoed werpen en al zijn kledingstukken en overig bezit op dekens op de vloer uitspreiden.

Vanaf de dekens werden toen alle aanlokkelijk lijkende voorwerpen en kledingstukken, boven- en ondergoed, door het vrije personeel buitgemaakt.

Protesteerde iemand, dan volgde slaag en andere mishandeling, het op de maat van de gummistok naakt op een tafel laten dansen.

Van de inhoud van de hoed kwam natuurlijk ook nagenoeg niets terug. De verantwoordelijke commandant was hierbij tegenwoordig. Toen een der gedupeerden hem vroeg of deze wijze van fouillering zijn instemming had, luidde zijn antwoord: "In Dachau was het nog erger."

Ja, daarin kan hij gelijk in hebben. Maar de infectie is toch blijkbaar niet tot één volk beperkt gebleven. En bovendien de oorlog was voorbij.

Het gebeurde nu in niet-oorlogstijd. Van dergelijke roverijen is een kroniek te geven die tot heden toe doorloopt. Ik kan er persoonlijk van meespreken. En klachten helpen niet. En wat dunkt u van pogingen tot chantage, die bij verwanten van gedetineerden ondernomen worden? Ze zijn er zeer vele.

Als voorbeeld noem ik hoe mevrouw Brands te Amsterdam, onder voorspiegeling dat de toezichthouder der Stichting Politieke Delinquenten voor geld haar man zou kunnen vrijkrijgen, zich een kwitantie zag voorgelegd, aldus luidende: "Ondergetekende, AL (naam is ons bekend), toezichthouder der Stichting Politieke Delinquenten te Amsterdam, verklaart te hebben geleend aan mevrouw Brands-Douwes te Amsterdam de somma van f 400,-- welk bedrag hij verzoekt hem over te maken." Enzovoort.

Deze toezichthouder, die inderdaad zijn legitimatie als zodanig toonde, zette de arme vrouw op deze wijze f 400.— af. Het was geen wonder dat zij met haar laatste geld haar man probeerde te helpen, want hij behoorde onder de zwaar mishandelden. De toezichthouder die als zodanig zijn legitimatie toonde, zette de arme vrouw op deze wijze 700 gulden af. Het was geen wonder dat zij met haar laatste geld haar man probeerde te helpen, want hij behoorde onder de zwaar mishandelden.

Op dezelfde wijze is aan mevrouw Wijtsma haar laatste geld (f) ontfutseld, enz. enz.

Of wat dunkt u van de marechaussee (naam is ons bekend) die aan een gedetineerde in het kamp zonder meer een goede lederen motorjekker afnam, en "unvervroren" met het gestolen kledingstuk aan rustig het kamp bezoekt waar de bestolene verblijft? Klagen? Weet de lezer wat rechteloosheid is? de Augiasstal, die in dit geschrift op een klein kiertje opengedaan wordt, ligt zo vol, dat wij onzerzijds aan de schoonmaak vertwijfelen.

Ik had het over de waarde van afgeperste processenverbaal.

Dit is wederom een bijkomend hoofdstuk van schande. Ik heb persoonlijk een proces-verbaal gelezen, door twee rechercheurs opgemaakt onder ambtseed, waarin zij zogenaamd de echtgenote van de gedetineerde, tegen wie zij bezwarend materiaal trachtten samen te brengen, laten verklaren dat zij door

haar man in 1940 onder vreselijke lichamelijke mishandelingen gedwongen was geworden om lid van de NSB te worden en dat telkens als zij protesteerde nieuwe mishandelingen volgden.

Twee folio's getikt met de meest blauwbaardachtige barbaarsheden. Maar deze vrouw, mij ook persoonlijk bekend, verklaart nimmer iets van deze aard verklaard te hebben en noemt het ambtsedig stuk volkomen uit de duim gezogen. Zij heeft, naar mij zeer goed bekend is, aan de betrokken rechtsinstanties uitdrukkelijk het tegengestelde van deze ambtsedigheid medegedeeld. Zulke ambtsedigheden bekommeren zich niet om de waarheid doch alleen om de vraag, hoe zij aan het hof materiaal voor een veroordeling kunnen verschaffen, het doet er niet toe hoe!

Schrikt het hof nog als getuige komt verklaren dat zijn in 1945 of 1946 afgelegde getuigenis hem afgeperst was? Het passeert als iets dat niemand doet schrikken. Hoeveel trucs, die het daglicht niet velen kunnen, hoeveel pogingen om onder de schijn van hulp aan gedetineerden hun in vrijheid verkerende vrouwen en verloofden te misbruiken — gevallen zijn ons bekend hoeveel gevallen van afzetterijen en oplichterijen.... de vraag is onder ons sterk, hoe ter wereld uit toestanden als in dit geschrift aangeduid en slechts voor een klein deel genoemd, ooit rechtvaardige procedures voortvloeien kunnen. Dan zouden de tribunalen en hoven wel een buitengewoon onderscheidingsvermogen bij de beoordeling van het op zulke wijze hun voorgelegde materiaal moeten hebben. Och, we kennen de praktijk. De pers! Het is een nieuw bijkomend hoofdstuk van tortuur.

Zeer vaak neemt de pers na het horen van de eis met een beleefde buiging van de rechtbank afscheid en demonstreert, dat zij om de verdediging even weinig maalt als om de décharge. Ligt hier rechtsbehoefte of wraakbehoefte aan ten grondslag?

Voorts moet men de zo vaak willekeurig verdraaide verslaggeverij al even vaak machteloos en rechteloos over zich heen laten gaan.

* *
*

Ik heb gezegd in dit geschrift excessen te willen laten liggen. Dat is geen pose, want natuurlijk zijn er ook excessen bij menigte geweest. Ten bewijze geef ik een paar aanduidingen.

Wat dunkt u bijvoorbeeld van de arts AK. die in het hospitaal te Vollenhove de patiënt Waanders, toen deze met het oog op een operatie onder narcose gebracht was, bij deze gelegenheid tevens een hakenkruis in de buik sneed?

Of van de arts AM. uit Meppel, die mevrouw Spiker tegen haar wil ongeveer een liter bloed aftapte en haar toen zonder rust of versterkende middelen in looppas naar haar kamp terugzond, met de opdracht haar beslist niet meer dan het gewone "eten" te geven!

De getroffene, door ontbering reeds zeer uitgeput, werd nu ernstig ziek en heeft het bij de dood af gehaald.

En wat dunkt u van het boerengezin te Nieuw-Boerta, man, vrouw en kinderen, dat gezamenlijk in eigen woning levend verbrand werd?

En van de sterilisatie-geschiedenissen te Eindhoven?

En van rijden over op de grond liggende naakte gevangenen per rijwiel?

Van meisjes elders, die als dusgenaamde moffen hoeren - kinderen van veertien inclus op onderstelde geslachtsziekten onderzocht moesten worden en geschonden, verkracht, uit dit onderzoek kwamen? En zo rauw verkracht, dat volgens verklaring van haar vader de geslachtsdelen van een meisje van vijftien jaar daarna met veertien krammen gehecht moesten worden, van de roofmoord op tien mensen (onder wie de heren Frikken uit Emmen, Jonkman uit Vlagtwedde, enzovoort) te Oldeberkoop, waarheen ze tot dit doel vanuit Wolvega gebracht werden, om hier op een afgelegen landweggetje na uitplundering in koelen bloede op bandietenmanier te worden afgemaakt?

Of van het geval van de gedetineerde (naam is ons bekend) wiens vrouw in een cel naast de zijne aan het gillen werd gebracht en tot wie gezegd werd: „Je hoort je vrouw als je wilt dat ze ophoudt met gillen, moet je deze verklaring ondertekenen”. M

Justitie heeft gesproken over een “onderzoek op verzoek van betrokkenen”. Dit is in een rechtsstaat niet normaal.

Ook wij niet juristen weten dat onderzoek naar moord en mishandeling zonder aangifte door de betrokkenen in naam van het algemeen belang door de justitie zelve ambtshalve geschiedt.

Maar afgezien hiervan, de vele honderden vermoorden hebben afdoende redenen om geen onderzoek meer te vragen en de levenden hebben deze eveneens.

Indien justitie eens „een onderzoek naar dit onderzoek” instelde, zou zij ervaren kunnen, dat de Augiasstal tot de nok toe vol ligt en geen Niagara-waterval hem leegspoelen kan.

Wij stemmen toe; dat vele goed bedoelende ambtenaren zich oprecht ingespannen hebben om een objectief onderzoek te bewerkstelligen. Maar het aantal terzake niet goed bedoelende officianten is, naar onze ervaring gerekend, groter en sterker.

Dit aan te tonen zou opnieuw een brochure vullen. Wij zien er op dit moment van af. Slechts vermelden we ter illustratie van deze opmerking, dat het „rapport” van schrijver dezes thans bijkans een jaar in handen van tal van autoriteiten, ook van justitie is, maar dat nog nooit iemand van officiële zijde hem er over gehoord heeft, evenmin ooit enig officieel onderzoeker hem naar zijn bewijsmateriaal heeft gevraagd en de enige officiële belangstelling, die hij ondervond, bestond in de inbeslagneming van een groot deel van zijn bewijsmateriaal, speciaal de schanddaden met vrouwen betreffende — zulks op last van de commandant van Westerbork waarna dit materiaal „verdwenen is”.

Een tweede desgelijkse poging in het kamp Laren mislukte. Men bedenke - het aantal betrokkenen, schuldigen aan moorden en mishandelingen, loopt in de tienduizenden.

En een „onderzoek” is bij deze enorme kwantiteit onmogelijk. Bovendien zijn de meest schuldigen onbereikbaar, namelijk hierdoor, dat ze niet hun handen bezoedeld hebben, doch dit anderen hebben laten doen en zelf achter de schermen bleven.

Eerst als een onderzoek vaststelt dat een echt onderzoek „onmogelijk” is, zullen wij van de objectiviteit overtuigd geraken. Mede weet men dan afdoende dat een andere methode ter oplossing noodzakelijk is, namelijk „de streep er onder”, royaal en van grote allure.

Wij onzerzijds willen geen wraak, bestrijden deze, waar wij kunnen. We willen een oplossing, een einde, en strijden daarvoor zowel om der wille van de

betrokkenen als om der wille van de gemeenschap, die niettegenstaande alles óók de onze is en blijft!

Genoeg! Ik heb een algemene indruk aangaande het gewone willen geven, aangaande de doorsnee-toestanden gelijk die in 1945 en 1946 overal in het land geheerst hebben. Ja, ook nog in 1947 en 1948. U acht dit overdreven?

Dan moet u het verslag eens lezen van het transport van tweeënzestig Nederlanders uit Ludwigsburg naar Nederland door de „Koninklijke” marechaussee, dat op 15 Februari 1947 begon!

Een dode, tal van hoofden waar de bebloede vellen bijhingen, bijna geen eten of drinken, leeggeplunderde bagage — slot, in een middeleeuwse, natte, donkere kelder van het fort Honswijk!

Voor de dode namen de heren een andere willekeurige Nederlander in de plaats, die zes maanden nodig heeft gehad om te bewijzen dat hij niet met dit transport was meegekomen. Een rechtsstaat?

Ik laat het bij het hier gebodene zeker niet te donkergekleurde kleine fragment, uit het ontzaglijk vele materiaal.

Ik meen genoeg gezegd te hebben om thans enige conclusie zoals die onder slachtoffer en medegenoten leven, te mogen naar voren brengen.

Vooreerst moge tot elk farizeesgezinde gezegd worden, dat gruwelkampen niet alleen in oorlogstijd de heidenen en barbaren voorkwamen. Zeer zeker, gaskamers hebben, voor zover ons bekend, hier niet gefungeerd en galgen hebben hier minder gestaan dan ginds, naar wij vermoeden. Maar, waren de Duitse kampen, zoals we die thans uit na-oorlogse mededelingen breder hebben leren kennen, ruw en radicaal, de Nederlandse kampen en gevangenis in vredestijd waren sadistisch.

De Gooi- en Eemlander schreef op 26 September 1947 naar aanleiding van het adres van geestelijke en sociale verzorgers te Vught:

„Wij hebben geglimlacht als Duitsers beweerden dat zij niet „wisten” wat er in de hel van de concentratiekampen gebeurde. Nu kunnen wij daarvan iets begrijpen. Want ook wij weten niet wat er in “onze” interneringskampen gebeurt. Daar wordt wel niet lichamelijk maar wel geestelijk vermoord en dat is veel erger, niet alleen voor het individu maar ook voor de samenleving, waarin deze nihilisten een besmettingshaard gaan vormen.”

Men ziet, de Gooi- en Eemlander schreef een goed woord bij wat zij wist. Maar ze wist niet, hoe in de Nederlandse kampen wel lichamelijk gemoord werd. En ook dit moet zij en moet ons volk weten, niet om in een schandaalkroniek zich te verlustigen, of over eventuele schuldigen te richten, maar om naar christelijke toestanden te kunnen terugkeren, voordat het te laat is!

De Linie schreef op 28 Mei 1948:

..Er is ook nog een andere overweging (ten aanzien van amnestie). De overweging van de misdaden - wij zeggen met dit woord waarlijk niet te veel - welke door Nederlanders in de kampen te Westerbork, te Vught, te Gorinchem en elders zijn bedreven. Misdaden als bijvoorbeeld het doodslaan van geïnterneerden, het doodschieten van mensen zoals te Vught door Nederlandse stoottroepen na de bevrijding geschiedde. Er zijn martelingen en onmenselijkheden geschied, waar geen woorden voor te vinden zijn en het wellicht het beste is erover te zwijgen.

Men vraagt zich af, of de bestialiteiten die vele Duitsers tijdens de bezetting bedreven en die behoorlijk door een gerechtshof dienen te worden bestraft, wel de speciale eigenschappen van één volk zijn? Men begint zich af te vragen, of onder bijzondere omstandigheden niet ieder volk tot dergelijke wandaden in staat is?

En men moet dan de vraag stellen of wij - u en ik - verantwoordelijk gesteld zouden willen worden voor deze door Nederlanders na de bevrijding bedreven en hier slechts kort gesignaleerde misdaden?

Men komt slechts tot één conclusie, dat deze zaak, die in haar uitvoering de hardheid draagt welke het karakter van de bezetting zeer nabijkomt, slechts kan worden opgelost door een man die oordeelt naar de strenge beginselen van het christendom en die desnoods tegen de wens van een geheel volk in daarnaar zou durven beslissen. Op die man.... wachten wij!"

Ook dit is een goed woord. Wij maken enkele aantekeningen. Het beste wellicht, zegt de Linie, is om er verder over te zwijgen. Ja, ook wij hebben op zichzelf niet de behoefte om deze schanddaden uit te stallen en zien gaarne het moment komen, dat door een dikke streep onder deze gehele affaire er het zwijgen aan toegevoegd worden kan.

Maar.... deze dikke streep moet eerst komen! En zo ver zijn wij helaas nog niet.

Bestrafing van schuldigen! We weten het. De autoriteiten gaven op klachten over deze gruwelen te kennen dat deze bestrafing zou plaatsvinden. Men begon er aan. En het resultaat toont de onjuistheid.

Toen eens in het kamp te Haamstede 's avonds op bed door enkele gedetineerden gezongen werd, en zij op sommatie van een bewaker, die als buitenbewaker met het gezang niets te maken had, niet direct stilhielden, schoot deze bewaker Arie Leijdekker uit Zierikzee op zijn bed dood.

De bewaker (AL. uit Brouwershaven) kreeg drie maanden. Een ander geval werd met een maand bestraft. Er is ook - dit vermelden we mede - een straf van drie jaar gevallen. Maar komen we hiermee verder?

Onzes inziens niet.

Te minder, omdat de schuldigen aan genoemde gruwelen exponenten zijn van een algemeen zich openbarende volksgesteldheid, voor hetwelk niet alleen de direct schuldigen, maar bijvoorbeeld ook diegenen, die hen aanstelden, en eigenlijk het gehele volk aansprakelijk is. Daarom is de bestrafing van hier en daar van schuldige een lapmiddel, dat de kwaal zelve niet wegneemt noch vereffent.

Het zware leed in de kampen en gevangenissen is een deel van de bijzondere rechtspleging, welke het Nederlandse volk gewild heeft.

Dat is de zaak en dat is de kwaal.

Maar tegenover deze hardheid (woord van de Linie) moet naar de strenge beginselen van het christendom (eveneens een woord van de Linie) teruggekeerd worden voordat het te laat is.

Het geïnterneerde volksdeel heeft krachtens de bijzondere rechtspleging veel geleden. Vooreerst werd hun bezit geliquideerd, hun positie verwoest, hun pensioen hun ontnomen. Vervolgens werden zij uit hun beroep uitgezuiverd

(vreselijk woord) en zullen zij als zij eenmaal weer in de maatschappij terugkeren, in een ander vak dan het hunne en dan grotendeels op rijpere leeftijd onderaan de ladder en dan van voren af aan als ondeskundigen moeten beginnen.

Hun gezin is verwoest, het aantal echtscheidingen, kunstmatig afgedwongen of uitgelokt, is enorm, hun kinderen zijn ontworteld, uiteengeslagen deels wrakhout geworden.

De gedetineerden zijn in de kampen uit den treure mishandeld. En na dit alles komen de tribunalen en de bijzondere gerechtshoven en beginnen, alsof er nog niets gebeurd is, met de bestraffing, en dan met zo zware straffen als in onze rechtspleging nog nooit voorkwamen, vaak ook zo willekeurig lijkende, als werd het lot ervoor getrokken.

De oude rechtsregel is: „niet tweemaal straffen voor eenzelfde feit” (non bis in idem). Dit is een goede, ook een christelijke regel. Maar het hier getroffen volksdeel is zevenvoudig en meer dan zevenvoudig gestraft.

Dit is Lamechswraak in Genesis getekend en geen christelijke rechtsorde. Bovendien, het is mij bekend — en dit kan met uitvoerige bewijzen, die tot dusver grotendeels nog niet ter tafel kwamen, gestaafd worden — dat het de Duitse bezettingspolitiek was (van Seyss Inquart, Rauter enzovoort) om ten bate van de Duitse annexatie plannen de NSB bij het Nederlands volk dermate te compromitteren en gehaat te maken, dat het na de Duitse overwinning zéér gemakkelijk zou zijn om de NSB, als natuurlijk ongeschikt voor de leiding van het volk, opzij te zetten en te verwijderen.

Bij de Duitse overwinning zou de NSB het eerste en het verste weggezet zijn geworden. De overwinning hebben de Duitsers niet behaald, maar hun politiek ten aanzien van de NSB is geslaagd. De NSB werd aan het einde van de oorlog door ons volk meer gehaat dan de Duitsers zelf.

Zodra echter ons volk algemeen en met bewijzen weet, dat dit een Duits oorlogsdoel was, dat op geraffineerde wijze de NSB in een zoveel mogelijk verkeerd licht heeft geplaatst, en dat aan deze politiek, waartegen de NSB niet opgewassen was, zij deels ook door eigen fouten en zwakheden ten offer is gevallen, zal men ongetwijfeld ophouden dit Duitse oorlogsdoel zonder meer verder te dienen en tot een objectiever beoordeling die thans ontbreekt, willen terugkeren.

Deze objectieve beoordeling zal inhouden, dat men alleen reeds om zuiver menselijke redenen, nog afgezien van alle christendom, van een groot deel der bijzondere rechtspleging zal moeten en willen terugkomen.

Deze rechtspleging - en dan bedoelen wij alles bijeengenomen, niet slechts de wetgeving op zichzelf - is, door Duitse infectie in meer dan een opzicht meegesleept, veel te ver gegaan.

We nemen het niet op voor de duidelijk criminele gevallen onder de gedetineerden. Maar was om hen te bestraffen het gewone strafrecht niet volkomen voldoende? Ook nu nog? Het merendeel van het om der wille der politiek thans vervolgde volksdeel is niet zo slecht als het volk ten gevolge der listige Duitse politiek denken moet. Het was niet zo slecht en het is het nog niet. Daarom is het ook nog niet te laat!

De Linie sprak over terugkeer tot de strenge beginselen van het christendom na al de genoemde hardheid. Uitnemend!

Het bijzondere recht heeft artikel 1 van het W.v.Str. dat zegt:
„Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgaande wettelijke strafbepaling”, buiten werking gesteld.

Maar kan dit zo blijven? Rousseau, een der vaders van de democratie, schreef eens: “La loi, qui punirait les délits, commis avant qu’elle existait, serait une tyrannie,” dat is: de wet, die delicten bestraft, welke bedreven zijn voordat zij bestond, zou een tirannie zijn.

Dit beginsel blijft bestaan zolang er democratie is en ook zolang er christendom is. Want reeds negentien eeuwen lang preekt het christendom naar Romeinen 1 vers 15: “Waar geen wet is, daar is ook geen overtreding” en naar Romeinen 5 vers 13: “De zonde wordt niet toegerekend als er geen wet is”. Dit beginsel blijft zolang het christendom zichzelf blijft.

Kan men hiernaar - na al de doorleefde hardheid - niet terugkeren?

We pleiten ervoor!

Heeft ons oordeel voor het Nederlandse publiek enige waarde, dan leggen wij de volgende vraag op tafel: “Wilt de zaak door een afdoende grondige, zuiverende, algemene amnestie beëindigen, voordat het te laat is.”

Menig ander land ging hierin reeds voor.

Wij vragen dit niet alleen voor onszelf.

Wij vragen het ook voor de schuldigen aan de in dit geschrift getekende gruwelen.

Wij vragen een radicale dikke streep, een christelijk einde van de ellende om dan - over en weer - over de besproken dingen te kunnen zwijgen.

Thans is een diepe en gefundeerde verbittering ten dele nog in de kampen en gevangenissen opgehoopt.

Maar, al naarmate de gedetineerden thuiskomen, verbreidt de infectie ervan - er waren immers een honderd twintigduizend geïnterneerden - zich over de vele honderdduizenden hunner verwanten en vrienden.

Deze infectie, die door de Gooi- en Eemlander zeer terecht als een besmettingshaard van nihilisme werd aangeduid, werkt het communisme in de hand.

Niet omdat deze mensen het hiermede principieel eens zouden zijn, maar omdat alle nihilisme het communisme bevordert en dient.

Zal de Westerse Unie ons vaderland tot een sterke stee in de verdedigingswal van het westen maken, dan is nodig dat deze vijfde colonne van verbitterden en met haat geïnfecteerde weer tot herstel van eerbied voor volk en overheid, voor kerk en christendom worde gebracht. Het kan nog. Het is nog niet te laat!

Met verlof tot publicatie.

(Dr H.W. van der Vaart Smit)

BIJLAGE

Aan
Zijne Excellentie
De Minister van Justitie
Excellentie.

Naar aanleiding van Uwer Excellence's opmerking in de memorie van antwoord aan de Eerste Kamer inzake het rapport - Van der Vaart Smit - over moorden en mishandelingen in de kampen en het "onderzoek op verzoek van betrokkenen" heeft ondergetekende, dr H. W. van der Vaart Smit, geboren 20 januari 1888, thans verblijvende in de Cellenbarakken te Scheveningen, schrijver van bedoeld rapport, de eer met verschuldigde eerbied ter kennis van Uwe Excellentie te brengen:

- a. dat, afgezien van de vraag of in een rechtsstaat onderzoek naar moorden en mishandelingen niet reeds zonder aangifte van de betrokkenen op initiatief der overheid zelf pleegt te geschieden, ondergetekende en de velen, in wier naam hij medespreken kan, in een dergelijk onderzoek zeer weinig heil kunnen zien; en wel:

omdat naar berekening dezerzijds het aantal direct en indirect aan deze misdrijven schuldigen ver over de tienduizend bedraagt, en dit zeer grote getal in volle vrijheid en in de volle macht hunner positie verkerende mensen betekent, dat tegenover het aantal goed bedoelende ambtenaren een zeer groot aantal terzake niet goedbedoelende staat, die er maar al te veel belang bij hebben, dat er van zulk een onderzoek weinig terechtkomt — een visie, die door vele desbetreffende ervaringen bevestigd wordt;

omdat voorts de enkelen, die hier en daar bestraft worden, dit relatief ten onrechte lijden, daar de schuld terzake bij meer dan tienduizend ligt, de eigenlijke hoofdschuldigen, al hebben zij ongeschikte elementen op de gevangenen losgelaten, zich, voorzover zij niet zelve de handen bezoedelden, buiten schot weten te stellen, de gegeven straffen over het algemeen niet in verhouding staan tot de ernst der gepleegde misdrijven, en alle schuld als geheel naar het oordeel dezerzijds niet bij individuen ligt, doch bij een volksmentaliteit, die zowel uit de oorlogsomstandigheden als uit het wezen der bijzondere rechtspleging voortvloeit;

omdat bovendien het te vervolgen kwaad van moorden en mishandelingen niet op zichzelf staat maar een onderdeel blijkt te zijn van een geheel van onrechtmatige handelingen, waartoe onder andere behoren een enorm getal dieverijen, oplichterijen, chantage-gevallen op (vrouwelijke) verwanten van vervolgd, vervalste en gefingeerde processen-verbaal, afgeperste, later herroepen maar toch weer gebruikte getuigenissen, op allerlei wijzen scheef getrokken rechtsposities, van welke redres onmogelijk schijnt enzovoort, zodat de consequenties van de eis tot onderzoek en bestraffing in het midden van een Augiasstal voeren, die met gewone menselijke middelen niet te reinigen schijnt;

- b. dat, indien uwe Excellentie een objectief “onderzoek naar het onderzoek” zou kunnen doen instellen, een en ander spoedig overtuigend zou blijken.
- c. dat ondergetekende en vele anderen met hem daarom enerzijds wel doen wat zij kunnen, ten einde de overheden en zo nodig de publiciteit op de hoogte te doen komen van de werkelijke toestand met het hoofddoel de beëindiging der bijzondere rechtspleging te bevorderen doch anderzijds niet aan de getroffen personen kunnen aanraden om aangiften te doen maar veeleer als deskundigen terzake hen tegen represailles

menen te moeten waarschuwen, en dat ondergetekende als illustratie van het boven aangevende hieraan toevoegen kan, dat, hoewel zijn bovengenoemd "rapport" reeds een jaar in handen der autoriteiten is, hij terzake nimmer gehoord is, niemand van officiële zijde hem ooit naar zijn bewijsmateriaal gevraagd heeft en de enige officiële belangstelling, die hij ondervond, hierin bestond, dat de kampcommandant van Westerbork een deel van zijn "gevaarlijkste" bewijsmateriaal in beslag liet nemen en „verdwijnen", dat een tweede dergelijke poging in Laren mislukte, en dat hij herhaaldelijk met represailles bedreigd werd.

Om al deze redenen verzoekt ondergetekende aan Uwe Excellentie het bovenstaande te willen toetsen ten einde vast te stellen dat een onderzoek naar al het gebeurde practisch zowel onmogelijk als ongewenst is, dat terecht ondergetekende en zijn medestanders een houding aannemen als boven omschreven, en dat zodoende als *enig alternatief een vergaande beëindiging der bijzondere rechtspleging overblijft*.

Met verschuldigde eerbied
Uwer Excellence's getrouwe dienaar
Dr. H.W. van der Vaart Smit
nr. 8967/57
Cellenbarakken Scheveningen
Scheveningen, 25 April 1949.

Met verlof tot publicatie.

Bijlage E Over de moeilijkheden bij de totstandkoming van het proefschrift

Over het begrip vrijwilligheid en het gesloten houden van de DSM-archieven.

Tijdens de oorlog waren veel mijnwerkers vertrokken en na de bevrijding was er grote behoefte aan mankracht. Het idee werd geboren om gevangen in de mijnen te laten werken. Waar kwam dat idee vandaan? In ieder geval de overheid en de mijn directies vonden elkaar in het begrip “vrijwillig” want iedereen wist dat mijnarbeid gevaarlijk kon zijn en niemand wilde daar de verantwoordelijkheid voor dragen, de mijnen niet en de overheid niet?

De overheid verwoordde het als volgt:

- De gevangenen helpen mee het land weer op te bouwen
- De gevangenen leveren een bijdrage aan het gezinsinkomen
- De gevangenen betalen mee aan de gevangenkosten

Met andere woorden het kwam de staat erg goed uit, maar er mocht niet gesproken worden van *dwangarbeid*, nee het was vrijwillig. In het proefschrift wordt deze vraag ook nadrukkelijk gesteld maar helaas niet beantwoord. Voor mij is volkomen duidelijk dat dit niets met vrijwilligheid te maken had.

Op de eerste plaats had de staat er voordeel bij dat de mijnen weer op volle toeren gingen draaien en men hoefde door de arbeid van de gevangen minder kolen in te voeren en minder uitkeringen te betalen en de kosten van de kampen werden ook gedrukt omdat een deel van het loon van de gevangen naar de kampen ging. In wezen ben je dus in dienst van de staat en lever je arbeid.

De gezinnen werden er ook niet beter van want het deel van het loon dat naar de gezinnen ging werd direct van de uitkering door de gemeente afgetrokken, dit laatste staat ook nergens vermeld.

Als nu het geld bovenop de uitkering was gekomen dan hadden de gezinnen er in dubbel opzicht wat aan gehad. Meer financiële ruimte en een echte bijdrage van een man of partner die zijn leven waagde in de mijnen.

Ook de mijnen hadden er veel voordeel van want door het begrip vrijwillig hoefden zij niet voor de kosten op te draaien in geval van ongelukken en zelfs de dood?

Vraag die opkomt is: hoewel de gevangenen hetzelfde verdiende als de vrije mijnwerkers, hoe zat het *met de rechten* die beide partijen hadden? Wat gebeurde er in geval van ongevallen en dood? Werden de achterblijvers, de gezinnen gecompenseerd in geval van een dodelijk ongeluk? Of bleef het bij de begrafenis kosten?

Zie Bijlage L

Doordat de DSM haar archieven gesloten houdt tot 2036 weten we nu nog steeds niet hoeveel gevangenen er verongelukt zijn in de mijnen en hoe het arbeidsrecht van de gevangenen eruitzag.

Uit een Fries onderzoek lees ik dat wetenschappers onderzoek wilde doen in archieven waar ook namen in voorkwamen van mensen waarvan bekenden en/of familie nog leefden. Afgesproken werd de namen niet te noemen.

DSM verschuilt zich achter onze privacywetgeving, 75 jaar na dato geen toegang ook niet voor een wetenschappelijk onderzoekster als Annet Schoot Uiterkamp! En de overheid doet er niets aan om dit verbod op te heffen. Welke belangen heeft de overheid om het archief gesloten te houden?

Bijlage F Arnoldus in Kolen en Kampen

Kolen Kampen over Arnoldus

Arnoldus, Christiaan Abel 56-57, 60, 67-70, 72-74, 78, 126-132, 134, 138, 159-160, 180-184, 186, 189-192, 194-199, 201-207, 209-212, 214-219, 221, 224-226, 229, 231-233, 235-238, 240-243, 245-251, 253, 258, 267, 270, 283, 291

56

Tot nu toe ging het om geïnterneerde of gedetineerde politieke gevangenen, met andere woorden om mensen die *nog niet veroordeeld waren*. Na verloop van tijd werden politieke gevangenen tot gevangenisstraffen veroordeeld. Een deel van de straf konden ze uitzitten in Rijkswerkinrichtingen.

Vanaf juli 1947 werden die ook in Zuid-Limburg opgericht. Van hieruit konden ze *vrijwillig tewerk worden gesteld* in de mijnen. Om dat mogelijk te maken moest de overeenkomst uit februari 1947 worden aangepast aan de nieuwe omstandigheden. Namens het ministerie van Justitie trad *Christiaan Abel Arnoldus* aan als onderhandelaar. *Arnoldus* had diverse functies gehad binnen het gevangeniswezen en was *in juni 1947 directeur geworden van de pas opgerichte Strafgevangenis Julia in Eygelshoven*.¹⁰⁰ Na uitvoerig overleg van *Arnoldus* en het Beheer kwam het tot een nieuwe overeenkomst, deze keer tussen de minister van Justitie en het Beheer. Afgezien van nieuwe bepalingen op het gebied van ziekengeld en ziektekostenverzekering, veranderde de inhoud niet wezenlijk. Alleen werden alle bepalingen aangepast aan de nieuwe situatie. Men sprak niet meer van 'p.d.', [politieke delinquent] maar van 'p.g.' [veroordeelde wegens politieke misdrijven of te wel politieke gevangene]. In alle artikelen waar sprake was van DGBR, sprak men nu van minister van Justitie of van Directie van de Gevangenen. De uitgangspunten bleven gelijk aan die van februari 1947. Minister van Justitie, mr. J.H. van Maarseveen en Beheerder Groothoff ondertekenden de nieuwe overeenkomst op 17 september 1947, waarna de overeenkomst met terugwerkende kracht inging op 1 juli 1947-101.

56-57

Ruim een jaar bleef het rustig aan het overeenkomstenfront. Dat veranderde toen het Beheer in 1949 ophield te bestaan. De laatste overeenkomst was

gesloten tussen minister en beheerder. Hoe moest het verder? Er werden nog steeds politieke gevangenen tewerkgesteld, hoewel niet meer in alle mijnen.

Uit de Staatsmijnen Hendrik en Maurits, de particuliere mijnen Oranje-Nassau Mijnen I, III en IV en de Domaniale Mijn waren ze verdwenen (zie bijlage 1). *Arnoldus*, directeur van wat inmiddels de Strafgestichten in de Mijnstreek was gaan heten, nam het initiatief. Hij wilde graag op de oude voet verder gaan. Na een briefwisseling met de directies van Staatsmijnen, en van de particuliere mijnmaatschappijen Laura & Vereeniging (LV), Willem-Sophia en Oranje-Nassau Mijnen, gingen zij akkoord. *De Willem-Sophia maakte daarbij een kanttekening met betrekking tot de ongevallenverzekering.* In maart 1949 gaf ook de minister van Justitie zijn fiat en dus kon wat betreft de tewerkstelling alles bij het oude blijven: *het ministerie 'leverde' vrijwillige gevangenen, zorgde voor huisvesting en in een paar mijnen bleven ze aan de slag, tegen de oude voorwaarden-102.*

57

Volgens Arnoldus hadden in totaal 13.271 gedetineerden vrijwillig in de mijnen gewerkt, sinds het DGBR er in 1946 mee was begonnen en na voortzetting door het Directoraat voor het Gevangeniswezen in 1947-106.

60

Uiteraard vroeg het ministerie om commentaar bij *Arnoldus*, directeur van de strafgevangenis 'Kamp Julia'. Deze ontkende dat 'vaak' ongeschikte mensen naar het zuiden waren gestuurd. Hij had navraag gedaan: zowel Dr. Aalders, de superviserend geneesheer, als de kampartsen ontkenden de beschuldiging. In het begin was dit bij uitzondering (9 gevallen) voorgekomen, maar dat was verleden tijd. Arnoldus gaf ook cijfers om zijn bewering kracht bij te zetten. In de Mijnstreek waren tussen juni en oktober 1947 in totaal 1037 gevangenen uit het hele land aangevoerd. De percentages later afgekeurden onder hen varieerden van vier procent (16 personen) afkomstig uit diverse kampen tot dertien procent uit Veenhuizen (32 personen). Het ging daarbij om grensgevallen waarbij de meer gespecialiseerde mijnarts een ander oordeel velde, mede op grond van doorlichting van de gevangenen. De afkeuring leidde overigens in dit geval ook niet tot extra transportkosten, omdat er een tekort was aan corveeërs, en zij daarvoor konden worden ingezet.

67

Intussen waren er nog geen afspraken gemaakt over de strafduur. Van Voorst tot Voorst dacht in eerste instantie alleen aan hen die een straf van drie jaar of minder hadden gekregen.

Tot een daadwerkelijke uitvoering van de Strafoplegging kwam het pas in de loop van 1947, nadat de eerste Strafgevangenis in Eygelshoven was geopend. Toen werden gevangenen toegelaten met een maximale strafduur van vijf jaar, mits ze vóór de veroordeling, in hun interneringstijd, ook al in de mijn hadden gewerkt. De eersten tot maximaal vijf jaar veroordeelden kwamen rond 7 juli 1947 in het Zuiden aan en waren tussen de 25 en 45 jaar oud. Bij een latere wervingsronde konden zich ook gedetineerden (niet ouder dan 45 jaar) opgeven, die nog niet eerder ondergronds hadden gewerkt en een straf van vijf jaar of minder opgelegd hadden gekregen. In de praktijk kon het betekenen dat ook mannen werden toegelaten, die een strafrestant hadden van vijf jaar of minder, maar die veroordeeld waren geweest tot 7 jaar gevangenisstraf met aftrek van de twee jaar die ze in een bewaringskamp hadden doorgebracht. De Beheerder was stilzwijgend akkoord gegaan met verruiming van de maximale straf.

Chr. Arnoldus ging als directeur van de Strafgevangenis Julia zelf op pad om vrijwilligers te werven, samen met de eerdergenoemde Piet Sterrenberg. Hun optreden had succes.

Vanuit de Strafgevangenis Marum kwam bericht dat zich al een 70-tal gedetineerden had gemeld: *'de jongens popelen om aan het kolenfront slag te leveren in het belang van ons land [...]'*.

67-68

Toen de kogel eenmaal door de kerk was bleek meer mogelijk. In mei 1947 had het ministerie van Justitie al de mogelijkheid geopperd 'bij gunstige ervaring op het stuk van ontvluchting de grens van strafduur geleidelijk hoger te stellen. Men ging toen nog uit van een leeftijdsgrens van 40[!] jaar, met een straf van maximaal vijf jaar en een strafrestant van minstens een half jaar.

Arnoldus adviseerde in september 1947 de grens van de strafduur op te rekken tot zeven jaar, met instemming van het Beheer. Vanaf april 1948 was het zover. De tewerkstelling in de mijnen stond vanaf toen open voor die politieke gevangenen, die een straf uitzaten van hoogstens zeven jaar, waarvan ze er nog minstens zes maanden moesten voldoen. Circa 230 gedetineerden voldeden aan de eisen, waarbij er onder meer 82 afkomstig waren uit de gevangenis in Groningen, 67 uit de Rijkswerkinrichtingen Veenhuizen en circa 30 uit de Bijzondere Strafgevangenis in Leeuwarden. In een officiële bekendmaking waren de voorwaarden nog preciezer omschreven. Uitgesloten werden bijvoorbeeld die veroordeelden, die binnen drie maanden vervroegd voorwaardelijk zouden worden vrijgelaten. Het Beheer had bezwaar gemaakt tegen een te korte verblijfsduur. Maar als ze al in de mijn hadden gewerkt, dan mocht het weer wel, met een minimum van een maand.

68

Het ging Beheerder Groothoff nog niet snel genoeg. *Arnoldus* en Sterrenberg gingen opnieuw op pad om onder langgestrafte gedetineerden te werven. Na overleg tussen Beheerder, *Arnoldus* en het ministerie werd de administratieve rompslomp versoepeld. Er werd geen beperking meer gesteld aan de duur van de straf. Alleen levenslang gestraften werden vooralsnog uitgesloten.

69

Het is onduidelijk of Jodenhaat de reden voor afwijzing was, of dat er andere zaken als bijvoorbeeld gedrag meespeelden. De reden voor weigering stonden zelden of nooit vermeld in de stukken die zich in het archief van de Strafgevangenen bevinden. Directeur *Arnoldus* antwoordde in 1949 aan een klager die wilde achterhalen waarom hij niet werd aangenomen: 'De mijn-ondernemingen zijn hierin volkomen vrij'.

70

Wat wel veranderde, was de leeftijdsgrens. Stond deze oorspronkelijk op 45 jaar, in 1949 begonnen de Staatsmijnen, met gedetineerden in de Emma en Wilhelmina, hieraan te tornen.

Deze maatschappij wilde voortaan alleen nog maar mannen aanstellen die hoogstens 30 jaar oud waren. Ook werd de strafduur ter discussie gesteld: voortaan wilde men alleen veroordeelden met een nominale straf van maximaal twaalf jaar aanstellen. *In overleg met Arnoldus* werd de leeftijdsgrens uiteindelijk 35 jaar, met een strafrestant beneden de zeven jaar en waren gevallen van mannen jonger dan 30 jaar met een straf tot twaalf jaar bespreekbaar. Ook bij andere mijnen begon de leeftijdsgrens te schuiven. Het ministerie van Justitie kon hier weinig aan doen, men was afhankelijk van de mijndirecties. Op 11 oktober 1949 liet Directeur-Generaal Lamers aan alle selecteurs en gevangenen weten dat de mijndirecties als regel gedetineerden ouder dan 40 jaar weigerden. In uitzonderlijke gevallen werden ouderen aangenomen, als ze eerder ondergronds als mijnwerker hadden gewerkt.

70

Begon de *tewerkstelling* bij de mijnen al minder soepel te verlopen, ook bij sommige gedetineerden verliep de animo. In 1950 berichtte *Arnoldus* aan het ministerie van Justitie dat verschillende uit Strafgevangenis Marum afkomstige gedetineerden weer terug naar het Noorden wilden.

Volgens hem was dit verlangen '[...] gevolg van onbestendigheid en zucht naar afwisseling. Indien de vrijwilligheid van de mijnarbeid aldus zou kunnen worden opgevat, dat het eens genomen besluit te allen tijde kan worden herroepen, zijn hieraan zulke verstrekkende consequenties verbonden, dat

deze *tewerkstelling* naar ik vrees door de mijnondernemingen niet meer op prijs zou worden gesteld'. Er werd dan ook niet meegewerkt aan het terugplaatsen van gevangenen, ook al kwamen er verzoekschriften binnen van ouders of echtgenotes.

In de loop der jaren was er één constante: tot levenslang veroordeelde politieke gevangenen waren uitgesloten van *tewerkstelling* in de mijnen. In 1951 richtte een groep van 112 van deze levenslang gestraften zich tot de minister. Ook zij wilden aan het werk in de mijnen. Niet alleen om het lot van hun gezinnen te verlichten met de opbrengsten van hun arbeid, maar ook om een bijdrage te leveren aan de productieverhoging, net als de andere *tewerkgestelden*. Ze deden een beroep op de minister om *tewerkstelling* ook voor hen mogelijk te maken. Het ministerie zou het zeer toejuichen als hen die kans zou worden gegeven. Mr. Lamers vroeg *Arnoldus* alle betrokken instanties te polsen en hem te adviseren. Na diverse besprekingen lieten de gezamenlijke mijndirecties weten dat ze levenslang gestraften definitief niet wilden toelaten. Ze verwachtten negatieve reacties van de vrije arbeiders.

72

Over het algemeen zetten de selecteurs zich zeer in voor de gedetineerden. Vaak deden ze een dringend beroep op *Arnoldus* om iemand te plaatsen. Er moest uiteraard wel plaats zijn in de zuidelijke strafgestichten. Eind 1947 waren de Strafgevangenen Julia in Eygelshoven en Wilhelmina in Terwinselen volledig bezet en het zou nog enige weken duren voordat de Passart in Treebeek bij Heerlen geopend kon worden.

73

Het ging bij de selectie soms ook om 'bekende' gevangenen. Zo liet J.F. Beyerink, selecteur bij de Bijzondere Raad van Cassatie vertrouwelijk weten, dat Arnold Meijer (1905-1965) zich na zijn veroordeling vrijwillig had gemeld voor mijnarbeid. Meijer was tijdens de oorlog leider van het Nationaal Front geweest. Het Bijzonder Gerechtshof in Den Bosch had hem veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf wegens hulpverlening aan de vijand. De Bijzondere Raad van Cassatie verminderde het vonnis in juni 1947 tot vier jaar. Beyerink had de aanmelding besproken met het ministerie van Justitie. Dat was niet bij voorbaat tegen, maar men vroeg *Arnoldus* de zaak ernstig te overwegen, gezien 'de persoonlijkheid' van Meijer. Voor het geval hij lichamelijk werd goedgekeurd, lag de eindbeslissing voor toelating bij *Arnoldus* en de mijndirectie. *Arnoldus* antwoordde dat er tegen plaatsing van Meijer in een van de mijnkampen 'overwegend bezwaar' bestond. *Arnoldus* schreef er niet bij of

dat een besluit was van hem alleen, of na een overleg met het Beheer. Het zou heel goed zijn eigen mening kunnen zijn geweest. Een plaatsing van de voormalige Commissaris van de Provincie Limburg, Max graaf de Marchant et d'Ansembourg, in de Strafgestichten in de Mijnstreek, ging op advies van *Arnoldus* ook niet door.

74

Arnoldus bleef zijn best doen om ook deze ouderen te plaatsen. Soms kreeg hij nul op rekest, in één geval vermoedelijk omdat betrokkene opzichter was geweest in Staatsmijn Wilhelmina. Bij dergelijke personen verwachtten Staatsmijnen verzet van vrije mijnwerkers. Bovendien had hij nog een lang strafrestant. Bij een andere lukte het wel, ondanks zijn bijna 50-jarige leeftijd. Als oud-mijnwerker van Staatsmijn Hendrik had hij alsnog niet veroordeelde houer op de Domaniale Mijn in Kerkrade gewerkt. 'Zijn gedrag en plichtsbetrachting waren goed', aldus *Arnoldus*. Hij heeft zich op 24 Aug. 1947 bij een brand op de mijn heel goed gedragen. Hij was de eerste die de brand zover gedoofd had dat er niets meer gloeide. Hij is het type van een eenvoudige arbeider, die geen kwaad meer wil [...]'.

Werd vanaf 1945 in de bewaringskampen iedereen bij elkaar gestopt die gevangen was genomen, onafhankelijk van leeftijd, soort wandaad of oude beroep, in de strafgevangenen werd vanaf 1947 de zaak anders aangepakt. Er was sprake van selectie van gevangenen en van differentiatie van de verschillende instellingen. Er kwamen speciale instellingen voor jongeren, bijzondere gevangenen voor levenslang gestraften etcetera. Bij de kampen in Zuid-Limburg trad deze verschuiving al eerder op, omdat het belangrijke aspect van vrijwillige tewerkstelling in de mijnen hier een rol speelde. Daar zaten alleen maar mijnwerkers. Ook de differentiatie binnen de strafinstellingen begon daar eerder. Al in maart 1948 drong *Arnoldus* aan op tijdig toesturen van een persoonsbeschrijving, naast de aanvraag zelf. Voor de mijnen was het nodig om tot een verantwoorde verdeling van geschoolde en ongeschoolde arbeiders te komen. Op grond van de beschrijving kon hij direct aangeven naar welke strafinstelling, de Julia, Wilhelmina of Passart, de gestrafte overgebracht kon worden. Deze drie verschilden onderling qua leeftijdsopbouw en activiteiten.

77-78

Gratiëring

Naast voorwaardelijke invrijheidstelling was er nog een mogelijkheid om eerder vrij te komen. Het was gebruikelijk dat de koningin bij een jubileum gratie verleende.

Zou dat in 1948 ook gebeuren bij het 50-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina? In een brief speculeerde Beheerder Groothoff hier al op. Misschien zou zij ook wel amnestie verlenen aan een aantal politieke delinquenten en dat zou weer gevolgen hebben voor de tewerkstelling in de mijnen.

Zou de koningin iets ondernemen? Het geruchtencircuit draaide op volle toeren. Een enkeling stuurde zelfs een roerend verzoekschrift naar koningin Wilhelmina vanuit de Rijkswerkinrichting. *Arnoldus werkte daaraan mee*. Hij stuurde het verzoek door naar de koningin, samen met een renseignement-staat (een kort overzicht met persoonsgegevens en veroordelingen).

Koningin Wilhelmina besloot uiteindelijk bij gelegenheid van haar regeringsjubileum en de daaropvolgende inhuldiging van prinses Juliana tot koningin algemene gratie te verlenen aan gevangenen. Van alle onvoorwaardelijke tijdelijke vrijheidsstraffen werd een vierde kwijtgescholden, met een minimum van één maand en een maximum van één jaar. Gedetineerden die zich in de gevangnissen slecht hadden gedragen werden uitgesloten.

126

Bijgevolg konden na veroordeling ook Duitsers in aanmerking komen voor plaatsing in een Rijkswerkinstelling; ook zij konden in de Limburgse mijnen aan de slag als politiek delinquent. Gebeurde dat ook? De eerste meldingen dateren uit 1949. Volgens directeur *Arnoldus* zaten er op 22 februari 1949 drie Duitsers of Duitsprekenden (twee katholieken en één Hervormde) in het Zuiden gevangen, twee in de RWI in Terwinselen en één in Eygelshoven. Het waren waarschijnlijk uitzonderingen. Want *Arnoldus* zat duidelijk niet om hen te springen.

128

Beide Duitsers waren tegen de regels in zonder overleg vooraf overgeplaatst naar het Zuiden. Dat moest vanaf juni 1949 anders. Als Duitse politieke gevangenen aangaven in de mijn te willen werken, moest de selecteur voortaan eerst overleggen met de directeur van de Strafgestichten. Na deze brief werd steeds weer de normale procedure gevolgd: bijvoorbeeld de strafgevangenis Vught maakte de wens kenbaar bij het ministerie, deze stuurde de aanvraag met een staat van inlichtingen naar de Strafgestichten, de directeur ervan informeerde bij de mijnen of ze de betrokken Duitser accepteerden. Deze lieten hun besluit aan *Arnoldus* weten, die daarop een brief stuurde naar Den Haag, die weer bericht stuurde naar strafgevangenis, waarop

een verzoek kwam van Vught wanneer de Duitser kon worden overgeplaatst.

Een hele administratie; maar het leidde ertoe dat ook wegens oorlogsmisdaden veroordeelde Duitsers in de mijn aan de slag konden, mits de strafduur niet te lang was. Bij voorkeur werden ze geplaatst in mijnen die verder van de grens aflagen, de Oranje-Nassau Mijn II of Staatsmijn Emma. Zo werd bijvoorbeeld een Duitser afgewezen, niet alleen vanwege een lange strafduur, maar ook omdat het onmogelijk was gebleken hem op een mijn te plaatsen, op een behoorlijke afstand van de grens.

128

Hij vond dat ze bevoordeeld werden in vergelijking met andere gevangenen. Ze ontvingen volgens hem vier keer zoveel brieven als anderen, ze stuurden levensmiddelenpakketten naar Duitsland en bewakers toonden meer interesse voor deze drie mannen. Met andere woorden: het bewakingspersoneel behandelde hen anders dan anderen. Het gevolg was dat zij zich “super-gedetineerden” voelden, ze hebben ‘zichzelf het cachet gegeven van “krijgsgevangenen”’.

Schrijven en ontvangen brieven als “krijgsgevangenenpost”, Absender Leutnant [...] enz.’. De adjunct had hen dat verboden en hen gezegd dat ze geen krijgsgevangenen waren.

Hij vroeg aan de hoofddirecteur of er enige reden was om ‘deze lui’ anders te behandelen? Hoofddirecteur *Arnoldus* krabbelde met potlood op deze brief: ‘Zeker niet gunstiger dan anderen’.³⁰⁴ Vermoedelijk was hiermee de kous af. Iedereen moest wennen aan een aparte groep gevangenen, maar op den duur werden ze gelijk behandeld.

129

Pas in 1949 werden er werkelijk stappen ondernomen om Indië-weigeraars naar het Zuiden te laten komen. Doordat het aantal tewerkgestelde politieke gevangenen afnam, was er ruimte voor andere tewerkgestelden. De hoofddirecteur van de Strafgestichten in de Mijnstreek, Chr. *Arnoldus* liet minister van Justitie Th. Wijers weten dat enkele mijnen, waar politieke gevangenen werkten in principe bereid waren ook ‘Indië-deserteurs’ tewerk te stellen. Dezen waren alleen welkom op basis van vrijwilligheid en onder dezelfde voorwaarden als de politieke gevangenen. De mijnen maakten echter een uitzondering ‘voor die Indiëdeserteurs bij wie minder bindingsinvloeden dan wel antimilitaristische of communistische gevoelens geleid hebben tot hun weigering naar Indië te vertrekken’.

Arnoldus had de zaak samen met collega's van de strafgevangenen Spijkerboor en Bankenbosch uitvoerig onderzocht. De vooruitzichten waren goed. Het overgrote deel van de deserteurs (87 procent) kwam uit de noordelijke provincies. Het was gebleken dat politieke delinquenten die ook uit het Noorden kwamen, het als mijnwerker zeer goed deden. Dat zou ook voor de Indië-deserteurs kunnen gelden: deze wilden juist graag zwaar werk. Bij de voordelen stelde *Arnoldus* de Indië-deserteurs gelijk aan de politieke gevangenen. Gehuwden zouden zelf de kost kunnen verdienen voor hun gezinnen, voor ongehuwde, niet-kostwinners maakte hij echter een uitzondering. 'Wellicht zou [...] de verplichting kunnen worden opgelegd een bescheiden deel van hun loon bijv. Fl. 10,- à Fl. 20,- af te staan ten behoeve van gedemobiliseerde militairen uit Indië, die aan geestelijke of lichamelijke defecten lijden, ten gevolge van hun verblijf in Indië'. Alles overziende stelde hij de minister voor om tewerkstelling toe te staan, vooral ook vanwege het grote belang van de kolenproductie en de 'aanzienlijke bate uit deze arbeid voor de schatkist voortvloeiend [...]'. Arnoldus wilde graag met de werving beginnen.

Arnoldus wachtte het antwoord op zijn brief niet af. Ter voorbereiding stuurde hij overdrukken naar Fort Spijkerboor van een artikel uit *Dienende arbeid*, het blad van de Strafgestichten in de Mijnstreek. Onder de overdruk van 'Wat zegt de gedetineerde-mijnwerker over het werken in de mijn' stond de opwekkende boodschap dat ook zij ['Indië-deserteurs'] zich voor 'lonende en productieve arbeid' konden opgeven. *Arnoldus* zou langskomen om verdere inlichtingen te geven. Intussen konden de gevangenen alvast een indruk krijgen van het werken ondergronds. Hierna gaven zich al 23 personen op. De directeur van Spijkerboor, H.A. v.d. Mey, schreef erbij dat de ongehuwden onder hen niet bereid waren iets van hun loon af te staan voor gewonde soldaten uit Indonesië. 'Zij stellen zich voorlopig op het standpunt, dat de overheid, die hen uitstuurde, daarvoor moet zorgen'.

De directeur had intussen niet veel vertrouwen in de bereidheid om ondergronds te gaan. Hij drong aan op spoedig transport naar het Zuiden 'om slap geaarzel en terugtrekken na familiebezoek enz., te voorkomen'. Uit de bijgevoegde inlichtingstaten, die waarschijnlijk de ondervragers hadden ingevuld, bleek dat de meesten zich opgaven uit financiële overwegingen. Bij reden van desertie stonden de volgende antwoorden: 'angst', 'bang', 'kon niet tegen tropen', 'lichamelijk ongeschikt', 'moeder', 'ouders', 'zuster', 'vrouw', 'ongeschikt', 'hoofdpijnen politiek wel betrouwbaar', 'bedrijf', 'godsdiensstige overtuiging'. Slechts één persoon antwoordde: 'met doel van uitzending niet eens, Beschouwde Indië niet als Ned.'.

131

Na 1 januari 1950 kon men geschikte vrijwilligers gaan overplaatsen. De minister was met alle voorwaarden akkoord gegaan, behalve één: voorlopig mocht aan ongehuwden nog geen verplichte afdracht van een deel van hun loon worden opgelegd. Hierover zou nader overleg volgen. Zelfs de minister vond de afdracht te ver gaan.

Moest *Arnoldus* aanvankelijk nog machtiging vragen om mensen over te laten brengen, vanaf begin februari was dat niet meer nodig.

Intussen vroeg het ministerie zich af of de overeenkomst uit 1947 tussen de mijnen en het ministerie niet gewijzigd moest worden, nu het niet alleen meer ging om politieke gevangenen.

Op verzoek van *Arnoldus* verklaarde de directie van de mijnmaatschappij Laura & Vereeniging dat zij in aanvulling op de overeenkomst ook bereid was 'Indië-deserteurs' te werk te stellen, op de voorwaarden zoals de minister die in december 1949 gesteld had.

Een herziening was volgens *Arnoldus* niet nodig. Er werkten alleen deserteurs in de Oranje-Nassau Mijnen en bij de Laura & Vereeniging. Een verklaring van hen alleen was voldoende. Een wijziging aanbrengen in de overeenkomst zou alleen maar tot nieuwe wensen leiden van de particuliere mijnen.

De directies van deze twee mijnen waren immers in 1947 niet betrokken bij de onderhandelingen over de lopende overeenkomst, 'die zij geenszins in alle onderdelen voor hun onderneming voordelig achten'.

De conclusie van *Arnoldus* was helder: geen slapende honden wakker maken.

De eerste vijftig vrijwilligers uit Fort Spijkerboor en Bankenbosch werden begin 1950 overgeplaatst naar de Mijnstreek. Binnen de Rijkswerkinstelling spraken men af dat de groep 'Indië-deserteurs' als een aparte groep zou worden gehuisvest.

132

Zij mochten echter niet beter of slechter behandeld worden dan de politieke gevangenen en zij konden ook geen bijzondere voorrechten krijgen. Men ging er wel vanuit dat de 'groep als zodanig' een 'eigen gerichte activiteit' zal ontwikkelen. Hieraan moest het personeel tegemoetkomen, gedacht werd aan samen voetballen of kaatsen. Ook de buitenwacht was inmiddels op de hoogte. De *Waarheid* meldde hun komst onder de kop: 'Schoonhovense jongens in de mijnen'. *Arnoldus* stuurde een afschrift van dit artikel terug naar de heer Joosten van het bureau Tewerkstelling op het Centraal Bureau in Heerlen met als veelzeggend commentaar: 'Bijgaand "De Waarheid", die de waarheid niet is, in dank terug'. Het waren geen soldaten uit Schoonhoven, ze

werkten niet in de mijnen Emma en Juliana [!], *maar vooral was Arnoldus waarschijnlijk tegen de formulering 'dwangarbeid in de mijnen'.*

132

Aanvankelijk verbleven de deserteurs onder meer in de Passart en werkten ze in de Oranje-Nassau Mijn II en bij Laura & Vereeniging. Eind 1950 volgde een reorganisatie binnen de Strafgestichten. Alle Indië-weigeraars werden daarna gehuisvest in kamp Julia in Eygelshoven en van daaruit werkten ze, afgezien van drie bij de Willem-Sophia, alleen nog bij de Laura of de Julia.

Rond dezelfde tijd werd Fort Spijkerboor gesloten; sindsdien kwamen er alleen nog maar Indië-weigeraars uit Bankenbosch in Norg.

In een correspondentie met de directeur liet *Arnoldus* nog maar eens nadrukkelijk weten: *'Opgemerkt zij, dat antimilitaristen en communisten niet aanvaard kunnen worden'.*

De Indië-weigeraars kwamen in eerste instantie niet in aanmerking voor voorwaardelijke invrijheidstelling (VI). Als argument werd aangevoerd dat een weigeraar niet eerder vrij mocht komen dan de demobilisatie van de dienstwilligen uit zijn peloton. Er was tijdens de politionele acties geen duidelijkheid over de duur van de dienstdtijd. Hoe langer die duurde, des te langer moesten de weigeraars gevangen blijven. Vlak voor de soevereiniteitsoverdracht van Nederland aan Indonesië besloot de minister van Oorlog, mr. W.F. Schokking in december 1949 een versoepeling aan te brengen. De weigeraars kwamen wel in aanmerking voor VI, als zij zich goed gedroegen en mits zij alsnog onvoorwaardelijk in militaire dienst zouden gaan. Zij konden onder dezelfde condities ook een beroep doen op de jubileumgratie. Voor een deel van de Indië-weigeraars gingen de voorwaarden uiteraard te ver. Zij moesten hun straftijd volledig uitzitten of al vrijwillig werkend doorbrengen in de mijnen. Vanaf najaar 1952 kwam er een einde aan deze onrechtvaardigheid en hoefden zij niet meer aan voorwaarden te voldoen. Een veertigtal was toch op de voorwaarden ingegaan en maakte gebruik van de jubileumgratie. Zij hadden straffen opgelegd gekregen van ruim twee tot ruim drie jaar 'op basis van opzettelijke ongehoorzaamheid gepleegd in tijden van oorlog' met andere woorden: weigering om als soldaat mee te gaan naar Indië.

134

Een bijzondere Indië-deserteur was een in 1917 geboren avonturier die gediend had in het Franse leger. In 1943 meldde hij zich als vrijwilliger voor de Prinses Irene Brigade. Vervolgens was hij vanaf 4 maart 1946 buitengewoon

dienstplichtige binnen de Koninklijke Landmacht in Indië. Wegens poging tot desertie veroordeelde de Krijgsraad te velde in Medan hem in september 1948

tot zeven en een half jaar gevangenisstraf. Later gaf hij aan die poging 'vermoedelijk in een vlaag van oorlogsmoeheid' gepleegd te hebben. In Nederland werd hij overgeplaatst naar de Bijzondere Strafgevangenis in Leeuwarden om zijn straf uit te zitten. Vanuit Indië had hij met zijn soldij zijn moeder een beetje kunnen ondersteunen, vanuit Leeuwarden was dat onmogelijk. Hij werkte daar op de afdeling drukkerij als enige 'criminele' delinquent tussen politieke gevangenen.

In een verzoekschrift aan de minister van Justitie, verzocht hij tewerkgesteld te kunnen worden in de mijnen, net als de politieke gevangenen.

Hij wilde graag in de mijnen werken om zijn familie enigszins te kunnen onderhouden. Directeur-Generaal Lamers van het ministerie in Den Haag stuurde het verzoekschrift door naar directeur *Arnoldus*.

Lamers dacht dat de mijnen geen bezwaar zouden hebben tegen een veroordeelde militair, '[...] aangezien zulk destijds ook niet het geval bleek te zijn ten aanzien van de mogelijke plaatsing van de z.g. Indië-deserteurs in de mijnen'.

Arnoldus probeerde de man te plaatsen, wat na een afwijzing bij de Staatsmijnen, uiteindelijk lukte bij Laura & Vereeniging. Bij uitzondering wilde deze hem wel aanstellen mits goedgekeurd.

Op 22 juli 1949 kwam hij naar de RWI in Eygelshoven en ging aan het werk. Blijkbaar beviel het werk ondergronds hem uiteindelijk niet. Hij wist op 9 januari 1950 uit de RWI te ontsnappen.

In totaal zijn bijna 2600 deserteurs berecht. Hiervan hebben er 345 gevangen gezeten in Fort Spijkerboor en 736 in Bankenbosch.

Slechts een heel klein deel van deze weigeraars ging vrijwillig in de mijnen werken. In 1950 was sprake van een 40-tal, allen werkend bij Laura & Vereeniging.

In 1951 werkten er drie in Spekholzerheide bij de Willem-Sophia.

138

Volgens de directie van Laura & Vereeniging stonden de vrije mijnwerkers aanvankelijk afwijzend tegenover tewerkstelling van gedetineerden. Daarom werden ze in afzonderlijke pijlers ondergebracht. Langzamerhand kwam er meer toenadering en gingen de gedetineerden overal aan het werk. Dat kwam ook de veiligheid ten goede.

De dood van vijf gedetineerden had aangetoond dat het gevaarlijk was om onvoldoend geschoolde werkers alleen te laten werken.

De mijnpolitie stelde over alle ongelukken rapporten op.

Ondanks het samenstellen van meer gemengde groepen, en het besef dat men op elkaar was aangewezen, vielen er zo nu en dan dodelijke slachtoffers ten gevolge van bedrijfsongevallen.

In december 1949 overleed een tot twaalf jaar veroordeelde gevangene door een ongeluk bij het roven in de mijn Willem-Sophia. Hij werkte samen met een vrije houwerrover.

Hoofddirecteur *Arnoldus* van de Strafgestichten condoleerde de weduwe met meelevende woorden: *'Ik heb groot respect voor de mannen die in het belang van vrouw en kinderen deze arbeid verrichten en het doet mij dan ook zeer veel leed, dat uw man niet meer in vrijheid tot U kan terugkeren'*.

De achtergebleven medegedetineerden van de RWI in Eygelshoven zamelden geld in, variërend van f 2,50 tot f 10, - per persoon. Aan een krans was f 20, - besteed, de overige f 1570,50 werden overgemaakt aan de weduwe.

De Beheerder had op verzoek van de mijnondernemingen regels opgesteld voor het afhandelen van ongevallen. Gedetineerden hadden onder voorwaarden recht op uitkeringen van de betrokken mijn.

Als ze in een ziekenhuis werden opgenomen buiten het kamp kregen gehuwden ook de volledige ongevallenuitkering, de ongehuwde niet-kostwinners kregen minder.

Bij dodelijke ongevallen ontvingen de gedetineerden de *'normale onverplichte verstrekkingen'*. Wat hiermee werd bedoeld is *niet duidelijk*, dat kon misschien van mijn tot mijn verschillen. Verder werd bijgedragen in begrafeniskosten.

159

Een belangrijk aspect bij de heropvoeding was werk. Immers door te werken konden mensen weer in hun eigen onderhoud voorzien. Een belangrijk aspect bij de heropvoeding was werk. Immers door te werken konden mensen weer in hun eigen onderhoud voorzien. *Bovendien konden de interneringskosten op de collaborateurs worden verhaald.*

Los van het heropvoedingsaspect was in het Zuiden het Beheer hierop al vooruitgelopen door te starten met de tewerkstelling van politieke gevangenen in de mijn Willem-Sophia in 1945. Na het sluiten van de overeenkomst tussen

het Beheer en het DGBR medio 1946, werd de proef voortgezet vanuit kamp Valkenburg, waarna het Directoraat voor het Gevangeniswezen in 1947 het project voortzette en verder uitbreidde.

In België was een soortgelijke proef opgestart met het kamp Beverlo. Juist voor politieke gevangenen die lange gevangenisstraffen opgelegd hadden gekregen, was arbeid van belang.

Daarvoor werden er nieuwe Rijkswerkinrichtingen (RWI's) opgericht. Als eerste werd in juli 1947 de Julia te Eygelshoven geopend, gevolgd door de Wilhelmina in Terwinselen en de Passart in Treebeek. Zij vielen binnen het ministerie van Justitie onder het gezag van het Directoraat voor het Gevangeniswezen.

Chr. A. *Arnoldus* kreeg de leiding over deze strafgevangenen, zoals ze aanvankelijk werden genoemd.

De in Leeuwarden geboren katholieke Christiaan Abel Arnoldus (30 september 1890 12 februari 1991) was gepokt en gemazeld in het gevangeniswezen. Begonnen als commies in de Groningse gevangenis, was hij onder meer gevangenisdirecteur in Roermond (Opmerking Dordrecht JS) geweest en vanaf 1941 had hij deze functie uitgeoefend in de strafgevangenis te 's-Hertogenbosch.

Op 56-jarige leeftijd werd hij benoemd tot directeur van de Strafgevangenis Julia in Eygelshoven. In hem vond 'Den Haag' een krachtige bestuurder die van wanten wist en vernieuwende ideeën had.

In de jaren twintig had hij al *uitgesproken artikelen gepubliceerd in het Tijdschrift voor strafrecht en het Maandblad voor berechting en reclassering van volwassenen en kinderen. Ook was hij lid geweest van de Commissie-Fick in 1946.*

160

Arnoldus' tegenhanger op het ministerie van Justitie was de eveneens katholieke mr. Ernest August Marie Lamers (26 juli 1902-19 mei 1981).

De uit Den Bosch afkomstige Lamers kreeg na zijn rechtenstudie een leidinggevende functie op het ministerie van Justitie. Daarnaast was hij rechter in Amsterdam. Vanaf 1948 was hij Directeur-Generaal voor het gevangeniswezen.

Een van de taken van die afdeling was het vernieuwen van het gevangeniswezen en opzetten van strafgevangenen voor langgestrafte politieke gevangenen. Met zijn achtergrond als rechter was dit een kolfje naar zijn hand.

Vermoedelijk kenden de twaalf jaar oudere *Arnoldus en Lamers elkaar vanuit Den Bosch* en voelden ze zich verwant.

Met de komst van de Rijkswerkinrichtingen kwam er een einde aan de bijzondere omstandigheden waaronder de politieke gevangenen werden vastgehouden. Voor hen golden op den duur dezelfde rechten en plichten als voor de zogenaamde commune gevangenen of te wel de gewone dief of aanrander. Bij de werkinrichtingen waren daarbij meer mogelijkheden.

Lag in de behandeling van de collaborateurs aanvankelijk de nadruk op verwijdering uit de maatschappij en vergelding, *al gauw verschoof het accent naar inschakeling bij de wederopbouw, en mede daardoor voorbereiding op terugkeer in de Nederlandse samenleving*. Hoe dit in zijn werk ging in de Zuid-Limburgse kampen en werkinrichtingen, is het onderwerp van dit hoofdstuk.

180

Bijzondere strafgevangenen waren bestemd voor politieke delinquenten die door de Bijzondere Gerechtshoven waren veroordeeld tot langdurige straffen. Een deel van de straf kon in Rijkswerkinrichtingen, al werkend, worden uitgezeten. Voor strafgevangenen en Rijkswerkinrichtingen golden de normale gevangenisregels.

In het Zuiden werden speciaal voor het werken in de mijnen drie van dergelijke gestichten geopend tussen 1 juli 1947 en februari 1948: de Julia in Eygelshoven, de Wilhelmina in Terwinselen en de Passart in Treebeek.

Chr. *Arnoldus* zette de gevangenen op waarna ze een eigen directeur kregen.

Het geheel ging Strafgestichten in de Mijnstreek heten, waarbij *Arnoldus de persoonlijke titel van hoofddirecteur ontving*.

De instellingen waren nieuw en er moest nog van alles opgezet worden. Daarbij kreeg *Arnoldus min of meer de vrije hand*.

181

De eerste maanden waren chaotisch voor de nieuwe (hoofd)directeur, zijn vrouw en kinderen woonden nog in Den Bosch. Hij zat naar eigen zeggen tot zijn 'nekharen in een berg werk'. Barakken moesten worden afgebouwd en ingericht, hij moest personeel selecteren en aannemen, en leidinggeven aan het overplaatsen van politieke gevangenen van DGBR-kampen naar de nieuwe instellingen. Dat vergde heel wat overleg, correspondentie en tact. Daarbij bleek dat de administratie van de zuidelijke DGBR-kampen niet op orde was. *Arnoldus* wilde orde op zaken stellen, maar kampcommandanten wilden niet altijd meewerken of werkten zelfs tegen.

Arnoldus verzette zich daarbij soms ook tegen het ministerie. Hij betwistte bijvoorbeeld de benoeming van een voormalig kampcommandant bij de strafgevangenis in Eygelshoven. Betrokkene zou zich hebben misdragen. [...] ‘Het is op zijn minst twijfelachtig of zijn optreden aan het vertrouwen, dat het gevangenisbestuur thans heeft, ten goede zou komen’.

Nadat hij een paar maand geëxperimenteerd had met aantallen personeelsleden stelde hij in december 1947 dat er een minimumbezetting per gesticht nodig was van 36 hulpbewaarders, met uiteindelijk een normale bezetting van 42 man. De hulpbewaarders waren vanuit justitiekampen in Marum en De Slikken naar het Zuiden overgeplaatst en verbleven intern in aparte afdelingen binnen de gevangenissen. Ze kregen een tijdelijk arbeidscontract. Daarnaast waren er nog twee koks en een bijkok nodig, plus een verpleger. Behalve hulppersoneel was een aantal stafleden in dienst als hoofdbewaarder, huismeester of administrateur.

182

Hoe werden de politieke gevangenen intussen in de nieuwe strafgevangenissen behandeld? Deze strafgestichten waren niet te vergelijken met andere gevangenissen. Daar zaten de meeste gevangenen in cellen, hier vertoefden ze na hun werk in grote gezamenlijke vertrekken.

Arnoldus was bij de opening van de RWI Julia zeer benieuwd hoe het personeel op de verandering zou reageren. De meesten van hen waren afkomstig uit oude gevangenissen. Zouden ze wel kunnen omgaan met de grotere vrijheden die binnen een gemeenschap konden worden toegestaan?

Alles was in de oude instellingen erop gericht om mensen niet met elkaar in contact te laten komen. Nu zou het anders gaan. Iedereen was volgens *Arnoldus* blij verrast dat het na een paar weken allemaal soepel verliep. Men raakte vertrouwd met de nieuwe vrijheid en zag daar ook de voordelen van in. De taak van het gevangenispersoneel was intussen wel veranderd en ruimer geworden, van bewaarder naar begeleider en dat vergde naast tact ook mensenkennis.

183-184

Op verzoek van secretaris mr. H.W. Huizinga van de Vereniging voor Strafrechtspraak schreef hoofddirecteur *Arnoldus* in december 1948 een beschouwing over de aard van de drie kampen. Hij begon zijn tekst met: ‘*De Kamp-gevangenissen in de Mijnstreek – thans Rijkswerkinrichtingen genaamd –*

zijn uit de nood der tijden ontstaan'. Hij wilde van de nood een deugd maken. Hij zag in deze RWI's een goede gelegenheid om te experimenteren met de grootte van gemeenschappen of groepen binnen een gevangenis.

De RWI Wilhelmina in Terwinselen, met plaats voor 518 personen, beschikte over drie grote dagverblijven. Hun vrije tijd moesten de gedetineerden met andere woorden in relatief grote groepen doorbrengen. Ouderen gaven volgens *Arnoldus* de voorkeur aan kleinere gemeenschappen, daarom werden vooral jongeren in Terwinselen ondergebracht. Er moest extra aandacht besteed worden aan hun *culturele vorming*.

Vanaf de openstelling van de strafgevangnissen probeerde *Arnoldus* te differentiëren. Hij verzocht selecteur C.A. van der Hooft even te wachten met iemand naar het Zuiden over te brengen. Hij wilde hem plaatsen in de 'jeugdafdeling te Terwinselen'. Het kamp was op 22 augustus 1947 nog niet klaar.

Ook de slaapzalen moesten er tiptop uitzien. Direct na het opstaan moesten de dekens 'model worden opgemaakt'. Er mochten geen kleren rondslingeren, niets op kastjes worden geplakt of geschreven. Luidruchtig zingen of schreeuwen was verboden, evenals het 'onordelijk' op het binnenterrein op de grond liggen. Je mocht er alleen wandelen of op een bank zitten. Kaarten was verboden, maar bridgen merkwaardig genoeg niet. De gevangene moest ook altijd 'ordelijk' gekleed, gewassen en geschoren zijn.

Erg vernieuwend waren deze regels uit Terwinselen niet. In wezen lijken ze nog op de behandeling van de gevangenen in de vroegere bewaringskampen. Het kan zijn dat er in Terwinselen meer ordeproblemen waren dan in de twee andere Rijkswerkinstellingen. Het ging hierbij om grote groepen jongeren. Gelijksortige orders uit Eygelshoven en Treebeek zijn niet in de archieven gevonden. Ze zijn òf verloren gegaan òf bestonden niet. Het laatste is het meest waarschijnlijke. *Uit verschillende stukken blijkt, dat directeur Soons herhaaldelijk in botsing kwam met hoofdinspecteur Arnoldus.*

Chr. *Arnoldus* hechtte veel waarde aan goed opgeleid personeel. Blijkbaar was dat landelijk bekend. Hij werd uitgenodigd om lid te worden van een op te richten commissie Opleiding gevangeniswezen. Een uitnodiging die hij graag aannam.

Van het personeel van DGBR-kampen in Brunssum, Geleen en Valkenburg moest hij intussen niet veel hebben. Zij kwamen niet in aanmerking om na inkrimping van deze kampen in een RWI te worden aangesteld.

186

Het duurde een tijd voordat directeur *Arnoldus*, het ministerie van Justitie en het Beheer van de mijnen het eens waren over de kosten van de geleverde diensten.

Ook nadat het Beheer was opgeheven, bleef het escorteren naar en van de mijnen een taak van de mijnpolitie van de Staatsmijnen. Nadien is er nog geregeld gesteggel over de kosten van de escorte: wie betaalde wat.

Het aantal tewerkgestelden liep terug en werd uiteindelijk eind 1952 geconcentreerd in de mijn Julia. Bijgevolg was er minder bewaking nodig en gingen de escortekosten ook omlaag.

Met ingang van 1 november 1955 werd de escorte door de mijnpolitie opgeheven. De enkele tewerkgestelden konden voortaan zonder escorte naar de Julia gaan, gekleed in manchesterpakken, die ze van de gevangenis in Eygelshoven hadden gekregen.

Vanuit kamp het St. Ignatiusklooster in Valkenburg werden de gevangenen onder bewaking per bus naar de verschillende mijnen vervoerd, maar bij de meeste andere kampen gingen ze te voet. Volgens de regels moesten de mannen onder gewapende begeleiding in gelid van drie of vier man lopen c.q. marcheren, mochten ze geen contact leggen met mensen die langs de straat stonden te kijken, mochten ze niet roepen, fluiten of zingen. Het oogde als een militaire mars. In de praktijk ging het er soms anders aan toe, getuige de vele rapporten.

Herhaaldelijk werd gemeld dat sommige gevangenen Duitse militaire liedjes zongen, zoals *Schöner Westerwall* of *Wenn die Sonne scheint Annemarie*.

Een bewoner die aan de route woonde waarlangs gedetineerden van De Passart in Treebeek naar Staatsmijn Emma liepen, schreef hierover aan *Arnoldus*. Volgens hem ergerden vele burgers zich er aan dat delinquenten Duitse liedjes floten. Hij hoopte dat *Arnoldus* hem de brief niet zou kwalijk nemen 'die hij [...] in het belang en voor de goede naam der kampen in het algemeen' had geschreven.

De schrijver was niet zomaar een bewoner, hij was zelf bewaker bij kamp Hendrik in Brunssum en probeerde misschien een goede beurt te maken bij *Arnoldus*. Deze onderzocht de zaak, en constateerde dat de gestichtswachten hadden ingegrepen en dat de 'schuldigen' niet ontdekt konden worden. *Arnoldus* schreef een neutraal dankbriefje terug.

189

Kleine en grote vergrijpen binnen of buiten de strafgestichten werden bestraft met waarschuwingen, een dag niet mogen werken of opsluiting in een strafcel.

Over tucht en het disciplinair straffen van gevangenen had *Arnoldus* uitgesproken ideeën. Hij had zich hierover al in 1921 uitgelaten. Een veroordeelde mocht nooit zijn wil opleggen aan de gevangenissamenleving, daarom moest de orde gehandhaafd blijven. *Maar men mocht nooit de mens in de 'misdadiger' vergeten. Het toepassen van zware straffen zou de zaak alleen maar verergeren.* Op grond van cijfermateriaal toonde hij aan dat zwaardere straffen vooral werden opgelegd door personeel dat nog maar kort in dienst was, dat er meer gestraft werd op zondagen, als de mensen zich verveelden, en dat mildere disciplinaire straffen in de praktijk beter werkten bij het handhaven van de orde. Boven zijn artikel zette *Arnoldus* als motto: *'Ich glaube, es wird in vielen Anstalten viel zu viel diszipliniert, viel zu wenig erzogen'*. Het was een citaat uit een verschillende keren herdrukt, bekend Duits leerboek van Gustav Aschaffenburg, *Das Verbrechen und seine Bekämpfung*, dat voor het eerst verscheen in 1903. Dat motto zei eigenlijk al genoeg over de gedachtewereld van Christiaan *Arnoldus*.

190

Ook in zijn latere directeursleven dacht *Arnoldus* er nog zo over. Soms suggereerden de bewakers in hun rapporten de gevangenen streng aan te pakken. Dat had meestal geen succes. De directeur las een rapport en hoorde de betrokkene. Hierna ging de directeur van de RWI al dan niet over tot een disciplinaire straf. Hoofddirecteur *Arnoldus* hield daarbij toezicht, want ook hij kreeg een doorslag en desbetreffende fungerende directeur was aan *Arnoldus* verantwoording schuldig. In een brief aan de officier van justitie in Maastricht klaagde hij eens dat de Commissaris van de politie bij de Staatsmijnen het strafbeleid van de mijnkampen niet streng genoeg vond. Volgens *Arnoldus* lag het straffen van gevangenen buiten de competentie van de politiecommissaris. Dat had hij hem duidelijk laten weten.

Hoofddirecteur *Arnoldus* ging over het strafbeleid en niemand anders. Dat gold ook voor de hoogte van de straf, of het nu ging om het niet willen wegbrengen

van broodkisten, brutaal zijn of het gebruiken van godslasterlijke woorden. Uiteindelijk besliste *Arnoldus*. *Hij hield daarbij rekening met eerdere waarschuwingen, de ernst van de zaak, en het karakter van betrokkene.*

191

Dat was ook het geval in kamp Valkenburg. Daar werkte een tot gevangenisstraf veroordeelde arts. Op advies van directeur *Arnoldus* werd hij in 1947 ook aangesteld in de nieuwe strafgevangenis Julia in Eygelshoven. Hij stond onder supervisie van dr. E.J. Aalders, die deze functie ook in de overige mijnkampen vervulde, en hiervoor f 100.- per maand uitbetaald kreeg.

Naast de veroordeelde arts werkten een verpleger en een laborant in de strafgevangenis, beiden eveneens veroordeeld. De laatste was directeur van een keuringsdienst geweest. Bij binnenkomst werden de gevangenen medisch gekeurd op voorlopige geschiktheid voor de mijn, de echte mijnkeuring deden mijnartsen. Poliklinische spreekuren waren zo ingesteld, dat de tewerkgestelden zich nog voor het begin van hun dienst konden melden. Dr. Aalders bezocht regelmatig het kamp Julia en controleerde daarbij de medische dienst. Eén dag per week bezocht een vrije tandarts tweemaal het kamp. De gevangenen kregen op die manier tandheelkundige zorg, zonder dat ze hun werk moesten verzuimen.

Supervisor Aalders trok zich het lot van de gevangenen aan. Het was hem opgevallen dat de tewerkgestelde mijnwerkers in gewicht achteruitgingen en soms zelfs onder het voor hen juiste gewicht kwamen. Om er beter zicht op te krijgen en eventueel maatregelen te kunnen nemen, moesten in de verschillende mijnkampen de gedetineerden maandelijks gewogen worden. Het resultaat van deze weegactie is onbekend.

Intussen kwam de veroordeelde arts in aanmerking voor voorwaardelijke invrijheidstelling (VI). Vrije artsen wilden volgens *Arnoldus* niet in een strafgevangenis werken.

Arnoldus noemde geen redenen. Zagen vrije artsen lang gestrafte collaborateurs of oud-SS'ers niet als gewone patiënten, of waren ze bang voor hun imago? Voor zijn strafgestichten kon hij ook geen geschikte veroordeelde artsen vinden.

Arnoldus deed daarom een dringend beroep op het ministerie om de veroordeelde arts na zijn VI voor het gevangeniswezen te behouden en hem aan te stellen. Het ministerie ging akkoord.

Onder voorlopige supervisie van Dr. Aalders kwam de veroordeelde arts op 27 oktober 1947 als vrij man in dienst bij de strafgestichten.

Hij werkte aanvankelijk alleen in de RWI Wilhelmina te Terwinselen, maar werd later ook als arts aangesteld bij strafgevangenis Julia in Eygelshoven.

Intussen probeerde *Arnoldus* andere veroordeelde artsen voor de nieuwe instelling de Passart aan te trekken. Hij deed daarbij een beroep op selecteurs, maar het haalde niets uit.

Uiteindelijk nam Dr. Aalders daar de honneurs waar. Na het vertrek van deze, kreeg de Passart dezelfde arts als de overige twee instellingen.

192

Hoewel Aalders bij zijn afscheid schreef dat hij prettig had samengewerkt met Arnoldus en de Rijkswerkinrichtingen, waren er in de praktijk toch wel fricties geweest. Herhaaldelijk bleek Aalders de kant van de mijnen te hebben gekozen. Hij stuurde bijvoorbeeld de maandverslagen van zijn medische dienst door naar de hoofdmijnarts dr. Jac. W. Creyghton. Aalders stond in nauw contact met hem 'in verband met de eigenaardigheden, aan het bedrijf verbonden (ziektepercentage, oorzaak, invloed van bepaalde oorzaken op dit ziektepercentage etc.)'.

Arnoldus was van oordeel dat Aalders meer afstand van de mijnbedrijven moest houden. Daarop stuurde Aalders de verslagen niet meer door. Later wilde Aalders extra administratieve hulp, voor het verzamelen van gegevens en het maken van aantekeningen.

Arnoldus vond dat niet nodig. Hij had hem al de wacht aangezegd dat het verzamelen van gegevens en het doorgeven ervan aan mijn-instanties niet tot zijn taak behoorde.

Verder had Aalders kritiek gehad op de keuringseisen voor tewerkgestelden. Bij het ministerie klaagde Aalders dat hij te weinig betaald kreeg voor zijn diensten in de RWI's.

Uiteindelijk voelde Aalders zich waarschijnlijk toch niet meer thuis bij de mijnkampen. Op eigen verzoek kreeg hij per 1 januari 1949 eervol ontslag om een aanstelling als bedrijfsarts in Oss te aanvaarden.

194

Bij de inrichting van de strafgevangenissen vanaf juli 1947 ging directeur *Arnoldus* zich nadrukkelijk bemoeien met de geestelijke verzorging. Als gelovig katholiek zocht hij actief naar godsdienstige leiders voor de gevangenen. Pater Polycarpus o.f.m., afkomstig uit het DGBR-kamp van Eygelshoven werkte voorlopig door in de RWI. In Terwinselen was nog geen RK geestelijke aangesteld. Door bemiddeling van de plaatselijke pastoor lazen op zondagen priesters uit het kleinseminarie Rolduc de mis. Op zaterdagen was er gelegenheid om te biechten.

Arnoldus kon een zekere zendingsdrang niet onderdrukken. In een brief aan het ministerie liet hij weten dat veel gevangenen 'vrij onverschillig' stonden tegenover de godsdienst. Door enkele meerdaagse oefeningen wilde hij proberen hier verbetering in te brengen. Voor de organisatie van deze 'retraites' riep hij de hulp in van bevriende paters kapucijnen. 'Een stoot in de goede richting is hier wel nodig'. Het resultaat van zijn inspanningen was dat de paters in maart en juni 1948 en in april 1949 dergelijke meerdaagse bezinningsperiodes hielden.

Intussen deed *Arnoldus* een dringend beroep op bisschop Lemmens van Roermond om zo spoedig mogelijk een definitieve oplossing te vinden voor de katholieke gevangenen. Als directeur van de Roermondse gevangenissen had *Arnoldus* mogen ondervinden 'hoe na de zielzorg der gevangenen U Monseigneur ter harte gaat'.

195

Er volgde een hele briefwisseling voordat rector M.A.P.E. van den Bosch (1901-1953) in Terwinselen en L. Bessems in Eygelshoven aan het werk konden gaan. De bisschop kon niet zomaar zelf iemand toegang tot een kamp verlenen. *Arnoldus* had als directeur ook een stem in het kapittel. In zijn advies aan Den Haag achtte hij de keuze van Van den Bosch niet gelukkig, omdat deze '[...] door zijn grote spontaniteit in verschillende functies moeilijkheden veroorzaakte'. Maar als hij de grenzen van zijn werkzaamheden in de gaten hield, dan had *Arnoldus* geen bezwaar.

Misschien doelde *Arnoldus* op het feit dat Van den Bosch ook een actief lid was van de STPD en rector van het Gezellenhuis in Eygelshoven. Hij werd uiteindelijk per 1 december 1947 aangesteld, maar door ziekte niet voor lang.

Eind april 1948 kwam er een einde aan zijn werkzaamheden. Het bleek daarna moeilijk om opvolgers te vinden. Er werd een beroep gedaan op paters van verschillende ordes, zoals karmelieten, kruisheren en lazaristen.

In Eygelshoven werkte dominee H. van Vliet voor de protestantse gevangenen. Deze man was ambitieus begonnen, gaf cursussen, maar helaas maakten volgens Arnoldus maar weinig gevangenen gebruik van zijn diensten. De Nederlands-Hervormde dominee Voorhoeve uit Terwinselen zorgde ervoor dat er in elke geval elke zondag een dienst was voor de protestantse gevangenen. *Arnoldus* voerde gesprekken om een protestantse godsdienstleraar te kunnen benoemen. Na veel onderhandelingen lukte het hem uiteindelijk de hervormde dominee J. van der Touw per 21 maart 1948 aangesteld te krijgen voor de drie instellingen. Sommige gevangenen vonden hem niet geschikt. Iemand klaagde dat de dominee veel te 'licht' was. Het leek wel een vrijdenker. Een ander wilde meer Bijbelstudie en geen ontspanning op zondag, want dat was niet gepast.

De directie was na verloop van tijd ook niet tevreden over Van der Touw. Hij zou zich ingelaten hebben met het doorsturen van clandestiene brieven. Na een waarschuwing werd hem, na nieuwe klachten de wacht aangezegd. De dominee bleef echter doorgaan met het doorsturen van verzoeken van gevangenen. Op die manier kwam een gevangene via de dominee in contact met een advocaat. En dat was niet de bedoeling. *Arnoldus* liet hem in september 1949 zeer duidelijk weten waar de grenzen van het werk van een godsdienstleraar lagen. De zaak werd ook gemeld in Den Haag. Eind december 1950 kreeg Van der Touw op eigen verzoek desondanks eervol ontslag. Hij werd opgevolgd door dominee K.A. Bot.

196

Bij de strafgevangenen kregen de sociale belangen van de gevangenen steeds meer aandacht. Als leidinggevende binnen de strafgestichten was *Arnoldus* in feite het menselijke aanspreekpunt, zeker rond de tewerkstellingen in de mijnen. Werkelijk iedereen, van gevangene, van vrouwen of ouders van gevangenen, van aalmoezenier of kamppredikant, van mijnmaatschappij, van de STPD, van selecteurs binnen de gerechtelijke instanties tot andere kampen en werkinstellingen, schreef hem en vroeg hem invloed uit te oefenen. Zou hij niet kunnen zorgen dat man of zoon, een goede bekende, een goede steenhouwer of noem maar op een plek zou kunnen krijgen binnen de strafgestichten of in mijn x of y. Steeds was het antwoord: *Arnoldus* zou zijn best doen, mits de gevangene aan de gestelde gezondheids- en leeftijdseisen voldeed om ondergronds te werken, hij niet had gelogen, zich goed had

gedragen, en mits er plaats was. Dan zette hij zich voor hem in en ging hij met instanties contact opnemen. Daarbij genoten gehuwde kostwinnaars voorrang, opdat zij zo snel mogelijk geld konden verdienen voor hun gezinnen.

Hij probeerde ook uitzonderingen te maken. Met zinnen als: dat hij '[...] in dit bijzondere geval mijn medewerking niet wil onthouden'. Omgekeerd deed hij ook wel eens een beroep op een andere strafgevangenis. Bijvoorbeeld om iemand die niet aan alle eisen voldeed onder te brengen in een ander kamp. Dat lukte niet altijd. De fungerend directeur van de strafgevangenis Beugelen in Staphorst wilde bijvoorbeeld niet meewerken 'daar wij er geen vriendjespolitiek op na houden'.

Arnoldus hield wel de boot af, als hem iets gevraagd werd, waar hij niet over ging. Bijvoorbeeld over een kwestie bij een DGBR-kamp. Dan reageerde hij resoluut dat hij niets te maken had met deze kampen en '[...] me dus niet met die aangelegenheid kan inlaten'.

197

In de inrichtingen waren de sociale ambtenaren verantwoordelijk voor het organiseren van culturele en sportieve activiteiten. Ook het organiseren van cursussen, en het leiding geven aan het onderwijs in de instellingen was een belangrijk onderdeel van hun taak. Ze brachten via hun directeuren regelmatig verslag uit van hun activiteiten, waarna *Arnoldus* de verslagen doorstuurde naar het ministerie in Den Haag, soms met een extra toelichting.

198

De directeur vormde samen met de sociale ambtenaren het sociale gezicht van de RWI's en daarbij dus een belangrijke schakel in de resocialisatie van de gevangenen. Dat kwam eind 1948 ook tot uiting in voorlopige richtlijnen die het ministerie opstelde voor alle instellingen binnen het gevangeniswezen. Het doel van de 'sociale verzorging' door directeur en sociale ambtenaar was 'de gedetineerden de overgang naar en de herplaatsing in het maatschappelijk leven mogelijk te maken, c.q. te vergemakkelijken'.

Het ministerie meende het serieus met het instituut Sociale verzorging. De sociale ambtenaren moesten allemaal in het najaar van 1949 een grondige bijscholingscursus volgen in Groningen. Belangrijke kopstukken op het gebied van het gevangeniswezen en het maatschappelijk werk gaven er lessen over kinderbescherming, reclassering, arbeids- en sociale wetgeving. *Mr. A.D. Belinfante, raadsadviseur bij het ministerie van Justitie ging in op het ontwerp-*

Beginzellenwet (over gevangenneming) en ook *Arnoldus* was van de partij. Hij behandelde de invloed van vrijheidsbeneming op het menselijk gedrag.

In de praktijk hadden de ambtenaren naar eigen zeggen succes, ze bemiddelden bij alle voorkomende persoonlijke problemen van de gevangene. Dat kon variëren van het herstellen van contact tussen gevangenen en kinderen, tussen gevangenen en echtgenotes, tot het oplossen van schuldproblemen. Vooral werd veel moeite gedaan om huwelijken te redden.

Volgens vormde het 'bevorderen van het gaafhouden, eventueel herstellen van huwelijksverhoudingen' een belangrijk deel van de sociale verzorging in de Limburgse strafgestichten.

Bij een evaluatie van hun werkzaamheden zagen de betrokken ambtenaren zichzelf binnen de instelling als een verlengstuk van de directeur, als een topfiguur, die belast was met de leiding van alles wat tot de sociale dienst behoort.

Dus wel gesprekken voeren, maar niet een toneeluitvoering van gevangenen regisseren, wel programma's opstellen, maar ze niet uitvoeren. Administratieve klussen als lijsten bijhouden en standaard papieren invullen, dat kon lager administratief personeel doen. Kortom: ze hadden een hoge dunk van hun functie.

199

De sociale dienst binnen de instelling en de STPD waren wel eens elkaars concurrenten. Maar over het algemeen ging het goed. Werkte de sociale dienst vooral intern, de STPD kon verder gaan, kon bemiddelen bij toekomstige werkgevers. Vooral bij huwelijks- en gezinsproblemen was er een goede samenwerking.

Arnoldus gaf toe dat hij in het begin wantrouwig was geweest, net als de politieke gevangenen zelf. Een reden gaf hij niet, maar waarschijnlijk vond hij als katholiek dat bij reclassering de voorkeur gegeven moest worden aan confessionele verenigingen.

Arnoldus sprak zich bij de opheffing van de stichting positief uit over de samenwerking. Strafgevangenis en STPD hadden beiden een belangrijke rol vervuld bij de resocialisatie van de politieke gevangenen. Al blijft het opvallend dat in zijn evaluerende artikel het woord 'politieke' alleen vermeld werd in de

naam van de stichting. Voor *Arnoldus* was politieke gevangene gelijk aan gevangene.

201

Rapporten over ontsnappingen werden in Den Haag uitvoerig gelezen, waarna vaak om nadere toelichting werd gevraagd, mede naar aanleiding van vragen in de Tweede Kamer. Er bestond een goed contact tussen de Directeur-Generaal voor het gevangeniswezen, mr. E.A.M. Lamers en *Arnoldus*.

Laatstgenoemde gaf Lamers vaak gevraagd en ongevraagd advies in deze kwesties. Steeds hamerde *Arnoldus* erop na een vluchtpoging de gedetineerde over te plaatsen naar een gesloten strafgevangenis. Alleen dat zou preventief werken, naast het niet toestaan van een voorwaardelijke invrijheidsstelling. In de meeste gevallen nam Lamers het advies over.

202

Arnoldus reageerde na verloop van tijd met een nuchter staatje. Hieruit bleek dat in het tweede halfjaar van 1949 uit Eygelshoven vier mannen waren gevlucht, twee uit de mijn en twee uit het kamp. Van januari tot en met juni 1950 waren het er zes, ook weer een gelijk aantal uit mijn en kamp. Het was weliswaar toegenomen, maar van een tiental in twee maanden was geen sprake. Uit het overzicht bleek dat over een periode van drie jaar (juli 1947 tot juli 1950) in totaal 33 gedetineerden van de kampen Julia, Passart en Terwinselen waren ontkomen. Van hen waren er achttien uit de mijn ontsnapt en vijftien uit één van de drie kampen. Zestien waren inmiddels weer gearresteerd, zeventien waren nog voortvluchtig. En dat op een totaal van 4569 politieke gevangenen, dat in de genoemde kampen in de afgelopen drie jaar gedetineerd was geweest. *Arnoldus* liet het staatje voor zich spreken en maakte er verder geen woorden meer aan vuil. De namen van de zestien opnieuw gearresteerden had hij inmiddels al aan de officier van justitie in Maastricht doorgegeven, vreemd genoeg geen overzicht van de zeventien voortvluchtigen.

203

Opeens viel de blik op de RWI Eygelshoven, lag die niet erg dichtbij Duitsland, zouden daar misschien ook plannen zijn? Tijdens de interpellatie had minister L.A. Donker gezegd dat hij gedetineerden niet zou laten verhuizen uit de twee RWI's waar politieke gevangenen vast zaten, in Norg en Eygelshoven. *Arnoldus* was inmiddels weg en opgevolgd door een fungerend directeur. Deze onder supervisie van *Arnoldus* staande man werd vanuit Den Haag duidelijk anders behandeld dan zijn voorganger. Hij kreeg directieven en werd op het matje

geroepen naar aanleiding van de ontsnapping van 14 december 1952. Intussen was de sfeer in Eygelshoven gespannen. Daar volgde men het nieuws ook. Uit voorzorg werden op gezag van het ministerie 12 personen overgeplaatst naar de strafgevangenis in Leeuwarden. Het betrof hierbij mannen die om allerlei redenen niet meer welkom waren in een mijn en als corveeërs toch al niet langer in de RWI mochten blijven.

204

In de kampen van waaruit gevangenen in de mijnen werkzaam waren, was het anders gesteld. De mannen werkten in wisselende diensten, en kwamen na het werk doodmoe 'thuis' in het kamp. Ze wilden daarna vooral uitrusten. Vanaf 1946, na het invoeren van de Interneringsregeling, maar vooral in de werkinrichtingen vanaf 1947 lag de nadruk op heropvoeding en resocialisatie, op activiteiten. Naast het werken in de mijn, waardoor de gevangene geld verdiende voor zijn familie, moest ook het kampleven een doel hebben. De kampactiviteiten stonden niet op zichzelf, maar moesten gezien worden in het kader van terugkeer naar de maatschappij. Gemeenschapsvorming en stimulering van zelfwerkzaamheid werden benadrukt. Het werken in de mijn was zwaar, daar moest je van bij komen. Volgens Arnoldus was het '[...] dan ook geen weekheid' als de gevangenen na werktijd de gelegenheid kregen van alles te doen.

Aan de hand van paragrafen over lezingen en cursussen, boeken en kranten, film, muziek, toneel en cabaret, sport, spel en huisvlijt zal dat duidelijk gemaakt worden. De decembervieringen vormden het hoogtepunt in het kampleven. Alle vormende activiteiten kwamen hier samen. De Belgische kampen maakten een soortgelijke ontwikkeling door.

205

In de Strafgestichten werd dit beleid voortgezet, onder strakke leiding van hoofddirecteur *Arnoldus* en zijn sociale ambtenaren. Onderwerpen als nationaalsocialisme en de oorlog werden al gauw vermeden. Liever nodigde men sprekers uit over ander onderwerpen. Zo sprak N.Padt van de STPD uit Oostzaan over Albert Schweitzer.

Veelzeggend is de ervaring die de historicus en chef van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie Loe de Jong in 1950 opdeed. Hij verzocht om overplaatsing naar de RWI Eygelshoven van een tot 15 jaar veroordeelde Nederlandse oud-officier van de Waffen-SS. In deze RWI zaten volgens De Jong nog relatief veel oud-Oostfrontstrijders gevangen. Hij wilde hen laten interviewen door

genoemde oud-officier ten behoeve van de geschiedschrijving. *Arnoldus* en de overige stafleden van de RWI verzetten zich hiertegen. 'Er is bij de goede elementen, die hun verleden betreuren, een verlangen niet meer terug te komen op hetgeen tot hun veroordeling heeft geleid. Het wantrouwen, dat bij de gedetineerden bestond, is slechts moeizaam overwonnen en is onontbeerlijke basis voor alle arbeid in het belang van hun reclassering'. Recente ervaringen bij het samenstellen van een kern, een soort vertegenwoordiging van de gevangenen, hadden bovendien al laten zien dat men negatief stond tegenover 'aanbrengers' en dat zou nu ook kunnen gebeuren. Waarschijnlijk zouden de mijnondernemingen het ook niet waarderen. De minister van Justitie mr. A.A.M. Struyken nam uiteindelijk *Arnoldus'* advies over. Struyken was het met hem eens dat 'de uitoefening van de door U aan genoemde gedetineerde op de leggen taak de heropvoeding van de in die gestichten aanwezige gedetineerden zal bemoeilijken'.

206

Niet het verleden, maar de toekomst: daar ging het om. De politieke delinquenten kregen de gelegenheid zich op te geven voor allerlei cursussen, om hun vrije tijd goed en nuttig door te brengen. Deze cursussen varieerden van moderne talen als Engels en Frans, tot boekhouden en autotechniek. In de opzetfase van de RWI Julia en Wilhelmina waren nog geen mannen aanwezig die hierin les konden geven. *Arnoldus* ging actief op zoek naar leerkrachten en stelde aan het ministerie voor om ze aan te trekken uit elders verblijvende politieke delinquenten. Mr. J.E. Erdman, plaatsvervangend hoofd van de derde afdeling binnen het ministerie van Justitie, gaf toestemming om politieke gevangenen vanuit de RWI Veenhuizen naar Terwinselen over te brengen voor het geven van lessen Frans en staatsinrichting of vanuit de Bijzondere Strafgedevangenis in Leeuwarden voor onderricht in onder meer Engels, steno, en algemene ontwikkeling. Het feit dat ze daar gevangen zaten, gaf al aan dat ze tot lange gevangenisstraffen waren veroordeeld. Daarom konden ze ook worden overgeplaatst.

De meeste plekken binnen de RWI's moesten trouwens gereserveerd worden voor mijnwerkers. De plaatsen 'voor baantjesgasten' moesten zoveel mogelijk beperkt blijven. Een poging om de veroordeelde voormalige Commissaris in de provincie Limburg, Max graaf de Marchant et d'Ansembourg, naar een van de strafgestichten in de Mijnstreek over te plaatsen voor het geven van onderwijs, mislukte, maar niet alleen om deze reden.

In een advies aan het ministerie zei *Arnoldus* dat '[...] uiteraard in deze

gestichten een groot aantal personen is ondergebracht die nog allerm minst als goede vaderlanders kunnen worden beschouwd. Bij eventuele spanningen onder deze mensen '[...] acht ik de aanwezigheid van vroegere vooraanstaande Nationaal Socialisten een extra bedreiging van de veiligheid [...]']'.

Hij ried de minister aan de graaf niet naar het Zuiden over te brengen. De graaf kwam terecht in de strafgevangenis Norgerhaven in Drenthe, waarna hij in 1953 werd overgeplaatst naar Hoorn.

207

Dienende arbeid, het blad voor de gevangenen van de Strafgestichten, gaf duidelijk weer waarom er cursussen werden aangeboden. Het was niet vrijblijvend. Het doel was de deelnemers zoveel mogelijk op te leiden voor een examen, dat ze in het kamp konden afleggen en waar ze ook later iets aan hadden. Bijvoorbeeld het middenstandsdiploma, dat een vereiste was voor het oprichten van een bedrijf. Het zou een goede start kunnen zijn voor na de invrijheidstelling. De cursussen voor dit diploma waren een groot succes.

Trots vermeldde *Arnoldus* in een van de afleveringen van Dienende arbeid, dat achttien gevangenen hun diploma hadden behaald, van wie er twee intussen als vrij man het kamp hadden verlaten. Allen waren opgeleid door medegevangenen. Volgens een van de examinatoren stak de groep politieke gevangenen zelfs zeer gunstig af tegenover andere kandidaten, mensen uit de vrije maatschappij.

Een gedetineerde schreef opgetogen aan zijn gedetineerde leraar bij wie hij in Leeuwarden nog lessen gevolgd had, dat hij 49 punten had behaald bij het examen en geslaagd was. Hij had veel reclame voor zijn leraar gemaakt en hoopte dat deze naar Treebeek zou kunnen komen. 'Het is hier een prachtig mooi kamp'.

209

In mijnkampen als bijvoorbeeld Lindenheuvel, Spekholzerheide en Valkenburg mochten dus in de beginjaren geen kranten gelezen worden, in de latere Rijkswerkinrichtingen wel. Aanvankelijk konden de politieke gevangenen in Terwinselen zich kranten laten toesturen, maar vanaf oktober 1947 werd dit niet meer toegestaan. Slechts in uitzonderingsgevallen mocht iemand nog een maand- of weekblad ontvangen. De directies zorgden voortaan voor het aanbod.

Arnoldus schreef verschillende uitgevers aan met het verzoek of zij abonnementen beschikbaar wilden stellen voor veroordeelde politieke delinquenten, tegen een gereduceerd tarief. Voormalige verzetskranten als Trouw en Het Vrije Volk reageerden positief. Trouw wilde wel 50 procent reductie geven op tien abonnementen, en uitgever De Arbeiderspers van het Vrije Volk was bereid tegen elk abonnement van f 3,90 per kwartaal een gratis abonnement te leveren. Een reactie van De Volkskrant is onbekend. Ook de weekbladen kwamen aan bod. De Groene Amsterdammer rekende 'voor dit speciale geval' f 7,50 in plaats van f 10 per jaar en De Linie was eveneens bereid korting op de abonnementsprijs te berekenen. De Katholieke Illustratie beriep zich op papierschaarste. De uitgever meldde dat ze hierdoor eigen abonnees maar nauwelijks kon voorzien, en dus niet over kon gaan op gratis of gereduceerde toezending. Tegenover de positieve brieven stond een duidelijk negatieve van de voormalige verzetskrant Het Parool. De reactie van dit dagblad liet niets aan duidelijkheid te wensen over. 'Het aantal personen dat naar onze mening voor een reductie-abonnement in aanmerking komt is dermate groot, dat wij nog niet in staat zijn aan al deze aanvragen te beantwoorden. Pas wanneer dit het geval is, willen wij in overweging nemen of wij ook aan onze politieke delinquenten reductie kunnen verlenen'. Op deze brief schreef de directeur als aantekening: '[...] Dus voorshands geen abonnement'.

210

In 1948 namen de drie strafgestichten wel een abonnement op Het Parool. Directeur W. van Norden schreef aan de directie van de Passart, dat hij van een gedetineerde in dit kamp het bericht had gekregen dat een privé-exemplaar van zijn dagblad was teruggestuurd. Op het exemplaar had gestaan dat persoonlijke abonnementen niet waren toegestaan. Volgens Van Norden mocht dit elders wel. *Arnoldus* antwoordde dat uit een apart fonds abonnementen op verschillende kranten werden betaald, waaronder op Het Parool. Het was niet nodig om daarnaast nog privé-abonnementen toe te laten. Gevangenen mochten periodiek aangeven aan welke kranten zij de voorkeur gaven. Bij de keuze van de abonnementen werd hier rekening mee gehouden. Gevangenen bleken echter liever zelf een abonnement te hebben en lieten dat via familie regelen. In december 1948 ging er opnieuw een order uit dat privé-abonnementen niet waren toegestaan.

210

Dienende arbeid, vermoedelijk uitgegeven op initiatief van hoofddirecteur *Arnoldus*, verscheen zeer onregelmatig. In het archief van de strafgevan-

genissen zijn de volgende afleveringen terug te vinden: Paasnummer [1949], Pinksteren 1949, Verlofnummer [zomer 1949], Paasnummer [1950] en twee extra edities uit september en oktober 1950. Alleen de opsomming van de afleveringen geeft al een beeld van wat de directie met het periodiek voor ogen had: verschijnen bij vooral christelijke hoogtijdagen. Het leek eerder een kerkelijk blad dan iets voor gevangenen. Het eerste nummer opende niet voor niets met een gedicht van Guido Gezelle: 'Paaschen, Paaschen'. De directie, vermoedelijk Arnoldus zelf, verklaarde daarna als volgt de titel *Dienende Arbeid*:

Alle arbeid bezit een dienend element, doch de motieven, die ons aan de arbeid zetten, zijn van verschillend karakter, zij kunnen van hogere en van lagere orde zijn.

In de Rijkswerkinrichtingen Mijnstreek treedt het dienend karakter sterk naar voren. De mijnarbeid draagt het kenmerk van vrijwilligheid. Zij beoogt enerzijds de kolenslag te winnen, anderzijds de reclassering van onze mensen te bevorderen, het hen mogelijk te maken voor vrouw en kinderen te zorgen, hulpbehoevende familieleden bij te staan, of een spaarpot te maken om bij invrijheidstelling komende moeilijkheden het hoofd te kunnen bieden, een brug te slaan naar het nieuwe leven.

Naast deze mijnwerkers zijn er de corveeërs, die het door hun arbeid mogelijk maken, dat de mijnwerker de verzorging heeft, die hij na zijn zware arbeid behoeft.

En dan is er die goede geest, waardoor velen, mijnwerkers en anderen, zich inspannen, iets voor anderen te doen, hetzij door in hun vrije tijd lessen en cursussen te verzorgen, ofwel door hun medewerking aan orkest, kerkelijk of algemeen zangkoor, de troost en bemoediging te brengen, die de hardheid van dagen en weken breekt, danwel door hun medewerking aan de toneelclub kostelijke uitvoeringen mogelijk te maken.

Ieder van deze mensen zit met zijn eigen moeilijkheden en problemen, waardoor het soms zwaar valt trouw en volhardend de dienende taak voort te zetten.

Het is goed ons daarop dan klaar te bezinnen en het geheel, ook het werk van directie en personeel, geestelijke en sociale verzorging in dit licht te bezien. Het bevrijdt ons van de dodende druk van sleur en zelfgenoegzaamheid en is en [ASU: in] zekere zin een afspiegeling van het feest der grote Verrijzenis, dat we dezer dagen vieren.

212

Hoofddirecteur *Arnoldus* was en bleef de stimulator van het blad. Hij gaf in een brief aan de directies te kennen dat in het tweede nummer, dat tegen Pinksteren moest verschijnen, gemeenschapszin de leidraad zou vormen. Binnen dit kader kon men verschillende onderwerpen behandelen en hij riep via de directies gedetineerden op bijdragen in te sturen. Tussen stukjes van gedetineerden over sport, het wandelen in de lente, en muziek, stond een min of meer humoristische bijdrage van de 'Kamppoes'. Het geheel had nu het karakter van een schoolblad.

214

216

Aan de hand van de enquête schreef *Arnoldus* een artikel in het Maandschrift voor het gevangeniswezen. Hij toonde zich hierin een vurig pleitbezorger voor het vertonen van films in gevangenissen. Hij zette zich af tegen mensen die vonden dat films niet bij culturele vorming hoorden. Films zouden vervlakken, zouden gevangenen passieve ontspanning geven in tegenstelling tot lezingen, muziek, toneel en zang, die meer inspanning vergden. *Arnoldus* ontzenuwde deze argumenten. Mits goed gekozen, aangepast aan de doelgroep, kon ook de film bijdragen aan 'beïnvloeding ten goede' van gevangenen, en dus ook van politieke gevangenen.

217

Niet alleen Van Kilsdonk was enthousiast over zingen en muziek in het algemeen, ook directeur *Arnoldus* stimuleerde in de latere strafgestichten deze vorm van vrijetijdsbesteding zeer. Vooral om de gedetineerden zelf aan bod te laten komen.

In oktober 1947, een paar maanden na de opening van strafgevangenis Eyselshoven, meldde hij al dat het volledig bezette kamp reeds over een orkestje beschikte dat bestond uit een pianist, violist, trombonist, saxofonist, twee accordeonisten en een slagwerker, allen gevangenen. Ze gebruikten allemaal hun eigen instrument, afgezien van de slagwerker. *Arnoldus* had het slagwerk aangeschaft uit het zogenaamde 'kantinefonds'. Hieruit werd ook de bladmuziek betaald. Het orkest beheerste een uitgebreid repertoire. Eens per maand traden ze op met een meer cultureel programma, met volgens *Arnoldus* betere muziek, afgewisseld met zang en declamatie. Een andere keer lieten ze lichtere muziek horen. Er werd flink gerepeteerd, al hun vrije tijd ging erin zitten. In Terwinselen, dat eind augustus 1947 was opgestart, zaten ook enkele musici. Op 28 december 1947 gaven ze al een echte uitvoering onder de naam

het Terwinseler salonorkest. In Terwinselen was verder al een 'literaire club' opgericht, die voor publiek optrad met declamatie, onder andere van eigen werk.

218

Kortom het culturele kampeven bloeide. Dat bleek ook uit de maandelijkse verslagen van de directies die *Arnoldus* vanaf medio 1948 naar Den Haag doorstuurde. Naast sportieve lag de nadruk op culturele activiteiten. Steeds weer beklemtoonden de directeuren dat deze wel niveau moest hebben. In de drie gevangenissen waren zangkoren opgericht. Een rooms-katholiek en een protestants koor, elk bestaande uit 20 man, luisterden de godsdienstvieringen in Eygelshoven op, net als indertijd in Valkenburg.

In de RWI Wilhelmina in Terwinselen, was intussen iets bijzonders aan de hand. In dit kamp zaten vooral veroordeelde voormalig Waffen-SS'ers gevangen. Daar was een algemeen zangkoor gevormd, onder leiding van de gedetineerde Melchert Schuurman. Met Melchert Schuurman (1900-1967) was een grote vis aan de haak geslagen. Of hij dankzij Arnoldus uit de strafgevangenis in Scheveningen naar Terwinselen was overgeplaatst is niet zeker, maar niet onwaarschijnlijk gezien de goede contacten die Arnoldus in Den Haag had. Schuurman was in zijn vrije leven violist, componist en koorleider geweest. Al in 1933 lid geworden van de NSB, had de in zijn eigen woorden 'zingende bard' de beweging aan het zingen gekregen. Hij componeerde strijdliederen en was zangleider. In 1942 sloot hij zich aan bij de Waffen-SS en trok naar het Oostfront. Ook daar bleef hij met zijn strijdmakkers zingen. Na zijn arrestatie in mei 1945 werd hij op 3 juli 1947 veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf, onder andere wegens het in vreemde krijgsdienst treden. Hij was zielsgelukkig toen hij in Terwinselen zijn oude taak weer mocht oppakken, hij hoefde niet de mijnen in, en had als enige taak het leiden van muzikale activiteiten. Dat lukte hem goed, ondanks, naar eigen zeggen, tegenwerking van andere gevangenen die hem zijn succes misgunden.

Het koor gaf niet alleen uitvoeringen in de eigen gevangenis, maar het trad ook op in de twee andere kampen, onder begeleiding van een orkest dat bestond uit zo'n negen musici. Op 2 mei 1948 brachten ze naast het Pelgrimskoor van Wagner en een Agnus Dei van Bizet ook eigen composities van Schuurman ten gehore. Zelfs traden er solisten op. In september 1948 was het koor uitgegroeid tot 80 mannen. Tot zijn eigen verdriet en tot dat van de directie verdwenen daarna veel talentvolle lui uit het kamp als gevolg van de gratiëringsgolf na de inhuldiging van koningin Juliana. Uit dankbaarheid ontving hij van de leden van

het door hem opgerichte Mannenkoor en orkest 'Zang en vriendschap' een prachtig gekalligrafeerd ingebonden boek met spottekeningen, teksten, programma's en bladmuziek. Het lukte hem weer opnieuw te beginnen. Na de opheffing van de RWI in Terwinselen werd hij op 4 november 1949 samen met anderen overgeplaatst naar de RWI Julia in Eygelshoven. Of hij daar opnieuw actief werd is niet zo waarschijnlijk.

221

Ook in andere gremia kwam sport aan de orde. Tijdens een vergadering van gevangenisdirecteuren werd de vraag gesteld of speciaal voor de tewerkgestelde mijnwerkers het 'zonnen' door gedetineerden als sport beschouwd mocht worden. Directeur-Generaal van het gevangeniswezen en voorzitter, E. Lamers meende dat de gedetineerden het beste buiten in turn- of voetbalbroek konden gaan sporten, wanneer zonnebaden op medisch advies nodig was. Het zomaar lui in de zon liggen, was niet gewenst. De kwestie was hierna nog niet afgehandeld. De directeur moest, met een verklaring van de kamparts, de zaak bij het departement aankaarten, zodat aan de geneeskundige dienst van het departement om advies kon worden gevraagd. Arnoldus stuurde daarop een brief van de superviserend geneesheer, dr. E. Aalders, door naar het ministerie. In de begeleidende brief van Arnoldus stond dat vrije arbeiders niet gewoon waren om geregeld te zonnebaden. 'De mentaliteit van de Zuid-Limburgse bevolking kan zich hiermede, naar mij uit verschillende uitlatingen bleek, ook niet bijster verenigen'. Hem leken lichaamsoefeningen met ontbloot bovenlichaam in de buitenlucht voldoende. De minister van Justitie nam het advies over. Arnoldus voegde er nog aan toe, dat die oefeningen regelmatig gedaan moesten worden, liefst op een binnenplaats die niet van de openbare weg zichtbaar was.

224

In 1948 werd het grondiger aangepakt. In september stuurde Lamers, de directeur-generaal van het Gevangeniswezen een brief dat hij van plan was, afhankelijk van financiële mogelijkheden, 'een gepaste en sobere viering, van de December feestdagen' in de strafgestichten en kampen toe te staan. De zaak werd nu van bovenaf geregeld. Hij verzocht de directeuren in overleg met onder meer geestelijk- en sociale verzorgers voorstellen te doen, 'opdat U te zijner tijd richtlijnen voor deze vieringen kunnen worden verstrekt'.

De directeuren van Eygelshoven, Terwinselen en Treebeek gingen aan de slag, stelden een begroting op en stuurden een schema van hun plannen naar hoofddirecteur Arnoldus. Op basis hiervan stuurde hij een voorstel naar Den

Haag. Het kwam erop neer dat op in de gestichten ter ere van St. Barbara en Sinterklaas vrolijke ontspanningsavonden zouden worden georganiseerd met een kleine traktatie bestaande uit een sigaar, een stukje speculaas en een flesje limonade, samen voor f 0,35. Tijdens eerste kerstdag zouden er kerkdiensten zijn voor protestantse en katholieke gevangenen apart, terwijl de kerkzaal passend versierd zou worden met een kerststal en boom. In de middag en avond zouden de gevangenen een eigen kerstprogramma uitvoeren, zo mogelijk in de vorm van een kerstspel, anders muziek, zang en declamatie. Ook op tweede kerstdag een uitvoering van een passend toneelstuk of uitgebreid concert. Een oudejaarsviering was onmogelijk, omdat in de mijnen het werk ook 's nachts gewoon doorging. Daarom kon dan het best op 1 januari een oud- en nieuw programma worden uitgevoerd, muziek, toneel of een revue. Op eerste kerstdag en ter ere van oud en nieuw zouden de gedetineerden een sigaar, een amandelbroodje of fruit, en limonade aangeboden krijgen.

225

Arnoldus stuurde een richtlijn naar zijn ondergeschikten met een stencil die de gedetineerde aan zijn familie kon sturen. Elke gevangene mocht één pakket ontvangen, met Sinterklaas of met Kerstmis. In het pakje mochten appels, peren, speculaas, taaitaai, koekjes, en ontbijtkoek zitten, naast rolletjes pepermint of fruJetta, chocoladerepen, sigaren en sigaretten. Alleen: de gevangene mocht het niet zelf uitpakken, dat deed de sociaal ambtenaar. De inhoud werd verdeeld onder alle gevangenen, bijvoorbeeld door tijdens de feestdagen op tafels bakken met gekregen fruit te zetten. De gevangene kreeg wel bericht dat hij een pakje had gekregen, dan kon hij tenminste zijn familie bedanken. De gevangenis stuurde in elk geval geen bericht van ontvangst. Op lijsten werd bijgehouden welke gevangene van wie een pakket kreeg. Overeenkomstig de richtlijnen van het ministerie mochten de gevangenen een extra brief naar het thuisfront schrijven, met Kerstmis of met oud en nieuw. Het Beheer der mijnen zag ook het belang in van een goed kerstfeest en schonk f 750, -. Volgens Arnoldus konden mede dankzij deze gift de strafgevangenen een mooi programma samenstellen en de gedetineerden een extra traktatie geven.

226

Hoofddirecteur Arnoldus stuurde uitgebreide verslagen van de december-feestdagen in de drie RWI's naar het Haagse ministerie. Samenvattend stelde hij dat het doel:

'naar de aard van het feest passende ontspanning te verzorgen, met stimulering van eigen werkzaamheid en initiatief', volledig was bereikt. Ook de

directeuren zelf van de drie instellingen kwamen woorden te kort bij de beschrijving hoe mooi het allemaal geweest was. Alleen de verdeling van de pakjes onder alle gevangenen had tot gemor geleid. In Eygelshoven waren er ook veel te weinig ontvangen. Voor de 540 man waren er voor het Sinterklaasfeest 71 en voor Kerstmis maar 70 pakketten. Het was dus geen sinecure om daaruit voor iedereen een pakje te maken. Maar omdat de sociaal ambtenaar zelf alles had verdeeld, was volgens de directeur uiteindelijk iedereen tevreden geweest. Desondanks meldde een gedetineerde aan zijn vrouw of verloofde dat het grote chocolade hart dat ze gestuurd had, helaas door iemand anders was 'opgepeuzeld. Dat is erg jammer, ik had zo graag iets persoonlijks van jou gehad'.

226

Het Beheer der mijnen zag ook het belang in van een goed kerstfeest en schonk f 750, -. Volgens *Arnoldus* konden mede dankzij deze gift de strafgevangenen een mooi programma samenstellen en de gedetineerden een extra traktatie geven.

228

Kerst 1950 werd extra bijzonder. Voor het eerst mochten ook familieleden met de kerst op bezoek komen, of waren gedetineerden zelf met kerstverlof. Bovendien werd juist rond die dagen een groot aantal gevangenen vrijgelaten. Dit was van invloed op de uitvoering van een kerstspel dat was geschreven en geregisseerd door een gedetineerde. En ook hij werd net voor de kerstdagen vrijgelaten. Desondanks kwam hij terug om de uitvoeringen te leiden, zowel in Eygelshoven als in de Passart.

Het verslag van Eygelshoven meldde hiernaast nog enkele andere 'treffende staaltjes van goede gemeenschapszin'. In Treebeek zorgden koren van buiten voor opluistering van de protestantse en rooms-katholieke vieringen.

Arnoldus bedankte later pater-rector van het rectoraat Laanderstraat in Heerlen voor het optreden met zijn zangkoor. Het had de gevangenen aangesproken. De viering had hen veel troost en 'mildheid des harten' geschonken. 'Een stemming die zeer bevorderlijk is voor een algehele reclassering en waartoe Uw koor veel heeft bijgedragen'.

232

Arnoldus reageerde dat daar clandestiene correspondentie niet was te voorkomen door gebrek aan medewerking van het ziekenhuispersoneel en van medepatiënten.

233

De tewerkgestelden kregen disciplinaire straffen, maar het hielp niet. *Arnoldus* dreigde met zwaarder geslacht. Bij het indienen van voorstellen voor voorwaardelijke invrijheidstelling zou hij er vanaf april 1949 rekening mee houden of iemand zich nog steeds schuldig maakte aan clandestiene correspondentie, ook na deze laatste waarschuwing. Het euvel bleef echter bestaan.

Nog in 1950 werden er, ondanks latere versoepelingen van het regime, brieven in beslag genomen. Vrije arbeiders kregen, na het helpen met het illegaal versturen van brieven zware berispingen of zoals bij de Oranje-Nassau Mijnen, dreiging met ontslag.

Of er intussen ook sprake was van handel in naaktfoto's of liever afbeeldingen van filmsterren, daarvan blijkt uit de archieven niets.

Het is onmogelijk te zeggen hoeveel brieven clandestien verstuurd werden, ook in verhouding met reguliere brieven. In de archieven zitten in beslaggenomen brieven, mijn-politie stelde rapporten op, maar om hoeveel brieven ging het nu werkelijk? Tekenend is misschien een passage van een brief van vermoedelijk *Arnoldus* over een andere kwestie. 'Door de omgang en het werk met de vrije arbeiders zijn alle gedetineerden dagelijks in de gelegenheid om te smokkelen. Ondanks dat komt het euvel niet algemeen voor, in verhouding zelfs weinig'.

Maar het kwam voor en steeds werden er weer onderzoeken ingesteld en rapporten opgesteld. De verklaringen van vrije arbeiders kwamen telkens weer op hetzelfde neer: ze wisten dat het niet mocht, maar ze deden het 'uit menselijk medeleven' of uit medelijden met iemand, of 'ik heb dit gedaan, om reden ik de toestand in het kamp ken. Ik ben zelf gedetineerde in het kamp geweest'.

235

Bij familiebezoek ging de directie van de gevangenen uit van bezoek door wettige echtgenote, ouder(s) en/of kind. Bezoek van verloofdes werd niet zomaar toegestaan. Uitvoerig werd gecontroleerd of het wel om verloofdes ging en niet om 'kampliefjes' of 'meisjes waar ze tijdens hun detentie kennis mee gemaakt hadden'. Die kwamen niet binnen.

Een vrouw schreef aan het DGBR, dat ze als verloofde niet was toegelaten in Eygelshoven. Het ministerie vroeg om nadere informatie. Hieruit bleek dat men

zich in de strafgevangenis Eygelshoven aan de richtlijnen hield en dat er maandelijks gemiddeld zestien verloofden voor bezoek aan het kamp werden toegelaten. In dit geval bleek de aanvraagster een verhouding met de gevangene te hebben terwijl hij nog in een echtscheiding was gewikkeld. Men deed alle moeite om 'gezonde huwelijksverhoudingen te bevorderen'. [...] 'Bij het beoordelen van bezoekaanvragen van z.g. verloofden wordt hiermede, naar ik vertrouw met instemming van Uwe Excellentie, rekening gehouden'.

Namens de minister liet de directeur-generaal aan *Arnoldus* weten 'dat het door U ingenomen standpunt mij juist voorkomt'. Bewaking en directie deden er alles aan om externe relaties te voorkomen. Toen een gevangene tijdens de dagelijkse tocht naar de mijn Laura bleef praten met een meelopende vrouw en na verbod zelfs riep: 'tot morgenvroeg om zes uur', kwam hem dat zwaar te staan. Hij mocht als straf twee maand geen bezoek meer ontvangen van zijn verloofde. Ging het om dezelfde vrouw?

Het kwam ook voor dat zowel man als vrouw als politieke gevangene gedetineerd waren. In dat geval mochten ze elkaar eenmaal per zes maanden bezoeken, waarbij de man naar de vrouw werd overgebracht. Maar alleen als vaststond dat ze ook vóór de detentie al contact met elkaar hadden.

Los van deze regeling mochten ze elkaar ook bezoeken in geval van ernstige ziekte. Mutatis mutandis gold de regeling ook als zowel kind als ouders gedetineerd waren. Hoe een en ander te regelen, dat moest nog worden uitgewerkt.

236

Op den duur zag het ministerie ook in, dat het voor langdurig gestraften belangrijk was om bezoek te ontvangen. Ooit zouden betrokkenen toch hopelijk weer teruggaan naar gezin en familie. Men ging inventariseren hoeveel mannen nooit bezoek ontvingen, zonder daar echter direct consequenties aan te verbinden.

Arnoldus liet weten dat zowel in Eygelshoven als in de Passart vijftien man nog nooit bezoek hadden gehad, vooral omdat de ouders te oud waren om nog te reizen. In Terwinselen waren het er twee.

Bezoekers mochten niet stiekem cadeaus meenemen. En dat leidde tot schrijnende situaties. Omdat een zoon zijn middenstandsdiploma had behaald, wilden hij en zijn zus hun vader graag trakteren op een half pond roomboter. Vader had eerst geweigerd omdat hij bang was voor de gevolgen, maar de

boter uiteindelijk toch aangepakt. Hij was gesnapt en mocht voor straf drie maand geen bezoek meer krijgen. Er was sprake van misbruik van vertrouwen en daar werd streng tegen opgetreden. De hele familie was overstuur, de dochter vond dat zij schuldig was en niet haar vader. Ze schreef een roerende brief en uiteindelijk besloot *Arnoldus* dat de directeur van Eygelshoven zou overwegen of de echtgenote van de gedetineerde in de tussenperiode toch nog eens een bezoek aan haar man mocht brengen.

Arnoldus probeerde ook een ruimere verlofregeling in de wacht te slepen voor die mannen, die nog lang geen uitzicht hadden op voorwaardelijke invrijheidstelling, en ook nooit bezoek van bejaarde of zieke ouders kregen. De minister ging hier echter niet in mee. De politieke gevangenen die in de Mijnstreek gevangen zaten, verkeerden door de daar geldende verlofregeling al in 'een bevoorrechte positie ten opzichte van de meeste overige politieke delinquenten'.

Steeds opnieuw probeerde *Arnoldus* langgestraften een bezoek aan ernstig zieke gezinsleden te laten brengen, ook al waren die niet in levensgevaar. Elk geval moest apart worden aangevraagd bij de minister. Als man van de praktijk meende *Arnoldus*, dat het niet rustig bleef in de gevangenis, indien het bezoek aan de een wel werd toegestaan, aan de ander niet.

Uiteindelijk zwichtte het ministerie en kwam er een regeling. Uit sociaal oogpunt vond ook de minister dat langgestraften eens per maand hun ernstig zieke kinderen, echtgenotes of oude ouders konden bezoeken, zonder dat er sprake was van stervensgevaar. Maar alleen als de gevangene zich goed had gedragen kon hij onder bewaking één uur op bezoek gaan. Verwanten of gevangenen zelf moesten de reiskosten betalen.

Een andere kwestie was het bezoek van de echtgenote, die als Duitse nog met haar kinderen in Duitsland woonde. Het initiatief was van de gevangene uitgegaan, maar kon zij wel haar man bezoeken? Alles en iedereen werd ingezet om de man zijn vrouw te laten ontmoeten. Het lukte niet omdat de vrouw geen pas of visum voor het bezoek kreeg. Men was bang dat ze zich in Nederland zou vestigen.

237

Samen met de geestelijk en sociale verzorgers werkten ook selecteurs hieraan mee. Zo deed selecteur C.A. van der Hooft een beroep op *Arnoldus* om een gedetineerde die eigenlijk niet meer aan alle voorwaarden voldeed, toch vanuit Vught naar de strafgevangenis Julia te laten overplaatsen.

Het huwelijk van betrokkene was toch al niet al te best en Van der Hooft was met de kampaalmoezenier bang, dat als de vrouw geen geld meer ontving, 'zij op de ingeslagen weg voort zal gaan, zodat dit huwelijk kapot zal gaan. Dit klemde te meer, omdat het steeds goed is geweest' en betrokkene binnenkort vrijkwam.

Met man en macht werd er gewerkt om een huwelijk in stand te houden. Zo stuurde een broer van een politieke delinquent een brief naar dr. J. van der Grient, werkzaam op het ministerie van Justitie. Hij maakte zich zorgen over het huwelijk van zijn in Treebeek zittende broer. 'De zaak is n.l. nu in een zeer kritiek stadium gekomen, aangezien zijn vrouw zich zeer openbaar met een ander persoon inlaat', zij stuurde aan op een scheiding, met alle nare gevolgen voor de kinderen. Van der Grient stuurde de brief met een goed woordje door naar Arnoldus, die op zijn beurt gesprekken voerde met de gevangene. Tenslotte regelde de sociaal ambtenaar een gesprek tussen beide echtelieden, in zijn bijzijn.

'Die gelegenheid hopen wij te benutten om krachtdadig in het belang van het huwelijk werkzaam te zijn'. De afloop is onbekend.

238

In een ander geval werd niet alleen de sociaal ambtenaar ingeschakeld, maar zelfs de directie van de mijn Willem-Sophia. Welke argumenten de doorslag gaven is niet bekend, maar dankzij brieven van de gedetineerde, van selecteur R. Faber, van hoofdaalmoezenier C.A.M. Kroon, van *Arnoldus* en dr.ir. P. Wintgens van de Willem-Sophia kon betrokken gedetineerde toch in deze mijn tewerkgesteld worden. Hij kon geld gaan verdienen voor zijn gezin en bijgevolg zijn huwelijk mogelijk redden. In een brief liet Faber aan *Arnoldus* weten dat daarbij 'een groot sociaal belang' werd gediend.

Zelfs na afloop van de detentie bleef *Arnoldus* nog moeite doen om huwelijken te redden. Voor een gevangenisdirecteur ging dat zelfs toen nogal ver. In een uitvoerige brief aan een ex-gedetineerde en zijn vrouw deed hij een beroep op beiden om nog een poging te ondernemen. Uit eigen ervaring kende hij de waarde van een gelukkig huwelijks- en gezinsleven. Hij wist ook dat dat niet zonder 'grote opoffering en strijd' ging. Het kostte hem dan ook altijd moeite zich er niet mee te bemoeien, wanneer hij bij anderen een huwelijk in gevaar zag. Het stond voor hem vast, 'dat een gaaf huwelijk absolute voorwaarde is om in het leven te slagen'. *Arnoldus* schreef deze brief vanuit een diep geloof. 'God zal Uw pogen om een gelukkig Christelijk gezin te verkrijgen zeer zeker steunen en dit moet U toch wel de nodige kracht geven om samen te offeren en te werken'.

241

In de loop van 1949 kwam hier verandering in voor de bewoners van de drie Rijkswerk- inrichtingen. Al tijdens de 'Beheer' periode hadden de minister van Justitie en beheerder Chr. Groothoff hierover gesproken en gecorrespondeerd. Waarschijnlijk is daarbij het initiatief uitgegaan van Arnoldus. Dit is op te maken uit een vertrouwelijke brief die hij aan de directies van de RWI's in Eygelshoven, Terwinselen en Treebeek schreef. Hij vond het wenselijk dat die gevangenen vakantie zouden krijgen, die minstens zes maanden in de mijnen hadden gewerkt, met een onderbreking van niet meer dan zes weken (niet door ongeval of ziekte). Reden: het was zwaar werk, onder moeilijke omstandigheden. De kamparts was het met hem eens. Ook de corveeërs hadden er recht op, alleen minder: zij drie dagen per jaar en de mijnwerkers zes dagen per jaar.

242

Hoofddirecteur *Arnoldus* pronkte graag met zijn verlofcentrum. Het lukte hem zelfs de directeur-generaal van het Gevangeniswezen mr. E.A.M. Lamers naar Treebeek te laten komen. Op zondag 10 juli 1949 verrichtte deze om vier uur 's middags de officiële opening, met medewerking van het Passartkoor. Dit koor trad later die dag met orkest nog een keer extra op in de toneelzaal van de Passart, onderbroken door een declamatie met als titel 'De nieuwe toren'. 's Avonds was er voor de kampbewoners een voorstelling met liedjes 'uit de oude doos', optreden van het versterkt Mandoline-orkest en een komische een-acter: 'Engels zonder leermeester'.

243

Achterop stonden citaten uit het Gastenboek van Heuvelzicht, van de hoofddirecteur *Arnoldus* en van mr. Lamers die schreef: *'Geniet met volle teugen van deze welverdiende vacantedagen in het schone Zuid-Limburgse land. En dan... met nieuwe moed weer aan de arbeid'*.

Uit niets kon men opmaken dat het om gevangenen ging, laat staan om politieke gevangenen. Het wijst erop dat Lamers en *Arnoldus* op één lijn zaten wat betreft hun opvattingen over het doel van de Rijkswerkinrichtingen: niet terugkijken op de daden van de gestraften, maar vooruitblikken op de toekomst.

245

Het Verlofcentrum werd soms ook gebruikt om huwelijken te redden en echtgenotes onder druk te zetten. Pogingen daartoe gingen soms erg ver.

Zo schreef *Arnoldus* een pittige brief aan de vrouw van een gevangene, die tevergeefs in Heuvelzicht op bezoek van haar zat te wachten. Ze kwam so wie so al weinig op bezoek en nu ook nog niet, terwijl hij verlof had. De gevangene trok haar 'goede trouw te zijnen opzichte in twijfel'. Daarom werden de geldzendingen van hem aan haar voorlopig gestopt. In een ander geval was de man niet welkom bij zijn wettige vrouw omdat ze inmiddels een relatie had met een andere, reeds vrijgelaten politieke delinquent. De STPD stelde in zijn advies voor dat hij wel naar zijn ouderlijk huis op verlof kon. Hoofddirecteur *Arnoldus* en de sociaal ambtenaar van kamp Eygelshoven probeerden de echtgenote daarentegen te bewegen naar het verlofcentrum te komen, om het huwelijk te redden.

Toen eenmaal de verlofregeling ook bij familieleden in den lande doordrong, stroomden bij hoofddirecteur *Arnoldus* en bij het ministerie verzoeken binnen om gevangenen thuis hun verlof te laten doorbrengen. Steeds werden deze verzoeken afgewezen, meestal omdat betrokkenen er nog geen recht op hadden, maar ook om geen uitzonderingen op de regels te maken ten einde onrust onder de gevangenen te voorkomen. Geregeld vroeg het ministerie *Arnoldus* om advies, waarna dat werd overgenomen. Er zaten ook vreemde verzoeken tussen, bijvoorbeeld om het verlof door te brengen bij een in de gevangenis in Leeuwarden gedetineerde vader. Ook dat ging niet door. Een bijzonder probleem vormde het verlof voor gedetineerden van wie de vrouw in Duitsland woonde. Was er geen sprake van vluchtgevaar als zij die bezochten? Naarmate de datum van invrijheidstelling dichterbij kwam, werd het probleem volgens *Arnoldus* minder groot. Zo iemand zou zijn VI toch niet in gevaar brengen?

246

Wat was slecht gedragen? Het kon zijn bier drinken op een terras, tijdens het uitstapje vanuit het Verlofcentrum, terwijl de bewaker het niet had verhinderd, maar het wel had gerapporteerd.

Betrokkene mocht zijn verlof niet afmaken.³⁵⁷ Ook volgde er straf omdat iemand tijdens zijn verblijf in Heuvelzicht bij het wandelen was verdwaald. Als straf kreeg hij geen verlof meer. In een brief aan de vader van betrokkene schreef *Arnoldus*: *'Bij de verlofregeling hebben de mannen hun eigen lot in handen. Dit is hun bekend en in een verklaring die zij ondertekenen beloven zij zich in alles naar behoren te gedragen'*. Als zij zich niet aan de voorschriften houden en ze doen *'het erewoord'* niet gestand, *'dan is het mij niet meer mogelijk hun op de gewone wijze verlof te geven'*.

Ook het niet terug komen van verlof kwam voor. *Arnoldus* merkte in zijn brief aan het ministerie op dat de bewuste gevangene al eerder op thuisverlof was geweest, en bijna met VI ging.

Hij had dus weinig reden om zo'n groot risico te lopen. Als hij weer opgepakt zou worden, zou het betekenen dat hij niet terug kon naar de Rijkswerkinrichting en zijn VI wel kon vergeten.

Naarmate de detentie langer duurde, werd het zowel volgens de directie als volgens de gevangenen, voor de laatsten steeds moeilijker om het vol te houden. Het uitzichtloze van de lange straffen begon op te spelen.

247

Heeft de verlofregeling gebracht wat de strafgevangenen ervan verwachten? *Arnoldus* liet er zich in een tweetal artikelen lovend over uit.

Mijnarbeid was zeer zwaar werk, dat kon men niet ononderbroken jaren volhouden. Er was periodieke rust nodig, 'in het belang van de productie, in het belang vooral van de man'. Er was niet alleen rust nodig, maar ook vakantie, om de gedetineerde mijnwerker los te laten komen van de druk van het gestichtsleven en weer opgefrist aan een nieuwe werkperiode te laten beginnen.

Waren de ervaringen na het eerste kwartaal gunstig, later stelde *Arnoldus* zijn oordeel iets bij. Aanvankelijk was er nagenoeg geen misbruik van vertrouwen gemaakt, later werd bij enkelen 'de zucht naar nog meer vrijheid hun te sterk'. Ook waren er twee personen ontsnapt.

248

Naast het eerste doel van het verlof, een nodige onderbreking van zwaar werk, kwam daarom een tweede, nu van 'gestichtspedagogische aard'. Geschonken vertrouwen moest met verantwoordelijkheidsbesef worden beantwoord. Niet alleen individueel, maar ook 'massaal'. *Arnoldus* liet de gevangenen uit hun midden een 'Kern' samenstellen van vijf man, die als doel had 'het kostbare goed van de verlofregeling met haar goede zorgen te omringen'. Dat had succes, de Kern werd ook bij andere zaken betrokken zoals bij de samenstelling van verlofgroepen. Ze deed intussen al het mogelijke 'om de zwakke broeder' verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen. De overige gevangenen hadden een verklaring ondertekend waarin ze beloofden met de Kern samen te werken. Zo was volgens *Arnoldus* 'een verlofregeling, gegrond op de noodzakelijke rust na

langdurige zeer zware arbeid, uitgegroeid tot een belangrijk experiment voor het gevangeniswezen’.

En dat experiment omvatte een groot aantal personen: 1653 man in mei 1950. Hij vond het aantal misdragingen (10) en ontsnappingen (2) in verhouding tot dat aantal dan ook niet hoog. Hij was zeer positief over het effect op het herstel van familiebanden en normaal echtelijk contact, na lange jaren van gevangenschap. Het beloofde veel bij de terugkeer in de maatschappij. Ook het effect van het verlofcentrum was groot, het bracht de mensen voor het eerst weer in contact met de buitenwereld, ze kregen weer zicht op winkels, prijzen, natuur. Verschillende keren hadden de verlofgangers uit het centrum weer het gevoel vrij burger te zijn.

Elders in het land konden gevangenen ook op weekendverlof, de ervaringen daarmee waren niet altijd gunstig. Arnoldus meende op grond van zijn ervaringen met de mijn-verlofregeling dat ‘minder de duur van het strafrestant, dan wel het veelvuldig verlof ongunstig werkt’. In het tweede artikel vergeleek hij het verlofcentrum met een open afdeling [in gevangenissen]. Er waren echter verschillen: in open afdelingen verbleven gevangenen langere tijd, in het centrum slechts enkele dagen en bovendien betrof het niet een streng geselecteerde groep. In het Verlofcentrum verbleven weliswaar alleen politieke gevangenen, maar die verschilden onderling zeer. ‘Moreel en crimineel’ vormden ze geen geselecteerde eenheid. Dat gold zeker toen de gestraften tot acht jaar in 1950 bijna allemaal met VI waren gegaan en ook mannen met een straftijd tot 20 jaar in de gevangenis verbleven. Arnoldus zag zijn experiment met een verlofcentrum niet als een argument voor meer open afdelingen. Het kon misschien ‘een antwoord geven op de vraag in hoeverre de elementen “vertrouwen” en “aankweken van zelftucht en verantwoordelijkheidsbesef” praktische toepassing kunnen en moeten vinden om de ten uitvoerlegging van de straf in hoge mate dienstbaar te maken aan de reclassering van de gestrafte’.

249

Had er bij het begin angst bestaan dat mensen het moeilijk zouden vinden om na verlof terug te keren in de RWI, het tegendeel was waar. De meesten kwamen opgewekt terug. Arnoldus vond het zelfs opmerkelijk dat het respect van de gedetineerde voor zijn vrouw in sommige gevallen was toegenomen. Hij had nu zelf kunnen zien, hoe zij zich door de moeilijke tijd had heen geslagen.

Ook gaven reclasseringsrapporten weer dat de sfeer thuis na het verlof

prettiger was geworden en dat de vrouw het beter aankon. Intussen hadden de mannen vaak tijdens het verlof hun tijd goed besteed en stappen ondernomen om later werk te krijgen, kinderen zagen hun vader weer in normale omstandigheden. In een enkel geval waren ze zelfs minder bang voor hun vader. Arnoldus verzwegen de negatieve kanten niet, zoals het aanknopen van andere relaties, maar bij hem overheersten de positieve effecten van het doorbrengen van verlof buiten het kamp.

Arnoldus was niet de enige die zo positief dacht over verlof tijdens gevangenschap. Ook elders in het land werd geëxperimenteerd met 'open gevangenschappen' voor geselecteerde politieke delinquenten, bijvoorbeeld in kamp 'Westvaart' in de Noordoostpolder (zomer 1948), en in de Rijkswerkinrichting Bergveen in Norg vanaf 1949. In deze instellingen kwam weekendverlof voor, met gunstige resultaten. Het ging daarbij, zoals hiervoor gezegd, om mannen die nog maar een korte gevangenisstraf hadden uit te zitten, anders dus dan in de zuidelijke RWI's. Al deze experimenten beloofden veel goeds, ook voor 'gewone' gevangenen. Het verlof werd in de loop der jaren dan ook bijna overal ingevoerd. Vanaf 1982 gold onder bepaalde voorwaarden voor alle gevangenen een Algemene verlofregeling.

250

Toch mochten journalist Maud Reckman en fotograaf Henk Nieuwenhuys van het populaire weekblad Zuid uiteindelijk een reportage maken over de Strafgestichten. Van der Grient stuurde de concepttekst door naar *Arnoldus*, met de woorden: 'M.i. een beetje boulevardjournalistiek. U zult er wellicht niet veel op aan te merken hebben, maar ik had zelf graag een ander soort reportage gehad'. *Arnoldus* reageerde geprikkeld. Reckman raakte volgens hem de kern niet. 'Journalistiek en verslaggeven zijn twee'. Hij stelde enkele wijzigingen voor. Zo was een gevangene – een vóór en tijdens de bezetting bekende Nederlander – te herkenbaar beschreven. Ook maakte *Arnoldus* bezwaar tegen een passage waarin de gevangenen al zingend naar de mijn liepen. Dat klopte niet, het zingen ergerde [...] 'de bevolking, omdat het te veel herinneringen oproept aan vijandelijke legerformaties'. Bovendien was de naam van Melchert Schuurman als componist van het gezongen lied vermeld. Gevangenen mocht je niet bij hun naam noemen. Maar in de uiteindelijke publicatie op 19 maart 1949 bleken *Arnoldus'* bezwaren te zijn genegeerd. Dat ergerde niet alleen *Arnoldus*; ook de herkenbaar neergezette gevangene voelde zich na de publicatie gekrenkt. Naar hedendaagse maatstaven was het verder overigens een onschuldig, prachtig geïllustreerd verhaal, waar elke PR-functionaris blij mee zou zijn.

251

Een vernieuwende fase trad in het Zuiden op door de oprichting van drie nieuwe strafinrichtingen vanaf 1947. Met de aanstelling van Chr. A. *Arnoldus* tot hoofddirecteur van de Strafgestichten in de Mijnstreek kwam er een man aan het roer te staan, die wist aan te pakken en er vernieuwende ideeën op na hield. Hij had daarbij steun van het Haagse departement, vooral van de directeur-generaal voor het gevangeniswezen mr. E.A.M. Lamers. Beiden waren op elkaar ingespeeld.

Heeft het feit dat beiden katholiek waren en werkten onder katholieke ministers misschien ook meegespeeld? Ook al waren de brieven ambtelijk van toon, er sprak (h)erkenning uit. Over en weer namen ze elkaars adviezen over. Niet voor niets kwam Lamers helemaal naar Eygelshoven om het verlofcentrum te openen.

En het is veelzeggend dat Arnoldus maart 1951 werd overgeplaatst naar Den Haag om daar Hoofddirecteur van de Strafgestichten en van het Opleidingsinstituut van het Gevangeniswezen te worden. Zijn taak in het Zuiden zat erop. *In 1949 was hij bij zijn 40-jarig ambtsjubileum Ridder in de Orde van Oranje-Nassau geworden, bij zijn pensionering in 1955 volgde een bevordering tot Officier.*

253

In 1980, inmiddels hoogbejaard, keek Arnoldus vol trots terug. In een radiodocumentaire verwoordde hij het aldus:

Voor de 13.271 gedetineerden die op basis van vrijwilligheid deze arbeid verrichtten schiep het de mogelijkheid in het onderhoud van eigen gezin te voorzien of als het ongehuwden betrof enige financiële basis te leggen voor hun toekomstige weder in treden in het maatschappelijke leven. Hoevele huwelijksverhoudingen zijn hierdoor voor breuk bewaard, ja zelfs hersteld? Meer dan duizend delinquenten hebben na hun ontslag een maatschappelijk leven als vrije mijnwerker kunnen opbouwen. Bij mijn vele ontmoetingen [onverstaanbaar] ook lang na hun ontslag hebben deze zich zeer waardierend uitgelaten over de kansen die de mijnarbeid hun gegeven had. Dit werd reeds tijdens hun verblijf in het kamp gevoeld.

Het is de vraag of hun leven na vrijlating er werkelijk zo rooskleurig uit zag. Sommigen merkten al tijdens hun verlof dat de buitenwereld niet op hen zat te wachten. De terugkeer in de burgermaatschappij bleek voor veel ex-politieke gevangenen problematisch.

Ten gevolge van de gratieverlening bij het 50-jarig ambtsjubileum van koningin Wilhelmina in 1948 dreigden honderden gevangenen niet alleen de kampen, maar ook de mijnen te verlaten. Er was een groot personeelstekort en daarom probeerde het Beheer met man en macht de vrijgelatenen voor het mijnwezen te behouden. De regels van najaar 1946 werden wat betreft administratieve afhandeling gewijzigd en overal in de mijnkampen opgehangen. Als men zich vóór vrijlating al opgaf, kon men aansluitend als vrij man voorlopig al in dienst treden, waarna een definitieve aanstelling spoedig zou kunnen volgen.

Voorlopig werd een leeftijdsgrens van 40 jaar aangehouden. Chr. A. *Arnoldus*, directeur van de Strafgestichten in de Mijnstreek, stuurde alvast een geheime lijst met namen door van hen die waarschijnlijk in september 1948 vrij zouden komen. Dan kon het Beheer alvast maatregelen nemen. Bovendien vereenvoudigde hij procedures intern binnen de Limburgse strafinstellingen. Ook bij de verschillende mijnbedrijven voerde het Beheer door middel van het bureau 'Tewerkstelling Nieuwe Arbeidskrachten' actie om zoveel mogelijk gedetineerden als vrij mijnwerkers te kunnen behouden en vroeg het om snelle afhandeling van de vereiste procedures.

Ex-gedetineerden waren echter alleen welkom als ondergronders.

Bovengronds was voor hen geen werk beschikbaar. Verder was de leeftijd van doorslaggevend belang. Ondanks langdurige mijn-ervaring wilde de mijn Willem-Sophia een gegadigde van 47 jaar niet aanstellen.

266-267

Hoeveel mannen na vrijlating in de mijnen bleven werken is op basis van deze namenlijstjes niet goed te berekenen. Er stond niet bij of ze eerder in de mijn hadden gewerkt. De steenkolenmijn Willem-Sophia hield daarnaast een nauwkeurig overzicht bij van ex-gedetineerde mijnwerkers. Hierin werd de datum van indiensttreding als vrij man vermeld, naast gegevens over tewerkstelling als politieke gevangene in deze of in andere mijnen: in totaal 256 persoonsnamen. Een exact aantal van de andere mijnen is niet bekend. Volgens *Arnoldus*, directeur van de strafgestichten, gaf ongeveer twintig procent van de tewerkgestelde politieke gevangenen aan, zolang ze nog in de kampen verbleven, dat ze na vrijlating vrije mijnarbeider wilde worden. Na vrijlating was dit percentage tot de helft gedaald. Als redenen gaf *Arnoldus* op: afgewezen na medische keuring, bezwaren van de mijnpolitie op grond van onderzoek naar het verleden van betrokkenen, bezwaren van de Ring, en het ontbreken van huisvesting, waarna gehuwden afhaakten omdat ze niet langer

van hun gezin gescheiden willen leven. Al eerder in 1948 had *Arnoldus* aangegeven dat hij geen gunstige ervaring had met ex-gedetineerden. Dezen lieten hen veel werk doen om plaatsing te bevorderen. Maar als de mannen eenmaal vrij waren, dan lieten ze zich niet meer op de mijn zien. Hij weet dat ook aan de plaatselijke afdelingen van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten. Zij gaven aan de mannen toestemming om in hun eigen woonplaats een baan te aanvaarden. Dat veel oud-gedetineerden daaraan de voorkeur gaven, is maar al te begrijpelijk. De eigen woonplaats was vertrouwd, en ander werk misschien aantrekkelijker dan ondergronds weer aan de slag te gaan.

In 1957, tegen het einde van de tewerkstelling, bleek *Arnoldus* gelijk gekregen te hebben. Toen berekende Laura & Vereeniging, de maatschappij waar de laatste mannen nog waren tewerkgesteld, dat van de 13.271 politieke delinquenten ruim negen procent na hun vrijlating in vrije dienst van de verschillende mijnmaatschappijen was gekomen. De onbekende opsteller van het rapport vond dat een hoog percentage, gezien de opmerking: 'Hoewel de voormalige beroepen der gedetineerden alsook de veelal afwijkende landaard niet konden doen verwachten, dat de in vrijheid gestelde arbeiders Zuid-Limburg tot nieuwe woonplaats zouden kiezen', deden zo'n 1200 mannen dat toch.

Waarschijnlijk zijn niet meegeteld de ex-politieke delinquenten die als grensarbeider in een van de Belgische mijnen werk vonden.

270

In augustus 1948 liet Beheerder Groothoff aan directeur *Arnoldus* van de Strafgestichten weten dat hij ex-politieke gevangenen die in de mijnen wilden blijven werken te zijner tijd graag in de gelegenheid wilde stellen 'deel te nemen aan de eigenbouw van de z.g. Limburghuizen'. Hoe een en ander tot stand moest komen, vermeldde hij niet. Groothoff wilde graag zo spoedig mogelijk weten hoeveel en welke gehuwde politieke gevangenen na vrijlating gebruik zouden willen maken van deze regeling, mits ze aan de vereisten voor mijnwerker voldeden. Groothoff stuurde 'bekendmakingen' die *Arnoldus* in de Rijkswerkinrichtingen liet ophangen, om de regeling bekend te maken. In de inrichtingen vertoonde het Beheer twee keer een film en liet het een model van het huis zien. Maar alles was nog in een proefstadium: concrete mededelingen over kosten konden nog niet worden gedaan. De eigenlijke bouw zou pas beginnen na voorjaar 1949. Het Beheer maakte verder wel duidelijk dat het alleen nog maar plannen waren. Het wilde het blijven werken in de mijnen aantrekkelijker maken, zonder dat er concreet huizen in het

voorzicht werden gesteld. Nadrukkelijk liet het Beheer weten: 'Er zijn geen beloften gedaan. Wel is hen [de gedetineerden] gezegd, dat wij van mening zijn, dat regelingen ten aanzien van deze bouw, die door de andere arbeiders werden geaccepteerd, ook voor hen acceptabel moesten zijn'.

282

De Limburgse Mijnstreek vormde een proeftuin voor het oplossen van twee problemen die na de bevrijding moesten worden aangepakt: herstel van de economie en de behandeling van collaborateurs. De problemen kwamen eerder dan elders in Nederland naar boven, en bovendien konden oplossingen in betrekkelijke rust worden uitgetoetst. We moeten hierbij niet alleen aan de tewerkstelling denken, maar ook aan de vernieuwingen binnen het gevangeniswezen. Tijdens de bezetting hadden gevangenen van de Duitsers aan den lijve ondervonden hoe slecht de opsluiting in cellen was. Direct na de oorlog werd de landelijke Commissie-Fick ingesteld die vernieuwingen moest voorbereiden. *Een van de commissieleden was Chr. A. Arnoldus*, gepikt en gemazeld in het gevangeniswezen. Aanvankelijk als directeur van de strafgevangenis Julia in Eygelshoven, kon hij uiteindelijk als hoofd-directeur van de Strafgestichten in de Mijnstreek de vernieuwingen in de praktijk brengen.

De door de Bijzondere Gerechtshoven opgelegde gevangenisstraffen, konden niet alleen ondergaan worden in bijzondere strafgevangenissen, maar ook in Rijkswerkinrichtingen. Hiervan stonden er drie in Zuid-Limburg: in Eygelshoven, Terwinselen en Treebeek. Ze waren bedoeld voor veroordeelde politieke gevangenen die aangaven vrijwillig in de mijnen te willen werken. Chr. Arnoldus voerde in deze inrichtingen een nieuw regime in. Er werd naar leeftijd gedifferentieerd, de gevangenen konden na hun werk cursussen volgen, sporten, films kijken, muziek maken of zingen in koren. De Zuid-Limburgse inrichtingen werden aan het hele land ten voorbeeld gesteld. Als paradepaardje zette Arnoldus zelfs een Verlofcentrum op in de Passart in Treebeek. Hier konden vanaf 1949 gedetineerde mijnwerkers genieten van opgebouwd verlof. Het vernieuwende van de RWI's Julia, Wilhelmina en de Passart zat hem vooral in de benadering van de politieke gevangenen. Er lag geen nadruk meer op de daden van de collaborateurs, maar op de terugkeer in de maatschappij. Het hele verblijf was daarop gericht. In plaats van uitschot waren de politieke delinquenten gewone gevangenen geworden die door werken de kost voor hun gezinnen verdienden en gerehabiliteerd konden worden. Er was sprake van een transitie van opsluiten zonder meer naar vertrouwen schenken en mensen helpen bij de overgang naar de vrijheid.

Artikelen:

1. Arnoldus, C.A., 'Leave arrangements in the penitentiary institutions in the mining district', Maandschrift voor het gevangeniswezen/ Monthly review of prison administration 2 (1950/1951) nr. 4 (August 1950) 166-171.
2. Arnoldus, Chr. A., 'Cel en gemeenschap', Maandschrift voor het gevangeniswezen 1 (1949/1950) nr. 2 (juni 1949) 1-5.
3. Arnoldus, Chr. A., 'De film in de praktijk van het gevangeniswezen', Maandschrift voor het gevangeniswezen 2 (1950/1951) 281-283.
4. Arnoldus, Chr. A., 'L'organisation du congé dans les pénitairies des régions minières', Maandschrift voor het gevangeniswezen/ Bulletin mensuel de l'administration pénitentiaire 2 (1950/1951) nr. 4 (Août 1950) 124-128.
5. Arnoldus, Chr. A., 'Samenwerking tussen strafgesticht en reclassering van politieke delinquenten', Toezicht. Tijdschrift voor en door medewerkers van de Stichting toezicht politieke delinquenten 2 (1949) Slotnummer (dec. 1949) 152-153.
6. Arnoldus, Chr. A., 'Tucht en straffen in de gevangenissen', Tijdschrift voor strafrecht 31 (1921) 267-286. Arnoldus, Chr. A., 'Verlofregeling in de Strafgestichten Mijnstreek', Maandschrift voor het gevangeniswezen 1 (1949/1950) nr. 9 (jan. 1950) 167-169.

Bijlage G In 'Open Gesticht' nummer 9 1950

In verband met het nauwe contact dat door mijn opa doorlopend moet worden onderhouden met de verschillende mijndirecties en de aan hem opgedragen leiding over meerdere strafgestichten wordt mijn opa, C.A. Arnoldus, in 1949 benoemd tot 'Hoofddirecteur van de Strafgestichten in de mijnstreek'.

In 'OPEN GESTICHT' nummer 9 van het maandschrift voor het gevangeniswezen van januari 1950 lees ik het artikel.

'Het "Open Gesticht" in de praktijk'

Juiste overgang naar de maatschappij

Naar aanleiding van voorgaande beschouwingen over het 'open gesticht' hebben wij ons gewend tot de Hoofddirecteur van de Mijngestichten, de Geneesheer-Directeur van de Rijksasielen voor Psychopaten te Avereest, De Directeur van de Bijzondere Strafgewoensenis voor Jonge Mannen te Zutphen en de fg. Directeur van de R.W.I. Bergveen te Norg, met het verzoek een en ander te willen mededelen over de ervaringen welke zij met het systeem 'open gesticht' of 'open afdeling' hebben opgedaan.

Het feit, dat men in bovengenoemde gestichten te maken heeft met politieke delinquenten, ter beschikkinggestelde psychopaten alsmede criminele jeugdigen, maakt de hieronder volgende meningen van genoemde functionarissen van groot belang.

Red.

Verlofregeling in de Strafgestichten Mijnstreek

De Heer Chr. A. Arnoldus schrijft:

Mijnarbeid is zeer zware arbeid, wordt onder bijzondere omstandigheden van atmosfeer en temperatuur verricht en vraagt gespannen aandacht voor eigen en algemene veiligheid.

Dergelijke arbeid kan niet over lange tijd ononderbroken worden verricht. Er is periodieke rust nodig, in het belang van de productie, in het belang vooral van de man.

Dit was de grond voor de verlofregeling met behoud van loon voor de gedetineerde mijnwerkers die begin juli 1949 haar beslag kreeg. Voor elke twee maanden ondergrondse mijnarbeid na de eerste volle kalendermaand wordt een dag verlof toegekend. Als regel wordt dit verlof in perioden van drie aaneensluitende dagen opgenomen, also telkens na 6 maanden arbeid drie dagen vakantie.

Ja, vakantie, want hier lag een taak om dit verlof niet alleen als rust te doen doorbrengen, doch een zodanig programma samen te stellen, dat de verlofganger loskomt van de druk van het gestichtsleven en verfrist naar lichaam en geest na genoten verlof zijn werk kan hervatten. Zij, die niet verder dan 8 maanden van de datum hunner mogelijke voorwaardelijke invrijheidstelling verwijderd zijn, mogen bij gunstige omstandigheden in die resterende tijd driemaal twee werkdagen in aansluiting op een zondag in eigen gezin of ouderlijk huis doorbrengen.

Voor de anderen is een verlofcentrum in de Rijkswerkinrichting Passart te Treebeek ingericht.

Twee eenvoudige huiskamers met aangrenzende slaapvertrekken, alles in huiselijke sfeer gehouden en elk bestemd voor 12 gasten. Een iets feestelijker maaltijd aan gedekte tafels met normaal eetservies verhoogt de stemming. In deze gastverblijven kunnen ze zoals thuis op hun gemak hun krantje lezen, een brief schrijven, naar de radio luisteren of op een bank in het rotstuintje van het prachtige uitzicht op Limburgs heuvelland genieten.

De eerste dag geeft extra bezoek gedurende 4 uur, 's morgens van 10 tot 12 uur en 's middags van 2 tot 4 uur. Verlofgangers in burgerkleding en bezoekers zitten ongedwongen in de ontspanningszaal aan tafeltjes, er wordt een kop thee met een koekje gepresenteerd en het laatste half uur, worden zowel 's morgens als 's middags enkele muziknummers uitgevoerd.

De tweede en derde dag worden bij gunstig weer wandelingen gemaakt in de omgeving, met gelegenheid tot zwemmen in een openbaar zwembad. Bij ongunstig weer worden musea of bezienswaardigheden in Zuid-Limburg bezocht, alles besloten met een bioscoopje op de laatste dag.

In het derde kwartaal profiteerden hiervan 668 gedetineerden. Deze brachten hun verlof door:

In eigen gezin	159 of 24%
In ouderlijk huis	160 of 24%
In verlofcentrum wegens te lang strafrestand	322 of 48%
Om andere redenen	27 of 4%

De ervaringen zijn gunstig. Het is hun ernst met de belofte, die de verlofgangers schriftelijk afleggen en waarbij zij beloven zich in elk opzicht het vertrouwen waardig te zullen tonen. De uitzondering bevestigt de regel: we hadden één geval waarbij een gedetineerde die zijn verlof buiten het gesticht doorbracht, buiten zijn boekje ging en één groep uit het verlofcentrum die zich niet hield aan de aanwijzingen, die deze op de tochtjes in acht had te nemen.

De reactie der anderen hierop getuigde van felle afkeuring.

Zo is een verlofregeling, gegrond op de noodzakelijke rust na langdurige zeer zware arbeid, uitgegroeid tot een belangrijk experiment voor het gevangeniswezen. De verloven buiten het gesticht doorgebracht versterken familiebanden en geven voor het eerst na lange jaren normaal echtelijk contact en werkten aldus eraan mede de terugkeer in de maatschappij te vergemakkelijken.

De vakantie in het verlofcentrum doorgebracht is uiteraard geen 100% vrijheid. Bij het maken van plannen is men afhankelijk van de goedkeuring van de leiders. Zij die te hoge verwachtingen hebben kunnen zich mogelijk nog teleurgesteld voelen. Voor anderen is het zoals een gevangene aan zijn vrouw schreef: XX

Opmerkelijk is, dat bij het eerste verlof de buitenwereld opnieuw wordt ontdekt. Er wordt gekeken naar winkels en prijzen. Er is een blijvende belangstelling voor dieren en kinderen. Traktaties, die voor onderweg werden meegenomen werden vaak aan kinderen uitgedeeld. Meermalen hadden verlofgangers het gevoel vrij burger te zijn. Een logboek, waarin de groepen hun ervaringen neerschrijven, vertelt ons van hun indrukken, het genotene, hun dankbaarheid en natuurlijk ook van hun wensen om het nog mooier te maken.

Een zeer moeilijke taak was voor de leiders der wandeltochten en excursies weggelegd. Op stap met gedetineerden met een strafrestand van enige jaren, moesten zij veel vertrouwen geven en toch waakzaamheid betrachten, zonder

dat dit laatste gevoeld werd. Het zij tot hun lof gezegd, dat zij hierin volkomen geslaagd zijn.

Wellicht vindt Gij lezer, dat dit te dorre verslag U de indruk geeft van een toch maar povere vakantie en vraagt Gij: "Is dat nu alles?"

Het was in het begin, dat een der gedetineerden een verlofganger aansprak en vroeg: "Wat doen jullie nu zo al?"

Ja, na het prachtige bezoek gaan we nog een wandeling in het dorp maken.

En, de tweede dag?

Dan gaan we een wandeling maken over de Brunssummer hei.

En de derde dag?

Dan gaan we weer wandelen, maar nu verder en met een bus terug.

"Is dat nu alles?" vroeg de man, die nog niet aan verlof toe was.

En dan het antwoord, dat ik ook U op die vraag zou willen geven: "Och man, je snapt er niets van, je weet niet wat vakantie is".

Ook bij psychopaten voldoet open gesticht ondanks ontvluchtingen als overgangsfase

Chr. A. Arnoldus

Hoofddirecteur Strafgestichten Mijnstreek

Bijlage H Gevangenismaatregel 1953

Al-overzicht

De Gevangenismaatregel 1953 (vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 23 mei 1953) was het *uitvoeringsbesluit behorende bij de Beginselenwet gevangeniswezen uit 1951*^{III} Zie Bijlage N

Het vormde jarenlang de juridische basis voor de inrichting, het regime en de dagelijkse gang van zaken in Nederlandse gevangenissen.

Wat regelde de maatregel?

De Gevangenismaatregel concretiseerde de wet en legde onder andere de volgende zaken vast:

Inrichting van detentie: Een gemengd stelsel van strikte afzondering (cellulaire opsluiting) en gemeenschappelijke activiteiten.

Dagindeling: Specifieke regels over arbeid, recreatie, hygiëne en het regime waaraan gedetineerden zich moesten houden.

Rechten en plichten: Regels omtrent bezoek, briefwisseling en de toegang tot geestelijke verzorging binnen de muren.

Vervanging

Tegenwoordig is deze specifieke maatregel niet meer van kracht. De wetgeving rondom detentie is in 1999 volledig gemoderniseerd en vervangen door de Penitentiaire beginselenwet (Pbw) en de onderliggende Penitentiaire maatregel (Pm).

^{III} Het besluit verving de oude Gevangenismaatregel uit 1932. Het verschoof de focus definitief van pure vergelding en isolatie naar resocialisatie en heropvoeding. Hoewel de directeur nog steeds grote disciplinaire macht had, kregen gedetineerden voor het eerst een basispakket aan wettelijk vastgelegde zorg en rechten.

Bijlage J ZINVOLLE ARBEID 1958

ZINVOLLE ARBEID 1958

Zinvolle arbeid is een artikel in het 5e nummer van het Maandschrift voor het Gevangeniswezen van September 1958.

Het is geschreven door Chr. A. Arnoldus, gepensioneerd hoofddirecteur der strafgestichten te 's-Gravenhage, eertijds hoofddirecteur van de strafgestichten in de mijnstreek.

Zinvolle arbeid

Met de invrijheidstelling van de laatste gedetineerde mijnwerker in de loop van dit jaar kwam een einde aan een vorm van gevangenisarbeid, die na de tweede wereldoorlog zowel voor het vaderland als voor de gedetineerde politieke delinquenten, bij de mijnarbeid te werk gesteld, van moeilijk te overschatten betekenis is geweest.

Voor ons land was het een tegemoetkoming in de grote behoefte aan kolen, een gedeeltelijke opheffing van het gebrek aan voldoende vrije mijnwerkers. Het gaf besparing aan kostbare deviezen, die anders door aankopen in het buitenland verloren zouden gaan. Het betekende een miljoenen-bezuiniging op sociale bijdragen van overheidslichamen, die anders aan de gezinnen van de gedetineerden zouden moeten worden uitgekeerd.

Voor de 13271 gedetineerden, die op basis van vrijwilligheid deze arbeid verrichtten, schied het de mogelijkheid in het onderhoud van eigen gezin te voorzien of als het ongehuwden betrof enige financiële basis te leggen voor hun toekomstige weder-intrede in het maatschappelijk leven. Hoevele huwelijksverhoudingen zijn hierdoor voor breuk bewaard, ja zelfs hersteld.

Onverlet

Twee pijlers, die maatschappelijk gedrag schragen - gevoel van eigenwaarde en verantwoordelijkheidsbesef - worden in een gesloten gesticht gemakkelijk aangetast door degressie van de persoonlijkheid. Door de mijnarbeid met

gelijke ontplooiingskansen als de vrije arbeider en gelijke beloning bleven deze pijlers vrijwel onverlet.

Meer dan duizend delinquenten hebben na hun ontslag hun maatschappelijk leven als vrije mijnwerker kunnen opbouwen. Bij mijn vele ontmoetingen met personen, ook lang na hun ontslag, hebben deze zich zeer waardierend uitgelaten over de kansen, die de mijnarbeid hun gegeven had. Dit werd reeds tijdens hun verblijf in het kamp gevoeld.

Typerend in dit opzicht is de uiting van een hunnen, die ik hier moge weergeven.

"De genegenheid en de verantwoordelijkheid voor hen die ons lief zijn en helaas veelal in behoeftige omstandigheden verkerende, alleen achter bleven, werden drijfveer tot onze ondergrondse arbeid in de Nederlandse mijnen. Bij anderen was het de zorg voor een onzekere toekomst, die hen noopte de grondslag te leggen voor een bescheiden financiële reserve, waarover zij bij hun invrijheidstelling zouden kunnen beschikken".

"De maandelijkse afrekening vervult ons met een gerechtvaardigde voldoening en zorgt ervoor, dat wij ons gevoel van eigenwaarde niet verliezen. Aan de andere zijde van het prikkeldraad denken de onzen met trots aan hem, die, hoewel gedetineerd en niet aan het harde, ruwe werk ondergronds gewend, toch het gezin voor ontbering bewaart of hier reeds een toekomstig familieleven weet op te bouwen".

Voor de oplossing van de problemen, waarvoor de gevangenisarbeid zich gesteld ziet, kan dit experiment, in 1946 begonnen door het Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging en in 1947 door het Gevangeniswezen voortgezet, richtinggevend zijn.

Een zo langdurige samenwerking op grote schaal tussen vrije arbeid en gevangeniswezen mocht naar de mening van de Minister van Justitie niet eindigen zonder een waarderende herdenking van de ondervonden medewerking van de zijde van mijndirecties, het hierbij betrokken mijnpersoneel en de bevolking van Limburg, die allen begrip hebben getoond voor het belang van deze tewerkstelling.

De Minister wenste persoonlijk uiting aan deze gevoelens te geven. Hij memoreerde de betekenis van deze mijnarbeid, die persoonlijk en

maatschappelijk voor de gedetineerden zinvolle arbeid was, waardoor zij de straf niet alleen ondergaan, maar actief gebruiken tot eigen wederaanpassing.

Dagelijks hebben deze gedetineerden kunnen ervaren, dat de banden met de maatschappij niet verbroken waren en zij deel bleven uitmaken van de gemeenschap. Velen hebben aan dit besef hun wederaanpassing mede te danken.

Hij betuigde zijn dank aan de directies der Nederlandse mijnen, de bedrijfsleiding, de mijnpolitie en de administratie, opzichters en voorlieden en ook de mijnwerkers, die met de tewerkstelling der gevangenen bemoeienis hebben gehad en ieder het hunne hebben bijgedragen om het welslagen van dit experiment te verzekeren. De bevolking van Limburg werd om haar openheid en verdraagzaamheid geprezen in de persoon van de Commissaris van de Koningin die mede tot de aanwezigen behoorde.

Hernieuwd contact

Tijdens de thee was er een prettig hernieuwd contact tussen vertegenwoordigers van de vroegere kampleiding en gevangenisdirecties en de personeelsleden van de mijnen met wie zij zo aangenaam hadden samengewerkt.

Deze herdenking vond plaats op 21 mei in Heerlen en viel wel zeer gelukkig samen met een werkbezoek van Zijne Excellentie aan de eerste "open" gevangenis voor volwassen criminele gevangenen te Egelshoven.

Aldus zal de herinnering aan de 12½-jarige samenwerking van Justitie en de Mijnen niet alleen blijven voortleven in de schonen schotel van Delftsblauw, die Zijne Excellentie aanbood, en die een plaats heeft gevonden in het representatieve centrum der "Gezamenlijke Steenkoolmijnen in Limburg", Huize Beukenhorst, maar vooral zal voortleven in het open gesticht Egelshoven, eertijds een kamp voor gedetineerde mijnwerkers.

Doelstellingen

Hoogst belangrijke beschouwingen werden door de bewindsman gewijd aan de doelstellingen van de arbeid in een zich vernieuwend gevangenisstelsel.

Op grond van het inzicht in de waarde van de arbeid als wezenlijk voor het menselijk bestaan, erkent hij een diepmenselijk recht op arbeid. De gevangenisarbeid acht hij een hoeksteen van de penitentiaire bedrijvigheid. Hij erkent het kunstmatige van de gevangenisgemeenschap, het verschil tussen gemeenschappen van vrije en onvrije mensen. Daarom zal de voorbereiding op de vrijheid zorgvuldiger moeten zijn, naar mate de onvrijheid, waarin zij moet plaatsvinden, groter is.

"Door een goed opgezette en op de vrije maatschappij afgestemde arbeid en arbeidsorganisatie kan een belangrijk gedeelte van het onnatuurlijke, het kunstmatige aan de gestichtsgemeenschap worden ontnomen. Daardoor kan de gestichtsarbeid de directe schakel vormen tussen detentie en vrijheid en tevens zin en samenhang geven aan andere onderdelen van het gevangenisregiem", aldus Zijne Excellentie.

Wanneer deze doelstelling binnen de gevangensmuren verwezenlijkt moet worden stuit men op grote moeilijkheden. Door de situatie van onvrijheid, de beperkte keuze van werkzaamheden, het ontbreken van een behoorlijke beloning mist de gedetineerde het besef, dat zijn arbeid zinvol is en vruchtdragend voor de gemeenschap. Hoe anders was dit bij de mijnarbeid en hoe anders kan het ook zijn bij een open gesticht met tewerkstelling bij particuliere werkgevers met normale arbeidsverhoudingen.

Enkele opmerkingen, gebaseerd op mijn praktijkervaringen mogen dit artikel besluiten.

Het is ons uit het hart gegrepen als de Minister vaststelt, dat de gevangene een recht op arbeid heeft. Ook als men dit voor de vrije mens moeilijk zou kunnen erkennen, zal het onderschreven moeten worden, voor de onvrije mens. Gebrek aan arbeid tast de persoonlijkheid van de gedetineerde ernstig aan. Het mag niet meer voorkomen, wat in het recente verleden nog wel is geschied, dat gedetineerden door gebrek aan arbeid - al waren het maar enkelen - en al was het tijdelijk, in ledigheid, in hun cel vertoefden.

Behoorlijk loon

Er is wel eens beweerd, dat alle arbeid zinvol is. Maar het gaat er om of die arbeid voor de gedetineerde zinvol kan zijn. Voor de langere straffen wordt vaak een enigszins bevredigende oplossing gevonden. Moeilijker gaat dit voor de kortgestraften. En de zeer gevarieerde gevangenisbevolking maakt de

oplossing niet gemakkelijker. Iets wat de arbeid zinvol kan maken is behoorlijk loon. Dit vraagt aanzienlijke offers van de gemeenschap, maar de zin van artikel 26 van de Beginselenwet wordt een lege formule als deze niet gebracht worden. De mercantiele instelling van vroeger, winst door arbeid bij zo gering mogelijke kosten, zijn voorgoed uitgebrand.

Naar mijn mening moeten wij erkennen, dat een opvoeding tot maatschappelijk gedrag onvoldoende mogelijkheden vindt in het volstrekt gesloten gesticht. In deze irreële gemeenschap van minus-varianten, waarin het belang van de beveiliging, muren, tralies en ook de houding van het personeel voortdurend wantrouwen verkondigen, kan vertrouwen slechts in zeer bescheiden mate gegeven worden. Toch is vertrouwen zoals bij elke opvoeding de basis voor het aankweken van verantwoordelijkheidsbesef. Ten aanzien van veel is de verantwoordelijkheid van de gedetineerde weggenomen. Zelfs de eerste verantwoordelijkheid van de gehuwde, de zorg voor de zijnen, is op andere schouders gelegd. Hij wordt teruggebracht in een situatie, die hij voor zijn insluiting reeds lang overleefd heeft.

Verheugend

De Minister - en wij kunnen moeilijk anders verwachten van een bewindsman, die verantwoordelijk is voor een doeltreffende tenuitvoerlegging van vrijheidsbeneming - is ervan overtuigd dat de muren en tralies niet kunnen verdwijnen.

Maar het open gesticht, zij het zoals in Eygelshoven uitsluitend voor het laatste deel van de straf, geeft mogelijkheden die ver boven die van het gesloten gesticht uitgaan en het is verheugend, dat dit experiment met instemming van de Minister wordt ondernomen.

Vanzelfsprekend zullen ook hier voorvallen genoteerd kunnen worden, die bij een goed verantwoordelijkheidsbesef niet mogen voorkomen. Men wege dit met de juiste maat, bedenke dat het een oefenschool is en dat in streng gesloten gestichten gedragingen voorkomen van niet minder ernstig karakter. *Bij een open gesticht neemt men risico's. In de praktijk zullen die blijken. Men kan ze opsommen, statistisch vastleggen en het risico dus vaststellen. Maar men kan niet de risico's van een volstrekt gesloten gesticht vaststellen, als daar zijn: kwetsing van eigenwaarde, verslapping van verantwoordelijkheidsgevoel, in het algemeen degressie van de persoonlijkheid.*

De proef in Eygelshoven omvat een gemiddelde van ten hoogste 25 gedetineerden. Een mager getal in vergelijking met het totaal aantal gevangenen. Als we ons zeer verheugen over de opening van dit eerste "open" gesticht voor volwassenen, dan hopen wij dat de opgedane ervaringen spoedig tot soortgelijke gestichten of open afdelingen van overigens gesloten gestichten zullen leiden.

Arnoldus September 1958

Bijlage K Samenvatting over empirische gegevens en wetenschappelijkheid

Samenvatting over empirische gegevens en wetenschappelijkheid

We zien dat empirische gegevens zoals in het geval van de brochure van Dr. Van der Vaart Smit een belangrijke rol spelen in het aantonen van zaken. Zaken die vaak niet door de beugel kunnen. Nu leerden wij tijdens mijn opleiding psychologie dat bij testen het belangrijk is om: *de betrouwbaarheid en de validiteit* van de test vast te stellen.

Betrouwbaar wil dan zeggen dat de test geen toevallige uitslag is die morgen of overmorgen geheel andere resultaten gaat opleveren.

Validiteit wil zeggen: meet de test wat hij beoogt te meten. Een nog meer ingewikkelder gebied. Zeggen we dat deze test bv het IQ van iemand meet en er wordt aangetoond dat er een zeer hoge correlatie bestaat met de lengte van mensen dan wil dat nog niet zeggen dat de IQ test niet deugt maar je moet dan wel aannemelijk maken dat er een verband is tussen de lengte van mensen en de hoogte van hun IQ. Het zou zomaar kunnen zijn dat de IQ test alleen maar de lengte van mensen kan voorspellen. Validiteit heeft met begripsdefiniëring te maken je kunt termen als bijvoorbeeld landverraders en collaboreren gebruiken maar je dient ze wel eerst te omschrijven c.q. te definiëren. Doe je dat niet dan geeft iedereen zijn eigen invulling eraan.

Nu heeft van der Vaart Smit zijn onderzoek zeer wetenschappelijk aangepakt, als vastgesteld wordt aan de hand van de gegevens dat dat ook zo is kun je deze gegevens als feiten behandelen. Ter controle kun je dan nog steekproefsgewijs enige getuigen ondervragen.

Zo is er ook een boek van Griselda Molemans “Opgevangen in Andijvielucht” over de perikelen rond de terugkeer van landgenoten uit Nederlands-Indië.^{IV} Ook hier roepen de verslagen een beeld op van een Nederlandse overheid die

^{IV} Het ontstaan van Nederlands-Indië begon in 1602 met de oprichting van de VOC. Deze handelsonderneming veroverde met geweld specerijenmonopolies in de archipel. Na het failliet van de VOC in 1799 nam de Nederlandse staat de bezittingen over en vormde het gebied vanaf 1816 officieel om tot de kolonie Nederlands-Indië.

je doet schamen. Meer dan 2 eeuwen heeft Nederland miljarden verdient door hun aanwezigheid in Nederlands-Indië en nu komen noodgedwongen vaderlanders door toedoen van de onafhankelijkheid van Indonesië naar

Nederland en dan wordt alles wat de Nederlandse staat hen verschaft als schuld opgevoerd!

Nog schandelijker is de behandeling van de ex-Knillars. Meer dan 100 jaar heeft het Knil de aanwezigheid van Nederland militair ondersteund en nu komen ze noodgedwongen, omdat Soekarno ze niet naar Ambon wilde laten terugkeren, in Nederland en dan wordt hen even koel en droog medegedeeld dat het KNIL niet meer bestaat! Soekarno zou het opgeheven hebben? Het was geen zaak van Soekarno, maar van Nederland, maar het kwam Nederland om financiële redenen wel goed uit: er hoefde geen soldij en pensioenen meer betaald te worden?

Met een pennenstreek was het KNIL een onderdeel binnen het Nederlandse leger geworden, het was het al maar nu met als vestigingsplaats Nederland dan was er tenminste nog recht gedaan aan deze groep mensen, die beloofd was dat ze na 6 maanden naar Ambon zouden kunnen terugkeren!

Ander empirisch materiaal kwam door verslagen van Ton Schilling^v via de Katholiek Illustratie tot ons. Verslagen die puur beschreven wat de militairen ter plekke meemaakten. Deze Nederlandse militairen waren dienstbaar aan de bevolking! En ze hadden de taak de orde te handhaven.

De gouverneur-Generaal van Mook had een plan opgesteld dat Nederlands-Indië in drie grote stukken verdeeld zou worden en een van de stukken zou dan Indonesië genoemd worden i.v.m. Soekarno's droom van moedertje Indonesia.

De drie onafhankelijke stukken zouden in federatief verband met Nederland komen te staan net als Suriname, de Nederlandse Antillen en Curaçao dat waren, als een overgangsfase fase naar algehele onafhankelijkheid.

Een geniaal plan van Van Mook dat door alle vrijheidsbewegingen werd ondertekend, zelfs door Soekarno! Dit plan ging in 1947 naar Den Haag en kwam enige tijd later terug met een inlegvelletje waarop stond dat het een

^v <https://gezondheid-info.jouwweb.nl/in-het-nieuws/java-1949>

bijzonder goed plan was maar dat Nederland toch nog wel iets meer in de melk te brokkelen wilde hebben.

En toen ontplofte de boel. De vrijheidsbewegingen waar veel jongeren in vertegenwoordigd waren gingen de strijd aan met de Nederlandse aanwezigheid met de wapens die de Japanners hadden achtergelaten.

De Nederlanders moesten vrezen voor hun eigen leven. Vandaar dat er twee politionele acties werden ondernomen om de orde te handhaven, hetgeen de plicht was van Nederland. Dat er tijdens deze acties zaken gebeurd zijn die niet door de beugel konden spreken voor zich. De Nederlanders werden door het ontploffen van het verdrag van Linggadjati gedwongen hun eigen existentie te verdedigen, het overleg was weg.

Was er toen sprake van een oorlog?

Neen, want voor een oorlog moeten er minimaal twee staten tegenover elkaar staan en hier was alleen sprake van één staat en dat was Nederland. Vandaar ook de term politionele actie en niet de term oorlog, met wat veel historici er tegenwoordig van maken. De strijd lijkt op een oorlog maar is er geen! Het was een onafhankelijkheidsstrijd! Net als pubers die zich losmaken van hun ouders voor meer eigen vrijheid.

Onder druk van Amerika moest Nederland op 27 december 1949 de onafhankelijkheid van Indonesië, nu als 1 groot geheel, aanvaarden.

En deze datum is historisch tot stand gekomen en zoals iedereen weet kun je die datum achteraf niet meer veranderen, want dat heet geschiedvervalsing!

De gevolgen waren desastreus in de periode 1950-1960 die met Soekarno begon en na de moord op 6 generaals door Soeharto werd overgenomen, werden meer dan 1 miljoen Indonesiërs door Indonesiërs afgeslacht! Van de meer dan 100 culturen die Nederlands-Indië rijk was bleef niets over. De onafhankelijkheid leverde een interne machtsstrijd op voor de goede baantjes en extern werden er voortdurend confrontatie oorlogen gevoerd!

Alles gedocumenteerd door de Amerikaanse CIA, ze stonden erbij en keken ernaar.

Even terug naar het boek geschreven door Belinfante "In plaats van Bijltjesdag". In een derde van dat boek van meer dan 600 bladzijden is er

sprake van de brochure van Van der Vaart Smit. Het boek van Belinfante is in 1978 gepubliceerd meer dan 28 jaar na dato!

Verder moet je je de vraag stellen: wat weet een jurist als Belinfante van wetenschappelijk onderzoek, ik vrees weinig tot niets en hoe ga je de wetenschappelijke gegevens van Van der Vaart dan beoordelen?

Je belicht de gegevens vanuit verschillende hoeken en het resultaat is verschillende interpretaties. Interpretaties die geen recht doen aan de feiten en die twijfels aan de juistheid van de gegevens van Van der Vaart doen toenemen. Nu beschikte men toen nog niet over de inzichten die we nu hebben over wetenschappelijkheid, dus er valt mensen weinig te verwijten?

Ook niet een zoeken naar de feiten in het rapport van baron van Tuyll van Serooskerken? Door de inzet van de nationale Ombudsman Brenninkmeijer kwam het rapport pas boven water in 2009, tot die tijd wist niemand wat er met die 1000 bladzijden bestaande rapport gebeurd was en waar het was.... Uiteindelijk werd het door zijn inspanningen teruggevonden:

Al-overzicht

Het rapport van baron Van Tuyll van Serooskerken over de misstanden in naoorlogse interneringskampen werd in 1949 en 1950 opgesteld, maar werd na afronding door de regering decennialang geheimgehouden en nooit openbaar gemaakt.

Nadat het document decennia in de archieven had gelegen, werd de inhoud uiteindelijk in *november 2009* definitief teruggevonden en als openbaar gemaakt rapport in het dossier van de Nationale Ombudsman opgenomen.

De archieven van het Ministerie van Justitie met betrekking tot dit onderzoek en de verzamelde stukken over de bewaringskampen zijn vandaag de dag in te zien bij het Nationaal Archief.

Met andere woorden: Belinfante had in 1978 nog geen inzage in dit rapport als geheel. Hij had wel inzage in deelstukken van het totale onderzoek.

In een tijd van de wet WOO (Wet Openbaarheid Overheid) mag je verwachten dat dit rapport digitaal integraal toegankelijk wordt, evenals het stukken rond het onderzoek van Van der Vaart Smit en van Prof. Mr. G. Russel! Waarom blijft het allemaal zo ontoegankelijk?

Ik herinner me ook een voorval uit het nieuwe testament dat verwijst naar empirische toetsing. Na de dood van Jezus aan het kruis, werd hij begraven en er werd een steen op de ingang van de grot geplaatst, omdat men bang was dat hij alsnog zou verrijzen. Op Paasochtend kwam een van de Maria's het graf bezoeken en de steen was weggerold en het graf was leeg en toen ontmoette ze de tuinman die ze herkende als Jezus.

Dit gebeuren ging rond en de apostelen bijeen vernamen van dit wonderbaarlijke gebeuren, echter Thomas trok een en ander in twijfel en zei: ja, mooie verhalen, maar ik wil toch wel eerst bewijzen zien, voordat ik het kan geloven.

Bij een volgende bijeenkomst van de apostelen verscheen de opgestane Jezus in hun midden en Jezus sprak tot Thomas: Thomas kom hier en leg je handen in mijn handen. En daarna geloofde Thomas wat er gebeurd was!

Thomas is dus in feite de grondlegger van de empirische wetenschap. Niet alles blind geloven, maar eerst aantonen en zelf ervaren!

De moderne filosofie van het televisieprogramma "massa is kassa" is: Vertrouwen is goed, controleren is beter!

Bijlage L Rechten van vrije mijnwerkers en gevangen mijnwerkers

Een aantal vermeldingen op het internet, hoe het precies zat blijft voor mij nog een vraag.

De rechten van Mijnwerkers

Na een dodelijk mijnongeval werd het slachtoffer doorgaans zo snel mogelijk naar de oppervlakte gehaald, waarna zijn spullen in een 'zakje' naar zijn weduwe of nabestaanden werden gebracht.

Vaak werd hij direct bovengronds of buiten de mijn dood verklaard om aansprakelijkheid en schadeclaims voor het mijnbedrijf te omzeilen.

Wat er met de mijnwerker en zijn familie gebeurde:
De schouw en het lijkenhuisje:

Het lichaam werd gewassen en opgevangen in een mijnkapel of specifiek mijnlijkenhuisje, zoals dat van de voormalige Staatsmijn Wilhelmina in Limburg. Hier vond de schouwing plaats en werd de doodsoorzaak vastgesteld.

Financiële nood:

Nabestaanden kregen het zwaar te verduren. Hoewel er soms een klein pensioen of een eenmalige uitkering was, werd de achtergebleven familie vaak financieel aan haar lot overgelaten. Soms bedroeg de wekelijkse steun slechts enkele guldens, waardoor kinderen gedwongen waren om bij familie in te wonen.

Symbolisch afscheid:

Vaak werd er een herdenkingsdienst gehouden onder leiding van een aalmoezenier. Mijnwerkers kregen ook wel een speciaal Sint Barbara beeldje, de beschermheilige van de mijnwerkers.

Moderne tijd en schadevergoeding:

Bij ongevallen in latere tijden, of bij het opvragen van oude rechten, kunnen nabestaanden onder het huidige recht overlijdensschade of affectieschade claimen. Ook keert een pensioenfonds, zoals ABP, doorgaans een nabestaanden- en wezenpensioen uit.

AI-overzicht 1

Na een dodelijk mijnongeval in Nederland of België na de bevrijding, werd de overleden mijnwerker doorgaans met zware ceremoniële en katholieke gebruiken herdacht. De mijn sloot uit respect vaak een dag de deuren, waarna de begrafenis in het teken stond van massaal eerbetoon door collega's, directeuren en het voltallige mijnbestuur.

In de praktijk betekende dit voor de overledene en zijn nabestaanden:

- **Collectieve stilte en rouw:** Op de dag van de uitvaart legde de mijn vaak het werk stil. Collega's vormden erehagen in hun werkkledij (het zogeheten *tenue*) en droegen de kist.
- **Financiële en praktische steun:** De mijn- en staatsbedrijven kenden weduwen een pensioen en soms een schadeloosstelling toe. Dit was echter vaak minimaal en afhankelijk van de schuldvraag. Vaak kregen gezinnen ook de gelegenheid om in de mijnkolonie (de *cité*) te blijven wonen.
- **Religieuze uitvaart:** De mijnwerkers waren doorgaans streng katholiek. De parochiepriester ging voor in een plechtige mis waarbij de mijnwerkerslamp en helm op de kist werden gelegd als teken van het zware beroep.
- **Monumenten en herdenking:** Slachtoffers werden vereeuwigd in lokale monumenten. In het geval van grote naoorlogse rampen, zoals de ramp op de Staatsmijn Hendrik in Brunssum (1947) of de gigantische Belgische mijnramp in Marcinelle (1956), werd er door de overheden (en in Marcinelle ook internationaal) diepgaand onderzoek gedaan naar de veiligheid en werden protocollen aangescherpt.

AI-overzicht 2

Na de bevrijding van Zuid-Limburg in 1944–1945 kregen mijnwerkers uitzonderlijk goede arbeidsvoorwaarden. Omdat Nederland dringend steenkool nodig had voor de wederopbouw, werden koempels in de watten gelegd. De sector kende destijds betere lonen, gegarandeerde baan zekerheid, uitgebreide pensioenregelingen en speciale rantsoenering.

De naoorlogse arbeidsvoorwaarden en omstandigheden zagen er als volgt uit:

- **Lonen en premies:** Mijnwerkers ontvingen relatief hoge salarissen. Om de kolenproductie op peil te houden en uitval te voorkomen, werden er geregeld extra bonussen, zoals aanwezigheidspremies, uitgereikt.
- **Werktijden:** De werkweek bestond doorgaans uit vijf dagen van acht uur ondergronds, aangevuld met een zogeheten 'korte zaterdag' van zes uur. Er werd gewerkt in een strikt drieploegensysteem (dag-, middag- en nachtdienst).

- **Vakbonden:** Na de oorlog herstelden de oude mijnwerkersbonden, zoals de rooms-katholieke en de socialistische bond, hun invloed. Lonen en secundaire arbeidsvoorwaarden werden centraal vastgelegd via de Mijnindustrieraad.
- **Verzuiling en cultuur:** De mijnen waren strikt georganiseerd en sterk verzuild. Ook speelden tradities een grote rol, al werden Duitse termen uit de mijnbouw (zoals *Glück auf*) direct na de oorlog in de ban gedaan en vervangen door lokale varianten.
- **Zware omstandigheden:** Ondanks de goede primaire voorwaarden bleef het werk onmenselijk zwaar en gevaarlijk. Grote groepen mijnwerkers kampten later met gezondheidsproblemen, zoals stoflongen, wat in de decennia erna leidde tot grote acties voor betere regelingen.
- **Arbeid van collaborateurs:** Door het enorme personeelstekort werden in de naoorlogse jaren ook duizenden politieke gevangenen en NSB'ers te werk gesteld in de Limburgse mijnen. *Zij ontvingen in grote lijnen dezelfde arbeidsvoorwaarden en hetzelfde loon als vrije mijnwerkers.*
Meer over de opbouw van de mijnindustrie en de sociale verhoudingen kun je terugvinden bij het Nationaal Archief of in de collecties van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

AI-overzicht 3

Na de bevrijding waren de arbeidsvoorwaarden bij ongevallen en overlijden in de Nederlandse kolenmijnen geregeld via het Algemeen Mijnwerkers Fonds (AMF). Bij overlijden door een bedrijfsongeval of mijnziekte (zoals stoflongen) hadden nabestaanden recht op een weduwenpensioen, wezentoeslag en een eenmalige uitkering, bovenop de algemene ongevallenwet.

De details en specifieke regelingen waren als volgt:

- **Algemeen Mijnwerkers Fonds (AMF):** Dit in 1919 opgerichte fonds regelde de ouderdomsvoorziening, invaliditeit en nabestaandenpensioenen. Mijnen en mijnwerkers droegen hier gezamenlijk aan bij.
- **Weduwen- en Wezenpensioen:** Bij een dodelijk ongeval ondergronds ontving de weduwe een vastgesteld pensioen, dat specifiek hoger lag dan de reguliere landelijke regelingen. Dit werd aangevuld met een toelage per minderjarig kind.
- **Invaliditeit:** Bij blijvende invaliditeit door een ongeluk werd de mijnwerker gekeurd en ontving hij een invaliditeitspensioen dat afhankelijk was van de mate van arbeidsongeschiktheid.
- **Medische zorg:** De mijnen beschikten na de bevrijding over eigen verbandkamers, artsen en ambulances. Bij acute zware ongevallen kwam er direct een arts ondergronds.
- **Stoflongen (Silicose):** Hoewel dit geen direct ongeval was, was het wel de meest dodelijke mijnziekte. Compensatieregelingen hiervoor kwamen pas na jarenlange acties goed op gang, omdat de ziekte zich vaak pas na het pensioen openbaarde en de mijndirecties de ernst ervan aanvankelijk bagatelliseerden.
De uitvoering van de sociale en arbeidsvoorwaarden rondom de mijnbouw werd na 1945 mede gestuurd door de vakbonden, die sterk betrokken waren bij het herstel in Zuid-Limburg.

Bijlage M. Henk Eefting, *Bijzondere rechtspleging 1944-1952*

Inhoud

1. Inleiding 7-12
2. De Nationaal Socialistische Beweging 13-68
3. De SS in Duitsland 69-109
4. Wilhelmina, Bernhard en Kabinet in Londen 110-150
5. Het Militair Gezag 151-165
6. Het Verzet 166-190
7. De Binnenlandse Strijdkrachten 191-204
8. De Bijzondere Rechtspleging 205-257
9. De Kampen 258-337
10. Kinderen van 'foute' ouders 338-373
11. 'Foute' ouders 374-379
12. Geschiedvervalsing 380-387
13. Gerechtigheid 388-396
14. België 397-411
15. Stichting Werkgroep Herkenning 412-414
16. Erkenning 416-420
17. Nawoord 421-424

Foto's en documenten

Hoofdstuk 1

Inleiding

Tot aan mijn pensioen praatte ik met niemand over het oor logsverleden van mijn vader. Die stond n.l. als NSB-boer aan de verkeerde' kant. Op mijn 65ste heb ik daar een boek over geschreven "De achterkant van de bevrijding, een NSB-boer in Drenthe". Zonder de beweging te verdedigen beschrijf ik de arrestatie van vader, de specifieke positie van de NSB-boeren in Drenthe, de misstanden in het bewarings- en verblijfkamp Westerbork, het Tribunaal in Assen en de gevolgen voor het gezin die er niet om logen. Verder stel ik vast dat de Bijzondere Rechtspleging op vele fronten heeft gefaald. Mijn vader kreeg twee jaar gevangenisstraf, een boete van fl. 5000,- 10 jaar ontzegging van het kiesrecht en verloor zijn prachtige boerderij.

Boerderij te Witteveen 15 augustus 1943 v.l.n.r.
Vader, mijn zusje, mijn moeder en vriendin van mijn ouders.

Ik denk dat ik het onderwerp van 'foute' Nederlanders op integere wijze uit de taboesfeer heb gehaald. Er was veel belangstelling voor mijn boek en de kritieken waren positief.

Uit de vele reacties bleek mij dat de lezers wel van het kamp Westerbork hadden gehoord als 'Durchgangslager' voor de Joden, maar geen enkel idee hadden dat er drie jaar lang NSB-ers vastzaten, waarvan velen zijn mishandeld en sommigen gedood. Ook van de andere zogenaamde Bewarings- en Verblijf kampen kon men zich niet of nauwelijks een voorstelling maken. O.a. daarom besloot ik een tweede boek te schrijven met een veel uitgebreider hoofdstuk over de misstanden in meerdere Nederlandse kampen.

Je zou mijn eerste boek een egodocument kunnen noemen.

Dit boek beslaat een veel breder gebied vanaf het ontstaan van de NSB en SS tot en met de afrekening van de politieke delinquenten en collaborateurs.

De rode draad daarin is het kritisch volgen van de Bijzondere Rechtspleging, die volgens de regering in ballingschap in Londen “snel, streng en rechtvaardig” moest zijn.

Meteen na de bevrijding van het zuiden van ons land werd het Militair Gezag vooruitgestuurd om de Herstelwetgeving te realiseren. Dat leidde tot heftige aanvaringen met de illegaliteit en de Binnenlandse Strijdkrachten die grote chaos bij de arrestaties en misstanden in de kampen veroorzaakten.

De Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen begonnen veel te laat met de berechtingen. Het vaststellen wie er ‘goed’ of ‘fout’ waren geweest in de bezettingsjaren, wie wel of niet hadden gecollaboreerd en wie landverraad hadden gepleegd, ontaardde in een schaamteloze vertoning.

Dat koningin Wilhelmina en prins Bernhard daarbij een rol speelden die niet in overeenstemming was met de Grondwet, is zwak uitgedrukt.

Het leidde tot een van de zwartste bladzijden uit onze vaderlandse geschiedenis, die tot op de dag van vandaag te weinig aandacht heeft gekregen en dikwijls eenzijdig is belicht.

Na de oorlog was de geschiedschrijving over de politieke delinquenten en collaborateurs nagenoeg geheel in handen van de 'overwinnaars'. Zij hadden weinig oog voor nuances. Prof. De Jong weigerde systematisch om collaborateurs en Duitsers aan het woord te laten.

De laatste jaren is er een kentering. De anderen, de 'fouten' en vooral hun nazaten waren zich in woord en geschrift.

En ik ben één van hen. Ik stel me teweer tegen het klakkeloos vaststellen dat alle NSB-ers en SS-ers landverraders waren. Dat is veelal bezijden de waarheid en kwetsend voor hen die daar eenmaal in hebben geloofd en zeker voor hun nakomelingen.

Ik ben op zoek naar meer feiten en uitleg en minder oordelen. Ik pleit de NSB en de Nederlandse SS niet vrij. Verre van dat. Hun organisaties en een aantal leden hebben misdrijven begaan en zijn daarvoor terecht gestraft.

Ik heb o.a. de verslagen van de Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945 geraadpleegd.

Een commissie die tot doel had: "een enquête" in te stellen naar het Regeringsbeleid der Kabinetten-de Geer, - Gerbrandy en - Schermerhorn-Drees sedert de Duitse inval in Nederland van 10 Mei 1940 en de oorlog met Japan tot aan de opening van de zitting der voorlopige Staten Generaal op 20 November 1945, alsmede naar het daaraan voor afgaande beleid, voor zover dit onmiddellijk verband houdt met de gebeurtenissen in de vorenbedoelde tijdvakken enz. enz."

Zulk een onderzoek werd o.a. gewenst omdat de diverse kabinetten gedurende de Duitse bezetting geen rekenschap en verantwoording konden afleggen aan de volksvertegenwoordiging.

Ik probeer aan te tonen waarom zowel de gewone man als de magistraat zich zo negatief en destructief tegenover de collaborateurs hebben opgesteld.

In 1945 lag de zaak heel eenvoudig. Iedere NSB-er en SS-er of hij/zij die op de een of andere manier met de Duitsers had samengewerkt was een landverrader en verdiende de zwaarste straf. Zo dacht men toen.

Het naoorlogse goed-fout denken, werd door velen verheven tot maatstaf bij de bestudering van de oorlogsperiode. "De oude herdershond van m'n buurjongen mocht niet mee naar de dierendag op school omdat ie Duits was", zei eens iemand en dat was geen grap. De collaboratie en het naziregime bestudeerde je om te weten wie er allemaal fout waren, niet om te begrijpen.

Want dat was vergeven en dat was fout. Ik zal u laten zien dat het zo zwart-wit niet is geweest.

9

Uiteraard ben ik als zoon van een 'foute' vader betrokken en dat is mede een drijfveer om dieper op die Bijzondere Rechtspleging in te gaan.

Helaas is de discussie over de NSB en SS in Nederland in de goed-fout sfeer blijven hangen. Een kwestie van gemakzucht, al meer dan zestig jaar.

- Waarom koos iemand voor het nationaal socialisme?
- Verdiende Mussert de doodstraf?
- Liet Wilhelmina haar land in de steek en pleegde zij daarmee hoogverraad of was het een verstandige verplaatsing van de regeringszetel?
- En hoe verging het de kinderen van 'foute' ouders?
- Is er gerechtigheid gedaan en is er sprake van geschiedvervalsing?

Vragen te over, die ik in dit boek voor u zal beantwoorden.

En hoe was het in België? Ging het daar beter, slechter of anders dan in Nederland? Ook aan de repressie van onze zuiderburen heb ik de nodige aandacht geschonken. Het is vooral de rol van de communisten die schokt.

In het hoofdstuk 'Erkenning' kom ik met een verrassende oproep.

Ik sluit deze inleiding af met een kort verhaal van Hugo Camps over het EK-voetbal in Portugal, dat aangeeft hoe genadeloos de publieke opinie kan zijn. Vooral als zij 'verkeerd' wordt aangestuurd. Vele oud-politieke delinquenten zullen zich daarin herkennen.

"Het legioen kan soms ook een monster zijn, zo luidde de kop van het artikel. "Dick rot op, "Dickie bedank", "Weg met Advocaat". En dat uit duizenden kelen in koor: in Portugal is een mens vermoord.

Voor de bondscoach maakte het na het dramatische verlies van Tsjechië niet meer uit of Oranje na de wedstrijd tegen Letland lekker naar huis kon of, anderhalve week later, alsnog in Lissabon Europees kampioen worden. Dick is exit bij het Nederlandse elftal. Stukgefloten, stukgeschreven.

10

Zelfs voor de Drie van Breda was de toon van de lynch-ethiek nooit zo schril als dezer dagen voor Dick Advocaat. Het Oranjelegioen vertedert bij succes, maar kan in mindere dagen een monster zijn. In beide gevallen figureren de media als buikspreekers van de massa."

Hoofdstuk 1 Inleiding

Conclusie

Als de Nationaal Socialistische Beweging in Nederland had vastgehouden aan haar aanvankelijke uitgangspunten, was er tot aan de meidagen van 1940 geen vuiltje aan de lucht geweest. Ze was goed georganiseerd, oogde militant en opereerde doelgericht. De Duitse bezetters lieten haar echter geen keus: doorgaan op de oude voet betekende uitschakeling, meegaan met de nazi's leidde tot inlijving in een verfoeilijk systeem. Mussert dacht evenwel een tussenweg te bewandelen, die niet bestond. Dat verscheurde de partij, die feitelijk als hulptroep in handen viel van de Duitsers. Adriaan Mussert faalde als Leider. Zijn politieke doel, staatsmacht voor de NSB in Nederland als lid van een Germaanse statenbond, werd niet bereikt. Als hoogste baas van de Beweging droeg hij de eindverantwoordelijkheid en dat heeft hem de kop gekost.

Of de zogenaamde Bijzondere Rechtspleging daarmee ook de spijker op de kop heeft geslagen, waag ik te betwijfelen. (Zie hoofdstuk 8)

Anton Adriaan Mussert was een uitmuntend waterbouwkundig ingenieur met grote organisatorische kwaliteiten, die er in korte tijd in slaagde een aansprekende politieke Beweging uit de grond te stampen, die een veel grotere 'aanhang' heeft gehad dan de officiële cijfers aangeven. Hij verdient in elk geval groot respect voor zijn morele moed, betoond bij de rechtsgang en zijn executie.

66

Hoofdstuk 2 De Nationaal Socialistische Beweging

Conclusie

Zo'n 25.000 Nederlandse mannen en jongens vochten als vrijwilligers in de Waffen-SS. Verhoudingsgewijs was dat het hoogste aantal van alle Europese landen. Zij hebben op beslissende delen van het Oostfront moedig gevochten. De Duitse officieren waren over hun optreden zeer te spreken. Militair gezien hebben de Nederlanders uitstekend gefunctioneerd. De verliezen waren hoog: ongeveer 5.000 gesneuvelden en gewonden. Je zou kunnen stellen dat de SS op onze jeugd meer aantrekkingskracht heeft gehad dan het verzet met ongeveer 2.000 gewapende leden.

Toch werden zij als landverraders gebrandmerkt, vooral toen Rusland na de inval van de Duitsers zich aan de kant van de Geallieerden had geschaard. De moord op zes miljoen Joden, deportaties van hele bevolkingsgroepen, verhoren van de Gestapo, medische experimenten en represailles veroorzaakten een uiterst negatieve uitstraling op alle SS-ers, hoewel de meesten daar niets mee te maken hadden. Wat de Nederlanders betrof waren het de mannen van 'Landstorm Nederland' en vooral van het SS-Wachbataillon 'Nordwest' die in het laatste jaar oorlogsmisdaden hebben gepleegd.

106

De anderen viel niet veel meer te verwijten dan dat ze zonder toestemming in vreemde krijgsdienst waren getreden. Officieel verafschuwd maar heimelijk bewonderd om hun moed. Hoe de Bijzondere Rechtspleging daartegenaan keek leest u in hoofdstuk 8.

Hoofdstuk 3 De SS in Duitsland

Conclusie

Zo'n 25.000 Nederlandse mannen en jongens vochten als vrijwilligers in de Waffen-SS. Verhoudingsgewijs was dat het hoogste aantal van alle Europese landen. Zij hebben op beslissende delen van het Oostfront moedig gevochten. De Duitse officieren waren over hun optreden zeer te spreken. Militair gezien hebben de Nederlanders uitstekend gefunctioneerd. De verliezen waren hoog: ongeveer 5.000 gesneuvelden en gewonden. Je zou kunnen stellen dat de SS op onze jeugd meer aantrekkingskracht heeft gehad dan het verzet met ongeveer 2.000 gewapende leden.

Toch werden zij als landverraders gebrandmerkt, vooral toen Rusland na de inval van de Duitsers zich aan de kant van de Geallieerden had geschaard. De moord op zes miljoen Joden, deportaties van hele bevolkingsgroepen, verhoren van de Gestapo, medische experimenten en represailles veroorzaakten een uiterst negatieve uitstraling op alle SS-ers, hoewel de meesten daar niets mee te maken hadden. Wat de Nederlanders betrof waren het de mannen van 'Landstorm Nederland' en vooral van het SS-Wachbataillon 'Nordwest' die in het laatste jaar oorlogsmisdaden hebben gepleegd. De anderen viel niet veel meer te verwijten dan dat ze zonder toestemming in vreemde krijgsdienst waren getreden. Officieel verafschuwd maar heimelijk bewonderd om hun moed. Hoe de Bijzondere Rechtspleging daartegenaan keek leest u in hoofdstuk 8.

Hoofdstuk 4 Wilhelmina, Bernhard en Kabinet in Londen

Conclusie

Terugkijkend op haar regeringsperiode 1940-1948 (Wilhelmina) stel ik vast dat haar vernieuwingsideaal is mislukt. Het verzet viel uiteen in elkaar bestrijdende belangengroeperingen en speelde geen rol meer in de politiek. De 'foute' Nederlanders werden in haar ogen niet streng genoeg gestraft en de 'oude' politiek hernam haar gangetje. De verzuiling zou nog vijftien jaar standhouden en de koningin viel weer gewoon onder de ministeriële verantwoordelijkheid.

De Jong hemelt in zijn eindoordeel de H.M. enorm op. Hij vindt dat zij op het juiste moment een aantal belangrijke beslissingen heeft genomen zoals haar uitwijken naar Londen, haar verzet tegen de verplaatsing van de regering naar Indonesië en haar geslaagde poging tot ontslagname van De Geer als minister-president in 1940. Ook haar radiotoespraken zouden van grote invloed zijn geweest. Voor hem is Wilhelmina de alfa en omega van zijn werk.

In de grootste crisis die ons land in de 20ste eeuw trof, ging de koningin in mei 1940 er zonder overleg vandoor. Zij, en zij alleen was baas in Londen! Er is blijkbaar nog steeds een blinde eerbied voor regenten. Haar uitspraken over de politieke delinquenten zijn van grote invloed geweest op de bejegening van deze groep. Zij waren voor velen een vrijbrief om 'foute' land genoten te mishandelen. Wilhelmina stond niet boven de partijen. Zij was zelf partij. Als symbool tijdens de bezetting was zij een succes. Ik gun haar de titel 'Moeder van het Verzet' van harte. Als staatshoofd in ballingschap is zij 'mislukt'. De koninklijke archieven zouden ons veel meer kunnen vertellen.

Tot slot zij nog eens benadrukt dat het staatshoofd in een constitutionele monarchie slechts drie 'rechten' heeft:

- het recht te worden geraadpleegd,
- het recht aan te moedigen,
- het recht te waarschuwen.

De 'macht' van de koningin bestaat dus alleen uit adviseren. Wat een miniseer daar mee doet, is zijn zaak.

De ministers in de oorlogskabinetten onder koningin Wilhelmina (1940-1945) stonden onder leiding van premier Pieter Sjoerds Gerbrandy (kabinetten-Gerbrandy I, II en III), die in september 1940 Dirk Jan de Geer opvolgde.

Deze ministers vormden de Londense ballingschapsregering.
Belangrijke Ministers (1940–1945)
Pieter Sjoerds Gerbrandy (ARP): Minister-president en minister van
Justitie/ Algemene Zaken.

Hoofdstuk 5 Het Militair Gezag

Conclusie

De houding van generaal Kruis werd na de oorlog door de PEC sterk bekritiseerd. Hij ging te veel zijn eigen gang maar hield zijn rug recht bij allerlei belangenconflicten. Het MG had schier onbeperkte bevoegdheden en trok zich weinig tot niets aan van 'Londen'. Omgekeerd liet de zeggenschap van de regering ook veel te wensen over. Er waren grove inschattingsfouten gemaakt over de beschikbaarheid van een niet-gezuiverde politie. De coördinatie met de BS kwam te laat opgang. Er waren te weinig geschikte gebouwen voor onderbrenging van de gedetineerden. De 'aanwijzingen' met betrekking tot het optreden ten aanzien van 'Bijltjesdag' was een regelrechte uitnodiging voor 'eigen richting' van de bevolking. Vooral de eerste maanden na de bevrijding waren de bewaking en bejegening een puinhoop. Er zijn nodeloos doden en gewonden gevallen. De overdracht aan de politiek verantwoordelijke instanties heeft veel te laat plaats gevonden. Overigens zijn al deze verwijten ook de regering aan te rekenen. Zij had immers de Bijzondere Rechtspleging en het MG in het leven geroepen. Dat Gezag werd in het begin door de Nederlanders als de regering gezien. Velen ging de normalisatie niet snel genoeg.

163

De gemilitariseerde burgers zagen er in de ogen van de gewone man weinig krijgshaftig uit en werden gekscherend 'het malle geval', 'het militair gelach' of het 'militair gezigzag' genoemd. De arrestatieproblematiek heeft ervoor gezorgd dat velen ten onrechte werden verdacht, aangehouden, ingesloten en mishandeld. Bij de beoordeling moeten we rekening houden met de uiterst moeilijke omstandigheden waar onder gewerkt moest worden.

Hoofdstuk 6 Het verzet

Conclusie

Ik heb groot respect voor hen die met gevaar voor eigen leven de bezetter wilden laten weten dat hij moest oprotten.

Dat verzet beschouwde zich als het geweten der natie en wilde bij de bevrijding daarop afgerekend worden. Zij eiste dienovereenkomstig invloed bij de samenstelling van de regering en parlement, de berechting van foute Nederlanders en de zuivering van de collaborateurs.

Naar haar normen moesten alle Nederlanders de maat worden genomen.

Bij de arrestaties en in de kampen hebben leden van de illegaliteit zich ernstig misdragen tegenover de geïnterneerden. En daar heb ik geen respect voor.

Gelet op haar aantal en effectiviteit ging de grootste invloed uit van de communisten. Na de inval van het Duitse leger in Rusland werden ze vanuit Moskou aangestuurd, waarbij de nadruk kwam te liggen op het verkrijgen van zo groot mogelijke politieke macht na het vertrek van de Duitsers. Het nationaal belang kwam pas op de tweede plaats.

Vele aanslagen van de illegaliteit hebben zware represailles van de Duitsers tot gevolg gehad. Het militaire en politieke nut was in vele gevallen twijfel achtig.

Het verzet eiste een politieke rol op die haar niet toekwam.

Koningin en Radio Oranje hadden haar die verwachting in radiotoespraken aangereikt. Vooral Wilhelmina heeft haar invloed, als symbool van de bevrijding, onderschat. Zij en het verzet wilden een 'vernieuwde' samenleving, die er niet is gekomen.

In de illegaliteit leefden ernstige tegenstellingen. Er was geen politieke eenheid en in het machtsvacuüm overspeelde zij haar hand. De regering herstelde de oude machtsverhoudingen. Waar het verzet de morele overwinnaar had moeten zijn degradeerde zij zichzelf tot de morele verliezer.

Hoofdstuk 7 De Binnenlandse Strijdkrachten

Conclusie

Een groot deel van het verzet werd bij de bevrijding opgenomen in de Binnenlandse Strijdkrachten. Door wildgroei en wanbeleid dijde zij uit tot zo'n 200.000 personen. Bij gebrek aan een gezuiverde politie werd op eigen initiatief overgegaan tot opsporing, arrestatie en internering van 'foute' Nederlanders en collaborateurs. Zij was daarvoor niet geschikt en bevoegd. Het werd een chaos waarbij mishandelingen en diefstal plaats vonden. Ook vielen

er doden. De daders bleven meestal ongestraft. Er is aan velen catastrofale schade en leed bezorgd. Achteraf geen woord van excuus. Los daarvan heeft de BS, steun geleverd aan de geallieerde oorlogvoering, het elimineren van het verzet en aan de start van een nieuwe Koninklijke Landmacht.

Hoofdstuk 8 De Bijzondere Rechtspleging

Joop den Uyl schreef in 1946 in 'Van bevrijding tot Staten Generaal': "De verdrongen haatgevoelens zochten en vonden een noodlottige compensatie in de vertroebeling van de behandeling van NSB-ers, en collaborateurs. In tegenstelling tot vrijwel alle bezette landen in Europa, beperkte de internering zich niet tot de 'uitgesproken gevallen', maar ging men, gedeeltelijk als voorzorgsmaatregel, gedeeltelijk als concessie aan een mentaliteit die bloed wilde zien, over tot de arrestatie van tienduizenden, die ongetwijfeld gestraft dienden te worden, maar niet met een zenuwslopend en ondermijnend voorarrest van vaak langer dan een jaar."

Conclusie

De Nederlandse regering in ballingschap in Londen wilde de politieke delinquenten en collaborateurs bij de bevrijding 'snel, streng en rechtvaardig' bestraffen om een 'Bijltjesdag' te voorkomen, zo luidde het officieel. De ware reden was de grote behoefte aan een krachtdadig optreden om daarmee het zwaar geschonden vertrouwen van het volk en verzet terug te winnen. Het bestaande strafrecht was daartoe in haar ogen ontoereikend. Daarom nam zij een aantal besluiten zoals de Bijzondere Staat van Beleg, Buitengewoon Strafrecht, Bijzondere Gerechtshoven, Buitengewone Rechtspleging, Zuiveringsbesluit, Herstel Rechts verkeer, Tribunaal Besluit, Vijandelijk Vermogen, Berechting Economische Delicten enz.

Daarmee werd de Grondwet opzijgeschoven en het resultaat was een Bijzondere Rechtspleging die vrijheid, leven en vermogen van veel burgers in groot gevaar heeft gebracht.

Omdat de politie nog gezuiverd moest worden, was het Militair Gezag de eerste maanden na de bevrijding van het zuiden van ons land niet in staat om het bovenstaande naar behoren uit te voeren en moest lijdzaam toezien hoe de Binnenlandse Strijdkrachten en het Verzet zich daar mee gingen bemoeien. Dat leidde tot grote chaos. Door de snelle en massale aanhoudingen is

weliswaar een Bijtjesdag voorkomen, maar binnen de kampen is vaak op gruwelijke wijze wraak genomen op de gedetineerden.

Van snel en rechtvaardig recht spreken is niets terecht gekomen omdat Londen' onvoldoende zicht had op/slecht geïnformeerd was over de toestand in bezet Nederland: Het duurde globaal een jaar voor de Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen functioneerden.

Er was geen Openbaar Ministerie en dus geen openbare aanklager, de voorlopige detentie was van onbeperkte duur en er was geen mogelijkheid van hoger beroep. Er waren bijkomende straffen die betrokkenen in grote moeilijkheden brachten, zoals geldboetes, verbeurdverklaringen van huizen en bedrijven en ontzegging van het recht te kiezen en te worden gekozen.

De verdachten werden daardoor politiek, sociaal, financieel en economisch uitgeschakeld.

De zuivering van landgenoten en bedrijven die "uit nationaal oogpunt in hun maatschappelijke functie tekort waren geschoten", liep uit op een groot maatschappelijk conflict.

Kortom: de Bijzondere Rechtspleging was, het recht van de overwinnaar, maar niet het recht vanuit een rechtsgevoel. Zij veroorzaakte onherstelbaar veel leed en schade aan NSB-ers, SS-ers en andere collaborateurs. Een excuus van de zijde van de overheid moet nog worden uitgesproken.

Hoofdstuk 9 De Kampen

Conclusie

Om 'foute' landgenoten te berechten behoorden ze te worden aangeklaagd, opgespoord, gearresteerd, geïnterneerd en gedagvaard. In afwachting van het Directoraat Generaal Bijzondere Rechtspleging had de regering in Londen daarvoor in eerste instantie het Militair Gezag in het leven geroepen.

333

Omdat de politie nog niet gezuiverd was moest zij lijdzaam toezien hoe de Binnenlandse Strijdkrachten en het Verzet het initiatief namen. Hoewel die als eersten aanwezig waren en van alles op de hoogte, ontbrak het hen aan deskundigheid. Het werd een chaos. Er waren geen deugdelijke aanklachten en aanhoudings bevelen en vele verdachten werden zwaar mishandeld.

Er waren russen de 120.000 en 175.000 gedetineerden, veel meer dan was verwacht. Er was groot gebrek aan onderdak. Daarom moesten in de loop der tijd zo'n 90.000 verdachten zon der proces worden vrijgelaten. De directies en bewakers van de kampen waren dikwijls ongeschikt voor hun taak. Er zaten elementen tussen met een duister verleden. Zij haatten de gevangenen. De kampcommandanten hadden vaak onvoldoende greep op hun personeel en daardoor vierden wraakzucht en willekeur hoogtij. Er werd mishandeld en er vielen doden. Bovendien braken er door de slechte hygiëne besmettelijke ziekten uit zoals tyfus. Hoeveel dodelijke slachtoffers dat tot gevolg heeft gehad is tot nu toe onbekend.

Ook ontstonden er wantoestanden door het grote aantal vrouwelijke gevangenen. Zij gaven zich aan de bewakers om gun sten te verkrijgen. Ook was er geen rekening gehouden met zo'n 20.000 kinderen waarvan beide ouders waren opgesloten. Verder zaten er 5.000 personen onschuldig vast.

De zogenaamde 'goede' Nederlanders hebben hun Duitse leermeesters in gewelddadigheid verre overtroffen. Op een aan tal uitzonderingen na, zijn de schuldigen niet ter verantwoording geroepen. De uitspraak van H.M. Koningin Wilhelmina "...landverraders, waarvoor in een bevrijd Nederland geen plaats meer zal zijn" heeft haar uitwerking niet gemist. De overheid vond een excuus aan de slachtoffers niet nodig.

Hoofdstuk 10 Kinderen van 'foute' ouders

Conclusie

De Bijzondere Rechtspleging veroorzaakte bij het volk een hysterie die ook de kinderen van gedetineerden tot slachtoffer maakte.

Er bestonden immers maar twee soorten mensen: verzetsstrijders en landverraders voor wie hier geen plaats meer was.

Als gevolg daarvan wensten veel scholen geen kinderen van politieke delinquenten op te nemen.

Hoewel hen niet de minste blaam trof werden zij door hun klasgenootjes en buurtkinderen uitgesloten, gepest en uitgescholden.

Een deel van hen, zo'n 20.000 verbleef enige tijd in tehuizen en pleeggezinnen, ingeval beide ouders waren opgesloten.

Zij groeiden na de oorlog op in armoedige omstandigheden omdat vader en moeder hun bezittingen en baan waren kwijtgeraakt. Zij werden gehinderd in hun opleidings- en carrièrekansen.

Velen kenden psychische klachten. Zij betaalden een hoge prijs voor het verleden van hun ouders en waren letterlijk en figuurlijk het kind van de rekening.

Hoofdstuk 11 'Foute' ouders

Ik ben op zoek naar Hendrik Sterken Rzn in het Overijsselse Nieuwleusen. Hij heeft na lezing van mijn boek laten weten dat hij contact met mij wil. Ik zie in het dorp geen plattegrond maar met de hulp van een plaatselijke schone vind ik de 88-jarige uiterst krasse heer in een rijtjeswoning. Hij woont er alleen. Zij vrouw is tien jaar geleden overleden. Ondanks dat gemis ademt zijn huiskamer de sfeer van een rijk familieleven. Overal hangen foto's van kinderen, klein- en achterkleinkinderen en van zijn vele optredens als accordeonist. Dat laatste doet hij nog steeds. Hij heeft zelfs een fanclub van 25 leden.

Voorbestemd om boer te worden, ontwikkelde hij naast agrarische kennis, een grote belangstelling voor de geschiedenis van in geboortestreek. Hij schreef vele gedichten en verhalen. Na een eerste kennismaking klikt het meteen tussen ons. Hij zit op zijn praatstoel. Ontspannen en geen flauwekul. Net als mijn vader was hij lid van de NSB en hulplandwachter. Hij werd voor twee en een halfjaar gedetineerd. Hij zat zijn seraf uit in Kamp Ommen en Staphorst. Wat hem op deze gezegende leeftijd nog altijd dwars zit, dat de geschiedschrijving over de afstraffing van de NSB-ers in de naoorlogse jaren niet in balans is. Hij verwijst daarbij naar het kamp Erika in Ommen waar een vreselijke tyfusepidemie heerste, die met opzet niet werd bestreden en ongeveer 120 doden tot gevolg had. Ik was verbijsterd toen ik dat verhaal hoorde. Ik heb dat in hoofdstuk 8 uitgebreid uit de doeken gedaan.

Hendrik Sterken wil mij ook duidelijk maken dat velen uit onverdachte hoek lid werden van de NSB en somt op: de broer van oud-minister Luns, mr. Jozef Luns zelf tussen 1933 en 1936, de schoonmoeder van Hans Wiegel, de broer van minister Piet Lieftink (zat in kamp Steenwijk) en een broer van minister Maarseveen (zat in kamp Ommen).

De kleinzonen van Abraham Kuiper en generaal van Heutsz vochten als SS-ers aan het Oost front.

De laatste was arts in het regiment 'Westland' van de 'Wiking' Divisie. En kortelings hoorde ik dat ook de vader van Pieter van Vollenhoven lid is geweest. Ook de opa van prof. dr. Blom, directeur van het NIOD was lid van de NSB. Wim Frackers, zoon van een NSB-er, bracht het in 1984 tot inspecteur-generaal van de rijkspolitie! Ook de vader van Tol Hansse (Big city) stond in de oorlog aan de verkeerde kant. En wat te denken van mr. Willem Aantjes die lid was van de Waffen-SS. En natuurlijk waren we al lang op de hoogte van het NSB-lid maatschap van dr. Dijkstra, huisarts in het Gooi, de vader van Sjoukje.

Frits Koolhoven (1886-1946) was een Nederlands vliegtuigontwerper en luchtvaartpionier. In 1940 werd hij lid van de NSB. Hij deed een radio-optreden voor de Beweging. Na de oorlog werd Frits opgepakt en gevangengezet in het interneringskamp Sectorpark bij Halfweg. Ook de vader van Sytze van der Zee was fout. Sytze, oud-hoofdredacteur van Het Parool, schreef daar een boek over, Potgieterlaan 7. Het waren niet de minsten.

Hendrik Sterken heeft zijn politieke interesse niet van een vreemde. Zijn broer Klaas Sterken was boerenleider in Staphorst, waarover de gemeentevoorzitter J. de Wolde het volgende heeft geschreven: "Iemand uit Staphorst vertelde: hij heeft geen mens kwaad gedaan". Ook al moest hij destijds, tijdens de meistaking, met de Grüne Polizei mee om te zien of er wel melk werd geleverd.

Hij heeft ervoor gewaakt dat geen Staphorster iets over kwam. Hij heeft naar schatting meer dan vijfhonderd jongens uit onze gemeente weten vrij te houden van tewerkstelling in Duitsland. Hij hielp ze bij het verkrijgen van een Ausweis. Staphorst was een tweede Putten geweest als hij en wethouder H. Huls en enige anderen uit de gemeente dit niet verhinderd hadden bij de Duitsers. Hij was in ieder geval geen verrader.

Op ideologische gronden waren destijds velen -- vooral in het begin van de oorlog - nogal Duitsgezind. Dit staat los van de vreselijke Hitleroorlog! Via 'Landbouw en Maatschappij', die vooral in Drenthe en omgeving in de jaren dertig actief was, is men terechtgekomen bij de Landstand van de NSB. Tussen haakjes: in de dertiger jaren waren in onze gemeente 120 -- 130 boeren lid van 'Landbouw en Maatschappij' en in 1935 stemde ook in de gemeente Staphorst 5.5% van de kiesgerechtigden dat waren 179 stemmen - op de NSB.

Klaas Sterken heeft velen geholpen, enige rehabilitatie is zeker gewenst. Uit een publicatie van de heer K. Sterken weten we dat hij 2 jaar en 3 maanden in het kamp heeft doorgebracht (zoals bekend zijn na de oorlog velen opgepakt die Duitsgezind waren). Hij is niet veroordeeld door een tribunaal of bijzonder gerechtshof. Inwoners van de gemeente Staphorst hebben hem uit het kamp gehaald, een teken ten goede!

Klaas Sterken is in 1995 overleden op 96-jarige leeftijd en begraven in Nieuwleusen." Tot zover de gemeentevoorlichter.

Historicus J van der Pauw schreef in opdracht het boek 'Rotterdam in de Tweede Wereldoorlog'. Hij zegt daar o.a. over de NSB-burgemeester E. Müller dat veel Rotterdammers het jammer hebben gevonden dat hij lid was van de NSB.

Zij vonden dat hij in de bezettingsjaren veel goede dingen voor de stad heeft Gedaan, zoals het tijdig maatregelen nemen tegen het dreigende voedseltekort.

A.A. (1921), boerenzoon uit het Drentse Z., werd in 1940 lid van de NSB. Hij was een idealist en geloofde in een Groot Germaans Rijk. Hij had een oproep als dienstplichtige voor 20 mei 1940. Maar dat hoefde niet meer vanwege de Duitse bezetting. Hij trad toe tot de Germaanse SS en volgde een 3-maandse opleiding tot onderofficier in Den Bosch. Zijn moeder wist hem te overtuigen niet naar het Oostfront te gaan omdat zij dacht dat hij dat niet zou overleven. Daarom werd hij geroyeerd als lid van de NSB en de SS. Door de arbeidsinzet kwam hij op een grote boerderij in Duitsland terecht waar hij zijn werk als voorman tot grote tevredenheid deed van de eigenaar die lid van de NSDAP was. Die zorgde ervoor dat hij in de Oekraïne terecht kwam als zogenaamd 'steunpuntleider'. Hij coördineerde daar de werkzaamheden van een aantal kolchozen. In 1944, toen de Russen het Duitse front naar het Westen 'duwden', was hij weer thuis. Hij hield zich tot het eind van de oorlog gedeisd, werd na de bevrijding opgepakt door de BS en onderging een schijn executie. Ging via Beilen op 18 augustus naar het kamp Westerbork en moest daar heideveld ompspitten. Dankzij een door hemzelf geschreven brief op poten werd hij op 27 januari 1947 door het Tribunaal in Assen vrijgesproken maar kreeg toch nog een boete van fl. 1500,- aan zijn broek. Hij ging weer werken op de ouderlijke boerderij.

A. vertelde nog een aardige anekdote. Zo werd zijn oudste broer L. 'vrijgesproken' door bemiddeling van de heer B. van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten (STPD).

Daartoe moest L. een briefje van 25 gulden insluiten "voor de heren in Den Haag. Omdat het zo eenvoudig was, regelde hij dat met de heer B nog voor vijf andere onder toezicht gestelden. Toen liepen ze tegen de lamp. De Ranirz, Procureur-generaal, was des duivels toen hij vernam dat oud-gedetineerden buiten hem om zich aan de ondertoezichtstelling konden onttrekken.

Hij zorgde ervoor dat L. alsnog een boete van fl. 1800,- kreeg. Wat er met B is gebeurd is mij niet bekend.

De echtgenote van A. was ook lid van de NSB. Zij moest 12 maanden 'opknappen' in het kamp Westerbork. Bij aankomst werd ze kaalgeknipt. Zij is niet mishandeld. Zij moest volgens 'deskundigen' heropgevoed worden. Daarvoor ging ze een aantal maanden als dienstmeid in de kost bij hotelcafé-restaurant A.K. Mulder in Hooghalen.

Ook het verhaal van mr. dr. J. D. Uit W. wil ik u niet onthouden. Hij is Groninger van geboorte, studeerde rechten in Leiden en was in de oorlog NSB-wethouder van een grote stad.

Er werden hem vijfzaken ten laste gelegd:

1. samenwerking met Afdeling 10 (van de NSB, ging over de SS);
2. het maken van lijsten met namen van plutocratenzoontjes na de aanslag op generaal Seyffardt,
3. het uitgeven van het propagandablade De Schakel;
4. het zenden van arbeidskrachten naar Duitsland en
5. nepotisme (vriendjespolitiek).'

Ook zijn ouders waren lid van de NSB. Bij de bevrijding werd hun huis leeggeroofd. Zij kregen niets terug. Ook geen vergoeding achteraf. Hij schrijft een 'Bericht aan mijn kinderen', waarin hij in ruim 500 bladzijden aan hen uitlegt wat er allemaal is gebeurd en erkent dat hij het fout heeft: gedaan.

Hoofdstuk 12 Geschiedvervalsing

Conclusie

Men wil in ons land over het algemeen niet graag herinnerd worden aan de tijd waarin de Bijzondere Rechtspleging veel leed en schade toebracht aan politieke delinquenten en collaborateurs.

Het eigen falen wordt doodgezwegen en de foute' Nederlanders zijn nog steeds landverraders. Dat is onjuist en leidt op termijn tot geschiedvervalsing.

Hoofdstuk 13 Gerechtigheid?

Bij de beoordeling of er gerechtigheid heeft plaats gevonden moeten we ons realiseren dat vooral aan het eind van een oorlog allerlei grenzen vervagen.

De gemeenschap komt in een situatie terecht waarin de wet en de orde grotendeels op non-actief staan.

Niet omdat men dat wil maar omdat het niet anders kan. Vele ambtsdragers zijn verdwenen of vervangen en leger en politie zijn machteloos.

Dat leidt tot ontsporingen. Het verschil tussen mijn en dijn wordt flinterdun en diefstal wordt niet meer als een misdaad beschouwd. De opgekropte woede en haat wordt dan op de collaborateurs losgelaten. Het is een verklaring maar ontslaat de leiders niet van hun verantwoordelijkheid.

Heeft het recht na de bevrijding zijn beloop gehad of was er sprake van een afrekening?

Gelet op het gestelde in de voorgaande hoofdstukken is mijn conclusie duidelijk: de Bijzondere Rechtspleging is in meerderheid een afrekening, een wraakneming, soms niet minder dan een Inquisitie (ketterjacht) geweest.

Ik zal mijn argumenten daarvoor nog eens kort herhalen.

De hoofdoorzaak ligt in de omstandigheden en sfeer waarin de regering in ballingschap zich bevond.

Door de militaire nederlaag en haar vlucht naar Londen, was zij haar gezag letterlijk en figuurlijk kwijtgeraakt.

En dat moest hoe dan ook, als de tijd daar was, hersteld worden. De Nederlandse kolonie vormde een 'gesloten' gemeenschap die van veel informatie verstoken was.

Zij moest het doen met inlichtingen van 'Engelandvaarders', geheimagenten en het verzet. Die gegevens waren schaars, 'gekleurd' en vaak niet objectief. De

kijk op de werkelijke situatie aan het thuisfront was beperkt en fixeerde zich sterk op de 'landverraders' en had weinig oog voor de grote nationale en internationale problemen meteen na de bevrijding. En zo ontstond een stemming van "landgenoten waarvoor in ons land na de bevrijding geen plaats meer is".

Met een beroep op het Staatsnoodrecht werd de Grondwet buitenspel gezet. De berechting moest snel, streng en rechtvaardig zijn.

Het bestaande strafrecht voldeed niet aan die eisen en daarom bedacht men een Bijzondere Rechtspleging.

De doodstraf werd weer ingevoerd.

Alle collaborateurs en 'landverraders' werden op één hoop gegooid. De groep als geheel werd gecriminaliseerd.

Er was geen plaats voor individuele benadering.

Aanvankelijk werd iedere NSB'er als een landverrader beschouwd, zelfs vóór de rechter zich er mee bemoeide.

Zij 'verdienden' de doodstraf of ze moesten het land uit.

Later werd dat teruggebracht naar een gevangenisstraf van minimaal en nog later van maximaal 10 jaar.

Dat viel in het bezette Nederland in goede aarde en poetste het imago van 'Londen' aardig op.

De opkomende Oranjehysterie hielp daar een handje bij. De arrestaties waren dikwijls willekeurig en geschieden door ondeskundig personeel.

Het voorlopig arrest was onbeperkt.

Er was geen Openbaar Ministerie en tot juni 1947 kon de politiek delinquent niet in hoger beroep gaan, zogenaamd om de rechtspleging niet te lang te laten duren.

Er werden bijkomende straffen opgelegd als geldboetes en ontzetting uit het recht te kiezen of gekozen te worden, die geen enkele relatie hadden met het vergrijp of de misdaad.

Dat gold ook voor de verbeurdverklaringen van huizen, bedrijven, goederen en geld die aan de orde van de dag waren.

389

Het leidde tot grote problemen voor betrokkenen, die in geen verhouding stonden tot wat zij hadden misdaan.

Zij werden politiek, financieel en economisch uitgeschakeld.

De opzet van de bewarings- en interneringskampen leidde tot grote chaos.

Er waren te weinig geschikte opvangmogelijkheden.

Directies en personeel waren niet of nauwelijks opgeleid en niet berekend voor hun taak. De 'vijanden' van de NSB-ers (communisten, joden, verzetsmensen) 'bewaakten'.

Dat leidde tot mishandelingen, slechte hygiëne, onnodige ziektes en doden.

Er werd geplunderd en gestolen. Pas in de tweede helft van 1946 kwamen er eensluidende regels voor de bejegening van de arrestanten.

Ook de zuivering van de 'collaborateurs' was een lachertje.

Het ging hier o.a. om overheidspersoneel dat onder de bezetter gewoon had doorgewerkt zoals de spoorwegen, politie, marechaussee, de omroep enz. Ook bedrijven die voor de Duitsers hadden gewerkt moesten kritisch bekeken worden.

Na verloop van tijd zag men in dat de zogenaamde 'collaborateur' onder de gegeven omstandigheden weinig of geen andere keus had.

De Bijzondere Rechtspleging faalde over de gehele linie. Er is geen gerechtigheid gedaan.

In de jaren zeventig en tachtig begonnen in Duitsland de zonen hun vaders te vragen: "Wat heb jij eigenlijk in de oorlog gedaan, Pa?", terwijl die vraag bij ons eerder luidde: "Wat heb jij eigenlijk in de oorlog nagelaten, Pa?"

Ik denk dat de mens, net als de samenleving een gevaarlijk dier is, dat bestaat uit een beetje SS-er, een beetje verzetsheld en een heleboel overlevings drift.

Historisch gezien was de moord op 6 miljoen Joden geen unieke gebeurtenis, hoe verschrikkelijk ook.

Kijk naar de periode van de slavernij, het uitroeien van de Armeniërs in 1915-1916 in Turkije en het koud maken van een miljoen Algerijnen door Frankrijk ná Auschwitz. En wat te denken van wat Stalin en Hitler hun volk hebben aangedaan! En niet te vergeten het gruwelijk bloedspoor dat het geloof door de geschiedenis heeft getrokken.

De vraag waarom van hieruit meer joden zijn gedeporteerd dan vanuit enig ander land in West-Europa wordt door Adolf Eichman zelf eigenlijk treffend beantwoord: "Daar verliepen de transporten zo vlekkeloos dat het een lust was om naar te kijken".'

Dankzij de perfecte medewerking van onze eigen politie en de Nederlandse Spoorwegen.

En evenzo discutabel was de vlucht van Wilhelmina en haar ministers. Het is maar net welke argumenten je bij de beoordeling het zwaarst laat wegen.

Het doet in dit kader dan ook wrang aan hoe de vaderlandse pers en politici het publiek opzwepen in het neersabelen van de behandeling van de Irakese gevangenen door de Amerikaanse militairen.

Bij nader onderzoek bleek het te gaan om uitzonderingen waarbij weinig of geen doden zijn gevallen.

Dat uw en mijn landgenoten de politieke delinquenten na de oorlog op een beestachtige manier hebben mishandeld en waarbij wel vele doden zijn gevallen, wordt verzwegen of is geheel onbekend.

Daarbij vergeleken zijn de Amerikaanse militairen lieverdjes! Het Nederlandse 'Guantánamo Bay' functioneerde van 1926 tot 1947, heette Boven-Digoel en lag op Nieuw-Guinea!

Srebrenica

En wat te denken van het drama 'Srebrenica'? Hier gingen regering en parlement volledig de mist in.

Drammende volksvertegenwoordigers toonden hun politiek en militair onbenul door aan te dringen op vredehandhaving in een land waar een oorlog woedde. Men luisterde niet naar de analyse van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten. Generaal Couzy, zo vonden een aantal Tweede Kamerleden, kon beter met zijn soldaatjes op de hei gaan spelen.

Deze volksvertegenwoordigers stuurden vervolgens zwaar onvoldoende bewapende troepen naar een onverdedigbare enclave.

Toen het mis ging was de arme overste Ton Karremans de gebeten hond op grond van 'dodelijke' tv-beelden, 'briljant' geregisseerd door de Servische generaal Mladic.

Insiders wisten wel beter.

Dat er ongeveer 7.000 Moslimmannen werden vermoord, was niet de schuld van de regering, maar zij was wel medeverantwoordelijk omdat zij beloofd had de enclave te beschermen.

De politieke schade op het internationale podium was enorm.

En geen enkele generaal of politicus had het lef in zijn donder om het voor Karremans op te nemen, die in elke uitzending van Barend en Van Dorp stevast op de hak werd genomen door elke gast te vragen wat zijn of haar 'Karremansgevoel' was.

Het moest 7 jaar duren voor een onderzoek van het NIOD de regering dwong alsnog aftetreden.

Over leiderschap en gerechtigheid gesproken!

Laten we eerst eens in het reine komen met onze eigen fouten voordat we naar anderen wijzen.

Nederlandse communisten en politici die met het Oostblok sympathiseerden hebben zich niet voor een rechtbank hoeven te verantwoorden.

Het systeem dat zij steunden was even verwerpelijk en misdadig als het Duitse nazisme.

"Het oorlogsverzet was het enige politieke kapitaal van de CPN" schreef de VVD-politicus Bolkestein.

Ook in ons land werd Stalin verafgood door rijen intellectuelen, politieke leiders, schrijvers en kunstenaars.

En dat ging vrijwillig, niets van hem te vrezen, niet onder zijn knoet levend en niet onderhevig aan indoctrinatie. Maar je achteraf verantwoorden? Nee dus.
392

Nederlandse Unie

Door het vertrek van de regering naar Londen was er een politiek machtsvacuüm ontstaan.

Eén van de gevolgen daarvan was dat op 24 juli 1940 de Nederlandse Unie werd opgericht als voortzetting en consolidatie van het vernieuwingsstreven dat in de vooroorlogse jaren in ons volk naar voren kwam.

Haar voormannen waren prof. De Quay, mr. Einthoven en mr. Linthorst Homan.

Zij beoogden een tegenstroom tegen de NSB en gingen ervanuit dat de Duitse eindoverwinning vaststond en dat het grootste deel van het Nederlandse volk een samengaan met de Duitsers accepteerde. Daar kwamen honderdduizenden leden op af.

De leiders erkenden de gewijzigde verhoudingen op grond van de Haagse Conventie van 1907 waarin was vastgesteld dat de bezetter de taak had de orde en rust te herstellen en te handhaven en zich daarbij te houden aan de bestaande wetgeving.

Dat kwam vooral door de eerste politieke rede van Seyss-Inquart waarin hij het Nederlandse volk politieke vrijheid en rechten toezegde zolang die niet tegen de bezetter werden gericht.

De Unie riep daarom haar leden op geen illegale daden te ondernemen en daar waar mogelijk met de Duitsers samen te werken.

In februari 1941 had zij al 800.000 leden.

Die kwamen vooral uit Limburg en Brabant. Er werd ingestemd met het tekenen van de Ariërverklaring! Uiteraard probeerden de Duitsers via De Unie het volk te nazificeren.

De Quay verleende zijn medewerking aan de Arbeidsdienst en Winterhulp en liet de kaderleden van de Unie daarvoor collecteren. Bij de beoordeling van deze Unie moet je er van uit gaan dat er in die jaren een sterk levende afkeer was van de parlementaire democratie en het partijstelsel. De militaire nederlaag werd als vernederend beleefd en Duitsland werd als oppermachtig beschouwd.

De antirevolutionairen en de christelijk-historischen onthielden zich principieel van medewerking.

Onder druk van haar leden werd men in de loop van 1941 steeds meer anti-Duits.

Daardoor had de bezetter geen behoefte meer aan de steun van de Unie en verbood haar.

Op 14 december 1941, op haar tiende verjaardag, was de NSB de enige toegestane partij in ons land.

De top van de Unie werd geïnterneerd in het gijzelaarskamp te St. Michiels-gestel.

Na de oorlog had de Bijzondere Rechtspleging er geen probleem mee!

De zuivering is dan ook aan de leiders van de Nederlandse Unie voorbijgegaan, ondanks het feit dat zij ondemocratisch, antiparlementair en autoritair bezig zijn geweest en collaboreerden met de bezetter.

De 3 topmannen deden exact hetzelfde wat de NSB-ers werd verweten. Ze waren alleen geen lid van de Beweging.

Koningin Wilhelmina beschouwde het Driemanschap zelfs als 'Vernieuwers'.

Misschien heeft zij het artikel 'Illegaal Werk en Politiek' van pater Lodewijk Bleijs gelezen.

Op 30 augustus 1944 schreef hij daarin: "Door zijn toetreding tot de Unie uit alle rangen en standen, uit alle leeftijden en overtuigingen, brak ons volk - minstens voor de duur van de oorlog - met de bestaande politieke partijen en aanvaardde het spontaan en zonder de in Nederland historisch-gebruikelijke reserve de leiding van nieuwe mensen, zodat het dan ook volledig verantwoord is, het boven aangehaalde citaat, aldus te veranderen, dat er nooit een

organisatie is geweest, die kon bogen op zulk een enorme aanhang en tegelijkertijd op zulk een algemene bereidheid tot instemming met de leiding die ging gegeven worden.

Wilhelmina wilde die politieke partijen niet terug. Deze uitspraak was koren op haar molen.

394

Na de oorlog schopte De Quay het tot minister-president, kreeg mr. Einthoven de leiding over het Bureau Nationale Veiligheid en werd Linthorst Homan regeringsfunctionaris bij de EEG. Alleen de laatste heeft in 1972 voor de televisie toegegeven dat hij fout geweest is.

En de arme Wim Aantjes moest het politieke veld ruimen omdat hij niet verteld had dat hij als jongeman uit opportunisme lid was geworden van de Duitse SS!

Het eerste het beste meisje dat verliefd was geworden op een Duits militair, werd publiekelijk het hoofd kaalgeschoren.

Ir. Staf, die namens de Heidemij tijdens de bezetting jonge boeren naar het Oostland zond, werd namens de CHU na de bevrijding minister van Oorlog.

En wat te denken van Otto Frank, de vader van Anne, die in de oorlog goederen aan de Duitse Weermacht leverde."

Wanneer ben je nu landverrader of collaborateur en waar begint en eindigt gerechtigheid?

Hoofdstuk 14 België

Conclusie

Het verschil tussen 'onze' Bijzondere Rechtspleging en de Belgische repressie is vooral her optreden van de KPB en de anti Vlaamse houding geweest.

Zij heeft bij de bevrijding geprobeerd de macht te grijpen.

Gelukkig voor ons allemaal waren de Russische tanks in Berlijn nog ver genoeg weg.

Het Belgisch verzet was veel krachtiger dan de illegaliteit in ons land.

Zij slaagde erin de helft van de Joden te redden. In ons land ontsprong slechts 20% de dans. De snelle opmars van de geallieerden zorgde ervoor dat de Duitsers verdwenen waren vóór de volks woede zich tegen hen kon keren. De opgekropte haat richtte zich in volle hevigheid op de collaborateurs. Tijdens het machtsvacuüm werden zij nog beestachtiger mishandeld dan in ons land.

Hoofdstuk 15 Stichting Werkgroep Herkenning

In 1995 kreeg de Stichting voor vijf jaar subsidie. Er was veel kritiek.

In 2004 is de rijksbijdrage gestopt.

De Stichting is zeker effectief in het bieden van begrip en een luisterend oor.

Als pressiegroep had ze mijns inziens meer kunnen doen. Daarover zeg ik het een en ander in het volgende hoofdstuk.

U kunt de Stichting Werkgroep Herkenning vinden op: Archipel 45-67

8224 HW Lelystad

0320-412116

E-mail: secretariaat@werkgroepherkenning.nl www.werkgroepherkenning.nl

Het landelijk hulptelefoonnummer is: 030-6701979

Contactgroep Kinderen van Duitse Militairen: Ab van Aldijk

023-5240898 Of 06-53382670.

Hoofdstuk 16 Erkenning

Met 'erkenning' bedoel ik de 'anderen', om in stijl te blijven 'de goeden' proberen te overtuigen dat de Bijzondere Rechtspleging in veel opzichten onnodige schade en leed heeft berokkend aan de 'fouten', hun nazaten en eigenlijk het gehele land.

Als de overheid dat zou erkennen in woord en geschrift, zou een deel van die 'schade' zijn goedge maakt.

Hierbij denk ik ook aan vergoeding in geld.

Paul Mantel, oud-directeur van de Stichting Werkgroep Herkenning is terughoudend. "Dat roept enorme reacties op. Laten we dat onderzoek afwachten. Maar dat erfenissen in beslag zijn genomen en ander kapitaal dat niets met de oorlog te maken had, staat vast. In zeker honderden gevallen.

Ook het NIOD reageert voorzichtig. Woordvoerder David Barnouw: "Het onderwerp staat niet in ons eigen onderzoeks programma van de komende drie jaar. Maar als er een plan ligt met financiering, is er te praten. Directeur Hans Blom in het Historisch Nieuwsblad: "In eerdere studies naar andere oorlogsslachtoffers is de tweede generatie er altijd buiten gehouden. Dat zal met financiën te maken hebben, want als je ook latere generaties als slachtoffers aanwijst, kan de overheid met enorme claims worden geconfronteerd."

Ik meen dat het de moeite waard is onze regering te benaderen over 'erkenning'.

Wij, erfgenamen van NSB-ers, SS-ers, collaborateurs enz. kunnen vrij gemakkelijk aantonen dat in duizenden gevallen volkomen onterecht boetes zijn opgelegd, huizen en bedrijven in beslag zijn genomen, mensen zijn geïnterneerd enz. enz.

416

Om maar te zwijgen over de geestelijke averij die velen hebben opgelopen zonder dat zij dat verdienden. Zo kreeg de Amerikaanse advocaat Edward Fagan een schikking van ruim een miljard los van Zwitserse banken voor een groep nazislachtoffers. Ik wil u niet lekker maken en ik heb ook niet de arrogantie om ons te vergelijken met die slachtoffers, maar toch ...

Oproep

Daarom doe ik een oproep aan hen die 'fout' waren en de 'kinderen van...' om te reageren.

Het is daarbij belangrijk goed te kijken naar datgene wat u, uw ouders of andere relaties aan schade hebben geleden door het (tijdelijk) kwijtraken van boerderij, bedrijf, beroep, in beslagname van goederen, geld en huisraad; opgelopen lichamelijk en/of geestelijk letsel; boetes; mishandeling bij de arrestatie en/of in de kampen; gemiste inkomsten door onterecht voorarrest, duur van de internering enz. enz.

Kortom: u moet met harde gegevens en bewijzen op tafel komen willen we serieus genomen worden. Kent u de dossiers van uzelf, uw ouders of andere relaties (nog) niet, zorgt u er dan voor inzage te krijgen bij het Nationaal Archief

Het adres is Prins Willem Alexanderhof 20, 2595 BE Den Haag; de website waarop u alle informatie vindt is www.nationaalarchief.nl of een telefoontje naar 070-3315444.

Let wel: er zijn strafdossiers en dossiers die gaan over in beslag genomen bedrijven, boerderijen, huizen, huisraad, banktegoeden, e.d. Beide vindt u bij het Nationaal Archief U moet wel vermelden waar u naar op zoek bent. Voorbeeld: mijn vader was lid van de NSB en de hulplandwacht. Hij werd daarvoor gestraft met twee jaar internering en fl. 5.000,- boete.

Dat alles staat in zijn strafdossier. Die dossiers zijn opgeslagen in het 'Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, 1945-1952 (1983): persoonsdossiers. Het is beperkt openbaar. Voor inzage is een schriftelijk verzoek nodig.

Tweede voorbeeld: mijn vader huurde een boerderij van de Domeinen. Die vonden na de oorlog dat 'foute' Nederlanders geen huurder konden zijn van een staatsbedrijf. Hij raakte zijn boerderij dus kwijt. Alles wat met die afhandeling te maken had, is in een apart dossier verzameld. U kunt dat vinden onder 'Nederlands Beheersinstituut, 1945-1967, persoons- en bedrijvendossiers', toegang 2.09.16. Het is beperkt openbaar. Inzage is alleen mogelijk na schriftelijk verzoek.

U hoeft mij nu nog niet alle gegevens toe te sturen. In dit stadium zijn van belang uw adres, telefoonnummer, emailadres en de zaak waarvan u denkt

naar eer en geweten voor vergoeding in aanmerking te komen zoals hiervoor omschreven. Heeft u, hebben uw ouders of andere relaties in het begin van de jaren '50 al eens een vergoeding ontvangen, maar was die naar uw mening aan de magere kant (en meestal was dat zo), dan wil ik dat ook gaarne van u weten.

Om een zo groot mogelijk aantal reacties te krijgen vraag ik u deze oproep zoveel mogelijk te verspreiden. Ik zal uw gegevens vertrouwelijk behandelen. Ik denk dat over een jaar na uitkomen van dit boek het gros van de reacties wel 'binnen' is. Ik zal u dan over het verdere verloop informeren.

Bij voldoende belangstelling zouden we kunnen overwegen een stichting in het leven te roepen met deskundigheid op het gebied van justitie, politiek, financiën, advocatuur enz. Zij zou een rekest/verzoek/claim kunnen indienen die in een eventueel proces met de overheid door een advocaat wordt begeleid.

Het verzoek aan de rijksoverheid zou kunnen gaan over:

- rehabilitatie;
- vergoeding van onrechtmatig in beslaggenomen goederen en geld;
- restitutie van buitensporig hoge boetes;
- rechtzetting geschiedvervalsing;
- excuus van de regering over de behandeling en de berechting;
- plaatsing eenvoudige plaquettes op bv. het voormalige hoofdkwartier van de NSB, het kamp Westerbork en op de Goudsberg in Lunteren;
- openstelling deel Koninklijke Archieven, waar het gaat om de relatie met de Bijzondere Rechtspleging, de vlucht naar Londen enz.

Ik nodig eenieder, die mijn standpunten ondersteunt, uit, te reageren naar mijn e-mailadres henk.eefting@planet.nl^{vi}

Als u het niet met me eens bent of bezwaren ziet die mij zijn ontgaan, laat mij dat ook weten. Is het aantal reacties te weinig of naar inhoud te gering ondersteunend, dan zie ik van verder handelen af. Het is nu of nooit. Er is geen tijd meer te verliezen. Tot nu toe, met alle respect, bleef het dikwijls bij individuele pogingen die wegsmolten als sneeuw voor de zon. We moeten onze krachten bundelen.

De 70-jarige Rob Ipenburg vatte zelf de koe bij de hoorns. Hij was de zoon van een NSB-er en kwam in februari 1945 met zijn moeder en familieleden in her

^{vi} Henk is op 16 november 2022 overleden

kamp Sellingerbeetse (Gr.) terecht. Zijn zusje Ireentje werd daar op 12 april geboren. Door ondervoeding stierf ze op 28 juli, de dag dat de familie terug moest naar hun woonplaats Haarlem. Her lijkje mocht niet worden meegenomen.

Tot de dag van vandaag is nergens bekend waar ze is begraven. Rob heeft voor haar een gedenkteken gemaakt en op 12 april 2005 geplaatst bij het enig overgebleven gebouw van het kamp. Op die dag was het 60 jaar geleden dat Poolse soldaten het kamp binnen reden.

En er is meer hoop. Zo werd er op 26 mei 2005 een kleine expositie over de NSB na de oorlog gepresenteerd in de bibliotheek van Emmen. Een en ander was in het kader van het 60 jarig jubileum van de bevrijding. Initiatiefneemster was Willy Munneke van Polen.

Gerrit Bothof richtte een gedenkteken op in Estland. Hij deed dat ter ere van de duizenden gesneuvelde Nederlanders die in de Waffen-SS hebben gevochten. Ik heb dat in hoofdstuk 3 beschreven.

Hoofdstuk 17 Nawoord

Met de bezetting in mei 1940 werden de zwakheden van onze Nederlandse samenleving genadeloos bloot gelegd. Bij de bevrijding in 1945 gebeurde hetzelfde. In 1940 faalde het defensie beleid en de neutraliteitspolitiek. De minister van Buitenlandse Zaken geloofde op 9 mei nog steeds niet dat we op korte termijn zouden worden aangevallen. In de oorlogsjaren hadden koningin en kabinet weinig zicht op wat zich in bezet Nederland afspeelde. Ook de onderlinge samenwerking was slecht. Wilhelmina bleek een 'einzeltäner'. Zij wilde bij de bevrijding als een dictator, met een 'vernieuwd' kabinet zonder parlement, het land besturen. Er werd een Bijzondere Rechtspleging bedacht die desastreuze gevolgen zou hebben. Het verzet was tot op het bot verdeeld en liep na de bevrijding het kabinet Schermerhorn voor de voeten in haar pogingen de maatschappij zo snel mogelijk te normaliseren.

Ik verwijt de toenmalige regering dat ze heeft nagelaten een blik te werpen in haar 'achteruitkijkspiegel'. Ze had dan waarschijnlijk beter zicht gekregen op haar eigen onvolkomenheden en daardoor ook anders naar de 'aanpak' van de NSB en de SS gekeken. Het fascisme en het nationaal-socialisme konden zich immers mede ontwikkelen door een falende democratie, die niet in staat bleek

sterke leiders naar voren te schuiven. Dus was er sprake van een machtsvacuüm dat ruimte bood aan anderen. Ons leger werd verwaarloosd. De neutraliteitspolitiek werkte niet. De werkloosheid en armoede waren groot.

De ontevredenheid vrat diep in in de maatschappij. Veel Nederlanders zagen dat onze Oosterburen beter afwaren. Althans zo leek dat. Je kunt hun niet kwalijk nemen dat ze niet zagen dat het een opmaat was voor een grote oorlog. De gewone man, en zo gaat het steeds weer, werd meegezogen in de maalstroom van de politieke machinaties van de leiders, die wel beter wisten. Een internationale samenleving die op haar kop stond: opkomend fascisme en nationaal socialisme, een burgeroorlog in Spanje, nieuwe wereldmachten Rusland en Japan, snel opkomend nationalisme in Nederlands-Indië en we hadden er geen zicht op. Het militante aan het communisme, fascisme, nazisme en de internationale deelname aan de burgeroorlog in Spanje heeft de tegenstellingen in de publieke opinie zeer versterkt. Kun je het de gewone man kwalijk nemen dat hij, achterafgezien, de verkeerde politieke keuze maakte?

Koningin en ministers hadden geen boodschap aan hun eigen fouten zoals het effect van hun vluchtgedrag. *Ze hadden de arrogantie om hun in de steek gelaten landgenoten voor te schrijven hoe die zich moesten gedragen tegenover de bezetter.* Ze hadden na verloop van tijd een geweldige troef achter de hand: de mythe van het Koningshuis, de nationale symbolen Wilhelmina en Bernhard.

Inmiddels was de wereld van 1945 alweer een eind verder: de expansie van de Sovjet-Unie. Haar tanks stonden in het centrum van Berlijn. Indonesië wilde zich van haar koloniale ketenen bevrijden en wij zagen dat niet zo scherp.

Ons land moest weer worden opgebouwd. En ondanks dat alles staarde de regering zich blind op een Bijzondere Rechtspleging die justitieel, organisatorisch, logistiek en moreel niet haalbaar was.

In plaats van gerechtigheid, want daar deed je het toch voor, werd het een ordinaire veldtocht van wraak, de naam 'Inquisitie' waardig, waarbij niemand gespaard mocht worden.

En men had moeten inzien dat de groep van NSB-ers en SS-ers na de bevrijding volledig weerloos was, politiek en militair tot nul gereduceerd.

Integendeel, de publieke opinie werd in de rechtersstoel verheven.

Tot nu toe hebben de geschiedschrijvers veel aandacht besteed aan de ‘goede’ landgenoten en zich weinig gelegen gelaten aan de foute’. Anders gezegd: er is te veel goeds over de ‘goeden’ gezegd en te veel fouten aan de fouten toebedacht en de laatsten zijn te veel als landverraders weggezet. Inderdaad een lacune. De geschriften van prof. De Jong zijn daar medeverantwoordelijk voor.

Ik hoop van harte dat dit boek zowel voor de ‘fouten’ als de ‘goeden’ iets positiefs mag opleveren.

Ik sluit af met een tekst van de al eerdergenoemde Gonda Baars-Scheffel en Paul Mantel:

“De permanente noodzaak tot herstel van die onschuld is dan ook één van de grondmotieven in de naoorlogse maatschappij. De openbaring van Auschwitz is gevolgd door gelijksoortige mededelingen over Stalin, Pol Pot, de militaire regimes in Zuid Amerika, de culturele revolutionairen in China, de avonturen van onze eigen jongens in Indonesië, de Amerikanen in Vietnam, de Vietnamezen in Vietnam, etc. Na aanvankelijk nog een tijd met succes een beschuldigende vinger te hebben kunnen heffen om daarmee deze narigheid in de wereld uit onze kernwapenvrije dorpjes te houden, dreigen we langzamerhand te bezwijken onder de stortvloed van bewijzen dat de krampachtige onschuld waarmee we opgegroeid zijn, “wij goed en zij fout”, onhoudbaar is. Verontwaardiging blijkt een naïviteit in een wereld waarin het geweld structureel is.”

Dank

Tot slot wil ik een aantal mensen bedanken. Zij steunden mij met documentatie, brachten mij in contact met personen die een verhaal te vertellen hadden, maakten mij wegwijs in archieven en gaven waardevolle tips. Ik denk met veel respect terug aan Eva Vlug, Gerrit Bochof, 'Piet Berserk', J.S., Hendrik Sterken, Rudy Sterken, Pieter Struik, het NIOD, de heer Boink van het Nationaal Archief, Dick Kampman, mevrouw Stokking van het gemeentearchief in Ommen, de heer Kraan, hoofd van het van het gemeentearchief in Emmen, het Drents Archief, mevrouw Gonda Scheffel-Baars vanwege haar doctoraalscriptie over kindertehuizen, mevrouw Bea Knoll van het voorlichtingsteam gemeente Staphorst, de gemeente Oldebroek, de heer Rossing van het Herinneringscentrum Westerbork, de familie T., Wilfried Pauwels uit het Belgische Veurne, Dick Wouden berg; Verzetsmuseum Amsterdam, H.V. uit S; mevrouw Esther Fidder, bibliothecaris van de gemeente Ede; de Ikol b.d. B. van der Linden van het ISK-museum; de collega's van het Historisch Genootschap Civiele en Militaire Collaboratie 1940-1945, L.J. te G., Fien Meiresonne en als laatste maar niet de minste mijn lieve vrouw Sjoukje die mijn gespeur in archieven, dossiers, boeken en pamfletten met veel geduld aanzag.

Henk Eefting

Bijlage N

1951 Beginselwet Gevangeniswezen ter wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering.

Historisch verloop

- 1946 Samenstelling commissie Fick
- 1947 Rapport commissie Fick ter voorbereiding van de nieuwe gevangeniswet
- 1951 Beginselwet Gevangeniswezen ter wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering.
- 1953 In werking treding van de Beginselwet Gevangeniswezen

STAATSBLAD
VAN HET
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

NO.569 WET van 21 December 1951 tot vaststelling van een nieuwe Beginselenwet gevangeniswezen en daarmede verband houdende wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering.

Wij, JULIANA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is nieuwe regelen te stellen ten einde de wijze van tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen te doen rusten op beginselen, welke overeenstemmen met de thans heersende inzichten omtrent haar doelmatigheid, alsmede enkele daarmede samenhangende onderwerpen bij de regeling te betrekken;

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal^{VII}, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel I

De navolgende bepalingen worden vastgesteld, welke kunnen worden aangehaald als Beginselenwet gevangeniswezen:

TITEL I

Algemene bepalingen

Artikel 1

Voor de toepassing van deze wet worden verstaan onder:

- „Onze Minister”: Onze Minister van Justitie;
- „Gedetineerden”: de personen, ingesloten in de huizen van bewaring, gevangenis, rijkswerkinrichtingen en rijksasielen voor psychopaten;
- „Gevangenen”: de personen, ingesloten in de gevangenis.

^{VII} Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal:

Bijl. Hand. II 48/49, 1189; 49/50, 1189;

Bijl. Hand II 50/51, 1189; Hand. II 50/51, bladz. 2122 t/m 2156 en 2158 t/m 2160;

Bijl. Hand. I 51/52, 1189; Hand. I 51/52, bladz. 58 t/m 64.

Artikel 2

Er is een Centrale Raad van Advies voor het Gevangeniswezen, de Psychopatenzorg en de Reclassering, gevestigd te 's-Gravenhage.

Artikel 3

De Centrale Raad van Advies voor het Gevangeniswezen, de Psychopatenzorg en de Reclassering bestaat uit ten hoogste twee en veertig leden en omvat drie secties: een sectie gevangeniswezen, een sectie psychopatenzorg en een sectie reclassering.

Artikel 4

De leden worden door Ons benoemd en ontslagen. Eén der leden wordt door Ons tot voorzitter aangewezen. Voor iedere sectie wordt door Ons één der leden tot voorzitter aangewezen: hij is, indien hij niet tot voorzitter van de Raad is aangewezen, tevens ondervoorzitter van de Raad.

Aan de Raad kunnen door Onze Minister een secretaris en één of meer adjunct-secretarissen worden toegevoegd.

Artikel 5

De Centrale Raad van Advies voor het Gevangeniswezen, de Psychopatenzorg en de Reclassering dient Onze Minister van advies betreffende het gevangeniswezen, de psychopatenzorg en de reclassering en verricht voor het overige de werkzaamheden, hem bij of krachtens de wet opgedragen.

Hij komt ten minste eenmaal 'sjaars in plenaire vergadering bijeen en brengt jaarlijks aan Onze Minister rapport over zijn werkzaamheden uit. De overige werkzaamheden van de Raad en van zijn secties worden nader door Ons geregeld.

TITEL II

Indeling der gestichten

Artikel 6

De gestichten worden onderscheiden in gevangnissen, huizen van bewaring, rijkswerkinrichtingen en rijksasielen voor psychopaten.

Artikel 7

Onze Minister wijst, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad en voor zover betreft de rijksasielen voor psychopaten gehoord de sectie psychopatenzorg, de gestichten aan, welke bestemd zijn voor gevangenis, huis van bewaring, rijkswerkinrichting en rijksasiel voor psychopaten.

In iedere arrondissementshoofdplaats of in een onmiddellijk aangrenzende gemeente wordt tenminste één huis van bewaring aangewezen.

Voor de opneming van vrouwelijke gedetineerden worden afzonderlijke gestichten aangewezen. Onze Minister kan na het in het eerste lid bedoelde advies te hebben ingewonnen huizen van bewaring en in bijzondere gevallen andere gestichten aanwijzen, waarin zowel mannen als vrouwen worden opgenomen. In die gevallen worden mannen en vrouwen te allen tijde gescheiden.

Artikel 8

1. In de gevangenissen wordt, behoudens het bepaalde in artikel 25 van het Wetboek van Strafrecht, uitsluitend de gevangenisstraf ten uitvoer gelegd.
2. In bijzondere gevallen kan Onze Minister hechtenisstraf en militaire detentie, vervangende hechtenis en militaire detentie daaronder begrepen, in een gevangenis ten uitvoer doen leggen.

Artikel 9

De huizen van bewaring zijn bestemd:

- a. Tot opneming van hen, die de straffen van hechtenis of van militaire detentie moeten ondergaan;
- b. Tot opneming van alle anderen, die krachtens rechterlijke uitspraak of beschikking of door het openbaar gezag rechtens van hun vrijheid zijn beroofd, voor zover geen andere plaats voor hen is bestemd;
- c. Tot verblijf voor doortrekkende gevangenen en andere onder verzekerde bewaring vervoerd wordende personen.

In de huizen van bewaring kunnen ook degenen worden opgenomen, die tot gevangenisstraf veroordeeld zijn en wier werkelijke straftijd niet meer dan drie maanden bedraagt.

Artikel 10

Gevangenissen en huizen van bewaring zijn afzonderlijke gestichten. Onze Minister kan hierop in bijzondere gevallen een uitzondering maken.

Artikel 11

De rijkswerkinrichtingen zijn uitsluitend bestemd tot opneming van hen, die tot de bijkomende straf van plaatsing in een rijkswerkinrichting veroordeeld zijn.

Artikel 12

De rijkswerkinrichtingen zijn van andere gestichten gescheiden.

Onze Minister kan hierop een uitzondering maken, mits de gedetineerden, die tot de bijkomende straf van plaatsing in een rijkswerkinrichting veroordeeld zijn, van de andere gedetineerden afgezonderd blijven. Voor bepaalde doeleinden kunnen gedetineerden, die tot de bijkomende straf van plaatsing in een rijkswerkinrichting veroordeeld zijn, echter met andere gedetineerden in gemeenschap worden gebracht.

Artikel 13

De rijksasielen voor psychopaten zijn bestemd tot opneming van:

- a. Hen, wier plaatsing in een rijksasiel overeenkomstig de bepalingen van de artikelen 37 en 37c, onder b, van het Wetboek van Strafrecht moet volgen, indien niet tevens hun plaatsing in een krankzinnigengesticht is gelast, dan wel zodanige plaatsing door verlof of ontslag is onderbroken of beëindigd;
- b. De personen, bedoeld in de artikelen 196 en 317 van het Wetboek van Strafvordering;
- c. De gedetineerden, die tot gevangenisstraf of tot de bijkomende straf van plaatsing in een rijkswerkinrichting veroordeeld zijn, doch die op grond van de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing van hun geestvermogens voor verblijf of verder verblijf in een gevangenis of rijkswerkinrichting ongeschikt gebleken zijn of wier observatie noodzakelijk wordt geacht, een en ander volgens nader door Ons te stellen regelen.

Artikel 14

De rijksasielen voor psychopaten zijn van andere gestichten gescheiden.

Onze Minister kan hierop ten aanzien van bepaalde rijksasielen een uitzondering maken.

TITEL III

Differentiatie der gevangenen

Artikel 15

Onze Minister wijst, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad, één of meer gevangenen aan, uitsluitend bestemd voor de opneming van mannelijke en één of meer gestichten, bestemd voor de opneming van vrouwelijke gevangenen, ten aanzien van wie met toepassing van het bepaalde in artikel 13 van het Wetboek van Strafrecht is bevolen, dat de hun opgelegde straf in een bijzondere gevangenis voor jonge lieden zal worden ondergaan, en voor de opneming van de gevangenen, die met toepassing van het bepaalde in artikel 13n van het Wetboek van Strafrecht op bevel van Onze Minister naar een dergelijke gevangenis worden overgebracht.

Indien een gedetineerde na afloop van de tenuitvoerlegging ener straf in een bijzondere gevangenis voor jongelieden nog een of meer vrijheidsstraffen moet ondergaan, kan Onze Minister bepalen, dat deze straffen in de bijzondere gevangenis voor jongelieden zullen worden ten uitvoer gelegd.

Artikel 16

Onze Minister wijst, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad, één of meer gevangenissen aan, welke in het bijzonder bestemd zijn voor de opneming van mannelijke gevangenen, die de leeftijd van drie en twintig jaren, of, indien Onze Minister zulks in bepaalde gevallen wenselijk oordeelt, de leeftijd van vijf en twintig jaren nog niet hebben bereikt.

Artikel 17

Onze Minister wijst, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad, één of meer gevangenissen aan, welke in het bijzonder bestemd zijn voor de opneming van mannelijke gevangenen, niet in aanmerking komende voor plaatsing in één der in de artikelen 15 of 16 bedoelde gestichten, wier werkelijke straftijd meer dan zes maanden bedraagt.

Artikel 18

Onze Minister wijst, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad, één of meer gevangenissen aan, welke in het bijzonder bestemd zijn voor de opneming van mannelijke gevangenen, niet in aanmerking komende voor plaatsing in één der in de artikelen 15 of 16 bedoelde gestichten, wier werkelijke straftijd niet meer dan zes maanden bedraagt.

Artikel 19

Onze Minister wijst, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad, één of meer gevangenissen aan, welke bestemd zijn voor de opneming van mannelijke gevangenen, die volgens nader door Ons te stellen regelen tot de beroeps- of gewoontemisdadigers moeten worden gerekend.

Artikel 20

Onze Minister wijst, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad, één of meer gevangenissen aan, welke bestemd zijn voor de opneming van mannelijke gevangenen, bedoeld in de artikelen 15—18, die op grond van hun persoonlijkheid niet geschikt zijn om in gemeenschap te worden gebracht.

Artikel 21

Omtrent de wijze, waarop de gevangenen over de verschillende gevangenissen worden verdeeld, worden door Ons nadere regelen gegeven.

Deze regelen houden mede in, dat en op welke wijze het openbaar ministerie en de gedetineerden tegen beslissingen tot plaatsing of overplaatsing in een bepaald gesticht beroep kunnen instellen bij de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad.

TITEL IV

Beheer en toezicht

Artikel 22

Het opperbeheer der gestichten berust bij Onze Minister, die, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad en voor zover betreft de rijksasielen voor psychopaten gehoord de sectie psychopatenzorg, voor elk gesticht een huishoudelijk reglement vaststelt.

Artikel 23

Het beheer van ieder gesticht berust bij de directeur, van een rijksasiel voor psychopaten bij de geneesheer-directeur.

Artikel 24

Zowel de ambtenaren met de directie belast als de overige ambtenaren der gestichten worden door Onze Minister benoemd en ontslagen.

Artikel 25

Bij ieder gesticht is een commissie van toezicht, waarvan de leden door Onze Minister, gehoord de sectie gevangeniswezen van de Centrale Raad en, voor zover betreft de rijksasielen voor psychopaten gehoord de sectie psychopatenzorg, worden benoemd en ontslagen.

TITEL V

Regiem

Artikel 26

Met handhaving van het karakter van de straf of de maatregel wordt hun tenuitvoerlegging mede dienstbaar gemaakt aan de voorbereiding van de terugkeer der gedetineerden in het maatschappelijk leven.

Artikel 27

Onze Minister kan in de huishoudelijke reglementen van de gestichten, waarin algehele of beperkte gemeenschap wordt toegepast, bepalen, dat de bevolking door de directeur op grond van ieders persoonlijkheid in groepen zal worden ingedeeld.

Het regiem in de verschillende groepen kan verschillend zijn.

Artikel 28

Onverminderd het bepaalde in artikel 27, tweede lid, kunnen individuele voorrechten worden toegestaan.

Artikel 29

In de rijkswerkinrichtingen wordt als regel de algehele gemeenschap toegepast

Artikel 30

In de gestichten, bedoeld in de artikelen 15, 16, 17 en 18 en in de rijksasielen voor psychopaten wordt de gevangenisstraf of de maatregel in algehele of beperkte gemeenschap ten uitvoer gelegd; in de gestichten, bedoeld in de artikelen 19 en 20, wordt de gemeenschap bij voorkeur slechts toegepast bij arbeid, verblijf in de buitenlucht, kerkgang en in bijzondere gevallen bij ontwikkeling en ontspanning.

Zij, die in gemeenschap geplaatst zijn, worden gedurende de nacht afgezonderd.

Onze Minister kan bepaalde gestichten aan wijzen, waar deze nachtelijke afzondering niet of slechts voor een gedeelte der gestichts- bevolking plaats vindt.

Artikel 31

Onze Minister kan een gevangene op zijn verzoek steeds toestaan in afzondering te worden geplaatst.

TITEL VI

Arbeid en arbeidsloon

Artikel 32

De gedetineerden, die tot gevangenisstraf veroordeeld zijn, en de gedetineerden in de rijkswerkinrichtingen en rijksasielen voor psychopaten, benevens de tot hechtenis veroordeelden zijn verplicht de hun opgedragen arbeid zowel in als buiten het gesticht naar behoren te verrichten.

Artikel 33

De arbeid zal zich behalve tot het verrichten van de huisdienst bij voorkeur uitstrekken tot het vervaardigen van voorwerpen bestemd voor 's Rijksdienst en tot objecten van algemeen nut.

Tewerkstelling ten behoeve van andere openbare lichamen dan het Rijk of van particulieren vindt slechts plaats tegen betaling aan het Rijk van het voor soortgelijke arbeid in het vrije bedrijf gebruikelijke loon.

Artikel 34

Door Onze Minister wordt het aan de gedetineerden toe te kennen arbeidsloon vastgesteld.

Een deel daarvan wordt bestemd voor uitgaanskas, een ander gedeelte blijft onder bewaring van de directie ter aanwending ten behoeve van de gedetineerden, een en ander volgens nader door Ons te stellen regelen.

Artikel 35

Het door de gedetineerden verdiende arbeidsloon is hun eigendom.

Moedwillig of door achteloosheid door de gedetineerden tijdens de detentie aan het Rijk toegebrachte schade kan zowel op de uitgaanskas als op het overige gedeelte van het arbeidsloon worden verhaald.

Voor het overige is de uitgaanskas onvervreemdbaar en niet vatbaar voor beslag. Door Ons kan worden bepaald, hetzij in het algemeen hetzij ten aanzien van bepaalde gestichten, dat op de uitgaanskas het beslag, bedoeld in de Tweede Afdeling A van de tweede Titel van het Tweede Boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering kan worden gelegd.

Artikel 36

De uitgaanskas wordt de gedetineerden na hun invrijheidsstelling uitgekeerd. De uitkering kan ook in termijnen geschieden.

Artikel 37

De arbeidsduur is in de regel 48 uren per week.

Artikel 38

De arbeid zal zoveel mogelijk mede dienstbaar worden gemaakt aan het onderhouden, vergroten of verwerven van vakbekwaamheid.

TITEL VII

Geestelijke verzorging

Artikel 39

Het behoort tot de taak der gestichtsdirectie te bevorderen, dat de gedetineerden de te hunnen behoefte gehouden godsdienstoefeningen bijwonen.

De gedetineerden zullen hebben te verklaren, of zij al dan niet godsdienstoefeningen willen bijwonen. Hebben zij verklaard dit te willen doen, dan zijn zij tot bijwoning daarvan verplicht, behoudens mogelijkheid van uitdrukkelijke vrijstelling. Bij detentie van langer dan zes maanden kan telkens na verloop van zes maanden van de verklaring worden teruggekomen. Bereidverklaring tot deelneming aan godsdienstoefeningen zal ook tussentijds mogelijk zijn.

In afwijking van het bepaalde in het vorige lid kan in het huishoudelijk reglement worden bepaald, dat het bijwonen van godsdienstoefeningen voor hen, die tot een bepaalde godsdienstige gezindte behoren, gedurende de eerste twee maanden van de tenuitvoerlegging van de straf verplicht zal zijn, tenzij ten aanzien van meerderjarigen blijkt van bezwaren, aan hun opvattingen omtrent de godsdienst ontleend.

Artikel 40

De gedetineerden worden in de gelegenheid gesteld godsdienstonderwijs te ontvangen.

Zij worden bovendien in de gelegenheid gesteld persoonlijk contact met geestelijke verzorgers te onderhouden.

TITEL VIII

Sociale verzorging

Artikel 41

Het behoort tot de taak der gestichtsdirectie de gedetineerden te helpen bij het zoeken naar een oplossing van de maatschappelijke moeilijkheden, welke met het feit hunner detentie of met de omstandigheden, die tot het plegen van het strafbare feit hebben geleid, in verband staan.

TITEL IX

Ontwikkeling en ontspanning

Artikel 42

Het behoort tot de taak der gestichtsdirectie in de niet voor de arbeid bestemde uren de ontwikkeling en ontspanning der gedetineerden te organiseren.

Daarbij wordt ernaar gestreefd bij het initiatief en de uitvoering van de ontwikkeling en ontspanning zoveel mogelijk van de onder de gedetineerden aanwezige krachten gebruik te maken.

Artikel 43

Aan gedetineerden, voor wie zulks wenselijk wordt geacht, wordt zoveel mogelijk aanvullend lager schoolonderricht gegeven.

TITEL X

Tucht

Artikel 44

In de gevangenissen, huizen van bewaring en rijkswerkinrichtingen kunnen door de directeur of bij zijn afwezigheid, belet of ontstentenis door zijn plaatsvervanger, de navolgende disciplinaire straffen worden opgelegd wegens het begaan van feiten, die onverenigbaar zijn met een goede orde en tucht:

1. Opsluiting in een strafcel;
2. Opsluiting in een strafcel gedurende de niet voor de arbeid bestemde uren;
3. Sluiting in de boeien;
4. Verstrekking van water en brood in plaats van het gewone voedsel;
5. Verlaging in klasse;
6. Onthouding van bezoek, van het schrijven of ontvangen van brieven;
7. Onthouding van lectuur, van het gebruik maken der kantine of van andere voorrechten.

Meer van deze straffen kunnen gelijktijdig worden opgelegd.

De straffen onder 1°, 2°, 4°, 6° en 7° worden opgelegd voor ten hoogste vier weken, de straf onder 3° voor ten hoogste veertien dagen.

De straf onder 4° wordt, ingeval zij langer duurt dan twee dagen slechts om de andere dag toegepast.

Bij de oplegging van straf sub 1° kan tevens voor ten hoogste zeven dagen het genot der vrije lucht worden onthouden.

Artikel 45

Geen straf wordt opgelegd dan nadat de overtreder door hem, die de straf oplegt, is gehoord.

TITEL XI

Onderbreking der straf. Verlaten van het gesticht

Artikel 46

In bijzondere gevallen kan Onze Minister bepalen, dat de tenuitvoerlegging van een vrijheidsstraf gedurende een tijdvak van ten hoogste drie maanden wordt onderbroken.

Artikel 47

In bijzondere gevallen kan Onze Minister een gedetineerde vergunnen tijdelijk, onder door de Minister te stellen waarborgen, het gesticht te verlaten.

TITEL XII

Bijzondere bepalingen betreffende de rijksasielen voor psychopaten

Artikel 48

Over de rijksasielen wordt een algemeen toezicht uitgeoefend door de Centrale Raad van Advies voor het Gevangeniswezen, de Psychopatenzorg en de Reclassering, sectie psychopatenzorg.

Artikel 49

Omtrent de lichamelijke en geestelijke gesteldheid van elk der in een rijksasiel opgenomen personen worden door of vanwege de geneesheer-directeur geregeld aantekeningen gehouden en verzameld, overeenkomstig voorschriften te stellen bij algemene maatregel van bestuur.

Artikel 50

In de rijksasielen voor psychopaten kunnen disciplinaire straffen worden opgelegd, vermeld in artikel 44, behoudens dat in stede van opsluiting in een strafcel opsluiting in een afzonderingsvertrek voor de tijd van ten hoogste zestien dagen kan worden toegepast.

Artikel II

In het Wetboek van Strafrecht worden de volgende wijzigingen gebracht:

1. Artikel 11 wordt gelezen als volgt:

„Gevangenisstraf wordt naar gelang van de persoonlijkheid van de veroordeelde in algehele of in beperkte gemeenschap dan wel in afzondering ondergaan.”

2. Artikel 12 wordt gelezen als volgt:

„Iedere gevangene wordt voor zoveel mogelijk geplaatst in een gesticht, welks regiem het meest met zijn persoonlijkheid strookt waarbij zowel op de duur der straf als op de reclasseringsmogelijkheden voor de gevangene wordt gelet.”

3. Artikel 12a vervalt.

4. In artikel 13, eerste lid, vervallen de woorden: „wegens een misdrijf, waarop gevangenisstraf van twee jaren of meer is gesteld” en wordt voor het woord „strafgevangenis” gelezen „gevangenis”.

5. Artikel 13a, eerste lid, wordt gelezen als volgt:

„Personen, die de leeftijd van zestien jaren wel, doch die van vijf en twintig jaren nog niet hebben bereikt en die zijn veroordeeld tot gevangenisstraf, zonder dat te hunnen aanzien het bevel is gegeven, bedoeld in artikel 13, kunnen, indien hun werkelijke straftijd ten minste nog een jaar bedraagt, op bevel van het hoofd van het Departement van Justitie worden overgebracht naar een bijzondere gevangenis voor jongelieden.”

Het tweede en derde lid van artikel 13a vervallen.

6. Artikel 13b vervalt.

7. In de artikelen 13c en 13d wordt het woord „strafgevangenis” vervangen door het woord „gevangenis”.

In artikel 13d, eerste lid, vervallen de woorden: „Dit bevel wordt gegeven het Centraal College voor de Reclassering gehoord.”

8. Het tweede en derde lid van artikel 16 worden als vierde en vijfde lid toegevoegd aan artikel 15b.

9. Artikel 16 wordt gelezen als volgt:

„Alle besluiten uit de toepassing der artikelen 15—15b voortvloeiende, worden genomen door het hoofd van het Departement van Justitie.”

10. Artikel 17 wordt gelezen als volgt:

„De voorschriften ter uitvoering van de artikelen 15—16 worden vastgesteld bij algemene maatregel van bestuur. Daarbij wordt in acht genomen, dat het bijzondere toezicht uitsluitend mag gericht zijn op het verlenen van hulp en steun aan de veroordeelde.

11. Artikel 17a vervalt.

12. Artikel 19 wordt gelezen als volgt:

„Hechtenis wordt in de regel in gemeenschap ondergaan. De veroordeelde kan, op zijn verzoek, vergund worden de hechtenis in afzondering te ondergaan.”

12a. Artikel 20 wordt gelezen als volgt:

„De tot hechtenis veroordeelde is verplicht tot het verrichten van de hem opgedragen arbeid, overeenkomstig de voorschriften ter uitvoering van artikel 22 gegeven.”

13. Artikel 22 wordt gelezen als volgt:

„De indeling en het beheer van en het regiem in de gevangenissen en huizen van bewaring, de arbeid, de bestemming van de opbrengst van de verplichte arbeid, de geestelijke, culturele en sociale verzorging en de tucht, worden, naar beginselen bij de wet te stellen, geregeld bij algemene maatregel van bestuur.”

14. In artikel 23, vierde lid, vervalt de laatste zin.

15. In artikel 37b, tweede lid, vervallen de woorden: „naar regelen bij de wet te stellen”.

16. Artikel 37c wordt gelezen als volgt:

„De verpleging van personen, ingevolge de artikelen 37 en 37a ter beschikking van de regering gesteld, geschiedt:

- a. bij voorkeur door in het Rijk gevestigde rechtspersonen of natuurlijke personen, die voldoen aan de eisen, te omschrijven bij algemene maatregel van bestuur, en zich onderwerpen aan van regeringswege te stellen voorwaarden, en desverlangd tegen gehele of gedeeltelijke vergoeding van kosten van regeringswege met de verpleging zijn belast;
- b. in rijksasielen.

De kosten voortvloeiende uit en samenhangende met de verpleging komen ten laste van de Staat. Alle beschikkingen en alle stukken, op grond van dit artikel of van de daaruit voortvloeiende uitvoeringsbepalingen genomen of opgemaakt, zijn vrij van zegel en van de formaliteit van registratie en worden vrij van alle kosten uitgereikt.

17. Na artikel 37d worden de volgende artikelen ingevoegd:

„Artikel 37e

Ten aanzien van personen, die, overeenkomstig de bepaling van artikel 37 ter beschikking van de Regering gesteld, in een rijksasiel of elders worden verpleegd, kan te allen tijde door het hoofd van het Departement van Justitie worden beschikt, dat de voorziening van Regeringswege in de verpleging voorwaardelijk of onvoorwaardelijk is geëindigd, wanneer persoonlijke of zakelijke omstandigheden hen betreffende daartoe aanleiding geven.

Het voorwaardelijk ontslag is te allen tijde herroepbaar ingeval de ontslagene in een krankzinnigengesticht wordt opgenomen, zich slecht gedraagt, blijken geeft gevaar op te leveren voor de openbare orde, dan wel de bij zijn ontslag gestelde voorwaarden niet worden nagekomen, of andere persoonlijke of zakelijke omstandigheden hem betreffende tot zodanige herroeping grond opleveren. Op gelijke gronden kan het voorwaardelijk ontslag worden geschorst.

Ingeval de voorwaardelijk ontslagene blijken geeft gevaar op te leveren voor de openbare orde, kan zijn voorlopige aanhouding worden bevolen door het hoofd van de gemeentepolitie ter plaatse, waar hij zich bevindt, of door de officier van justitie van het arrondissement, waartoe die plaats behoort, onder verplichting om daarvan onverwijld kennis te geven aan het Departement van Justitie.

Op de voorwaardelijke ontslagene wordt van Regeringswege toezicht gehouden.

Artikel 37f

Ten hoogste twee maanden en ten minste één maand vóór het verstrijken van de termijn, gedurende welke een persoon overeenkomstig de bepaling van artikel 37 ter beschikking van de Regering is, kan het openbaar ministerie bij het gerecht, dat de terbeschikkingstelling heeft bevolen, bij dat gerecht een vordering indienen tot verlenging van die termijn hetzij met een jaar, hetzij met twee jaren.

Bij die vordering worden overgelegd:

- 1°. Een afschrift der aantekeningen omtrent de lichamelijke en geestelijke gesteldheid van de ter beschikking gestelde, en
- 2°. Een uiterlijk veertien dagen voor het indienen der vordering opgemaakte, ondertekende en met redenen omklede verklaring van iemand bevoegd hier te lande de geneeskunde uit te oefenen, bij voorkeur van de geneeskundige, die de in gestichts- of gezinsverpleging opgenomen ter beschikking gestelde behandelt, omtrent de wenselijkheid dier verlenging.

Artikel 37g

Hangende het onderzoek inzake die verlenging hoort de rechter zo mogelijk de ter beschikking gestelde. Hij kan daartoe, op de wijze en tegen de dagen, door hem te bepalen, de ter beschikking gestelde, zo vaak hij zulks nodig oordeelt, doen oproepen en kan daarbij bevelen, dat deze ten bepaalden dage door een deurwaarder of dienaar der openbare macht naar de plaats des verhoors zal worden gebracht.

De rechter kan nader bewijs door getuigen of andere middelen gelasten.

De getuigen worden opgeroepen namens het openbaar ministerie. Zij zijn verplicht te verschijnen.

De getuigen kunnen worden gehoord onder ede of belofte, af te leggen overeenkomstig de bepalingen, in strafzaken voorgeschreven. De deskundigen leggen in handen van de rechter op gelijke wijze de eed of de belofte af, dat zij hem verslag naar hun geweten zullen geven.

Van de verhoren wordt proces-verbaal opgemaakt. Zij worden in raadkamer gehouden.

Elk verhoor zomede de beëdiging van deskundigen kan worden opgedragen aan een of meer door het college daartoe uit zijn midden te benoemen commissarissen of aan de kantonrechter, in wiens kanton de ter beschikking gestelde zich ophoudt.

Bij elk verhoor kan het openbaar ministerie, dat de vordering heelt ingediend, zomede de advocaat van de ter beschikking gestelde, tegenwoordig zijn.

Bij gelegenheid van het verhoor van de ter beschikking gestelde in het gesticht of in de woning, waarin hij ter verpleging is opgenomen, kunnen tevens de geneeskundigen en andere personen, die zich in dat gesticht of in die woning bevinden, als getuigen worden gehoord zonder voorafgaande oproeping of schadeloosstelling.

Artikel 37h

De rechter geeft zijn beschikking inzake de al of niet verlenging binnen twee maanden nadat de vordering, bedoeld bij artikel 37f, is ingediend en niet dan nadat het openbaar ministerie is gehoord.

De beschikking wordt niet in het openbaar uitgesproken en is niet aan enig beroep onderworpen.

De beschikking wordt aan de ter beschikking gestelde betekend op de wijze voorgeschreven bij de artikelen 585—587 van het Wetboek van Strafvordering. Is de ter beschikking gestelde in een krankzinnigengesticht opgenomen, dan vindt de bepaling van artikel 34 no. 3 der wet van 27 April 1884 (Staatsblad no. 96) overeenkomstige toepassing.

Artikel 37i

Overeenkomstig de bepaling van artikel 37 ter beschikking van de Regering gestelde personen kunnen, bij het voorwaardelijk of onvoorwaardelijk eindigen van de voorziening van Regeringswege in de verpleging:

- a. van reisgeld of reisgelegenheid worden voorzien, voor zover de stand hunner uitgangskassen het niet mogelijk of niet wenselijk maakt, dat daaruit zodanige uitgaven worden bestreden;
- b. onder geleide naar de plaats hunner bestemming worden overgebracht, indien hun lichamelijke of geestelijke gesteldheid dan wel andere omstandigheden daartoe grond opleveren.

Artikel 37j

Het beheer, de inrichting en het regiem der rijksasielen, de arbeid, de bestemming van de opbrengst van de verplichte arbeid, de geestelijke, culturele en sociale verzorging en de tucht;

De voorwaarden, bedoeld bij artikel 37c, eerste lid onder a'.

Het toezicht op de naleving dezer voorwaarden;

De wijze van bepaling en van toekenning der vergoeding van kosten, bedoeld in artikel 37c, tweede lid.

De overplaatsing van verpleegden uit particuliere zorg naar een rijksasiel en omgekeerd;

Het voorwaardelijk of onvoorwaardelijk ontslag uit de verpleging; worden nader geregeld bij algemene maatregel van bestuur, voor zover betreft het beheer, de inrichting en het regiem der rijksasielen naar beginselen bij de wet te stellen.”

Artikel III

In het Wetboek van Strafvordering wordt de volgende wijziging gebracht: In artikel 553 worden tussen de woorden „geschiedt” en „op last van het openbaar ministerie” ingevoegd de woorden: „overeenkomstig door Onze Minister van Justitie te stellen richtlijnen”.

Artikel IV

De wet van 3 Januari 1884 (Staatsblad no. 3) wordt ingetrokken. De wet van 14 April 1886 (Staatsblad no. 62) wordt ingetrokken. De wet van 22 November 1918 (Staatsblad no. 607) wordt ingetrokken.

Artikel 7 van de wet van 25 Juni 1929 (Staatsblad no. 361) vervalt.

Artikel V

In de gevallen, waarin de rechter met toepassing van artikel 7 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht heeft bepaald, dat de opgelegde vrijheidsstraf geheel of gedeeltelijk in een rijkswerkinrichting zal worden ondergaan, wordt de opgelegde vrijheidsstraf niet in een rijkswerkinrichting ondergaan, doch in geval van veroordeling tot hechtenis, vervangende hechtenis daaronder begrepen, in een huis van bewaring en in geval van veroordeling tot gevangenisstraf in een gevangenis, waar de gevangenisstraf geheel of gedeeltelijk in gemeenschap wordt ten uitvoer gelegd.

Artikel VI

Deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven ten Paleize Soestdijk, 21 December 1951.

JULIANA.

De Minister van Justitie,
H. MULDERIJE.

Uitgegeven de *elfde* Januari 1952.
De Minister van Justitie,
H. MULDERIJE.

Bijlage O Stichting Werkgroep Herkenning

Stichting Werkgroep Herkenning

Voor wie wij er zijn

Bent u familie van iemand die tijdens de Tweede Wereldoorlog de kant van de Duitse bezetter koos - of daarvan werd verdacht? Dan bent u niet alleen.

Stichting Werkgroep Herkenning staat sinds 1981 klaar voor mensen zoals u. Wij bieden een veilige plek, een luisterend oor en advies.

Wat wij doen

- Luisterend oor en advies - via onze hulplijn en ons secretariaat. Verbinding creëren - via gespreksgroepen, contactdagen, SWH Updates en ons Nieuwsbulletin.
- Stimuleren onderzoek en publicaties – over Nederlanders die tijdens WO2 collaboreerden en de gevolgen daarvan op hun nazaten.
- Bewustwording vergroten - over de sociale en emotionele impact en doorwerking in families.
- In gesprek blijven - met andere groepen oorlogsgetroffenen. Belangenbehartiging - door overleg met Ministerie VWS en OCW, Oorlog voor de Rechter, Autoriteit Persoonsgegevens, ARQ, NLVi, Nationaal Archief.
- Onderwijs verrijken - door gastlessen en lesmateriaal over 'goed - fout' in de oorlog.

Bel onze hulplijn! +31 (0)85 000 41 85

Steun ons werk

Wij zijn een onafhankelijke vrijwilligersorganisatie, zonder politieke of religieuze banden. We nemen nadrukkelijk afstand van elke vorm van (neo)fascisme en (neo)nazisme.

@ ANBI-status - uw donatie is fiscaal aftrekbaar!

Contact

Post: Gijsbrecht Bokellaan 1, 2273 GT Voorburg

Telefoon: +31 (0)85 000 41 85

Website: <https://www.werkgroepherkenning.nl/>

E-mail: secretariaat@werkgroepherkenning.nl

Banknummer: NL24 INGB 0005 2857 97

WORD VRIEND VAN SWH!

Om onze boodschap verder te brengen hebben wij meer vrienden nodig. Mocht u nog familie, kennissen hebben die onze doelen een warm hart willen toedragen?

Wilt u éénmalig een gift overmaken?

Wij zijn u zeer dankbaar!

Dat kan via bovenstaand banknummer.

Stichting Werkgroep Herkenning

Dit boek is geproduceerd in overeenstemming met de EU
GPSR-richtlijnen over de veiligheid van producten.

De 'General Product Safety Regulation' is het raamwerk
van de Europese Unie om ervoor te zorgen dat alle
consumentenproducten, inclusief boeken, veilig zijn voor
consumenten.

Dit boek is gedrukt door Printforce Nederland. De drukker
heeft veiligheidscertificaten afgegeven voor de gebruikte
materialen, zoals inkt, papier en lijm.

De product-ID is: -

De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van het
boek en heeft het laten produceren door Brave New
Books.

Heeft u vragen over de veiligheid van het product, neem
dan contact met ons op.

Brave New Books
Delftsestraat 33
3013AE Rotterdam
Nederland
info@bravenewbooks.nl